

Հավելված
ՀՀ կառավարության 2023 թվականի
հունիսի 29-ի N 1082 - Ն որոշման

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ԾԱԽՍԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ**

2024 - 2026

ԵՐԵՎԱՆ 2023

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԱԳՆ	Արտաքին գործերի նախարարություն
ԱԺ	Ազգային ժողով
ԱԷՄԳ	Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության
ԱԻՆ	Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն
ԱՃԳԾԱ	Արդյունահանող ճյուղերի գլոբալ ծրագրային աջակցություն
ԱՃԹՆ	Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն
ԱՄՀ	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
ԱՄՆ	Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
ԱՊՀ	Անկախ Պետությունների Համագործակցություն
ԲՏ	Բարձր տեխնոլոգիական
ԲԷՍՀ	Բարձր էներգիաների ստերեոսկոպիկ համակարգ
ԲՈՒՀ	Բարձրագույն ուսումնական հաստատություն
ԳԱԱ	Գիտությունների ազգային ակադեմիա
ԳՏՃՄ	Գիտություն տեխնոլոգիա ճարտարագիտություն մաթեմատիկա
ԵԱՀԿ	Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն
ԵԱՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԵԽ	Եվրոպայի խորհուրդ
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ԵՏՀ	Եվրոպական տնտեսական համագործակցություն
ԶԼՄ	Զանգվածային լրատվության միջոց
ԿԲ	Կենտրոնական բանկ
ՀԱԷԿ	Հայկական ատոմային էլեկտրակայան
ՀԱՊԿ	Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպություն
ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՄԱԿ	Միավորված ազգերի կազմակերպություն
ՄԺԾԾ	Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր
ՄՀՄԻ	Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտ
ՊԵԿ	Պետական եկամուտների կոմիտե
ՊՕՊ	Պետական գանձապետական պարտատոմսեր
ՌԴ	Ռուսաստանի Դաշնություն
ՍԴ	Սահմանադրական դատարան
ՎԿ	Վիճակագրական կոմիտե
ՏԱՑ	Տնտեսական ակտիվության ցուցանիշ
ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՏՏ	Տեղեկատվական տեխնոլոգիա
ՓՄՁ	Փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն
ՖՆ	Ֆինանսների նախարարություն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	5
ՄԱՍ I. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	7
ԳԼՈՒԽ 1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ	8
1.1 ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ ԵՎ ՇՐՋԱՆԱԿ	8
1.2. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ	11
1.3. ՀՀ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ	16
1.3.1. ՀՆԱ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃ	16
1.3.2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՇՈՒԿԱ	23
1.3.3. ՀՀ ՎՃԱՐԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵԿՇԻՌ, ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ	25
1.3.4. ԱՐԺՈՒԹԱՅԻՆ ՇՈՒԿԱ ԵՎ ՓՈԽԱՐԺԵՔՆԵՐ	29
1.3.5. ԳՆԱՃ ԵՎ ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	32
ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ	43
2.1. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ	43
2.2. ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ	45
2.3. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ	47
2.4. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐ	55
2.5. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՄԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻՆ	57
2.6. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ՅՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ	61
ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ 2024-2026ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ	64
3.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ	64
3.2. ՀՀ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ	67
ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ	70
4.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ	70
4.2. 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ	71
4.3. ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ԾԱԽՍԵՐՆ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ	75
4.4. 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԿԻ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻՆ ՏՐՎՈՂ ՀԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԸ	81
ՄԱՍ II. ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	82

ՀՀ 2024-2026թթ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	83
1. Կրթություն, գիտություն, սժուկություն, սպորտ եւ երիտասարդություն	83
2. Առողջապահություն	90
3. Սոցիալական Պաշտպանություն	92
4. Շրջակա միջավայր	93
5. Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերություն	94
6. Տարածքային կառավարում եւ ենթակառուցվածքներ	96
7. Էկոնոմիկա	98
8. Արդարադատություն	100
9. Արժույթի Վարկերություններ	101
10. Ֆինանսներ	102
11. Պաշտպանություն	103
12. Ազգային անվտանգություն	103
13. Ոստիկանություն	104
14. Արժույթի Իրավաբաններ	107
15. Պետական եկամուտներ	107
16. Անշարժ գույքի կադաստր	108
17. ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ	110
18. Ռադիո եւ Հեռուստատեսությունների Հեռարձակում	112
19. Քաղաքացիություն	113
20. Վիճակագրություն	114
21. Հանրային ինֆրակառուցվածքի մարմինների գործունեության Հիմնական Ուղղությունները եւ Գերակայությունները	115
21.1. Նախագահի աշխատակազմ	115
21.2. Ազգային ժողով	116
21.3. Դատախազություն	118
21.4. Քննչական կոմիտե	120
21.5. Սահմանադրական դատարան	121
21.6. Մարդու իրավունքների պաշտպան	122
21.7. Բարձրագույն դատական հորհուրդ	123
21.8. Կոռուպցիայի կանխարգելման Հանձնաժողով	124
21.9. Մրցակցությունից պաշտպանություն Հանձնաժողով	126
21.10. Հեռուստատեսությունից պաշտպանություն Հանձնաժողով	127
21.11. Կենտրոնական ընտրական Հանձնաժողով	129
21.12. Հանրային ծառայությունները կարգավորող Հանձնաժողով	129
21.13. Պետական վերահսկողական ծառայություն	132
21.14. Միջուկային անվտանգության կարգավորման կոմիտե	133
21.15. Հաշվետվերի ՊԱԼԱՏ	134
21.16. ՀԱԿԿՈՒՊՈՒՊՅՈՒՆ ԿՈՄԻՏԵ	135

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

137

1. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ 138
2. ԱՅԼ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ 172
3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ 173
4. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ 179
5. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ 187

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

218

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Պետական միջնաժամկետ ծախսային ծրագիրը (այսուհետև՝ ՄԺԾԾ) ներկայացնում է ՀՀ կառավարության տնտեսական և հարկաբյուջետային, այդ թվում՝ պարտքային և ծախսային քաղաքականությունները եռամյա ժամանակահատվածում:

2024-2026թթ ՄԺԾԾ եռամյա ժամանակահատվածն համընկնում է ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ ծրագրի (այսուհետև՝ ՀՀ կառավարության ծրագիր) ավարտի ժամանակահատվածի հետ, և այդ առումով 2024-2026թթ ՄԺԾԾ-ն որոշակիորեն առանձնանում է նախորդ ՄԺԾԾ-ներից: Այն ամբողջությամբ խարսխվում է ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ ծրագրի¹ և ՀՀ կառավարության այլ ռազմավարական փաստաթղթերի վրա և միտված է այդ փաստաթղթերով ՀՀ կառավարության կողմից հռչակված քաղաքականության նպատակների, սահմանված առաջնահերթությունների և թիրախների ամբողջական և արդյունավետ ապահովմանը:

Այդ առումով, 2024-2026թթ միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության նպատակներն են՝ ՀՀ անվտանգության ամրապնդումը, տնտեսական ենթակառուցվածքների զարգացումն ու հասանելիության բարձրացումը, մարդկային կապիտալի զարգացումը:

ՀՀ կառավարության ծրագրի առաջնահերթություններին համահունչ, միջնաժամկետ հատվածում կիրականացվեն սոցիալական, կրթական, առողջապահական, ենթակառուցվածքային բնույթի մի շարք առաջնահերթ միջոցառումներ, որոնց արդյունքում ի թիվս այլ թիրախների, կապահովվի հետևյալ առանցքային թիրախների իրագործումը.

- առողջության համապարփակ ապահովագրության համակարգի ներդրում, ինչը կապահովի քաղաքացիների համար առողջապահական ծառայությունների հասանելիությունն ու մատչելիությունը,

- աշխատանքային և այլ կենսաթոշակների բարձրացում՝ ապահովելով նվազագույն կենսաթոշակը պարենային զամբյուղի, իսկ միջին թոշակը նվազագույն սպառողական զամբյուղի արժեքին մոտարկումը,

- նվազագույն աշխատավարձերի աստիճանական բարձրացում,
- ընտանեկան/ անապահովության նպաստների համակարգի բարելավում,
- 3 և ավելի երեխա ունեցող ընտանիքներին դրամական աջակցության ծավալների ավելացում,
- առողջապահությանն ու կրթությանն ուղղվող ծախսերի առաջանցիկ աճ ՀՆԱ-ի նկատմամբ,
- վաղ մանկության զարգացման համակարգի և նախադպրոցական ծառայությունների ցանցի բարելավում և ամբողջական հասանելիության ապահովում,

- հանրակրթական դպրոցների ֆինանսավորման համակարգի վերանայում՝ ամբողջությամբ անցում կատարելով դասարան-թվով ֆինանսավորման նոր մոդելին,

¹ ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363-Ն որոշում

- հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների, նախնական և միջին մասնագիտական, արտադպրոցական ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական աշխատողների ատեստավորման արդյունքում ուսուցիչների աշխատավարձերի շեշտակի աճի ապահովում,

- մինչև 2026թ-ը առնվազն 500 մանկապարտեզների և 300 դպրոցների կառուցման, հիմնանորոգման և վերանորոգման՝ ՀՀ կառավարության ծրագրով սահմանված թիրախի ապահովում՝ այդ թվում ապահովելով դրանց ամբողջական հագեցումը անհրաժեշտ գույքով և սարքավորումներով,

- շարունակվելու են ջրային պաշարների մակերևութային հոսքի կառավարման նպատակով ջրամբարաշինության ծրագրերը, որի արդյունքում կապահովվի ջրային ռեսուրսների պաշարների ավելացում և ջրային հոսքերի կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացում,

- շարունակվելու են ՀՀ-ում ճանապարհային ցանցի զարգացմանն ուղղված՝ տարեկան առնվազն 500կմ ճանապարհների հիմնանորոգման և միջին նորոգման աշխատանքների իրականացումը, կշարունակվի Հյուսիս-հարավ ճանապարհային միջանցքի կառուցումը և այլն:

Վերոհիշյալ նպատակներն ու թիրախներն ապահովելու նպատակով, միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարությունը շարունակելու է թիրախավորել երկարատև բարձր տնտեսական աճի ապահովումը՝ առնվազն տարեկան 7% մակարդակում: 2024-2026թթ. հարկաբյուջետային քաղաքականության՝ բարձր տնտեսական աճին նպաստելու և ծախսերի կառուցվածքի բարելավման նպատակադրումների ներքո էականորեն կմեծացվի կապիտալ ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում՝ 2026թ. հասցնելով 6.6%-ի, իսկ ընթացիկ ծախսերը՝ հասցնելով 22.3%-ի: Արդյունքում միջնաժամկետ հորիզոնում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կունենա չեզոք ազդեցություն, սակայն կխթանի տնտեսության ներուժը:

ՀՀ կառավարությունը կպահպանի 2021-2022թթ. իրականացված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի արդյունքները՝ պետական բյուջեի պակասուրդի մակարդակը սահմանելով այնպես, որ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը չզերազանցի հարկաբյուջետային կանոնի 50%-ի շեմը: Դա թույլ կտա պահպանել ապագա հնարավոր շոկերին արձագանքելու «հարկաբյուջետային տարածքը», ինչպես նաև պահպանել ընթացիկ ծախսերի պլանավորման ճկունությունը և ըստ այդմ՝ ապահովել ՀՀ կառավարության ծրագրով նախատեսված՝ ծախսային լրացուցիչ կարիքներ ենթադրող կառուցվածքային բարեփոխումների բնականոն ընթացքը:

Միջնաժամկետում կանխատեսվող բարձր տնտեսական աճի պայմաններում, հարկային վարչարարության բարելավման, ստվերի դեմ պայքարի, ինչպես նաև հարկային քաղաքականության միջոցառումների արդյունքում ակնկալվում է ապահովել հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության շարունակական բարելավում՝ 2023թ. 0.8, իսկ միջնաժամկետում տարեկան 0.75 տոկոսային կետով (որից 0.5 տոկոսային կետի չափով հարկային վարչարարության, և 0.25 հարկային քաղաքականության բարեփոխումների ազդեցությունները), 2026թ. այն հասցնելով 25.7%-ի՝ ՀՀ կառավարության ծրագրով նախատեսված՝ մինչև 2026թ. հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշն առնվազն 25.0% մակարդակին հասցնելու թիրախին համահունչ:

ՄԱՍ I. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ 1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

1.1 ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ ԵՎ ՇՐՋԱՆԱԿ

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտության աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերների և դրա բացասական ազդեցությունների հետևանքով համաշխարհային տնտեսության աճի տեմպերը էական դանդաղել են: ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում դիտվել է տնտեսական անկում, իսկ մյուս տնտեսություններում տեղի են ունեցել տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված համաշխարհային արժեչափաների խաթարումներով, պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, դրանց հետևանքով առաջացած բարձր գնաճերին հակազդող աննախադեպ զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով ու համաշխարհային ֆինանսական պայմանների խստացմամբ: Սակայն տարվա ընթացքում համաշխարհային արժեչափաների որոշակի վերականգման և խստացող դրամավարկային քաղաքականությունների պայմաններում գնաճային ճնշումները թուլացել են: Այս պայմաններում գործընկեր երկրներում 2023թ. կանխատեսվում է տնտեսական աճի էական դանդաղում, իսկ միջնաժամկետում՝ բոլոր գործընկեր երկրներում ներուժային աճերից ավելի ցածր տնտեսական աճեր:

- Համավարակի և 44-օրյա պատերազմի շրկերից հետո ՀՀ տնտեսության 2021թ. վերականգման տեմպերն արագացան 2022թ. տարեսկզբին: Չնայած փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական ազդեցությունների հետևանքով տնտեսական ակտիվության մարտ ամսի որոշակի դանդաղմանը, ապրիլ ամսից դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների ՀՀ տեղափոխման, ինչպես նաև սեպտեմբերին դեպի Հայաստան միգրանտների նոր հոսքի արդյունքում տնտեսական ակտիվության աճի տեմպերը կտրուկ արագացան, հատկապես՝ ծառայությունների ոլորտում: Արդյունքում 2022թ. գրանցվեց 12.6% տնտեսական աճ:

- Դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների ՀՀ տեղափոխման, ինչպես նաև ՀՀ-ից դեպի Ռուսաստան արտահանման պահանջարկի ավելացման արդյունքում ձևավորված տնտեսական աճի բարձր տեմպերը շարունակվել են նաև 2023թ. առաջին եռամսյակում՝ գրանցելով 12.1% տնտեսական աճ՝ պայմանավորված հիմնականում ծառայությունների աճով: Ապրիլ ամսին տնտեսական ակտիվությունը փոքր-ինչ դանդաղեց՝ պայմանավորված հիմնականում արդյունաբերության նվազմամբ, սակայն տնտեսական ակտիվության բարձր մակարդակը շարունակվում է պահպանվել:

- ՀՀ տնտեսության համար ձևավորված նպաստավոր պայմանների, պլանավորված մեծածավալ կապիտալ ծախսերի իրականացման, ՀՀ կառավարության նպատակադրած տնտեսության ներուժի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների պայմաններում 2023թ. և միջնաժամկետ հատվածում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ: Այնուամենայնիվ 7% աճը պարունակում է նաև կառուցվածքային բարեփոխումների հնարավոր ազդեցությունները, որոնք

պետք է ապահովեն բազային կանխատեսումներից (2023թ. համար 6.0%, իսկ միջնաժամկետում՝ 5.4%) ավելի բարձր տնտեսական աճի թիրախը:

- Բարձր տնտեսական ակտիվության և առանձին շուկաներում (մասնավորապես ՌԴ շուկայում) արտաքին բարձր պահանջարկի պայմաններում 2023թ. տեղի կունենա և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալների աճ: Հիմնականում պայմանավորված առևտրային հաշվեկշիռի վատթարացմամբ, ինչպես նաև դրամական փոխանցումների ՀՆԱ-ում դերի նվազմամբ՝ 2023թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը փոքր-ինչ կվատթարանա՝ մոտենալով ՀՆԱ-ի 2.7%-ին: Միջնաժամկետ հորիզոնում ընթացիկ հաշվի պակասուրդը ներդրումների խթանման արդյունքում ներդրումային բնույթի ապրանքների ներմուծման աճով պայմանավորված կխորանա՝ մոտենալով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին:

- Միջնաժամկետ հատվածում հարկաբյուջետային քաղաքականության նպատակները կլինեն 2021-2022թթ. գրանցված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի պահպանումը՝ բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ ցուցանիշը սահմանելով այնպիսի մակարդակում, որը թույլ չի տա ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի գերազանցումը 50% սահմանաչափից, ինչպես նաև տնտեսության ներուժի բարձրացումը՝ կապիտալ ծախսերի դերի շարունակական բարձրացման միջոցով: ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի պահպանումը կառավարելի մակարդակում կապահովի «հարկաբյուջետային տարածք» հնարավոր շուկերին արձագանքելու և կառուցվածքային բարեփոխումների բնականոն իրականացումն ապահովելու համար:

- 2023թ. սկզբին տեղի ունեցած 12-ամսյա գնաճի կտրուկ նվազման պայմաններում տարեվերջին գնաճը կգտնվի թիրախից ցածր մակարդակում, իսկ միջնաժամկետում կկայունանա նպատակային 4% ցուցանիշի շուրջ: Նախանշված ուղեգծից ռիսկերի որևէ ուղղությամբ դրսևորման պարագայում ԿԲ-ը համարժեքորեն կարձագանքի և կապահովի գների կայունության նպատակը:

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկեր երկրների, այնպես էլ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն: Այս պայմաններում, ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկերների, այնպես էլ ՄԺԾժ շրջանակում ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումների համար առկա են երկկողմանի ռիսկեր, սակայն դեպի ներքև ռիսկերը համեմատաբար մեծ են:

Աղյուսակ 1.1. 2023-2026թթ. ՄԺԾժ (ներառյալ 2024թ. պետական բյուջեի) մակրոտնտեսական շրջանակ

Հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշներ	Փաստ			սպասում 2023	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2024	2025	2026
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	6,181.9	6,991.8	8,501.4	9,533.0	10,608.1	11,804.6	13,136.0
Տնտեսական աճ, %	-7.2	5.8	12.6	7.0	7.0	7.0	7.0
ՀՆԱ դեֆլյատորի աճ, %	1.8	6.9	8.0	4.8	4.0	4.0	4.0
Գնաճ (ժամանակաշրջանի վերջ), %	3.7	7.7	8.3	2.8	4.0	4.0	4.0
Գնաճ (միջին), %	1.2	7.2	8.6	4.4	3.8	4.0	4.0
<u>ՀՆԱ իրական աճն ըստ ճյուղերի ավելացված արժեքների, %</u>							
Արդյունաբերություն	-1.4	2.4	6.0	7.5	7.2	7.1	7.0
Գյուղատնտեսություն	-3.7	-0.8	-0.7	1.6	3.1	3.2	3.2
Շինարարություն	-5.9	3.1	18.8	12.1	11.1	11.0	11.0
Ծառայություններ	-9.6	8.6	18.3	6.9	6.8	6.7	6.7
Զուտ հարկեր	-9.9	7.4	8.1	8.7	8.7	8.7	8.7
<u>ՀՆԱ ծախսային բաղադրիչների իրական աճերը, %</u>							
Վերջնական սպառում	-10.9	1.3	7.9	5.8	5.7	6.3	6.4
Պետական	9.2	-6.2	6.7	1.8	5.3	13.2	13.5
Մասնավոր	-14.0	2.8	8.1	6.5	5.8	5.0	5.0
Հիմնական միջոցներում ներդրումներ ²	-1.5	23.6	9.5	18.2	13.1	12.5	10.9
Պետական	6.1	26.0	12.4	35.4	17.0	17.3	10.6
Մասնավոր	-3.1	23.0	8.8	14.0	12.0	11.0	11.0
Արտահանում	-33.5	18.6	53.8	25.6	10.7	11.1	10.8
Ներմուծում	-31.5	12.9	34.7	26.3	12.0	12.7	12.5
<u>Արտաքին հատված (մլն ԱՄՆ դոլար)</u>							
Ընթացիկ հաշիվ	-477.8	-515.1	-167.0	-596.1	-832.3	-1,093.6	-1,377.0
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-1,264.1	-1,107.9	-418.9	-645.8	-737.1	-885.0	-1,084.0
Արտահանում	3,818.2	5,011.9	9,698.5	12,842.2	14,284.2	15,842.5	17,545.6
Փոփոխություն, %	-34.1	31.3	93.5	32.4	11.2	10.9	10.7
Ներմուծում	5,082.3	6,119.7	10,117.5	13,488.0	15,021.3	16,727.5	18,629.5
Փոփոխություն, %	-33.2	20.4	65.3	33.3	11.4	11.4	11.4
Դրամական փոխանցումներ	1,046.2	1,243.1	1,491.5	1,625.7	1,703.8	1,775.3	1,849.9
<u>ՀՆԱ-ի նկատմամբ %</u>							

² Կապիտալ ներդրումներում ներառված չէ պաշարների փոփոխությունը, ներկայացված են միայն հիմնական միջոցներում կատարված կապիտալ ներդրումները, քանի որ 2019թ.-ից ՀՀ ՎԿ կողմից պաշարների փոփոխությունը հաշվառվում է որպես հաշվեկշռող գործոն կամ այլ կերպ՝ դրա մեջ ներառվում են նաև վիճակագրական սխալները:

Ընթացիկ հաշիվ	-3.8	-3.7	-0.9	-2.7	-3.5	-4.2	-4.9
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-10.0	-8.0	-2.1	-2.9	-3.1	-3.4	-3.9
Արտահանում	30.2	36.1	49.7	58.0	59.6	61.4	63.0
Ներմուծում	40.2	44.1	51.8	60.9	62.6	64.8	66.9
Դրամական փոխանցումներ	8.3	9.0	7.6	7.3	7.1	6.9	6.6

1.2. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՆԿԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

Տնտեսական զարգացումներ: 2022թ. ռուս-ուկրաինական հակամարտության զարգացումների արդյունքում համաշխարհային տնտեսությունում, այդ թվում՝ ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսություններում տեղի է ունեցել տնտեսական աճի դանդաղում՝ պայմանավորված համաշխարհային մատակարարման շղթաների խաթարմամբ, դրա արդյունքում պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, ձևավորված բարձր գնաճային միջավայրը մեղմելուն ուղղված՝ կենտրոնական բանկերի զսպող դրամավարկային քաղաքականությամբ: Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և դրա արդյունքում ՌԴ նկատմամբ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցների բացասական անուղղակի ազդեցությունները, ինչպես նաև կենտրոնական բանկերի կողմից իրականացված դրամավարկային քաղաքականության խստացումը հանգեցրին համաշխարհային տնտեսության, ինչպես նաև հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսությունների աճի դանդաղման, իսկ ՌԴ-ում՝ անկման: Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) գնահատականներով 2022թ. համաշխարհային տնտեսական աճը կազմել է 3.4%՝ նախորդ տարվա 5.9%-ի դիմաց, իսկ ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում գրանցվել է 2.1% անկում, Եվրագոտում՝ 3.5%, ԱՄՆ-ում 2.1% աճ, իսկ Չինաստանում՝ 3.0%:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության պայմաններում մարտ ամսից արագացող գնաճը զսպելու նպատակով առաջատար տնտեսությունների կենտրոնական բանկերի կողմից իրականացվող զսպող քաղաքականության արդյունքում 2022թ. չորրորդ և 2023թ. առաջին եռամսյակներում նկատվում է գնաճի տեմպերի դանդաղում. ԱՄՆ-ում և ԵԳ-ում այն շարունակում է բարձր մնալ սահմանված թիրախներից, իսկ Չինաստանում և ՌԴ-ում գտնվում է թիրախից ցածր մակարդակում:

2023թ. առաջին եռամսյակում հիմնական գործընկեր երկրներից ԱՄՆ-ում և Չինաստանում տնտեսական աճի տեմպերն արագացել են, իսկ ԵԳ-ում՝ դանդաղել: ՌԴ-ում գրանցված անկման տեմպերը նախորդ եռամսյակների համեմատ թուլացել են: 2023թ. առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի նկատմամբ ԱՄՆ տնտեսությունը գրանցել է 1.6% աճ, Եվրագոտու տնտեսությունն աճել է ավելի դանդաղ տեմպերով՝ 1.3%-ով, իսկ Չինաստանում գրանցվել է 4.5% տնտեսական աճ: **Գործընկեր երկրների տնտեսական աճերին նպաստել են համաշխարհային մատակարարման շղթաների աստիճանական վերականգնումն ու Չինաստանի տնտեսության վերականգնումը:** Իսկ որպես աճը զսպող գործոններ են

շարունակում մնալ ռուս-ուկրաինական հակամարտության բացասական հետևանքներն ու կենտրոնական բանկերի կողմից դրամավարկային քաղաքականության խստացումները: Ռուսաստանի տնտեսությունը 2023թ. առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ արձանագրել է 1.9% անկում: Ընդ որում՝ Ռուսաստանի տնտեսական անկման տեմպերը դանդաղել են. տնտեսական ակտիվությունը հունվարին նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի նկատմամբ նվազել է 3.2%-ով, փետրվարին՝ 2.9%, իսկ մարտին՝ 0.7%-ով: Անկման տեմպերի դանդաղումը պայմանավորված է մշակող արդյունաբերության աստիճանական վերականգնմամբ: Ռուս-ուկրաինական հակամարտության պայմաններում 2022թ. մարտ ամսից արագացող գնաճը զսպելու նպատակով առաջատար տնտեսությունների կենտրոնական բանկերի կողմից իրականացվող շարունակական զսպող քաղաքականության արդյունքում տարեսկզբից շարունակվում է գնաճի տեմպերի դանդաղումը:

Կանխատեսում: ԱՄՀ ապրիլ ամսվա կանխատեսումների համաձայն 2023թ. համաշխարհային տնտեսական աճը կդանդաղի՝ կազմելով 2.8%, իսկ 2024թ. կկազմի 3.0%: ՀՀ հիմնական գործընկերներ երկրներից ԱՄՆ-ում և Եվրագոտում, ըստ կանխատեսումների, տեղի կունենան տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված գնաճը զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով, ֆինանսական պայմանների վատթարացման հետևանքով, ռուս-ուկրաինական շարունակվող հակամարտությամբ: ՀՀ ամենամեծ առևտրատնտեսական գործընկեր ՌԴ-ում 2023թ. կանխատեսվում է 0.7% աճ, մինչդեռ 2023թ. Եվրագոտում կանխատեսվում է տնտեսական աճի դանդաղում մինչև 0.8%, իսկ ԱՄՆ-ում՝ 1.6%: Չինաստանում 2023թ. տնտեսական աճը կարագանա՝ կազմելով 5.2%՝ պայմանավորված համավարակի խիստ սահմանափակումներից հետո տնտեսության վերաբացմամբ: Ընդ որում՝ ինչպես համաշխարհային տնտեսության, այնպես էլ ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների 2023թ. ապրիլյան կանխատեսումները հունվարի³ կանխատեսումների համեմատ վերանայվել են առավել դրական սպասումներով, մասնավորապես, ՌԴ և ԱՄՆ պարագայում: Մինչդեռ 2024թ. ՌԴ տնտեսության համար հունվարի 2.1% աճի կանխատեսումը ապրիլին վերանայվել է դեպի ներքև՝ 1.3%, իսկ հունվարի ԱՄՆ կանխատեսումը 1.0% աճից վերանայվել է 1.1% (ավելի մանրամասն տե՛ս Աղյուսակ 1.2 -ում):

³ Այս ՄԺԾԾ կանխատեսումները հիմնված են ապրիլի կանխատեսումների վրա: Առավել մանրամասն տես 1.4 բաժնում:

Աղյուսակ 1.2. ԱՄՀ կանխատեսումներ

	2022	2023թ.-ի կանխատեսում			2024թ.-ի կանխատեսում		
	Փաստ	2022 Հոկտ.	2023 Հունվ.	2023 Ապրիլ	2022 Հոկտ.	2023 Հունվ.	2023 Ապրիլ
Աշխարհի տնտեսական աճ, %	3.4	2.7	2.9	2.8	3.1	3.1	3.0
ՌԴ	-2.1	-2.3	0.3	0.7	1.5	2.1	1.3
Եվրագոտի	3.5	0.5	0.7	0.8	1.8	1.6	1.4
Չինաստան	3.0	4.4	5.2	5.2	4.5	4.5	4.5
ԱՄՆ	2.1	1.0	1.4	1.6	1.2	1.0	1.1
Համաշխարհային առևտրի աճ, %	5.1	2.5	2.4	2.4	3.7	3.4	3.5

Աղբյուրը՝ ԱՄՀ «World Economic Outlook»

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով համաշխարհային մատակարարման շղթաների խաթարման պայմաններում տարվա առաջին կեսին հումքային և պարենային ապրանքների շուկայում դիտվել է բարձր գնաճային միջավայր, սակայն տարվա ընթացքում համաշխարհային արժեչղթաների որոշակի վերականգման և խստացող դրամավարկային քաղաքականությունների պայմաններում գնաճային ճնշումները թուլացել են, իսկ կանխատեսվող հորիզոնում կշարունակեն նվազման միտում դրսևորել: 2022թ. պղնձի տարեկան միջին գներն 2021թ. նկատմամբ նվազել են 5.3%-ով, ինչին մեծապես նպաստել է Չինաստանի թույլ պահանջարկը: Մինչդեռ, մոլիբդենի միջազգային գներն աճել են 27.4%-ով, նավթի տարեկան միջին գները՝ 41.7%-ով, իսկ պարենի միջազգային գները՝ 14.3%-ով:

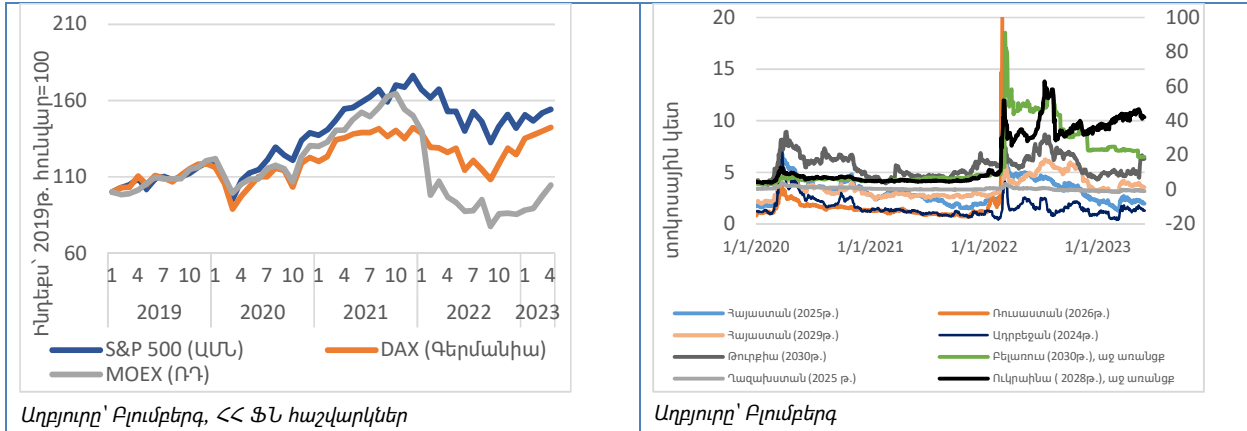
2023թ. առաջին չորս ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ պղնձի միջազգային գները նվազել են 11.6%-ով՝ պայմանավորված մետաղի նկատմամբ Չինաստանի թույլ պահանջարկով, իսկ մոլիբդենի գներն աճել են 59.2%-ով: Նավթի միջազգային գները նվազել են 18.4%-ով, իսկ պարենի միջազգային գները՝ 13.5%-ով՝ պայմանավորված որոշ ապրանքների (միս, կաթնամթերք, հացահատիկ, բուսական յուղեր) միջազգային գների նվազմամբ, ինչպես նաև դրամավարկային քաղաքականության բարձր տոկոսադրույքներով:

Միջազգային տնտեսական և ֆինանսական զարգացումները և կանխատեսումները

<p>Գծապատկեր 1.1. Համաշխարհային և գործընկեր երկրների տնտեսական աճերը (%)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Տարի</th> <th>ԱՄՆ</th> <th>ՌԴ</th> <th>Եվրագոտի</th> <th>Աշխարհ</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2019</td><td>2.8</td><td>2.8</td><td>2.8</td><td>2.8</td></tr> <tr><td>2020</td><td>-3.1</td><td>-3.1</td><td>-3.1</td><td>-3.1</td></tr> <tr><td>2021</td><td>6.2</td><td>6.2</td><td>6.2</td><td>6.2</td></tr> <tr><td>2022</td><td>3.4</td><td>3.4</td><td>3.4</td><td>3.4</td></tr> <tr><td>2023</td><td>2.8</td><td>2.8</td><td>2.8</td><td>2.8</td></tr> <tr><td>2024</td><td>3.0</td><td>3.0</td><td>3.0</td><td>3.0</td></tr> <tr><td>2025</td><td>3.2</td><td>3.2</td><td>3.2</td><td>3.2</td></tr> <tr><td>2026</td><td>3.2</td><td>3.2</td><td>3.2</td><td>3.2</td></tr> </tbody> </table> <p>Աղբյուրը՝ ԱՄՀ</p>	Տարի	ԱՄՆ	ՌԴ	Եվրագոտի	Աշխարհ	2019	2.8	2.8	2.8	2.8	2020	-3.1	-3.1	-3.1	-3.1	2021	6.2	6.2	6.2	6.2	2022	3.4	3.4	3.4	3.4	2023	2.8	2.8	2.8	2.8	2024	3.0	3.0	3.0	3.0	2025	3.2	3.2	3.2	3.2	2026	3.2	3.2	3.2	3.2	<p>Գծապատկեր 1.2. Հումքային ապրանքների գները (ԱՄՆ դոլար)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Տարի</th> <th>Պղինձ</th> <th>Նավթ (աջ առանցք)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2019</td><td>60</td><td>7000</td></tr> <tr><td>2020</td><td>45</td><td>5800</td></tr> <tr><td>2021</td><td>100</td><td>7500</td></tr> <tr><td>2022</td><td>95</td><td>9500</td></tr> <tr><td>2023</td><td>90</td><td>8500</td></tr> <tr><td>2024</td><td>90</td><td>8000</td></tr> <tr><td>2025</td><td>90</td><td>7800</td></tr> <tr><td>2026</td><td>90</td><td>7500</td></tr> </tbody> </table> <p>Աղբյուրը՝ կանխատեսումները ըստ Բլումբերգի</p>	Տարի	Պղինձ	Նավթ (աջ առանցք)	2019	60	7000	2020	45	5800	2021	100	7500	2022	95	9500	2023	90	8500	2024	90	8000	2025	90	7800	2026	90	7500
Տարի	ԱՄՆ	ՌԴ	Եվրագոտի	Աշխարհ																																																																					
2019	2.8	2.8	2.8	2.8																																																																					
2020	-3.1	-3.1	-3.1	-3.1																																																																					
2021	6.2	6.2	6.2	6.2																																																																					
2022	3.4	3.4	3.4	3.4																																																																					
2023	2.8	2.8	2.8	2.8																																																																					
2024	3.0	3.0	3.0	3.0																																																																					
2025	3.2	3.2	3.2	3.2																																																																					
2026	3.2	3.2	3.2	3.2																																																																					
Տարի	Պղինձ	Նավթ (աջ առանցք)																																																																							
2019	60	7000																																																																							
2020	45	5800																																																																							
2021	100	7500																																																																							
2022	95	9500																																																																							
2023	90	8500																																																																							
2024	90	8000																																																																							
2025	90	7800																																																																							
2026	90	7500																																																																							
<p>Գծապատկեր 1.3. Համաշխարհային առևտրի դոլարային աճերը (%)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Տարի</th> <th>Արտահանում</th> <th>Ներմուծում</th> <th>Առևտրաշրջանառություն</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2019</td><td>1.0</td><td>1.0</td><td>1.0</td></tr> <tr><td>2020</td><td>-7.8</td><td>-7.8</td><td>-7.8</td></tr> <tr><td>2021</td><td>10.6</td><td>10.6</td><td>10.6</td></tr> <tr><td>2022</td><td>5.1</td><td>5.1</td><td>5.1</td></tr> <tr><td>2023</td><td>2.4</td><td>2.4</td><td>2.4</td></tr> <tr><td>2024</td><td>3.5</td><td>3.5</td><td>3.5</td></tr> <tr><td>2025</td><td>3.6</td><td>3.6</td><td>3.6</td></tr> <tr><td>2026</td><td>3.6</td><td>3.6</td><td>3.6</td></tr> </tbody> </table> <p>Աղբյուրը՝ ԱՄՀ</p>	Տարի	Արտահանում	Ներմուծում	Առևտրաշրջանառություն	2019	1.0	1.0	1.0	2020	-7.8	-7.8	-7.8	2021	10.6	10.6	10.6	2022	5.1	5.1	5.1	2023	2.4	2.4	2.4	2024	3.5	3.5	3.5	2025	3.6	3.6	3.6	2026	3.6	3.6	3.6	<p>Գծապատկեր 1.4. Զարգացող երկրների ազգային արժույթների դոլարի նկատմամբ փոփոխությունները⁴</p> <p>Աղբյուրը՝ Բլումբերգ, ՀՀ ԿԲ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ</p>																																				
Տարի	Արտահանում	Ներմուծում	Առևտրաշրջանառություն																																																																						
2019	1.0	1.0	1.0																																																																						
2020	-7.8	-7.8	-7.8																																																																						
2021	10.6	10.6	10.6																																																																						
2022	5.1	5.1	5.1																																																																						
2023	2.4	2.4	2.4																																																																						
2024	3.5	3.5	3.5																																																																						
2025	3.6	3.6	3.6																																																																						
2026	3.6	3.6	3.6																																																																						
<p>Գծապատկեր 1.5. Գործընկեր երկրների բաժնեգրումների շուկաների ինդեքսները</p>	<p>Գծապատկեր 1.6. Զարգացող երկրների ռիսկի հավելվածները⁵</p>																																																																								

⁴ Դոլարի ինդեքսը հաշվարկվում է որպես կշռված երկրաչափական միջին՝ հետևյալ արժույթների նկատմամբ. Եվրո, Ճապոնական յեն, Բրիտանական ֆունտ, Կանադական դոլար, Շվեդական կրոն, Շվեյցարական ֆրանկ:

⁵ Երկրի ռիսկի հավելվածները հաշվարկված են որպես փոփոխվող երկրի եվրոպարտությունների (դոլարային արժույթով) և ԱՄՆ համապարասխան ժամկետայնությամբ գանձապետական պարտավորումների եկամտաբերությունների տարբերություն (պարտավորումների մարման ժամկետները նշված են երկրների անվանումների կողքը՝ փակագծերում):

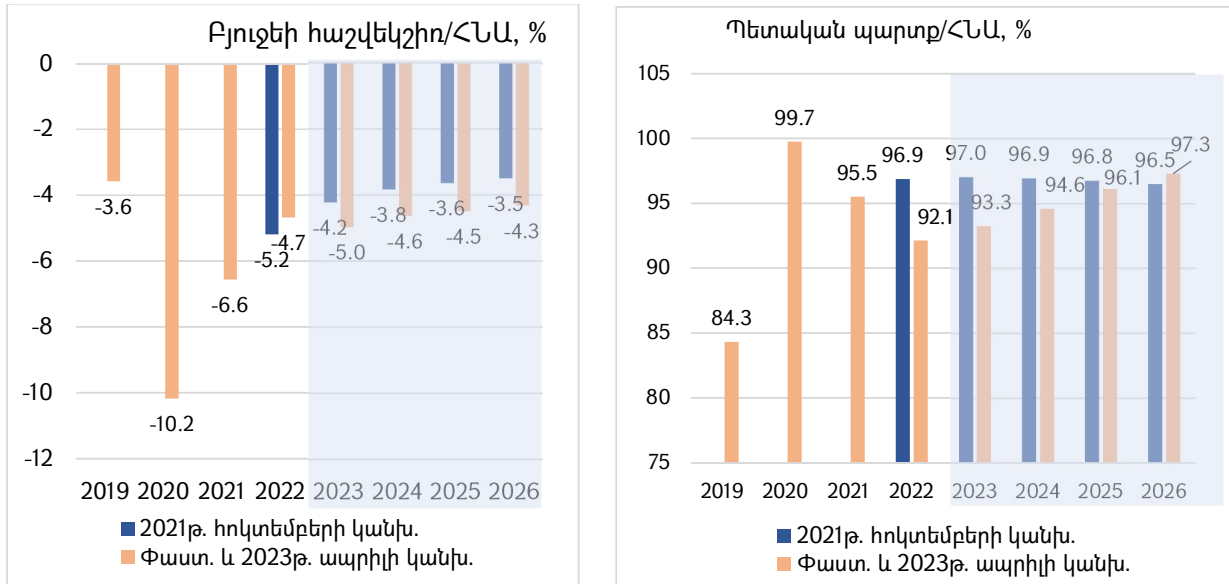
«Բլումբերգ» միջազգային հեղինակավոր կազմակերպության մարտի կանխատեսումների համեմատ մայիսին 2023թ. նավթի գների կանխատեսումները վերանայվել են դեպի ներքև, պղնձի գների կանխատեսումը մնացել է գրեթե անփոփոխ:

Միջազգային ապրանքային, արժութային և ֆինանսական շուկաները էական տատանումների են ենթարկվում: Համաշխարհային առևտրի տեմպերը էապես դանդաղել են, իսկ ֆինանսական շուկաներում նկատվում են բաժնետոմսերի գների վերականգնում: Զարգացող երկրների արժույթները վերականգնման միտում ունեն: Սակայն ռուսական ռուբլին ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ հունիս ամսվա կտրուկ արժևորումից հետո արժեզրկման միտում ունի: Զարգացող երկրների, այդ թվում տարածաշրջանի երկրների ռիսկի հավելավճարները նվազում են:

Չնայած համաշխարհային մակարդակով խորացող աշխարհատնտեսական հակասություններին, բարձր գնաճի տեմպերին ու դրա առաջացրած սոցիալական ճնշումներին, ֆինանսական համակարգում կուտակվող ռիսկերին և անկայունության դրսևորումներին, հաջողվել է ապահովել էական հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիա: 2020թ. COVID-19 համավարակի սոցիալ-տնտեսական բացասական ազդեցություններին հակազդելու համար գործադրված «ազդեհիվ» խթանող հարկաբյուջետային քաղաքականության պայմաններում գրանցվել էր պետական բյուջեի պակասուրդի և պարտքի բեռի էական աճ: 2021թ. աշխարհի մակարդակով, այդ թվում՝ ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրների համար (բացառությամբ Չինաստանի) հնարավոր էր եղել ապահովել բավականին կտրուկ հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիա՝ միջինում նվազեցնելով բյուջեի պակասուրդը 3%-ային կետով, իսկ պետական պարտքի բեռը՝ 4.2%-ային կետով: Չնայած նրան, որ 2022թ. սկսված ռուս-ուկրաինական պատերազմը, համաշխարհային բարձր գնաճի պայմաններում կենսամակարդակի ճգնաժամի ռիսկերը և ֆինանսական կայունության խորացող ռիսկերը մի շարք երկրների համար նոր հարկաբյուջետային ճնշումներ են ստեղծում և դանդաղեցնում հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի ընթացքը, 2022թ. ևս հաջողվել է ապահովել համաշխարհային պակասուրդի և պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշների նվազում՝ համապատասխանաբար 1.9 և 3.4%-ային կետերով: Ընդ որում՝ 2022թ. հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի արագությունը ավելի բարձր է եղել, քան սպասվում էր 2021թ. վերջին: Սակայն 2023թ. համար ներկայումս սպասվում է ավելի խորը պակասուրդ, քան 2021թ. վերջի դրությամբ կանխատեսումներն էին (գծապատկեր 1.7):

Գծապատկեր 1.7. Համաշխարհային տնտեսությունում ընթացող հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիան 2020թ. ճգնաժամից հետո

Աղբյուրը՝ IMF, Fiscal Monitor, October 2021 և Fiscal Monitor, April 2023.

1.3. ՀՀ ՄԱԿՐՈՏԵՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

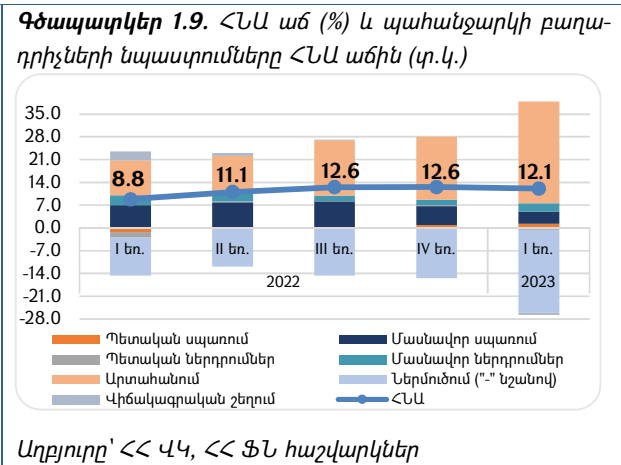
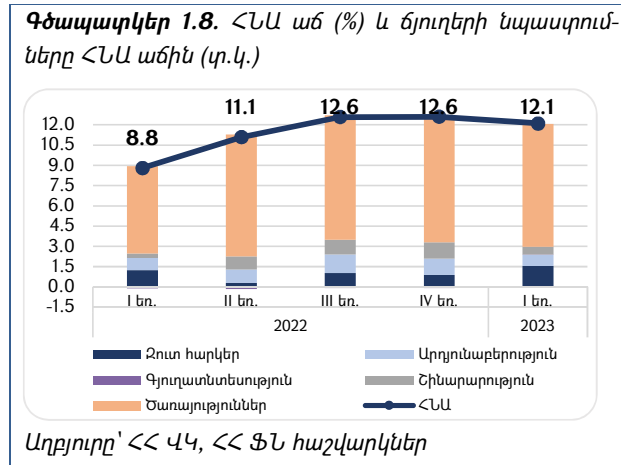
1.3.1. ՀՆԱ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃ

Կորոնավիրուսի համավարակի և 44-օրյա պատերազմի բացասական ազդեցություններով պայմանավորված 2020թ. գրանցվեց 7.2% տնտեսական անկում, սակայն 2021թ. տնտեսությունը թևակոխեց վերականգնման փուլ՝ գրանցելով 5.8% իրական աճ: 2022թ. փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների հետևանքով դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների ՀՀ տեղափոխման, ինչպես նաև ՀՀ-ից դեպի Ռուսաստան արտահանման պահանջարկի ավելացման արդյունքում 2022թ. գրանցվեց 12.6% տնտեսական աճ: 2020թ. հունվար-փետրվար ամիսներին գրանցվեց բարձր տնտեսական ակտիվություն, սակայն մարտի 1-ից սկիզբ առած Կորոնավիրուսի համավարակի բացասական ազդեցություններով պայմանավորված, 2020թ. երկրորդ եռամսյակից տնտեսական աճը վերափոխվեց տնտեսական անկման՝ իր վրա կրելով նաև սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած 44-օրյա պատերազմի բացասական ազդեցությունները: Արդյունքում 2020թ. գրանցվեց տնտեսական անկում՝ պայմանավորված հիմնականում ծառայությունների, իսկ պահանջարկի տեսանկյունից՝ մասնավոր սպառման և արտահանման նվազմամբ: Տնտեսության բացասական զարգացումները շարունակվեցին նաև

2021թ. տարեսկզբին, սակայն մարտ ամսից սկսած տնտեսական աճը սկսեց վերականգնվել: 2021թ. տնտեսական աճին նպաստեցին տնտեսության բոլոր ճյուղերը (բացառությամբ գյուղատնտեսության), սակայն հիմնական նպաստող ճյուղը ծառայություններն էին՝ 4.4 տոկոսային կետով: Պահանջարկի տեսանկյունից աճին նպաստեց հիմնականում ներքին պահանջարկը, ինչը պայմանավորված էր մասնավոր և պետական ներդրումների ու մասնավոր սպառման աճերով⁶:

2022թ. « տնտեսության վերականգնման տարեսկզբի բարձր տեմպերը փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական ազդեցությունների արդյունքում մարտ ամսին դանդաղեցին: Սակայն դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների « տեղափոխման, ինչպես նաև ՀՀ-ից դեպի Ռուսաստան արտահանման պահանջարկի ավելացման արդյունքում ապրիլ ամսից տնտեսական ակտիվության աճի տեմպերը կտրուկ արագացան, ինչը պահպանվեց նաև հետագա ամիսներին՝ կրելով նաև սեպտեմբերին միգրանտների երկրորդ ալիքի տնտեսական ազդեցությունները: Արդյունքում 2022թ. գրանցվեց 12.6% տնտեսական աճ՝ հիմնականում պայմանավորված ծառայությունների աճով (նպաստումը՝ 9.4 տոկոսային կետ): Մյուս ճյուղերը (բացառությամբ գյուղատնտեսության) նույնպես նպաստեցին տնտեսական աճին: Պահանջարկի տեսանկյունից աճին նպաստեցին ինչպես ներքին (պայմանավորված հիմնականում մասնավոր սպառման և մասնավոր ներդրումների աճով), այնպես էլ արտաքին պահանջարկը:

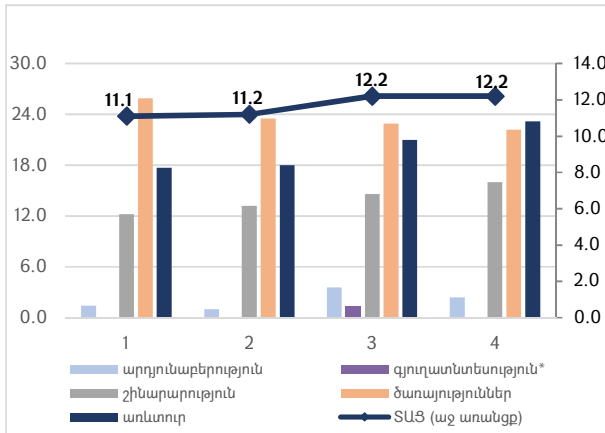
Տնտեսական աճի բարձր տեմպերը շարունակվեցին նաև 2023թ.՝ իրենց վրա կրելով դեռևս նախորդ տարվանից « տնտեսության համար ձևավորված նպաստավոր գործոնների ազդեցությունը: Արդյունքում առաջին եռամսյակում գրանցվեց ՀՆԱ-ի 12.1% իրական աճ՝ հիմնականում պայմանավորված ծառայությունների աճով (նպաստումը՝ 9.1 տոկոսային կետ): Տնտեսության մյուս ճյուղերը ևս նպաստեցին տնտեսական աճին:

⁶2023թ. մայիսին ՀՀ ՎԿ-ն վերանայել է 2021թ. հիմնական միջոցներում ներդրումների ցուցանիշը՝ նախկին 6.3% իրական աճի փոխարեն 23.6%-ի, ինչով պայմանավորված 2021թ. տնտեսական աճի պահանջարկի նկարագիրը որոշակիորեն խմբագրվել է նախկին ՄԺԾ-ում արտացոլված նկարագրի համեմատ:

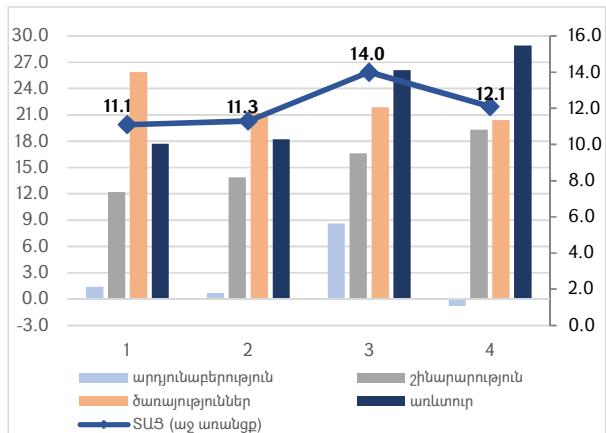
Ապրիլ ամսին տնտեսական ակտիվությունը փոքր-ինչ դանդաղեց՝ պայմանավորված հիմնականում արդյունաբերության 0.8% նվազմամբ: Արդյունքում 2023թ. հունվար-ապրիլին արձանագրվեց 12.2% աճ: Տնտեսական ակտիվության աճին հիմնականում նպաստել է ծառայությունների աճը (6.7 տոկոսային կետ): Առևտրի, շինարարության և արդյունաբերության ճյուղերը նույնպես աճել են՝ նպաստելով տնտեսական ակտիվությանը (համապատասխանաբար՝ 2.9, 1.2 և 0.5 տոկոսային կետեր)⁷:

Գծապատկեր 1.10. *SUS* և տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ (կուրակային, %)

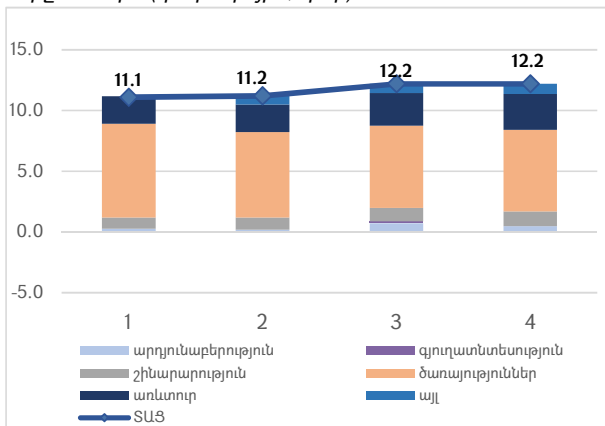
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Գծապատկեր 1.11. *SUS* և տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը նախորդ տարվա նույն ամսվա նկատմամբ (ամսական, %)

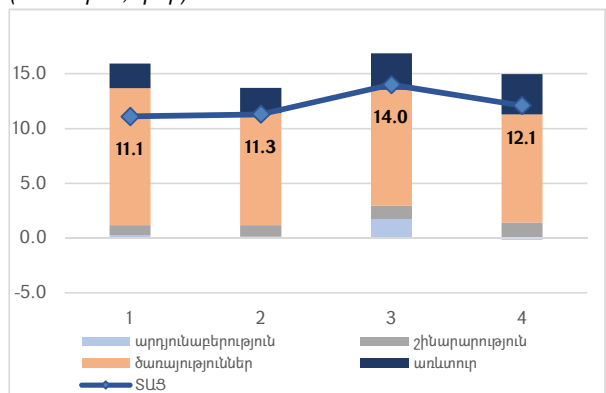
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Գծապատկեր 1.12. *Տնտեսության ճյուղերի նպաստումները SUS-ին (կուրակային, տ.կ.)⁸*

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.13. *Տնտեսության ճյուղերի նպաստումները SUS-ին նախորդ տարվա նույն ամսվա նկատմամբ (ամսական, տ.կ.)*

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

⁷ SUS-ի աճին ճյուղերի նպաստումները ՀՀ ֆինանսների նախարարության գնահատականներն են: Գյուղատնտեսության ցուցանիշը ոչ բոլոր տեղերում է ներառված հաշվարկներում, քանի որ հրապարակվում է եռամսյակային պարբերականությամբ՝ պայմանավորված գյուղատնտեսության սեզոնայնությամբ և բնակլիմայական ոչ կայուն պայմաններից կախված ամսական արտադրության տատանողականության հարթեցման անհրաժեշտությամբ:

⁸SUS-ի նպաստումների «այլ» բաղադրիչի մեջ ներառված են գյուղատնտեսության (բացառությամբ՝ հունվար-մարտի) և ոչ շուկայական ծառայությունների նպաստումները:

Ներքին և արտաքին պահանջարկի բարձր աճի տեմպերը շարունակվեցին նաև 2023թ. առաջին եռամսյակում: 2023թ. հունվար-մարտին տնտեսական աճը պայմանավորվել է ներքին պահանջարկի (մասնավոր հատվածի սպառման և ներդրումների, ինչպես նաև պետական սպառման) և արտահանման աճով: Նույն ժամանակահատվածում գրանցվել են արտահանման և ներմուծման աճի բարձր տեմպեր: Ընդ որում՝ արտահանման աճն առաջանցիկ է եղել ներմուծման նկատմամբ, ինչի արդյունքում զուտ արտահանումն էական դրական նպաստում է ունեցել ՀՆԱ-ի աճին:

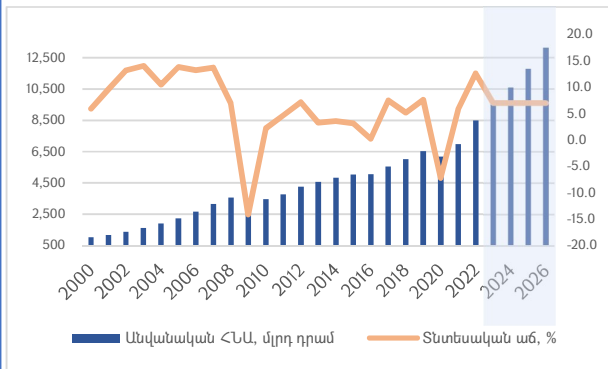
Ապրիլ ամսին ներքին և արտաքին պահանջարկի աճի միտումները շարունակվեցին՝ պայմանավորված տնօրինվող եկամտի (այդ թվում՝ դրամական փոխանցումների, ինչպես նաև ծառայությունների ոլորտում աշխատավարձերի բարձր աճեր), հիփոթեքային, շինարարության, ինչպես նաև սպառողական վարկավորման աճերով: Սպառման աճի մասին են վկայում նույն ժամանակաշրջանում առևտրի և ծառայությունների աճը, իսկ ներդրումների աճի մասին՝ շինարարության աճը:

Կանխատեսում: ՀՀ տնտեսության համար ձևավորված նպաստավոր պայմանների, պլանավորված մեծածավալ կապիտալ ծախսերի իրականացման, ՀՀ կառավարության նպատակադրած տնտեսության ներուժի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների (առավել մանրամասն տես 1.4 բաժնում) պայմաններում 2023թ. և միջնաժամկետ հատվածում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ: Միջնաժամկետում տնտեսական բարձր աճին իրենց նպաստումը կունենան նաև արդյունաբերության և շինարարության ճյուղերի առաջանցիկ աճերը, ինչը համահունչ է ՀՀ կառավարության նպատակադրած արտահանման խթանման և ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ուղղված քաղաքականություններին: Տնտեսության կառուցվածքում ծառայությունների մեծ դերով պայմանավորված վերջինիս աճը տնտեսական աճին առավել մեծ նպաստում կունենա: Ամբողջական պահանջարկը նույնպես կաճի՝ պայմանավորված ներքին սպառողական և ներդրումային պահանջարկի, ինչպես նաև արտահանման աճերով: Կանխատեսվող հորիզոնում կշարունակվեն նաև դեպի Հայաստան տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների և զբոսաշրջային հոսքերի ավելացման տնտեսական աճի վրա դրական ազդեցությունները:

2023թ. և միջնաժամկետում դեֆլյատորը կաճի՝ պայմանավորված ՍԳԻ-ի և ապրանքների միջազգային գների զարգացումներով:

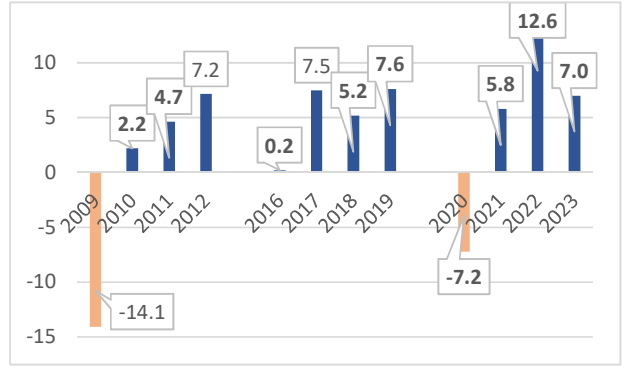
Վերոնշյալ զարգացումների պայմաններում անվանական ՀՆԱ-ն 2023թ. կկազմի 9,533.0 մլրդ դրամ՝ 215.1 մլրդ դրամով ավել լինելով 2023թ. պետական բյուջեով ծրագրված ցուցանիշից: Իսկ միջնաժամկետում անվանական ՀՆԱ-ն կաճի՝ 2026թ. կազմելով 13,136.0 մլրդ դրամ:

Գծապատկեր 1.14. Անվանական ՀՆԱ և տնտեսական աճ

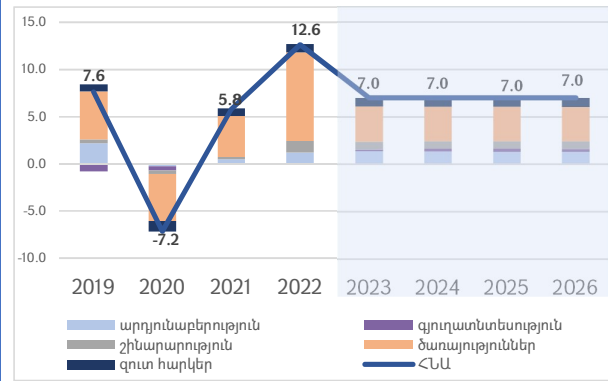
Աղբյուրը՝ « ԿԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Գծապատկեր 1.15. Իրական ՀՆԱ անկումը/աճը տնտեսական ճգնաժամների և հաջորդող տարիներին

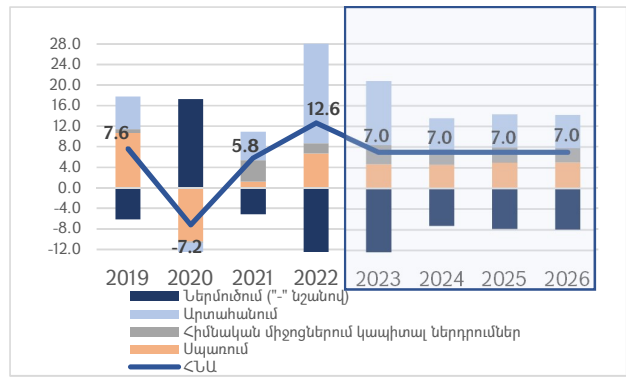
Աղբյուրը՝ « ԿԿ, ՀՀ ՖՆ կանխատեսում

Գծապատկեր 1.16. Տնտեսության առանձին ճյուղերի նպաստումները տնտեսական աճին

Աղբյուրը՝ « ԿԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

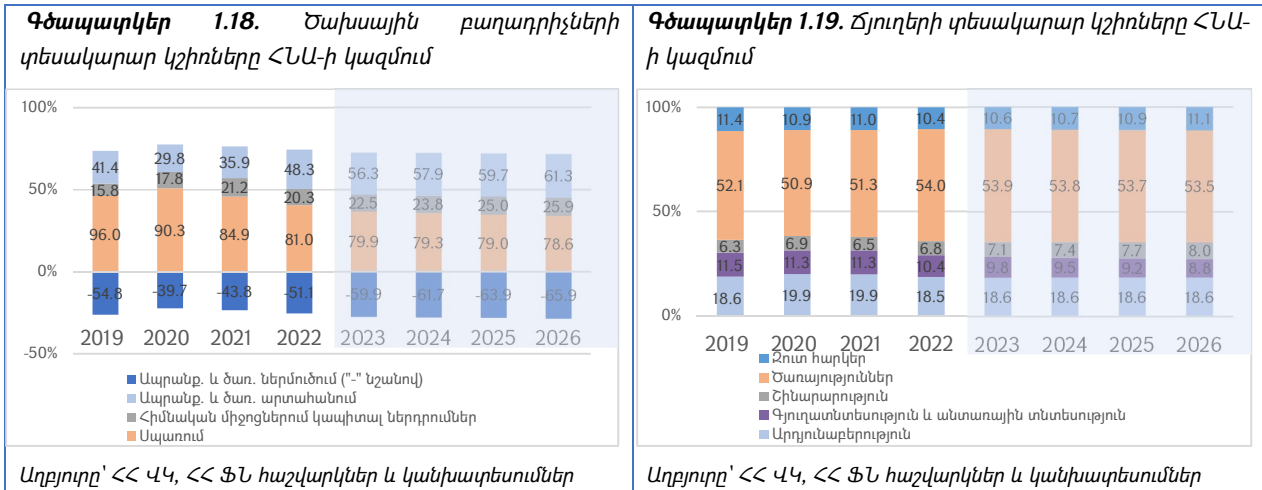
Գծապատկեր 1.17. Տնտեսական աճին պահանջարկի բաղադրիչների նպաստումները

Աղբյուրը՝ « ԿԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Համախառն առաջարկի կանխատեսում. 2023թ. տնտեսական աճը պայմանավորված կլինի հիմնականում ծառայությունների աճով (6.9%): Տնտեսության մյուս ճյուղերը նույնպես կաճեն՝ նպաստելով տնտեսական աճին:

Միջնաժամկետում՝ պայմանավորված ներքին և արտաքին պահանջարկի աճով, պղնձի գների բարձր մակարդակով, տնտեսությունում իրականացվող պետական և մասնավոր ներդրումներով, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից արտահանման ու ներդրումների խթանմանն ուղղված քաղաքականություններով՝ ծառայությունները կաճեն միջինում 6.7%-ով, արդյունաբերությունը՝ 7.1%-ով, շինարարությունը՝ 11.0%-ով, իսկ գյուղատնտեսությունը՝ 3.2%-ով:

Համախառն պահանջարկի կանխատեսում. Ձևավորված նպաստավոր տնտեսական պայմաններում 2023թ. վերջնական սպառումը կաճի 5.8%-ով, իսկ ներդրումները՝ 18.2%-ով: Սպառման և ներդրումների աճին կնպաստեն տնօրինվող եկամտի աճը, օտարերկրացիների ներհոսքը, բնակարանային շինարարության շարունակվող աճը, ինչպես նաև ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը: Միջնաժամկետում՝ սպառումը միջինում կաճի 6.1%-ով, իսկ ներդրումները՝ 12.2%-ով: Միջնաժամկետում ներդրումների վրա դրական ազդեցություն կունենա ՀՀ կառավարության կողմից ենթակառուցվածքներում ներդրումների նախատեսվող շարունակական աճը, ինչպես նաև մասնավոր ներդրումների խթանմանն ուղղված միջոցառումները:

2023թ. արտահանումը և ներմուծումը կաճեն 25.6%-ով և 26.3%-ով՝ պայմանավորված ներքին և արտաքին պահանջարկի, ինչպես նաև տնտեսական ակտիվության աճով: ՀՀ և համաշխարհային տնտեսական աճերի, ՀՀ տնտեսության արտահանելի հատվածի զարգացումների, տնօրինվող եկամտի և զբոսաշրջության աճի, ինչպես նաև արտահանմանը և ներդրումների խրախուսմանն ուղղված պետական քաղաքականության պայմաններում միջնաժամկետում արտահանումն ու ներմուծումը կաճեն միջինում 10.9% և 12.4%-ով:

Ներդիր 1.Տնտեսական աճի կանխատեսումները և դրանց հիմքում ընկած ենթադրությունները

ՄԺԾԾ հիմքում դրվող տնտեսական աճի կանխատեսումներն իրականացվել են օգտագործելով ժամանակակից տնտեսաչափական գործիքակազմ, ինչպես նաև առանձին հարկաբյուջետային միջոցառումների ազդեցությունների գնահատման համար կիրառվել է « ՖՆ Արարատ հարկաբյուջետային ռազմավարության դինամիկ ստոխաստիկ ընդհանուր հավասարակշռության (Ararat Fiscal Strategy Model) մոդելը⁹: Տնտեսական աճի կանխատեսման համար հիմք են հանդիսացել ներքին և արտաքին ընթացիկ տնտեսական և ֆինանսական զարգացումները, ինչպես նաև « գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումների և հումքային ապրանքների համաշխարհային գների միջազգային կառույցների կողմից արված կանխատեսումները (առավել մանրամասն տե՛ս 1.4 բաժնում):

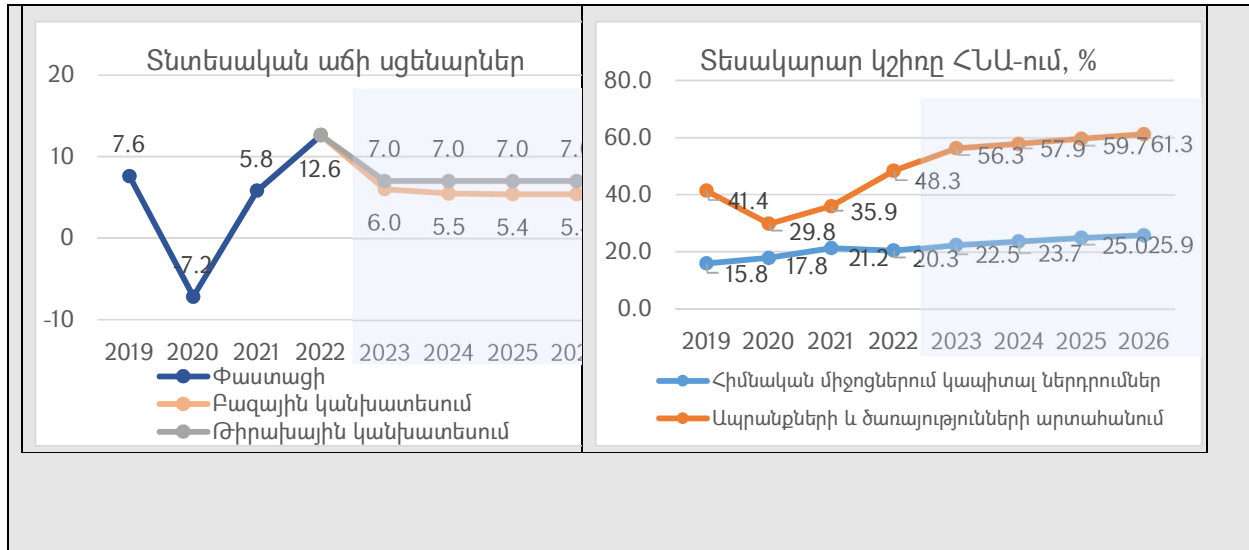
Այսպիսով, ունենալով պատմական տվյալների հիման վրա տնտեսաչափական մոդելների կիրառմամբ տնտեսական աճի կանխատեսումները, կանխատեսվող հորիզոնի համար նախ առանձին գնահատվել են « կառավարության ծրագրով թիրախավորած և ՄԺԾԾ-ով նախատեսված միջոցառումների տնտեսական աճի վրա ունեցած ազդեցությունները: Մասնավորապես՝ գնահատվել է հարկաբյուջետային միջոցառումների (ծախսային միջոցառումներ, հարկային քաղաքականության փոփոխություն և վարչարարություն, պարտքի կայուն մակարդակի ապահովման միջոցառումներ (առավել մանրամասն տե՛ս 1.4 բաժնում)) ազդեցությունները: Բացի այդ գնահատվել են նաև կառուցվածքային բարեփոխումների հնարավոր ազդեցությունները¹⁰: Այս գնահատումների արդյունքում 2023թ. համար սպասվում է շուրջ 6.0% տնտեսական աճ, իսկ միջնաժամկետում՝ 5.4% աճ:

Այնուհետև, հաշվի առնելով « կառավարության տնտեսական աճի 7% թիրախը, առանձին գնահատվել են նշված թիրախի ապահովման համար անհրաժեշտ լրացուցիչ մասնավոր ներդրումների և արտահանման ծավալները, որոնց ապահովման համար նախանշվել են մի շարք միջոցառումներ (առավել մանրամասն տե՛ս ՄԱՍ II. Ծախսային քաղաքականության ռազմավարությունը), որոնք հնարավորություն կտան մեծացնել տնտեսական աճի ներուժը՝ նպաստելով բարձր կայուն տնտեսական աճի ապահովմանը:

Կանխատեսված և « կառավարության կողմից թիրախավորված ՀՆԱ իրական աճ (%)	Հիմնական միջոցներում կապիտալ ներդրումների և արտահանման կշիռները ՀՆԱ-ում (%)
--	--

⁹ « Ֆինանսների նախարարության Արարատ հարկաբյուջետային ռազմավարության դինամիկ ստոխաստիկ ընդհանուր հավասարակշռության մոդելը մշակվել է 2018-2020թթ. ընթացքում՝ ԱՄՀ կողմից տրամադրված տեխնիկական աջակցության շրջանակներում: Առավել մանրամասն տե՛ս « կառավարության 2021թ. բյուջետային ուղերձ, Երևան 2020, էջ՝ 84, ներդիր 2: Մոդելը և կիրառությունները նկարագրող ամբողջական աշխատանքային փաստաթուղթը տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/06/10/The-Ararat-Fiscal-Strategy-Model-A-Structural-Framework-for-Fiscal-Policy-Analysis-in-519522>:

¹⁰ Կառուցվածքային բարեփոխումների ազդեցության չափի գնահատման համար հիմք է հանդիսացել աշխարհի 90 երկրների պանելային տվյալների հիման վրա Արժույթի միջազգային հիմնադրամի կատարած գնահատականները, որոնք հուշում են, որ կառուցվածքային բարեփոխումների (աշխատանքի շուկա, ֆինանսական համակարգ, կապիտալի հաշվի բացություն, արտաքին առևտրի բացություն, ապրանքային շուկաներ և պետական կառավարում) էական ջանքը կարող է 6 տարում ՀՆԱ-ի շուրջ 7% աճ ապահովել (տե՛ս IMF (2019). WEO October 2019, Chapter 3: Reigniting Growth in Emerging Market and Low-Income Economies: What Role for Structural Reforms? <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019>): Համադրելով ԱՄՀ գնահատականներում կիրառված կառուցվածքային բարեփոխումների ուղղությունները, և « կառավարության ծրագրով ուղենշված՝ գործարար միջավայրը և պետական կառավարման արդյունավետությունը բարելավող միջոցառումները, « համար կառուցվածքային բարեփոխումների հնարավոր ազդեցությունը գնահատվել է տարեկան 0.5%-ային կետ միջնաժամկետ հատվածի համար:

1.3.2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՇՈՒԿԱ

Չնայած 2020թ. խոշոր ցնցումներին՝ 2020-2022թթ. գործազրկության մակարդակը¹¹ աստիճանաբար նվազել է (18.2%-ից հասնելով 13.0%-ի), իսկ սուվերի նվազմանը զուգահեռ՝ վարձու աշխատողների թիվն աճել է: 2021-2022թթ. տնտեսական աճի պայմաններում գործազուրկների թվի կրճատումն ուղեկցվել է զբաղվածների թվի աճով, իսկ 2020թ. տնտեսական անկման պայմաններում նվազել են ինչպես գործազուրկների, այնպես էլ զբաղվածների թվաքանակը: Ընդ որում՝ 2020թ. 3.4%-ով աճել է աշխատուժից դուրս բնակչության թիվը¹², ինչը հիմնականում պայմանավորված է եղել ոչ տնտեսական գործոններով (հատկապես պատերազմի ազդեցությամբ):

2020թ. աշխատուժի մասնակցության 58.5% մակարդակը 2021թ. նվազել է մինչև 57.8%, որից հետո 2022թ. աճել 1.0 տոկոսային կետով՝ կազմելով 58.8%: 2020-2022թթ. վարձու աշխատողների թիվն աճել է միջինում 4.6%-ով, որն ուղեկցվել է սուվերի կրճատմամբ:

Աշխատանքի շուկայի դրական զարգացումները շարունակվել են նաև 2023թ.: 2023թ. հունվար-մարտին պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների միջին ամսական թվաքանակը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ նվազել է 16.4%-ով, իսկ վարձու աշխատողների թիվն աճել 6.1%-ով՝ միջինում կազմելով 699,239 աշխատող: Վարձու աշխատողների թվի աճին հիմնականում նպաստել են մշակող արդյունաբերության, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների,

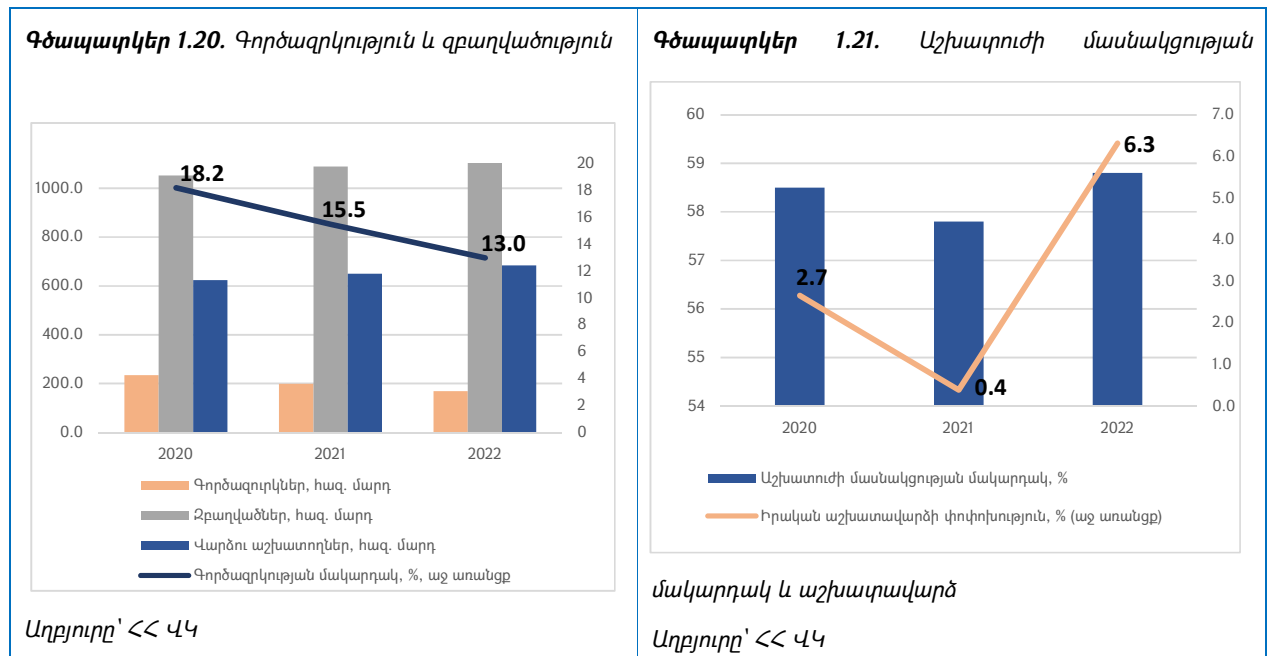
¹¹Ի տարբերություն նախկին մեթոդաբանության, երբ աշխատանքի շուկայի ցուցանիշները հիմնված էին առկա բնակչության թվի վրա, 2020թ. սկսած հաշվարկվում են՝ հիմք ընդունելով մշտական բնակչության թիվը (ներառում է նաև մինչև 12 ամիս ժամկետով ՀՀ-ից դուրս գտնվող զբաղվածներին և գործազուրկներին): Հետևաբար աշխատանքի շուկայի ցուցանիշները ներկայացնում են ազգային զբաղվածությունը և գործազրկությունը:

¹²Աշխատուժից դուրս բնակչության մեջ ներառվում են անձինք, ովքեր հետազոտվող ժամանակաշրջանում չեն աշխատել և աշխատանք չեն փնտրել՝ չեն եղել զբաղված կամ գործազուրկ, մասնավորապես՝ առկա ուսուցմամբ և արտադրությունից կտրված սովորողները և ուսանողները, տնային տնտեսությամբ զբաղվածները, երեխաներին, հիվանդ հարազատներին խնամողները, անձինք, ովքեր զանազան պատճառներով չեն աշխատում և աշխատանք չեն փնտրում (սեփականության օգտագործումից եկամուտ ստացողներ, պարտադիր ժամկետային զինծառայողներ և այլն):

շինարարության, մշակույթ, զվարճություններ և հանգիստ, ինչպես նաև կացության և հանրային սննդի կազմակերպման ոլորտներում աշխատողների թվի աճը: Սա իր հերթին հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ ժամանած զբոսաշրջիկների և աշխատանքային միգրանտների թվի ավելացմամբ, ինչպես նաև մշակող արդյունաբերության արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկի աճով և շինարարության ոլորտի դրական զարգացումներով:

2023թ. տնտեսական աճի պայմաններում աշխատանքի շուկայում կորստորվեն դրական զարգացումներ: Այս պայմաններում ակնկալվում է զբաղվածության աճ և գործազրկության նվազում:

2020-2022թթ. տնտեսական աճն ուղեկցվել է միջին աշխատավարձերի աճով: Վերջին երեք տարիներին գրանցվել է անվանական աշխատավարձերի միջինում 7.9% աճ, իսկ իրական աշխատավարձերը միջինում աճել են 3.1%-ով: Սակայն պետք է նշել, որ 2020թ. տնտեսական անկման պայմաններում դիտարկվել է անվանական աշխատավարձի աճի տեմպի դանդաղում, իսկ 2022թ.՝ աճի տեմպի էական արագացում:

2023թ. հունվար-ապրիլին միջին ամսական անվանական աշխատավարձն աճել է 21.6%-ով՝ կազմելով 260,042 դրամ: Ընդ որում՝ սպառողական գների ինդեքսի 6.2% աճի պարագայում իրական աշխատավարձն աճել է 14.5%-ով: Աշխատավարձի աճին հիմնականում նպաստել են տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, մշակող արդյունաբերության, մեծածախ և մանրածախ առևտրի, ինչպես նաև մշակույթ, զվարճություններ և հանգիստ ոլորտների աշխատավարձերի աճը: Պետական հատվածում միջին ամսական անվանական աշխատավարձն աճել է 8.7%-ով՝ կազմելով 189,028 դրամ, իսկ մասնավոր հատվածում՝ 25.0%-ով, կազմելով 289,959 դրամ:

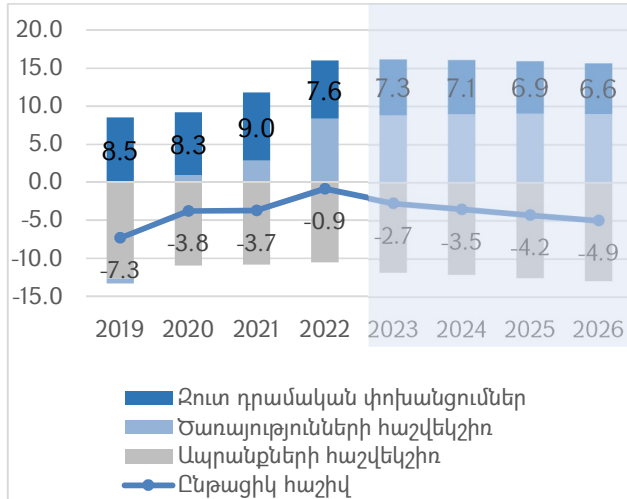
1.3.3. ՀՀ ՎՃԱՐԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵԿՇԻՌ, ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄ ԵՎ ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ

2020-2022թթ. վճարային հաշվեկշռի ընթացիկ հաշվի պակասուրդը նախորդ երեք տարիների որոշակի վատթարացումից հետո բարելավվել է՝ միջինում կազմելով ՀՆԱ-ի 2.8%-ը: Նշված տարիներին համավարակի և 44-օրյա պատերազմի բացասական ազդեցությունների պայմաններում ընթացիկ հաշիվը բնութագրվել է ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշռի բարելավմամբ:

2022թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը նախորդ տարվա համեմատ բարելավվել է՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 0.9%-ը: Ընթացիկ հաշվի բարելավումը հիմնականում պայմանավորված է եղել ծառայությունների արտահանման բարձր աճով, ինչպես նաև արտաքին որոշ շուկաներում (հատկապես՝ ՌԴ-ում) ՀՀ ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի ավելացմամբ: Դուրային արտահայտությամբ ապրանքների և ծառայությունների բացասական հաշվեկշիռը կազմել է ՀՆԱ-ի 2.1%-ը՝ նախորդ տարվա համեմատ բարելավվելով 5.8 տոկոսային կետով, ինչը հիմնականում պայմանավորված է ծառայությունների հաշվեկշռի՝ ՀՆԱ-ում 5.5 տոկոսային կետով բարելավմամբ: Տնտեսություն ներհոսող դրամական զուտ փոխանցումները 2022թ. աճել են մոտ 20%-ով՝ հիմնականում պայմանավորված ինչպես տրանսֆերտների ներհոսքով, այնպես էլ ռուս-ուկրաինական հակամարտության արդյունքում ՌԴ-ից դեպի ՀՀ փոխանցվող այլ դրամական հոսքերով: Նշված զարգացումների արդյունքում 2022թ. նախորդ տարվա համեմատ ՀՆԱ-ում ընթացիկ հաշվի պակասուրդը բարելավվել է 2.9 տոկոսային կետով:

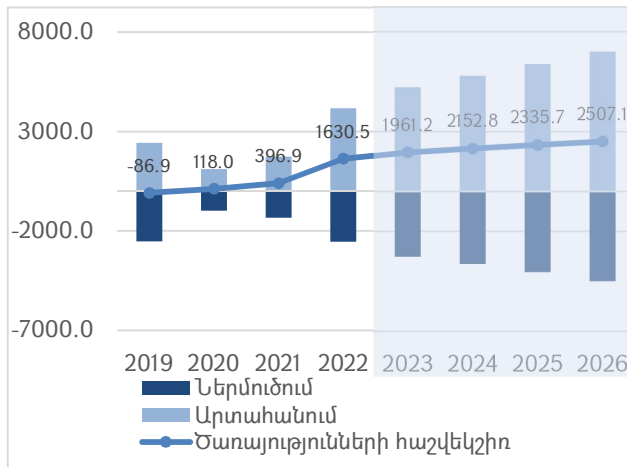
Չնայած ապրանքների արտահանման առաջանցիկ աճին 2023թ. առաջին երեք ամիսներին ապրանքների առևտրային հաշվեկշիռը վատթարացել է՝ պայմանավորված ներմուծման առավել մեծ ծավալներով: Սակայն ծառայությունների հաշվեկշիռը բարելավվել է՝ հիմնականում պայմանավորված ՀՀ այցելած զբոսաշրջիկների թվաքանակի կտրուկ ավելացմամբ: ՀՀ բանկերի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով արտերկրից ստացված առևտրային և ոչ առևտրային բնույթի դրամական փոխանցումներն աճել են:

Գծապատկեր 1.22. Ընթացիկ հաշվի և դրա բաղադրարարների դինամիկան, % ՀՆԱ-ում

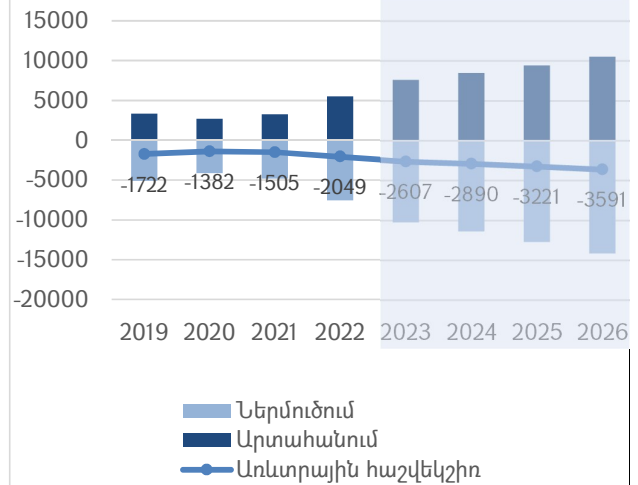
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.24. Ծառայությունների արտահանում, ներմուծում և հաշվեկշռի դինամիկան, մլն ԱՄՆ դոլար

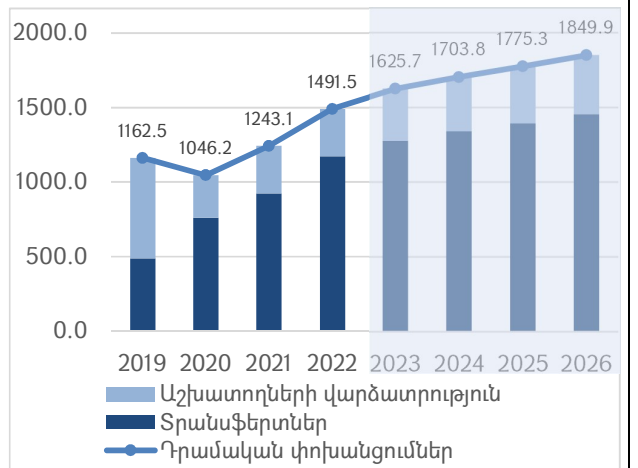
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.23. Ապրանքների արտահանման, ներմուծման և առևտրային հաշվի դինամիկան, մլն ԱՄՆ դոլար

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.25. Զուտ դրամական փոխանցումների դինամիկան, մլն ԱՄՆ դոլար

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

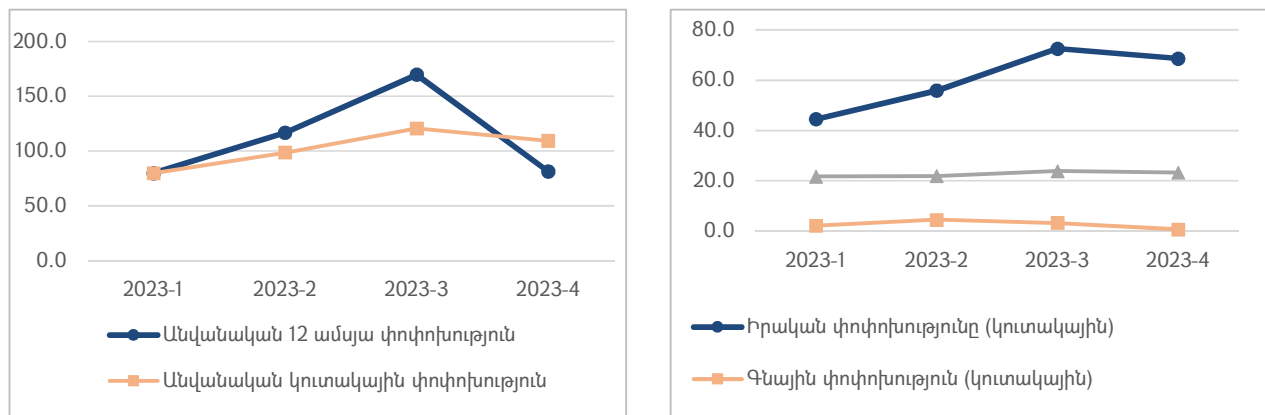
Կանխատեսում: Պայմանավորված առևտրային հաշվեկշռի վատթարացմամբ և դրամական փոխանցումների ՀՆԱ-ում դերի նվազմամբ՝ 2023թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կվատթարանա՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 2.7% մակարդակի: Միջնաժամկետ հորիզոնում ներմուծման առաջանցիկ աճով (այդ թվում՝ ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող պետական ներդրումների և մասնավոր հատվածի ներդրումների խթանման արդյունքում ներդրումային բնույթի ապրանքների ներմուծման աճով) պայմանավորված՝ ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կխորանա, մոտենալով իր հավասարակշիռ մակարդակին:

Արտահանում: 2020-2022թթ. միջինում արձանագրվել է ապրանքների և ծառայությունների դոլարային արտահանման 30.2% աճ: 2020թ. երկնիշ անկումից հետո (պայմանավորված համավարակի և 44-օրյա պատերազմի հետևանքով տնտեսությունում արտադրության կրճատմամբ և արտաքին պահանջարկի նվազմամբ) արտահանումը 2021թ. սկսեց վերականգնվել, որը հիմնականում պայմանավորված էր համավարակի դեմ պայքարի սահմանափակումների թուլացմամբ և արտաքին պահանջարկի վերականգմամբ: Ապրանքների արտահանումը 2020-2022թթ. միջինում աճել է 23.3%-ով, որը հիմնականում պայմանավորված էր 2022թ. կտրուկ աճով: Իսկ ծառայությունների արտահանումը աճել է 47.9%-ով՝ հիմնականում պայմանավորված 2022թ. ընթացքում «ՎՎ ալյումինի և զբոսաշրջիկների թվաքանակի կտրուկ աճով:

2022թ. արձանագրվել է արտահանման երկնիշ (93.5%) աճ՝ հիմնականում պայմանավորված ծառայությունների արտահանման (զբոսաշրջության) աճով, ինչպես նաև արտաքին որոշ շուկաներում (հատկապես՝ ՌԴ-ում) «ՎՎ ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի ավելացմամբ: 2022թ. ապրանքների արտահանումն աճել է 77.7%-ով՝ պայմանավորված արտաքին որոշ շուկաներում (հատկապես՝ ՌԴ-ում Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների հետևանքով) «ՎՎ ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի աճով, ինչպես նաև արտահանման ներուժի ավելացմամբ: Ծառայությունների արտահանման աճին հիմնական նպաստում է ունեցել զբոսաշրջության կտրուկ աճը (95.3 տոկոսային կետով): 2022թ. «ՎՎ ալյումինի և զբոսաշրջիկների թիվը կազմել է շուրջ 1665 հազար մարդ՝ նախորդ տարվա համեմատ ավելանալով շուրջ 2 անգամ (շուրջ 790 հազար մարդով): Ռուս-ուկրաինական հակամարտության, ՌԴ դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցների և ՌԴ կողմից սեպտեմբերին հայտարարված մասնակի մոբիլիզացիայի արդյունքում 2022թ. ընթացքում «ՎՎ ալյումինի և զբոսաշրջիկների թվաքանակը կազմել է շուրջ 790 հազար՝ աճելով 2.2 անգամ (շուրջ 439 հազար մարդով):

2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին արձանագրվել է ապրանքների արտահանման 2.1 անգամ աճ՝ հիմնականում պայմանավորված նախորդ պարբերությունում նշված 2022թ. աճի նույն գործոններով:

Գծապատկեր 1.26. 2023թ. ապրանքների արտահանման միտումները, %

Աղբյուրը՝ « ԿԿ և « ՖՆ հաշվարկներ:

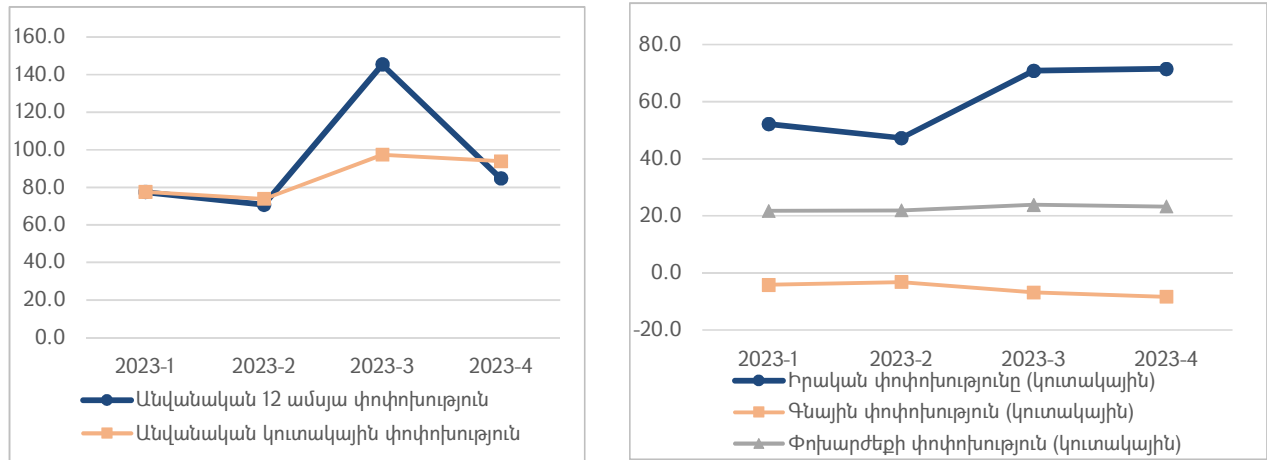
Կանխատեսում: Պայմանավորված է 2022թ. ապրանքների և ծառայությունների աճի տեմպն ապահովող նույն գործոններով՝ 2023թ. սպասվում է մոտ 32.4% արտահանման աճ: Միջնաժամկետ հորիզոնում « Կ տնտեսական ակտիվությամբ, պղնձի գների բարձր մակարդակով, զբոսաշրջության վերականգնմամբ և արտահանման ու ներդրումների խրախուսմանն ուղղված պետական քաղաքականությանը համահունչ ակնկալվում է ապրանքների և ծառայությունների արտահանման 11% միջին աճ:

Ներմուծում: 2020-2022թթ. միջինում արձանագրվել է ապրանքների և ծառայությունների ներմուծման դոլարային 17.5% աճ: 2020թ. մաքսատուրքերի բարձրացման հետևանքով ավտոմեքենաների ներմուծման կտրուկ նվազման, ինչպես նաև համավարակի ու 44-օրյա պատերազմի հետևանքով տնտեսական ակտիվության անկման պայմաններում ներքին պահանջարկի նվազմամբ պայմանավորված ներմուծումը նվազել է 33.2%-ով: 2021թ. ապրանքների և ծառայությունների ներմուծման աճերը սկսել են վերականգնվել: Արձանագրվել է ապրանքների ներմուծման 20.4% աճ՝ հիմնականում պայմանավորված տնտեսական ակտիվությամբ և ներքին պահանջարկի վերականգնմամբ: Ծառայությունների ներմուծման աճը 2021թ. կազմել է 36.4% և հիմնականում պայմանավորվել է համավարակի հետ կապված սահմանափակումների թուլացմամբ:

2022թ. արձանագրվել է ներմուծման բարձր երկնիշ աճ (65.3%): Ներմուծման բարձր աճը պայմանավորվել է բարձր տնտեսական ակտիվությամբ, պահանջարկի բարձր աճով և արտահանման հնարավորությունների մեծացման պայմաններում ներմուծվող ապրանքների բարձր պահանջարկով: Ծառայությունների ներմուծման աճը 2022թ. կազմել է 90.3% և հիմնականում պայմանավորվել է համավարակի հետ կապված սահմանափակումների վերացման հետևանքով զբոսաշրջության կտրուկ աճով:

2023թ. առաջին չորս ամիսներին ներմուծման բարձր աճը պահպանվել է, ինչը պայմանավորված է եղել նախորդ տարվա աճի տեմպն ապահովող նույն գործոններով: Դոլարային արտահայտությամբ ապրանքների ներմուծման աճը 2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին կազմել է 93.9%:

Գծապատկեր 1.27. 2023թ. ապրանքների ներմուծման միտումները, %

Աղբյուրը՝ « 44 և « 53 հաշվարկներ:

Կանխատեսում: Սպասվող բարձր տնտեսական աճի և ապրանքների ու ծառայությունների նկատմամբ ներքին պահանջարկի աճով պայմանավորված 2023թ. սպասվում է շուրջ 33.3% ներմուծման աճ: Միջնաժամկետում « տնտեսական ակտիվության և ներքին պահանջարկի, զբոսաշրջության աճին զուգընթաց, ինչպես նաև « կառավարության կողմից նախատեսվող պետական ներդրումների իրականացման և մասնավոր ներդրումների խթանման միջոցառումների ազդեցությամբ ներմուծման աճը միջինում կկազմի մոտ 11.4%:

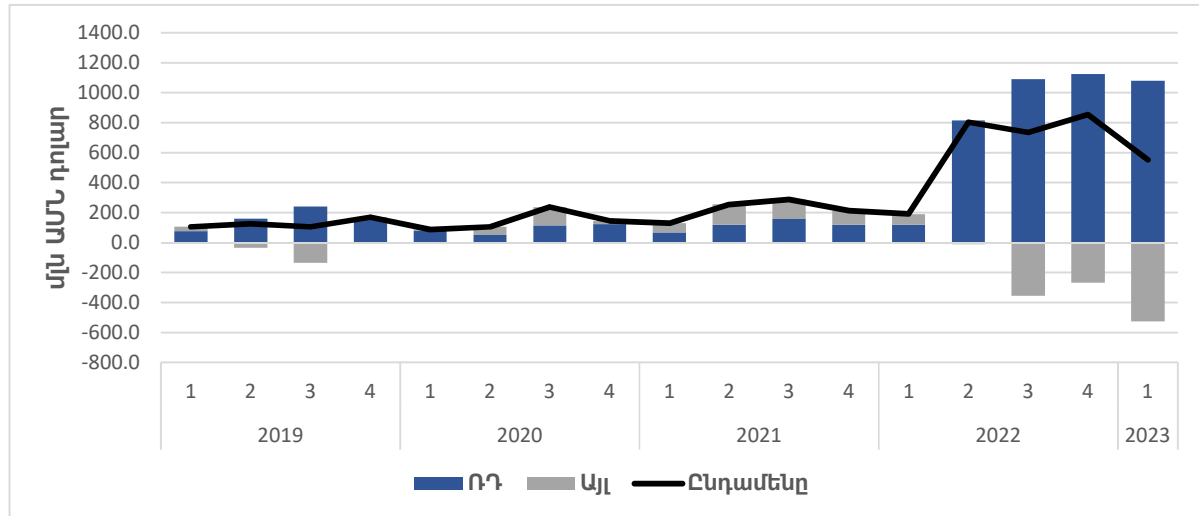
1.3.4. ԱՐԺՈՒԹԱՅԻՆ ՇՈՒԿԱ ԵՎ ՓՈԽԱՐԺԵՔՆԵՐ

Ֆիզիկական անձանց փոխանցումներ: Դեպի « ֆիզիկական անձանց փոխանցումները 2022թ. հասել են աննախադեպ մակարդակի՝ զգալիորեն ավելացնելով «-ում արտարժույթի առաջարկը: 2020թ. մինչև 2022թ. առաջին եռամսյակ « բանկերի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով արտերկրներից մուտք եղած և «-ից արտերկիր կատարված առևտրային և ոչ առևտրային նպատակով զուտ փոխանցումները դրսևորել են կայուն աճի վարքագիծ, սակայն, 2022թ. երկրորդ եռամսյակից նկատվել է զուտ փոխանցումների կտրուկ աճ ի հաշիվ Ռուսաստանի Դաշնությունից փոխանցումների կտրուկ աճի: Այլ երկրներից փոխանցումների ներհոսքը դեպի « նվազել է, արտահոսքը՝ աճել: 2022թ. զուտ փոխանցումները հասել են 2.6 մլրդ դոլարի՝ 2021թ. համեմատ աճելով 2.9 անգամ: Ընդ որում՝ ՌԴ-ից զուտ փոխանցումները 2022թ. կազմել են 3.1 մլրդ դոլար՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով շուրջ 6.8 անգամ: Արդյունքում 2022թ. «-ում արտարժույթի ծավալները կտրուկ ավելացել են:

2023թ. առաջին եռամսյակում դեպի « ֆիզիկական անձանց փոխանցումները պահպանվել են բարձր մակարդակում: Չնայած 2023թ. առաջին եռամսյակում « բանկերի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով արտերկրներից մուտք եղած և «-ից արտերկիր կատարված առևտրային և ոչ առևտրային նպատակով զուտ փոխանցումների ծավալները սկսել են կրճատվել նախորդ տարում

արձանագրված բարձր ծավալների նկատմամբ՝ այնուամենայնիվ շարունակում են մնալ էական բարձր նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակահատվածի նկատմամբ:

Գծապատկեր 1.28. ՀՀ բանկերի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով արտերկրներից մուտք եղած և ՀՀ-ից ֆիզիկական անձանց կողմից արտերկիր կատարված զուտ փոխանցումներ, մլն ԱՄՆ դոլար

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Արժութային շուկա: 2020-2021թթ. ՀՀ արժութային շուկայի շրջանառության ծավալները եղել են կայուն, սակայն 2022թ. մարտից սկսած մինչև տարեվերջ մեծ տեմպերով ավելացել են: Ընդ որում՝ 2022թ. մարտ և ապրիլ ամիսներին բանկերի կողմից վաճառքի ծավալները գերազանցել են առքի ծավալները, իսկ մայիս, հունիս և հուլիս ամիսներին առքի և վաճառքի ծավալներն իրար ավելի մոտ են եղել: Սկսած օգոստոսից՝ կրկին առքի ծավալները սկսել են գերազանցել վաճառքի ծավալներին: Միաժամանակ, եթե մարտ և ապրիլ ամիսներին բանկերի կողմից լրացուցիչ ձեռքբերումները եղել են ԱՄՆ դոլարով, ապա մայիս ամսից սկսած՝ կտրուկ աճել է ռուսական ռուբլու առքի ծավալը՝ զգալիորեն գերազանցելով վաճառքի ծավալները: Նշված զարգացումներով պայմանավորված՝ ՀՀ ԿԲ-ն արժութային շուկայում իրականացրել է արտարժույթի ձեռքբերումներ:

2023թ. առաջին եռամսյակում ՀՀ արժութային շուկայի շրջանառության ծավալները 2022թ. աննախադեպ բարձր ծավալների համեմատ սկսել են կրճատվել: Եթե հունվար ամսին առքի և վաճառքի ծավալներն իրար ավելի մոտ են եղել, ապա փետրվար և մարտ ամիսների առջը գերազանցել է վաճառը՝ հիմնականում պայմանավորված ռուբլու ձեռքբերումներով:

<p>Գծապատկեր 1.29. «Արժույթային (ներբանկային) շուկայի շրջանառության փոխանցումներն ըստ դրամային համարժեքների, զուտ մլրդ դրամ</p>	<p>Գծապատկեր 1.30. Փոխարժեք և ԿԲ արձագանք</p>
<p>Աղբյուրը՝ «ԱԲ, «ՖՆ հաշվարկներ</p>	<p>Աղբյուրը՝ «ԱԲ, «ՖՆ հաշվարկներ</p>

Երկկողմանի փոխարժեքներ: 2020-2022թթ. «Ա դրամն ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և ռուբլու նկատմամբ միջինում դրսևորել է արժևորման վարքագիծ՝ հիմնականում պայմանավորված 2022թ. արտարժույթի աննախադեպ մեծ ներհոսքով: «Ա փոխարժեքի շուկայում 2020-2021թթ. արձանագրվել է «Ա դրամի թույլ արժեզրկում դոլարի, եվրոյի և ռուբլու նկատմամբ, այնուհետև, մինչև 2021թ. առաջին կիսամյակ, դրսևորվել է հարաբերական կայուն վարքագիծ, սակայն, սկսած 2021թ. հունիսի վերջից նկատվել են դրամի կտրուկ արժևորման ճնշումներ՝ դոլարի համար արժևորման առավելագույն 393.3 արժեքին հասնելով 2022թ. դեկտեմբերի 28-ին: 2022թ. միջին փոխարժեքը կազմել է 435.7 դրամ մեկ ԱՄՆ դոլարի դիմաց՝ նախորդ տարվա միջին փոխարժեքի՝ 503.8-ի նկատմամբ արժևորվելով 15.6%-ով: Եվրոյի նկատմամբ «Ա դրամը արժևորվել է 29.4%-ով, արժևորման առավելագույն 385.2 դրամ մեկ եվրոյի դիմաց արժեքին հասնելով 2022թ. նոյեմբերի 3-ին: «Ա դրամը ՌԴ ռուբլու նկատմամբ 2021թ. դրսևորել է կայուն վարքագիծ, իսկ 2022թ. մարտին կտրուկ արժևորվել է՝ պայմանավորված ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ, ապա սկսել է կրկին արժեզրկվել մինչև հունիս, այնուհետև՝ նորից մտել արժևորման փուլ: Տարեվերջին 2021թ. համեմատ արժևորումը կազմել է 5.5 տոկոս:

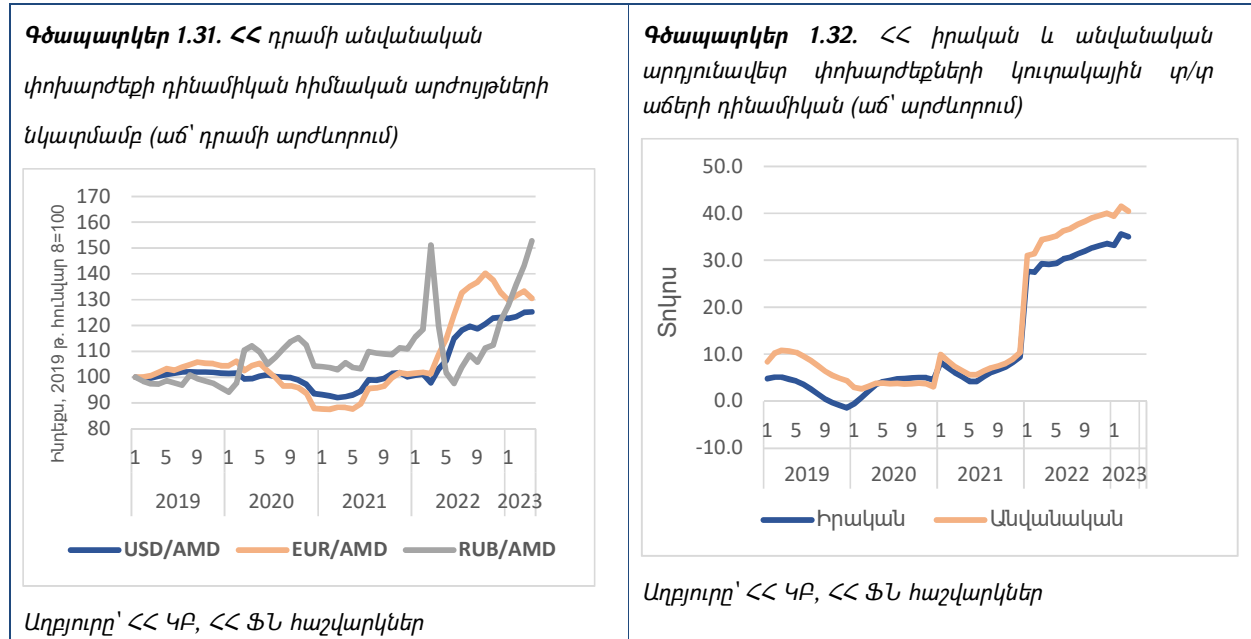
2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին «Ա դրամը դրսևորել է հարաբերական կայուն վարքագիծ դոլարի և եվրոյի նկատմամբ, իսկ ռուբլու նկատմամբ շարունակել է արժևորվել՝ հիմնականում պայմանավորված զբոսաշրջության և դրամական փոխանցումների ներհոսքի բարձր աճերով: ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և ռուբլու նկատմամբ «Ա դրամը 2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ արժևորվել է համապատասխանաբար՝ 23.3%, 27.1% և 11.7%-ով:

«Ա արտաքին առևտրի տեսանկյունից առավել կարևոր արժույթներից բաղկացած զամբյուղի նկատմամբ «Ա ազգային արժույթն իրական արտահայտությամբ 2020-2022թթ. միջինում

արժևորվել է 15.9%-ով: Իրական արդյունավետ փոխարժեքը 2021թ. դեկտեմբերին կտրուկ արժևորվել է և պահպանել արժևորման միտումը:

2023թ. սկզբից դրամը ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների արժույթների նկատմամբ դրսևորել է արդյունավետ փոխարժեքի կայուն արժևորման վարքագիծ. հունվար-ապրիլ ամիսներին ՀՀ դրամի իրական արդյունավետ փոխարժեքի արժևորումը կազմել է 15.8%, իսկ անվանականը՝ 20%, ինչը, այլ հավասար պայմաններում, բացասաբար կանդրադառնա արտահանման մրցունակության վրա:

1.3.5. ԳՆԱՃ ԵՎ ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

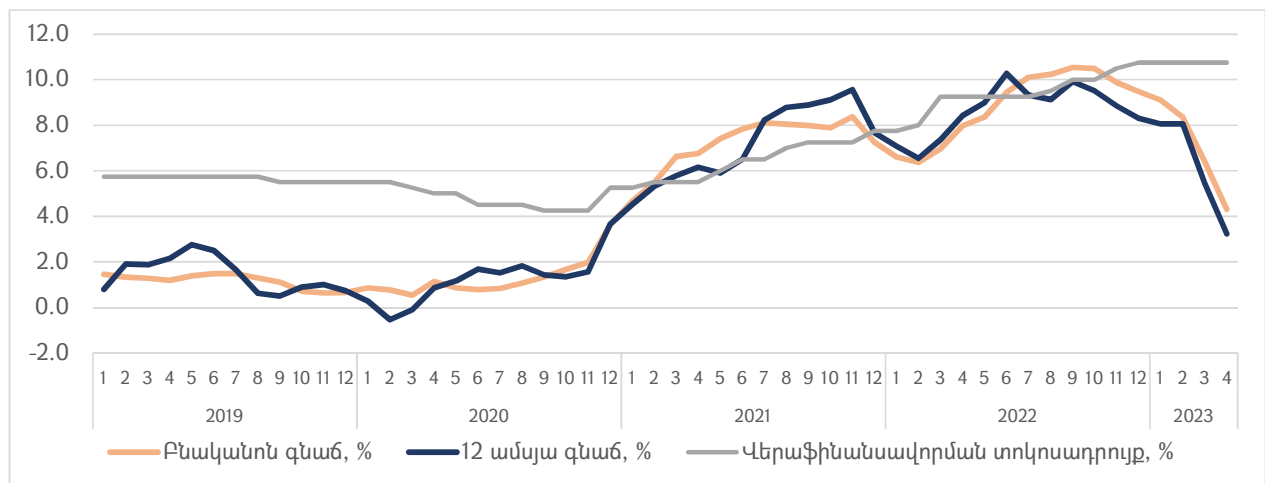
2020թ. տնտեսությունը գտնվել է չափավոր գնաճային միջավայրում, մինչդեռ 2021թ. գրանցվել է գնաճի զգալի արագացում, ինչի արդյունքում այն բարձր է գտնվել 4 տոկոս (± 1.5) թույլատրելի միջակայքից և հանգեցրել ՀՀ ԿԲ կողմից զսպող դրամավարկային քաղաքականության արձագանքի: 2020թ. ցածր գնաճին նպաստում էին արտաքին հատվածից եկող գնանկումային ազդեցությունները, ինչպես նաև՝ ապրանքային շուկաներում նախորդող տարիներին գրանցված մրցակցության մակարդակի որոշակի բարելավումը, իսկ 2021թ. առաջարկի (միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում դրսևորված գների աճ, բեռնափոխադրումների սակագների աճ, տարվա առաջին կեսին նախորդ համադրելի ժամանակահատվածի համեմատ ՀՀ դրամի արժեզրկված դիրք) և պահանջարկի (մասնավոր սպառման աճ, գնաճային սպասումների ավելացում) գործոնները հանգեցրել են միջին գնաճի արագացմանը մինչև 7.2%՝ նախորդող տարվա 1.2% ցուցանիշի դիմաց: 2021թ. դեկտեմբերին 12-ամսյա գնաճը կազմել է 7.7%՝ 2020թ. դեկտեմբերին գրանցված 3.7% ցուցանիշի դիմաց: 2021թ. ընթացքում ԿԲ-ն իրականացրել է զսպող քաղաքականություն՝ 2020թ. դեկտեմբերից մինչև 2021թ. դեկտեմբեր վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը բարձրացնելով 3.5 տոկոսային կետով և հասցնելով 7.75%-ի: Տոկոսադրույքի

բարձրացմամբ ԿԲ-ն արձագանքել է մի կողմից ներքին տնտեսությունում, մյուս կողմից՝ միջազգային պարենային շուկաներում գնաճային զարգացումներին և գնաճային սպասումների ավելացմանը:

2022թ. ընթացքում գնաճի տեմպերն արագացել են, որի պայմաններում ՀՀ ԿԲ-ն շարունակել է խստացնել դրամավարկային պայմանները՝ բարձրացնելով վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը: Տարեսկզբին դիտվել է 12-ամսյա գնաճի տեմպերի դանդաղման գործընթաց, մինչդեռ մարտ ամսից սկսած, պայմանավորված նախ ռուս-ուկրաինական հակամարտության սրման արդյունքում միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում դիտված գների կտրուկ աճով և ՀՀ դրամի փոխարժեքի կարճատև արժեզրկմամբ, ապա՝ համախառն պահանջարկի զգալի աճով (այդ թվում՝ օտարերկրյա այցելուների կտրուկ ավելացմամբ պայմանավորված), 12-ամսյա գնաճը զգալիորեն արագացել է՝ հունիսին հասնելով մինչև 10.3%, ապա նվազել՝ դեկտեմբերին կազմելով 8.3%: Իսկ միջին գնաճը տարվա համար կազմել է 8.6%: Գնաճի տեմպերի լրացուցիչ արագացումը որոշակիորեն զսպվել է ՀՀ դրամի փոխարժեքի արժևորմամբ, որի ազդեցությունն աստիճանաբար արտացոլվել է ներմուծվող ապրանքների գներում:

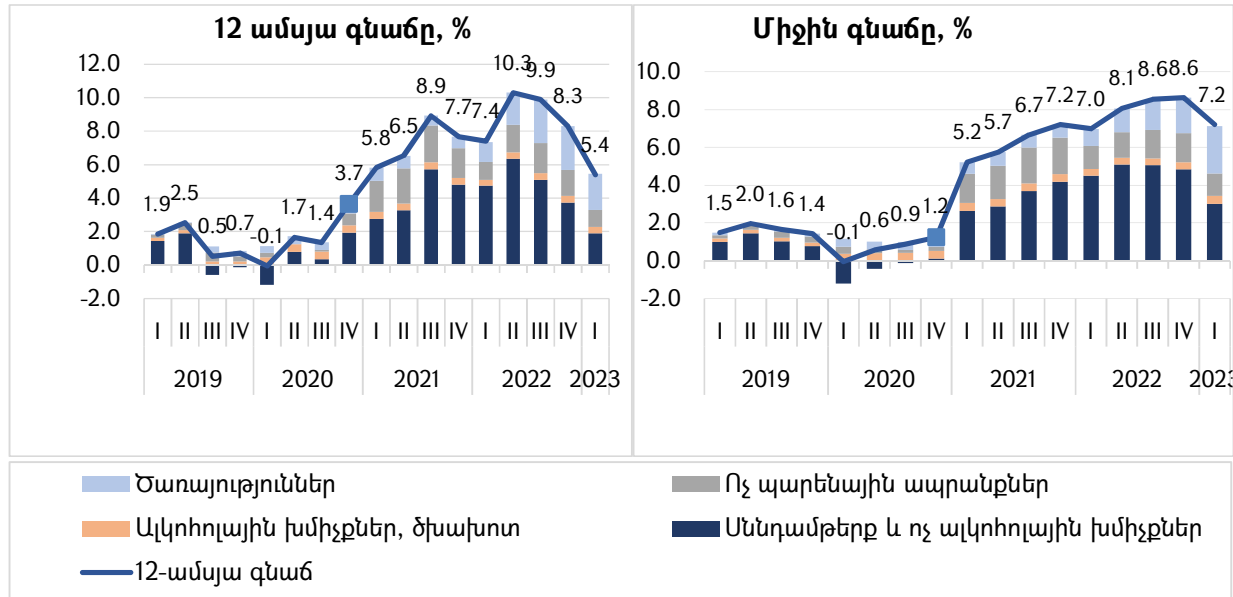
2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին գնաճի տեմպերը կտրուկ դանդաղել են՝ մտնելով ԿԲ թիրախային միջակայք, որի պայմաններում ԿԲ-ն անփոփոխ է թողել քաղաքականության տոկոսադրույքը: Գնաճի տեմպերի զգալի դանդաղումը պայմանավորվել է արտաքին հատվածից գնաճային ճնշումների թուլացման, փոխարժեքի արժևորման և դրա լազային ազդեցությունների, ինչպես նաև իրականացված հետևողական զսպող դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությամբ՝ միաժամանակ օժանդակություն ստանալով նախորդ տարվա գների բարձր բազայի գործոնից, որոնց, սակայն, որոշակիորեն հակակշռել է պահպանվող բարձր պահանջարկը: Արդյունքում 12-ամսյա գնաճը ապրիլին կազմել է 3.2%՝ նվազելով անգամ ԿԲ թիրախային ցուցանիշից ներքև, իսկ միջին գնաճը հունվար-ապրիլին՝ 6.2%:

Գծապատկեր 1.33. Գնաճի տեմպերը և ԿԲ տոկոսադրույքը ըստ ամիսների, 2019-2023թթ. ապրիլ, %

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ

Գծապատկեր 1.34. Գնաճի նպաստումները խոշոր ապրանքախմբերով, ըստ եռամսյակների, տրոհսային կերպ

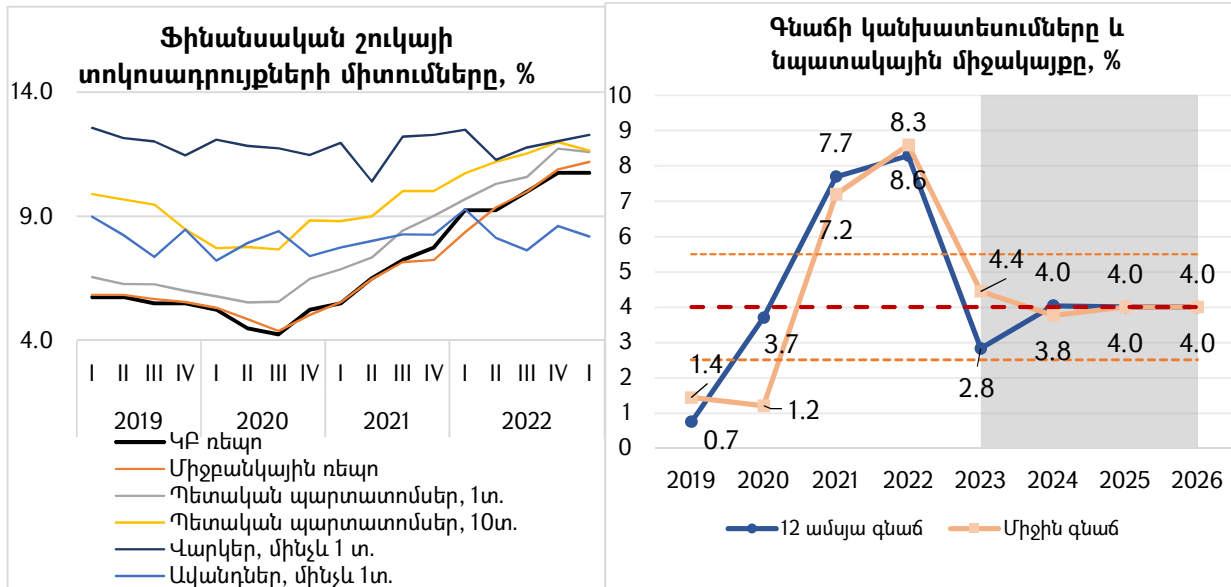
Աղբյուրը՝ « ԿԿ և « ՖՆ հաշվարկներ

Դրամավարկային քաղաքականության փոխանցումային մեխանիզմը համեմատաբար արդյունավետ է գործել պետական պարտատոմսերի, և պակաս արդյունավետ՝ վարկերի և ավանդների շուկաներում՝ պայմանավորված նաև դեպի « բանկային համակարգ տեղի ունեցած լրացուցիչ ներհոսքերով: 2022թ. ընթացքում, նախ հաշվի առնելով միջազգային պարենային շուկաներում գնաճային զարգացումները, ապա՝ տնտեսությունում պահանջարկի և հատկապես ծառայությունների նկատմամբ արտաքին պահանջարկի բարձր աճը, « ԿԲ-ն բարձրացրել է վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքն ընդհանուր առմամբ 3.0 տոկոսային կետով՝ սահմանելով այն 10.75%: Այնուամենայնիվ, դրա ազդեցության ներքո ֆինանսական շուկաներում վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքներն անհամաչափորեն են ճշգրտվել միջբանկային ռեպոյի և կարճաժամկետ պետական պարտատոմսերի շուկաների համեմատ, որոնք ավելի զգայուն են եղել դրամավարկային քաղաքականության տոկոսադրույքների նկատմամբ: Ավելին, ավանդների տոկոսադրույքներն անգամ նվազման միտումներ են ունեցել՝ պայմանավորված դեպի բանկային համակարգ ֆինանսական էական հոսքերով: 2023թ. առաջին եռամսյակում ֆինանսական շուկայում պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքները նախորդ տարվա ընթացքում գրանցած աճից հետո սկսել են նվազել, իսկ վարկերի և ավանդների՝ ընդհանուր առմամբ շարունակել են պահպանվել իրենց միջին մակարդակների շրջակայքում:

Կանխատեսում: 2023թ. վերջին 12 ամսյա գնաճը կձևավորվի նպատակային ցուցանիշից ցածր և միջնաժամկետում կկայունանա նպատակային 4% ցուցանիշի շուրջ: Նախանշված ուղեգծից գնաճի

շեղման ռիսկերի որևէ ուղղությամբ դրսևորման պարագայում ԿԲ-ը համարժեքորեն կարձագանքի և կապահովի գների կայունության նպատակը¹³:

Գծապատկեր 1.35. Դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունները ֆինանսական շուկայում և գնաճի կանխատեսումները

Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ

¹³ Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ, Գնաճի հաշվետվություն (Դրամավարկային քաղաքականության ծրագիր I եռամսյակ 2023թ. Դրամավարկային քաղաքականության 2022թ. IV եռամսյակի ծրագրի կատարման հաշվետվություն):

1.4. ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՔՈՒՄ ԸՆԿԱԾ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՄԺԾԾ մակրոտնտեսական շրջանակի կանխատեսումներն իրականացվել են ՀՀ ՖՆ կողմից՝ կիրառելով տնտեսաչափական մոդելներ, և առանձին շուկայի և հարկաբյուջետային միջոցառումների ազդեցությունների գնահատման համար՝ ՀՀ ՖՆ Արարատ հարկաբյուջետային ռազմավարության դինամիկ ստոխաստիկ ընդհանուր հավասարակշռության (Ararat Fiscal Strategy Model) մոդելը, որոնց համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել 2023թ. ապրիլ ամսվա դրությամբ հասանելի ներքին և արտաքին ընթացիկ տնտեսական և ֆինանսական զարգացումները, ինչպես նաև ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումների և հումքային ապրանքների համաշխարհային գների միջազգային կառույցների կողմից արված կանխատեսումները: Մասնավորապես՝

1. Արտաքին գործոններ.

- 2022թ. փետրվար ամսից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով ՀՀ գործընկեր երկրներում կարճաժամկետի տնտեսական աճի տեմպերի դանդաղում: Այս պայմաններում 2023թ. ապրիլ ամսվա ԱՄՀ կանխատեսումների համաձայն 2022թ. ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների արտաքին պահանջարկը (առանց ՌԴ) կաճի 2.3%-ով, իսկ միջնաժամկետում միջինում 2.5%-ով:

- ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսությունների համար 2023թ. կանխատեսվում է իրենց նախաճգնաժամային ներուժային աճերից ցածր տնտեսական աճեր, որը հիմնականում պայմանավորված է գնաճը զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով, ֆինանսական պայմանների վատթարացման հետևանքով, ռուս-ուկրաինական շարունակվող հակամարտությամբ: Միջնաժամկետում ՀՀ գործընկեր երկրներում կշարունակի աճի տեմպի դանդաղումը՝ մնալով նախաճգնաժամային ներուժային աճերից ցածր մակարդակում:

- 2023թ. նավթի և պղնձի բորսային գները կգրանցեն նվազում: Նավթի գնի նվազումը պայմանավորված է զարգացած տնտեսություններում ավելի թույլ աճի հեռանկարներով: Ըստ «Բլումբերգ» միջազգային հեղինակավոր կազմակերպության կանխատեսումների 2023թ. նավթի միջազգային գները կնվազեն 16.1%-ով, իսկ պղնձինը կաճեն 4.1%-ով: 2024թ. նավթի և պղնձի գները կնվազեն համապատասխանաբար՝ 5.9% և 0.3%-ով:

- Աշխարհում համավարակի սահմանափակումների աստիճանական վերացման արդյունքում շարունակվելու է տեղի ունենալ տուրիզմի վերականգնում: Ենթադրվում է, որ ՀՀ ծառայությունների արտահանման վերականգնումը կլինի առաջանցիկ ներմուծման համեմատ՝ պայմանավորված լինելով ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով ռուս զբոսաշրջիկների մեծ ներհոսքի պահպանմամբ:

- 2023թ. սպասվում է դրամական փոխանցումների շուրջ 9% աճ՝ հիմնականում պայմանավորված ռուս-ուկրաինական հակամարտության արդյունքում ՌԴ-ից դրամական փոխանցումների ավելացմամբ, այլ երկրներից դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումները նույնպես կաճեն: Կանխատեսումների համաձայն 2024-2026թթ. դրամական փոխանցումները միջինում կաճեն շուրջ 4.4%-ով:

- ՌԴ դեմ կիրառված պատժամիջոցների արդյունքում ՌԴ-ից դեպի Հայաստան տեղափոխված ՏՏ ոլորտի ընկերությունների և աշխատակիցների որոշ մասը 2023թ. ընթացքում կմնան Հայաստանում:

2. ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրից բխող թիրախներ և գործողություններ: ՀՀ կառավարության ծրագրում նպատակադրված թիրախներին համահունչ 2022թ. տնտեսական աճի կանխատեսումների հիմքում դրվել է հետևյալ ենթադրությունները.

- Գործարար միջավայրի բարելավման արդյունքում մասնավոր ներդրումների, այդ թվում՝ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների մակարդակի բարձրացում,
- Ենթակառուցվածքներում, տնտեսության արտադրողական ոլորտներում թիրախավորված մեծածավալ պետական կապիտալ ներդրումների իրականացում,
- Տնտեսության արտահանելի հատվածի և արտահանման խթանմանն ուղղված քաղաքականության արդյունքում արտահանման ծավալների մեծացում,
- Բարձր տեխնոլոգիական առաջընթացի ապահովմանն ուղղված քաղաքականության իրականացման արդյունքում մրցակցության և արտադրողականության բարձրացում:

3. Տնտեսության ներուժ և պարբերաշրջաններ:

2022թ. դրական զարգացումների պայմաններում ՀՀ տնտեսությունը գտնվել է ներուժային մակարդակից ավելի բարձր դիրքում՝ մտնելով դրական ճեղքի տիրույթ, ՀՀ կառավարության թիրախավորած 7% տնտեսական աճի ապահովման պայմաններում 2023թ. ՀՀ տնտեսությունը կշարունակի մնալ դրական ճեղքի տիրույթում: Միաժամանակ, պետական կապիտալ ծախսերի մակարդակի թիրախային բարձրացման և արտահանման առաջանցիկ աճի պայմաններում, ինչպես նաև ՀՀ տեղափոխված ՏՏ ոլորտի ընկերությունների և աշխատակիցների գործունեության արդյունքում ներուժային աճը միջնաժամկետում աստիճանաբար կբարձրանա:

4. Հարկաբյուջետային քաղաքականություն.

- 2022թ. հարկաբյուջետային քաղաքականությունը վերադարձել է պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնի» ամբողջական պահպանմանը, ինչը կպահպանվի նաև միջնաժամկետում: Այդ համատեքստում կապահովվի պետական կապիտալ ծախսերի դերի էական բարձրացումը՝ թույլ տալով խթանել երկարաժամկետ տնտեսական աճը և ՀՆԱ աճի հաշվին երկարաժամկետ հեռանկարում ապահովելով պետական պարտքի կայունությունը:
- ՀՀ կառավարության կապիտալ ծախսերը կուղղվեն այնպիսի ուղղություններով, որոնք միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածում կբարձրացնեն տնտեսության պոտենցիալը: Կապիտալ ծախսերի առաջնահերթությունները միջնաժամկետ հատվածի համար հիմնականում վերաբերում են կրթության (300 դպրոցների և 500 մանկապարտեզների կառուցում, նորոգում կամ հիմնանորոգում), ճանապարհաշինության (Հյուսիս-հարավ ճանապարհային միջանցք, ճանապարհների ցանցի նորոգում, հիմնանորոգում) և ջրային տնտեսության (15 փոքր և միջին ջրամբարների կառուցման ծրագիր) ոլորտներին:

- Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է պահպանել 2021-2022թթ. իրականացված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի արդյունքները՝ պետական բյուջեի պակասուրդի մակարդակը սահմանելով այնպես, որ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը չզերազանցի հարկաբյուջետային կանոնի 50%-ի շեմը: Վերջինս թույլ կտա պահպանել ապագա հնարավոր շուկերին արձագանքելու «հարկաբյուջետային տարածքը», ինչպես նաև պահպանելու ընթացիկ ծախսերի պլանավորման ճկունությունը և ըստ այդմ՝ ապահովելու ՀՀ կառավարության ծրագրով նախատեսված՝ ծախսային լրացուցիչ կարիքներ ենթադրող կառուցվածքային բարեփոխումների բնականոն ընթացքը:

5. Գնաճ և դրամավարկային քաղաքականություն.

- 2023թ. վերջին 12 ամսյա գնաճը կձևավորվի նպատակային ցուցանիշից ցածր և միջնաժամկետում կկայունանա նպատակային 4% ցուցանիշի շուրջ:
- Նախանշված ուղեգծից գնաճի շեղման ռիսկերի որևէ ուղղությամբ դրսևորման պարագայում ԿԲ-ը համարժեքորեն կարձագանքի և կապահովի գների կայունության նպատակը:

1.5. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՌԻՍԿԵՐԸ

Կանխատեսման առկա ռիսկերը պայմանավորվում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին տնտեսական գործոններով, որոնք կարող են հանգեցնել ինչպես տնտեսական աճի տեմպերի ավելացմանը, այնպես էլ նվազմանը՝ ներկայացված կենտրոնական կանխատեսումների համեմատ: Ռիսկերի տեղի ունենալու դեպքում շեղումներ կարձանագրվեն սույն փաստաթղթի 1.4 բաժնում ներկայացված ենթադրություններից՝ հանգեցնելով մակրոտնտեսական կանխատեսումներից շեղումների և դրա հետևանքով էլ հարկաբյուջետային շրջանակի ցուցանիշների շեղման այս ՄԺԾՇ շրջանակից:

COVID-19 համավարակի հետևանքները դեռ չհաղթահարած տարածաշրջանը բխավեց ռուս-ուկրաինական հակամարտության առաջացրած աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերներին, ինչի բացասական հետևանքներն արդեն տեսանելի են ոչ միայն տարածաշրջանում, այլ նաև ամբողջ աշխարհում, այդ թվում՝ ՀՀ համար Ռուսաստանից հետո երկրորդ ամենամեծ առևտրային գործընկեր՝ Եվրագոտու երկրներում: Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները դեռ համավարակից չսթափված աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկեր երկրների, այնպես էլ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն:

Վերոնշյալ իրողությունների պայմաններում ՀՀ կառավարության թիրախավորած 7% տնտեսական աճի շուրջ ինչպես կարճաժամկետում, այնպես էլ միջնաժամկետում առկա են անորոշություններ:

1.5.1. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԴԵՊՐԵՍՆԵՐՔՎ ՌԻՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՌԻՍԿԵՐ

Արտաքին միջավայրից բխող դեպի ներքև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների հետևանքով ՌԴ տնտեսության սպասվածից ավելի ցածր աճով,
- Համաշխարհային տնտեսության, մասնավորապես՝ ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի սպասվածից ավելի վատ դրսևորումներով,
- Համաշխարհային արժեզրթանների խաթարման և պարենային ապրանքների վրա արտահանման սահմանափակումների պայմաններում արտաքին աշխարհից ներթափանցող սպասվածից առավել գնաճային ճնշումներով,
- Դեպի Հայաստան ՌԴ-ից տեղի ունեցած մարդկանց և կապիտալի զգալի ներհոսքի հետջրջում,
- ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներում գնաճային ճնշումների պայմաններում դրամավարկային պայմանների սպասվածից առավել խստացման արդյունքում տնտեսական աճերի դանդաղմամբ, զարգացած երկրներում տոկոսադրույքների սպասվածից առավել բարձրացման պայմաններում ՀՀ-ից կապիտալի զուտ արտահոսքի և մասնավոր հատվածի և ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքով պակասուրդների ֆինանսավորման թանկացմամբ,
- ՀՀ ապրանքների արտահանման մատակարարումների լոգիստիկ խնդիրների խորացմամբ,
- Աշխարհաքաղաքական իրավիճակով, այդ թվում՝ տարածաշրջանային ռազմական հակամարտությունների առկայությամբ:

Ներքին միջավայրից բխող դեպի ներքև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- ՀՀ դրամի փոխարժեքի սպասվածից առավել արժևորման ռիսկերով պայմանավորված արտահանման հնարավոր դանդաղմամբ, դոլարային դրամական փոխանցումների ցածր գնողունակությամբ,
- Բարձր պահանջարկի պահպանման և գնաճային սպասումների արագացման պայմաններում աշխատավարձերի և առանձին ապրանքախմբերում ու ծառայություններում բարձր գնաճի պահպանմամբ,
- Կանխատեսվածից բարձր գնաճային ճնշումների արդյունքում բնակչության իրական եկամուտների նվազմամբ,
- Պետական կապիտալ ծախսերի հնարավոր թերակատարմամբ,
- Սոթքի հանքավայրի շահագործման անհնարինության հետ կապված տնտեսական ակտիվության դանդաղմամբ,
- ՀՀ կառավարության կառուցվածքային բարեփոխումների և արտահանման ու ներդրումների խթանման քաղաքականության ակնկալվող արդյունքների սպասվածից ավելի ուշ արտահայտմամբ,
- Բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների շարունակական դրսևորման հետևանքով գյուղատնտեսության ճյուղում հնարավոր ավելի ցածր աճի արձանագրմամբ:

1.5.2. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԴԵՊԻ ՎԵՐԵՎ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՌԻՍԿԵՐ

Արտաքին գործոններից բխող դեպի վերև ռիսկերը պայմանավորված են՝

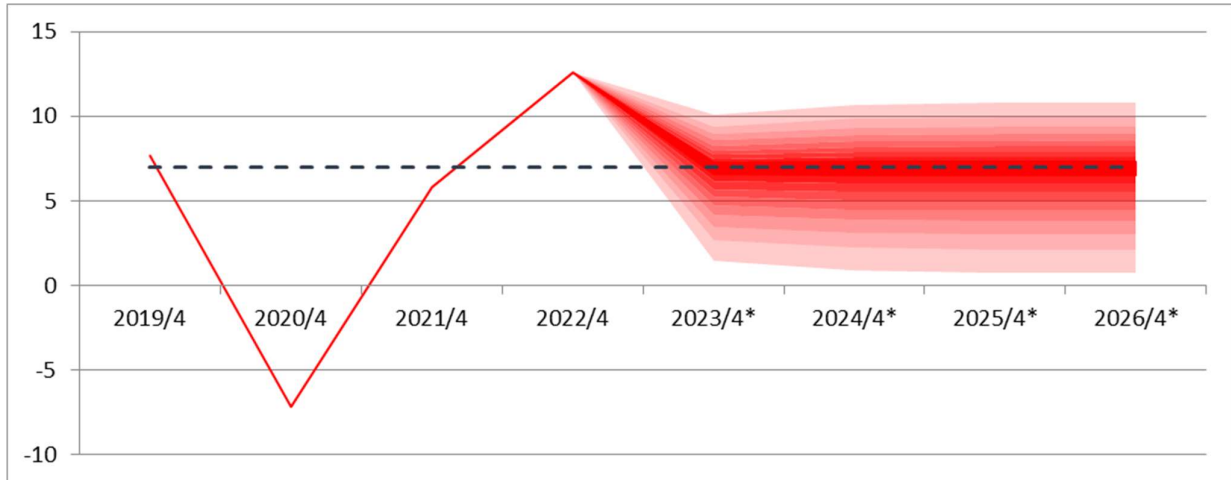
- Ռուսաստանի նկատմամբ արևմուտքի կողմից կիրառվող պատժամիջոցների արդյունքում ՀՀ տնտեսության համար նոր հնարավորությունների ստեղծմամբ. մասնավորապես, Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ տարաբնույթ պատժամիջոցների պայմաններում Հայաստանը՝ որպես առևտրային, լոգիստիկ և ֆինանսական հանգույց ծառայելու հնարավորությամբ,
- Համաշխարհային տնտեսության ավելի արագ վերականգնմամբ, քան կանխատեսումներում արված ենթադրություններն են: Այս իրավիճակի դրսևորումն ավելի հավանական կլինի, եթե Ռուսաստանի տնտեսությունը վերականգնվի ավելի արագ տեմպերով, քան ակնկալվում է,
- Ռուսաստանից դեպի Հայաստան կապիտալի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների սպասվածից առավել մեծ ներհոսքով,
- COVID-19 համավարակի հաղթահարման պայմաններում համաշխարհային տուրիզմի՝ սպասվածից ավելի շուտ վերականգնմամբ,
- ՌԴ-ից դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումների աճի վերականգնմամբ, որը նկատվել է արդեն իսկ ապրիլ ամսին:

Ներքին միջավայրից բխող դեպի վերև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- ՀՀ կառավարության Տնտեսական արձագանքման ծրագրով¹⁴ նախատեսված խոշոր մասնավոր ներդրումային ծրագրերի իրականացմամբ,
- Մասնավոր ներդրումների խթանմանն ուղղված ծրագրի (ANIF) իրականացման՝ տնտեսական ակտիվության վրա հնարավոր լրացուցիչ դրական ազդեցությամբ,
- «Ենթակառուցվածքներ ներդրումների դիմաց» ծրագրի հետ կապված ՊՄԳ շրջանակներում ավելի մեծ թվով ներդրումային ծրագրերի իրականացմամբ,
- Թեղուտի հանքավայրի հնարավոր շահագործումից բխող տնտեսական ակտիվության արագացմամբ:

Գծապատկեր 1.36. *Իրական ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսման հավանականությունների բաշխումը (Fan Chart)*

¹⁴ Տե՛ս «Տնտեսական արձագանքման ծրագիրը և գործողությունների պլանը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2021թ. փետրվարի 4-ի թիվ 142-Լ որոշում, հավելված 1:

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ գնահատումներ և կանխատեսումներ

Աղյուսակ 1.3. Իրական ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսման հավանականությունների բաշխումը¹⁵

Տնտեսական աճի միջակայքը, %	Տնտեսական աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը, %			
	2023	2024	2025	2026
2-4	0.15	0.15	0.15	0.15
4-6	0.25	0.23	0.23	0.23
6-8	0.29	0.26	0.26	0.25
8-10	0.17	0.18	0.18	0.18

Ինչպես երևում է Գծապատկեր 1.29-ից, իրական ՀՆԱ-ի տարեկան աճի կենտրոնական կանխատեսումներից շեղման ռիսկերը դեպի ներքև են: 2023-2026թթ. տնտեսական աճի ձևավորման ամենաբարձր հավանականությունը գտնվում է կենտրոնական կանխատեսումները պարունակող համապատասխան միջակայքում (Գծապատկեր 1.29-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 1.3-ում՝ հոծ նշումով), իսկ դեպի ներքև ռիսկերը ավելի բարձր են:

¹⁵ Աղյուսակի 1-ին սյունը իրենից ներկայացնում է տնտեսական աճի հնարավոր միջակայքերը, իսկ 2-ից 5-րդ սյունները՝ համապատասխան միջակայքերում միջնաժամկետում տնտեսական աճի գտնվելու հավանականությունները: Աղյուսակում ներկայացվել են տնտեսական աճի ամենահավանական միջակայքերը, որոնք միասին ծածկում են բաշխման ընդհանուր հավանականության շուրջ 83%-ը, այսինքն՝ հավանականությունը, որ տնտեսական աճը կգտնվի 2.0%-ից 10% միջակայքում, կազմում է մոտ 83%:

1.6. ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽՈՐԴ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ

Աղյուսակ 1.4. ՀՆԱ-ի կանխատեսումները

Ցուցանիշներ	Ծրագիր	փաստ*/կանխ.	կանխ.			
		2022	2023	2024	2025	2026
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	2024-2026 ՄԺԾԾ	8,501.4	9,533.0	10,608.1	11,804.6	13,136.0
	2023 Պետական բյուջե	8293.7	9,317.9	-	-	-
	2023-2025 ՄԺԾԾ	8,069.5	9,066.1	10,108.2	11,248.4	-
Տնտեսական (իրական ՀՆԱ-ի) աճ, %	2024-2026 ՄԺԾԾ	12.6	7.0	7.0	7.0	7.0
	2023 Պետական բյուջե	11.0	7.0	-	-	-
	2023-2025 ՄԺԾԾ	7.0	7.0	7.0	7.0	-
ՀՆԱ-ի դեֆլյատորի աճ, %	2024-2026 ՄԺԾԾ	8.0	4.8	4.0	4.0	4.0
	2023 Պետական բյուջե	7.0	5.0	-	-	-
	2023-2025 ՄԺԾԾ	8.0	5.0	4.2	4.0	-

* 2024-2026 ՄԺԾԾ համար 2022թ. ցուցանիշները փաստացի են
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ կանխատեսումներ

Աղյուսակ 1.5. Ընթացիկ հաշվի կանխատեսումները միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերով և 2021թ. պետական բյուջեով

Ցուցանիշներ	Ծրագիր	փաստ*/կանխ.	կանխ.			
		2022	2023	2024	2025	2026
Ընթացիկ հաշիվ, մլն ԱՄՆ դոլար	2024-2026 ՄԺԾԾ	-167.0	-596.1	-832.3	-1,093.6	-1,377.0
	2023 Պետական բյուջե	-768.9	-1,213.7	-	-	-
	2022-2024 ՄԺԾԾ	-747.9	-1,162.8	-1,168.2	-1,270.8	-
Ընթացիկ հաշիվ, %-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2024-2026 ՄԺԾԾ	-0.9	-2.7	-3.5	-4.2	-4.9
	2023 Պետական բյուջե	-4.2	-5.7	-	-	-
	2021-2023 ՄԺԾԾ	-4.5	-6.4	-5.9	-5.9	-

* 2024-2026 ՄԺԾԾ համար 2022թ. ցուցանիշները փաստացի են
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ կանխատեսումներ

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ

2.1. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

- Կորոնավիրուսի համավարակի և 44-օրյա պատերազմի հետևանքներին հակազդելու և դրանք մեղմելու նպատակով « Կառավարությունը 2020-2021 թթ., կիրառելով հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված «բացառիկ դեպքերի» կարգավորումները, իրականացրել է հակապարբերաշրջանային հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Հակաճգնաժամային միջոցառումների իրականացման արդյունքում ծախսերի աճի, ինչպես նաև տնտեսական անկման հետևանքով եկամուտների նվազման պայմաններում արձանագրվել է պետական բյուջեի պակասուրդի և « Կառավարության պարտքի էական աճ: 2021 թ. բյուջեի պակասուրդը նվազել է՝ մնալով պատմականից բարձր մակարդակում, իսկ « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 60.3%՝ նախորդ տարվա նկատմամբ նվազելով 3.2 տոկոսային կետով:

- 2022 թ. բարձր տնտեսական աճը և հարկաբյուջետային քաղաքականության ջանքերը թույլ են տվել ապահովելու ՀՆԱ համեմատությամբ պետական բյուջեի պակասուրդի և « Կառավարության պարտքի նվազում, որը հիմքեր է ստեղծել 2022-2026 թթ. պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի թիրախների իրականացման համար: 2022 թ. ընթացքում ձևավորվել է պետական բյուջեի 179.5 մլրդ դրամ դեֆիցիտ՝ նախորդ տարվա 320.5 մլրդ դրամի համեմատ: ՀՆԱ-ի նկատմամբ, պետական բյուջեի պակասուրդը կազմել է 2.1%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 2.5 տոկոսային կետով: « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 46.7%՝ նախորդ տարվա նկատմամբ նվազելով 13.6 տոկոսային կետով:

- 2024թ. և միջնաժամկետում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը « Կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի թիրախավորված 7% տնտեսական աճի ապահովմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, միաժամանակ միջնաժամկետ հորիզոնում ապահովելով հարկաբյուջետային կայունությունը՝ « Կառավարության պարտքը պահպանելով ՀՆԱ 50%-ից ցածր մակարդակում և ապահովելով համապատասխան «հարկաբյուջետային բարձիկներ»:

- Միջնաժամկետ հատվածում հարկաբյուջետային քաղաքականության՝ բարձր տնտեսական աճին նպաստելու և ծախսերի կառուցվածքի բարելավման նպատակադրումների ներքո նախատեսվում է էականորեն մեծացնել կապիտալ ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում՝ 2026թ. հասցնելով 6.6%-ի, իսկ ընթացիկ ծախսերը՝ հասցնելով 22.3%-ի: Արդյունքում միջնաժամկետ հորիզոնում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կունենա չեզոք ազդեցություն, սակայն կխթանի տնտեսության ներուժը:

- Միջնաժամկետում կանխատեսվող բարձր տնտեսական աճի պայմաններում, հարկային վարչարարության բարելավման, ստվերի դեմ պայքարի, ինչպես նաև հարկային

քաղաքականության միջոցառումների արդյունքում ակնկալվում է ապահովել հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության շարունակական բարելավում՝ 2023թ. 0.8, իսկ միջնաժամկետում տարեկան 0.75 տոկոսային կետով, 2026 թ. հասցնելով 25.7%-ի՝ համահունչ ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրով նախատեսված՝ մինչև 2026թ. հարկեր/ՀՆԱ-ի առնվազն 25.0% մակարդակին հասցնելու թիրախին:

- Նշված հարկաբյուջետային նպատակների իրականացումը բախվում է միջազգային ու տարածաշրջանային անբարենպաստ տնտեսական զարգացումների, Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ անվտանգային միջավայրի վատթարացման, տնտեսության ներքին մարտահրավերների հաղթահարման դժվարությունների հետ կախված ռիսկերի: Այդ ռիսկերը սցենարային վերլուծությունների միջոցով հնարավորինս բերվել են քանակական արտահայտության, և ձեռնարկվել են դրանց կառավարման միջոցառումներ՝ համապատասխան «անվտանգության բարձիկների» ստեղծման ճանապարհով, մասնավորապես ընթացիկ ծախսերի կազմում պահուստային ֆոնդի նախատեսմամբ, ինչպես նաև իրացվելիության անհրաժեշտ մակարդակ երաշխավորելու համար գանձապետական կայունացման հաշվում անհրաժեշտ միջոցների ապահովմամբ:

Աղյուսակ 2.1. 2024-2026թթ. ՄԺԾԾ (ներառյալ 2024թ. պետական բյուջեի) հարկաբյուջետային շրջանակ, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ			Սպասում 2023	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2024	2025	2026
Պետական բյուջեի եկամուտներ	1,560.7	1,683.8	2,063.1	2,333.7	2,664.2	3,033.7	3,461.0
Հարկային եկամուտներ և տուրքեր	1,385.2	1,586.9	1,926.0	2,235.4	2,566.2	2,944.2	3,374.8
Պետական բյուջեի ծախսեր	1,894.6	2,004.3	2,242.6	2,607.6	2,966.7	3,353.4	3,795.5
Ընթացիկ ծախսեր	1,668.5	1,788.0	1,862.2	2,043.3	2,301.4	2,584.5	2,932.6
Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	226.2	216.3	380.4	564.3	665.3	768.9	862.9
Պետական բյուջեի պակասուրդ	-334.0	-320.5	-179.5	-273.9	-302.5	-319.7	-334.5
ՀՀ կառավարության պարտք	3,923.9	4,209.8	3,969.7	4,756.3	5,293.0	5,880.7	6,476.8
	կշիռը ՀՆԱ-ում, %						
Պետական բյուջեի եկամուտներ	25.2	24.1	24.3	24.5	25.1	25.7	26.3
Հարկային եկամուտներ և տուրքեր	22.4	22.7	22.7	23.4	24.2	24.9	25.7
Պետական բյուջեի ծախսեր	30.6	28.7	26.4	27.4	28.0	28.4	28.9
Ընթացիկ ծախսեր	27.0	25.6	21.9	21.4	21.7	21.9	22.3
Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	3.7	3.1	4.5	5.9	6.3	6.5	6.6
Պետական բյուջեի պակասուրդ	-5.4	-4.6	-2.1	-2.9	-2.9	-2.7	-2.5
ՀՀ կառավարության պարտք	63.5	60.2	46.7	49.9	49.9	49.8	49.3

2.2. ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

« կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության առաջնահերթությունները և նպատակները արտացոլված են « կառավարության ծրագրում ու ըստ անհրաժեշտության առանձին կարգավորումներով սահմանված են նաև « օրենսդրությամբ՝

Տնտեսական աճի մոդել: « տնտեսական աճի և, ըստ այդմ, հնարավորությունների ընդլայնումը պայմանավորված է լինելու միջազգային մրցունակության աճով: Իսկ միջազգային մրցունակության աճն ապահովելու նպատակով « կառավարությունը որդեգրել է գիտելիքահենք և նորարարական տնտեսություն ձևավորելու տեսլականը և գիտելիքն ու նորարարությունը հռչակում տնտեսական զարգացման հիմնական շարժիչ ուժ:

Հարկային քաղաքականություն: Հարկային քաղաքականությունը ուղղվում է տնտեսության ներդրումային գրավչության բարձրացմանն ու տնտեսական ակտիվության մակարդակի բարելավմանը՝ դրանով իսկ ստեղծելով կայուն նախադրյալներ՝ արտահանման և երկարաժամկետ տնտեսական աճի, հանրային բարիքի վերաբաշխման և հարկաբյուջետային կայունության ամրապնդման համար: Այս նպատակների իրականացման ուղղությամբ հարկային օրենսդրության բարելավման միջոցով կարևորվելու է ներդրողների համար արդար, ընկալելի և կանխատեսելի միջավայրի ձևավորումը: « կառավարությունը հարկային քաղաքականության միջոցառումներով, հարկային վարչարարության արդյունավետության բարձրացման և ստվերային տնտեսության կրճատման ճանապարհով նախատեսում է միջնաժամկետ հորիզոնում ապահովել հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի շարունակական աճ՝ 2026 թ. հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը հասցնելով առնվազն 25 տոկոսի: Ընդ որում, սույն Ծրագրում 2026թ.-ի համար նախանշված հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը գերազանցում է « կառավարության ծրագրով սահմանված 25% թիրախը՝ կազմելով 25.7%, ինչը պայմանավորված է ծրագրված հարկային քաղաքականության բարեփոխումների գործոնով, որոնց հիմնական մասը ներկայումս գտնվում քննարկումների փուլում:

Ծախսային քաղաքականություն: Ծախսային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման տեսանկյունից կարևորում է հանրային ֆինանսների նպատակային, խնայողաբար և արդյունավետ օգտագործումը: Ծախսերի նպատակայնության բարձրացման առումով անցում է կատարվելու ռազմավարական պլանավորման, իսկ ծախսային ծրագրերի արդյունավետության և օգտավետության բարձրացման նպատակով ներդրվելու է բյուջետային ծրագրերի գնահատման կանոնավոր գործընթաց: Ծախսային քաղաքականությունը կրթության, առողջապահության և սոցիալական պաշտպանության լրացուցիչ նախաձեռնություններով և համակարգային բարեփոխումներով ուղղված է լինելու մարդկային կապիտալի առավել արդյունավետ զարգացմանը և իրացմանը, իսկ պետական ենթակառուցվածքներում (մասնավորապես՝ կրթական և նախակրթական հաստատություններ, ճանապարհներ, ջրամբարներ և այլն) ներդրումներ իրականացնելու միջոցով ֆիզիկական կապիտալի կուտակմանը: Արդյունքում բյուջեի ծախսերի կառուցվածքում աստիճանաբար կավելանա մարդկային կապիտալի և ենթակառուցվածքներին

ուղղվող ծախսերի տեսակարար կշիռը, ինչը կխթանի ներառական աճը և տարածքային հավասարաչափ զարգացումը:

Հարկաբյուջետային կանոններ: « Կարկաբյուջետային կանոնների համակարգին համահունչ¹⁶ միջնաժամկետում հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ուղղված կլինի տնտեսական աճի խթանմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը: Դրա ապահովման համար հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմքում լինելու են հետևյալ սկզբունքները.

- **Տնտեսության պոտենցիալի բարձրացում՝ ծախսերի կառուցվածքի բարելավման միջոցով:** 2022 թ.-ից հարկաբյուջետային քաղաքականությունը վերադարձել է պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնի» ամբողջական պահպանմանը, ինչը կպահպանվի նաև միջնաժամկետում: Այդ համատեքստում կապահովվի պետական կապիտալ ծախսերի դերի էական բարձրացումը՝ թույլ տալով խթանել երկարաժամկետ տնտեսական աճը և ՀՆԱ աճի հաշվին երկարաժամկետ հեռանկարում ապահովելով պետական պարտքի կայունությունը:

- **Հարկաբյուջետային կայունության պահպանում պարտքի բեռի կայունացմամբ ընդունելի ցածր՝ 50%-ը չգերազանցող մակարդակում:** Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է պահպանել 2021-2022 թթ. իրականացված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի արդյունքները՝ պետական բյուջեի պակասուրդի մակարդակը սահմանելով այնպես, որ « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը չգերազանցի հարկաբյուջետային կանոնի 50%-ի շեմը: Վերջինս թույլ կտա պահպանել ապագա հնարավոր շոկերին արձագանքելու «հարկաբյուջետային տարածքը» և ապահովել « Կառավարության ծրագրով նախատեսված կառուցվածքային բարեփոխումների բնականոն ընթացքը:

- **Կայուն տնտեսական աճին նպաստող հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացումը:** Մակրոտնտեսական կայունությանը և կայուն տնտեսական աճի ապահովմանը նպաստելու նպատակով հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա 2024 թ. կլինի չեզոք, և միջնաժամկետում կպահպանի իր չեզոք դիրքը:

- **Հարկաբյուջետային «բարձիկների» ձևավորում:** Միջնաժամկետի համար ծրագրված հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղեգծից շեղման ռիսկերի գնահատման արդյունքների հիման վրա նախատեսվել են համապատասխան «հարկաբյուջետային բարձիկներ»: Մասնավորապես, ընթացիկ ծախսերի կազմում նախատեսվել է պահուստային ֆոնդ, որի մեծությունը միջնաժամկետ հատվածում աճում է՝ հասնելով ՀՆԱ 1.4%-ին, և ծախսերի 5%՝ պահուստային ֆոնդի համար « օրենսդրությամբ նախատեսված առավելագույն հնարավոր մակարդակին: Միաժամանակ, « Կառավարությունը, գործող կարգավորումների համաձայն, իրացվելիության անհրաժեշտ մակարդակ երաշխավորելու համար գանձապետական կայունացման հաշվում կապահովվի նվազագույն ՀՆԱ 1%-ի չափով միջոցներ:

¹⁶ Տե՛ս «Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 8.2, 8.3 և 8.4 մասերը, «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերը, ինչպես նաև « Կառավարության՝ 2018 թ. օգոստոսի 23-ի N 942-Ն որոշումը:

2.3. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ

Վերջին երեք տարիների զարգացումներ

2020-2021թթ. պետական բյուջեի ընթացիկ զարգացումների վրա զգալի ազդեցություն են ունեցել համավարակի արագ տարածման և 44-օրյա պատերազմի հետևանքները, ինչպես նաև դրանց հակազդմանն ուղղված ՀՀ կառավարության հակաճգնաժամային գործողությունները՝ 2020թ. հանգեցնելով պետական բյուջեի պակասուրդի և ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի կտրուկ աճին, որոնք որոշ չափով մեղմվել են 2021թ.: 2022թ. հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ուղղված է եղել տնտեսական շուկերին արդյունավետ արձագանքելու միջոցով մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային կայունության ապահովմանը: Այդ նպատակից ելնելով, 2022թ. կանխատեսվածից բարձր տնտեսական աճի պայմաններում ՀՀ կառավարությունը պլանավորված չեզոք հարկաբյուջետային քաղաքականության փոխարեն իրականացրել է զսպող քաղաքականություն՝ միևնույն ժամանակ իրականացնելով տնտեսական ներուժի բարձրացմանը միտված միջոցառումներ և նպաստելով պարտքի կայունության ապահովմանը:

Պետական բյուջեի եկամուտները: 2020-2022թթ. ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները ՀՆԱ-ում միջինում կազմել են 24.5%: Ընդ որում 2020թ. պետական բյուջեի եկամուտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ բարելավվել են 1.3 տոկոսային կետով՝ կազմելով 25.2%, իսկ 2021 թ.՝ նվազել են 1.2 տոկոսային կետով՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 24.1%-ը: 2022թ. եկամուտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ բարելավվել են 0.2 տոկոսային կետով, կազմելով 24.3%, որը հիմնականում պայմանավորված է եղել այլ եկամուտներով: Միևնույն ժամանակ, բյուջեի ընդհանուր եկամուտների ծավալը 2022թ. շուրջ 22.5%-ով աճել է նախորդ տարվա համեմատ՝ կազմելով 2063.1 մլրդ դրամ:

2020թ. հարկային եկամուտների բարելավում չի արձանագրվել, իսկ 2021թ. հետճգնաժամային տարում, հարկեր/ՀՆԱ-ի բարելավման միտում է եղել՝ 2021թ. հասնելով 22.7%-ի: 2022թ. հարկեր և տուրքերը կազմել են ՀՆԱ-ի 22.7%-ը՝ պահպանվելով նախորդ տարվա գրեթե նույն մակարդակում նվազելով 0.06 տոկոսային կետով): Հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության բարելավմանը հիմնականում նպաստել են շահութահարկի, պետական տուրքի (մետաղական հանքանյութերի արտահանման տուրքերի աճի հաշվին) և այլ հարկային եկամուտների (հիմնականում բնապահպանական հարկի և բնօգտագործման վճարի հաշվին) ՀՆԱ-ի նկատմամբ աճերը: Միևնույն ժամանակ, հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության աճին հակազդել են մաքսատուրքերի և եկամտային հարկի (հիմնականում հիպոթեկային վարկերի տոկոսավճարների համար եկամտային հարկի վերադարձի ծավալի աճով պայմանավորված) ՀՆԱ-ի նկատմամբ 0.5-ական տոկոսային կետով նվազումները: Ընդ որում, 2022թ. հարկերը և տուրքերը կազմել են 1926.0 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 21.4%-ով: Հարկերի և տուրքերի աճը հիմնականում պայմանավորված է հարկման բազաների (հիմնականում՝ սպառման և ներմուծման, ինչպես նաև՝ շահույթների և աշխատավարձերի) աճի, ինչպես նաև 2021 թ. իրականացված հարկային օրենսդրության բարեփոխումներով, մասնավորապես՝ մետաղական հանքանյութերի արտահանման տուրքի

ներդրմամբ, որը գործել է մինչև 2022 թ. սեպտեմբերի 1-ը: Չնայած որ 2022 թ. ներմուծման հարկերի մասով արձանագրվել է աճ, սակայն մաքսատուրքերը նվազել են, որը պայմանավորված է ԵԱՏՄ երկրների՝ երրորդ երկրներից ընդհանուր ներմուծման ծավալի նվազմամբ:

Պետական բյուջեի ծախսերը: 2020-2022 թթ. « պետական բյուջեի ծախսերը ՀՆԱ-ի մեջ միջինում կազմել են 28.6%: 2020 թ. արձանագրվել է պետական բյուջեի ծախսերի կտրուկ աճ՝ պայմանավորված պետական բյուջեով նախատեսված, ինչպես նաև հակաճգնաժամային միջոցառումների և ռազմական գործողությունների հետևանքով ծագած լրացուցիչ ծախսերի կարիքով և կազմել է ՀՆԱ-ի 30.6%-ը: 2021 թ., հակաճգնաժամային և 44-օրյա պատերազմի հետևանքների մեղմանն ուղղվող ծախսերի պահպանման պայմաններում պետական բյուջեի ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում 2020 թ. նկատմամբ նվազել է 1.9 տոկոսային կետով՝ կազմելով 28.7%, որում ընթացիկ ծախսերի կշիռը նվազել է 1.4 տոկոսային կետով, իսկ կապիտալ ծախսերինը՝ 0.6 տոկոսային կետով:

2022 թ. պետական բյուջեի ծախսերը կազմել են 2,242.6 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 11.9%-ով: Ընդ որում, ընթացիկ ծախսերը կազմել են 1,862.2 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 4.2%-ով: Պետական բյուջեի ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում 2021 թ. նկատմամբ նվազել է 2.3 տոկոսային կետով՝ կազմելով 26.4%, որում ընթացիկ ծախսերի կշիռը նվազել է 3.7 տոկոսային կետով՝ կազմելով 21.9%:

Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունները կազմել են 380.4 մլրդ դրամ, որում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը (կապիտալ ծախսեր) կազմել են 389.1 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նկատմամբ աճելով 78.2%-ով: Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունների կշիռը ՀՆԱ-ում աճել է 1.4 տոկոսային կետով՝ կազմելով 4.5%:

2020-2021 թթ. գրանցվել են պլանավորված կապիտալ ծախսերի թերակատարումներ, սակայն իրավիճակն աստիճանաբար բարելավվել է: Այսպես՝ 2021թ. կապիտալ ծախսերի կատարողականը ճշտված ծրագրի նկատմամբ կազմել է 92.5%՝ 2020թ. համեմատ բարելավվելով 7.6 տոկոսային կետով: Կապիտալ ծախսերի թերակատարման խնդիրը 2022 թ. մեղմվել է, և կատարողականը ճշտված ծրագրի նկատմամբ կազմել է 94.9%՝ նախորդ տարվա համեմատ բարելավվելով 2.4 տոկոսային կետով: Ընդ որում, պետական բյուջեի տարեկան պլանի նկատմամբ կատարողականը կազմել է 110.6%:

Հարկաբյուջետային դիրքը և ազդակը: 2020թ., պայմանավորված COVID-19-ի և 44-օրյա պատերազմի հետևանքներին հակազդելու անհրաժեշտությամբ, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը եղել է զգալի ընդլայնող: 2021թ. ընթացքում, տնտեսության վերականգնումը չխաթարելու և, միաժամանակ, պարտքի բեռի նվազման գործընթացի սկիզբը դնելու նպատակով պետական բյուջեի պակասուրդը շարունակել է բարձր մնալ պատմական միջինից, սակայն նախորդ տարվա համեմատությամբ ամբողջական պահանջարկի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականությունը զսպող ազդեցություն է ունեցել:

Վերոնշյալ հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղության համատեքստում, 2020 թ. տնտեսական անկման հետևանքով հարկային եկամուտների նվազման, ինչպես նաև « Կառավարության հակաճգնաժամային միջոցառումների իրականացմամբ պայմանավորված

ծախսերի աճի արդյունքում տեղի է ունեցել պետական բյուջեի պակասուրդի կտրուկ աճ, որը կազմել է 334 մլրդ դրամ՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 5.4%-ին: Արդյունքում, 2020 թ. կտրուկ աճել է նաև ՀՀ կառավարության պարտքի բեռը՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 63.5%:

2021-2022 թթ. տնտեսական վերականգնումը և հարկաբյուջետային քաղաքականության ջանքերը թույլ են տվել ապահովելու ՀՆԱ համեմատությամբ պետական բյուջեի պակասուրդի և ՀՀ կառավարության պարտքի որոշակի նվազում՝ հիմքեր ստեղծելով 2022-2026թթ. պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի թիրախների իրականացման համար: 2021 թ. ընթացքում ձևավորվել է պետական բյուջեի 320.5 մլրդ դրամ դեֆիցիտ: ՀՆԱ-ի նկատմամբ, պետական բյուջեի պակասուրդը կազմել է 4.6%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 0.8 տոկոսային կետով, իսկ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը նույն ժամանակահատվածում նվազել է 3.2 տոկոսային կետով՝ կազմելով 60.3%:

2022 թ. ընթացքում ձևավորվել է պետական բյուջեի 179.5 մլրդ դրամ դեֆիցիտ՝ նախորդ տարվա 320.5 մլրդ դրամի համեմատ: ՀՆԱ-ի նկատմամբ, պետական բյուջեի պակասուրդը կազմել է 2.1%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 2.5 տոկոսային կետով: ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 46.7%՝ նախորդ տարվա նկատմամբ նվազելով 13.6 տոկոսային կետով (տես՝ Գծապատկեր 2.3):

ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նվազումը հիմնականում պայմանավորվել է ՀՀ դրամի արժևորմամբ և ՀՆԱ իրական աճով: ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի 13.6 տոկոսային կետով նվազմանը 11 տոկոսային կետով նպաստել է ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի արժևորումը, 6.2 տոկոսային կետով՝ տնտեսական աճը, 1.8 տոկոսային կետով՝ իրական տոկոսադրույքի նվազումը, և 0.2 տոկոսային կետով՝ առաջնային պակասուրդը: Պետական բյուջեից զուտ վարկավորումը կազմել է ՀՆԱ-ի 1.7%-ը: (տես՝ Գծապատկեր 2.5):

2023թ. ընթացիկ զարգացումներ

2023թ. առաջին չորս ամիսներին պահպանված բարձր տնտեսական աճի պայմաններում հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա եղել է զսպող: Ընդ որում, մի կողմից արձանագրվել է պետական բյուջեի եկամուտների գերակատարում, մյուս կողմից ծախսերի թերակատարում, ինչի արդյունքում ձևավորվել է պետական բյուջեի հավելուրդ՝ պլանավորված պակասուրդի փոխարեն:

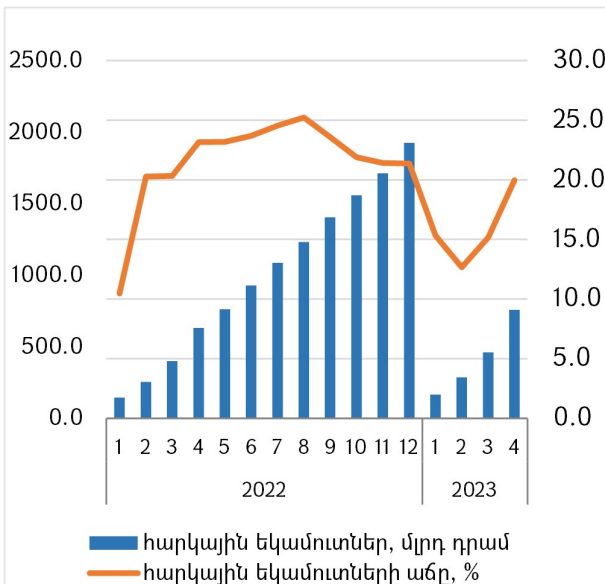
Պետական բյուջեի եկամուտները: 2023թ. չորս ամիսներին ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները շարունակում են աճել բարձր տեմպերով՝ պայմանավորված բարձր տնտեսական աճով և հարաբերականորեն բարձր միջին գնաճով: Ընդ որում, առաջին չորս ամիսների տնտեսական ակտիվության տեմպերի արագացմանը զուգընթաց, հարկերի հավաքագրման բարձր աճի տեմպերը ընդհանուր առմամբ պահպանվում են դեռևս 2022 թ.-ից:

2023թ. հունվար-ապրիլ ամիսների արդյունքներով ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները կազմել են 789.9 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 18.8%-ով, իսկ հարկերը և տուրքերը կազմել են 758.1 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն

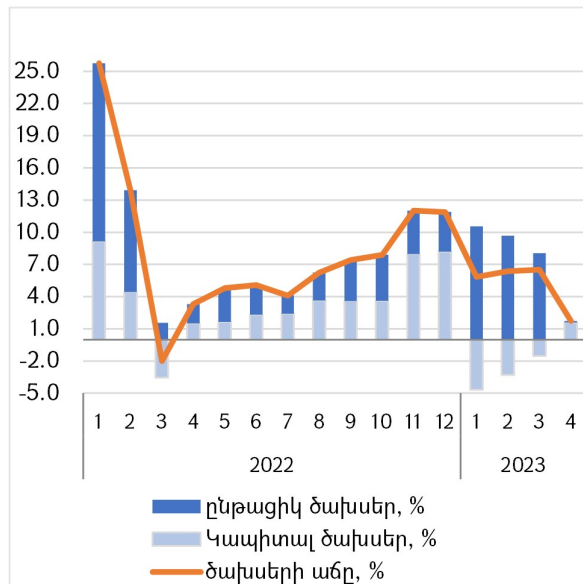
ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 20.0%-ով: Հարկային եկամուտների աճը հիմնականում պայմանավորված է հարկման բազաների (հիմնականում սպառման և ներմուծման, ինչպես նաև շահույթների և աշխատավարձերի) աճով, իսկ նախորդ տարվա համեմատ 2023թ. հարկային եկամուտների աճի դանդաղումը պայմանավորված է արտահանման տուրքի կասեցմամբ, որը գործել է մինչև 2022թ. սեպտեմբերի 1-ը:

Պետական բյուջեի ծախսերը: 2023 թ. չորս ամիսներին արձանագրվել է պետական բյուջեի ծախսերի աճ՝ հիմնականում պայմանավորված կապիտալ ծախսերի աճով: Պետական բյուջեի ծախսերը կազմել են 619.7 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 1.7%-ով: Նույն ժամանակահատվածում ընթացիկ ծախսերը կազմել են 543.2 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 0.2%-ով:

Գծապատկեր 2.2. Պետական բյուջեի հարկային եկամուտները և դրանց աճի տեմպը 2022-2023 թթ., կուտակային

Գծապատկեր 2.3. Պետական բյուջեի ծախսերի նպաստումները 2022-2023 թթ. ըստ ամիսների

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունները կազմել են 76.5 մլրդ դրամ, որում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը (կապիտալ ծախսեր) կազմել են 78.4 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճելով 13.2%-ով:

Պետական բյուջեի պակասուրդը (հավելուրդը): Վերոնշյալ զարգացումների արդյունքում պետական բյուջեն եղել է հավելուրդային: 2023 թ. առաջին չորս ամիսներին ձևավորվել է պետական բյուջեի 170.2 մլրդ դրամ հավելուրդ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 55.7 մլրդ դրամ հավելուրդի դիմաց:

Կարճաժամկետ և միջնաժամկետ կանխատեսումներ

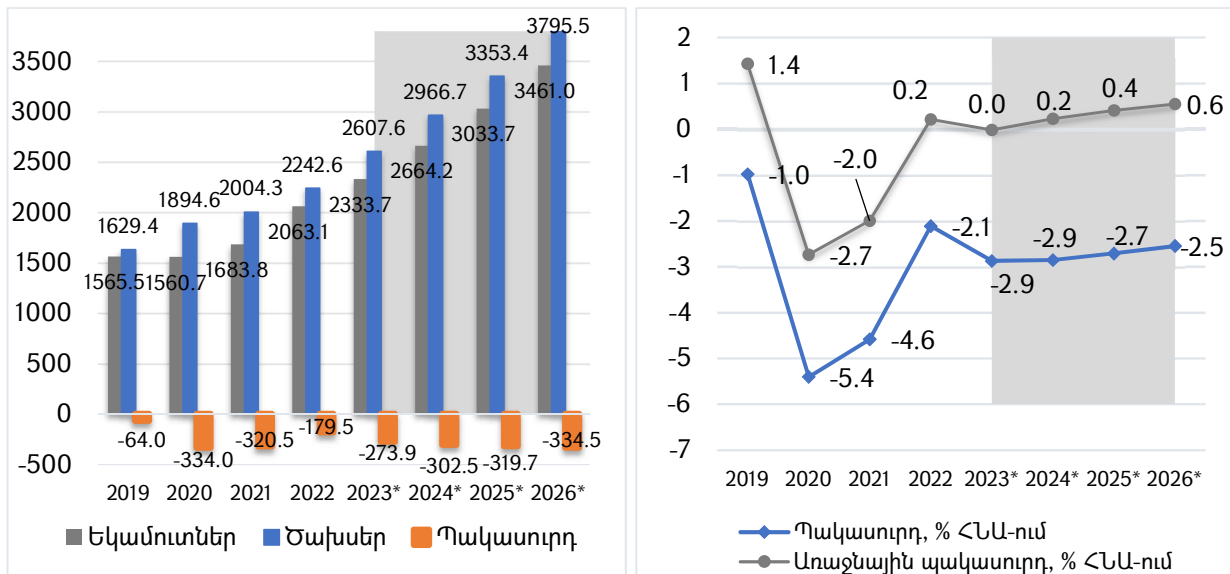
2023թ., նպատակ ունենալով նպաստել տնտեսական աճի ներուժի բարձրացմանը և պահպանել հարկաբյուջետային կայունությունը՝ թիրախավորվել է էապես բարձրացնել պետական ներդրումների մակարդակը և պահպանել ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 50%-ից ցածր մակարդակում: 2023թ. հարկաբյուջետային քաղաքականությունը կելնի բնականոն իրավիճակների համար սահմանված ծախսային կանոնների, այդ թվում՝ պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» և ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի՝ երկարաժամկետ տնտեսական աճի միջին տեմպով սահմանափակման կանոնի ամբողջական պահպանման տրամաբանության ներքո: Միաժամանակ, հարկաբյուջետային կայունությունը անխախտ պահելու և հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունությունը ապահովելու տեսակետից բյուջեի պակասուրդը թիրախավորվել է այնպիսի մակարդակում, որը կապահովի ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի պահպանումը ՀՆԱ 50%-ի շեմը չգերազանցող մակարդակում:

2023թ., հիմնականում հարկային վարչարարության բարելավմանն ուղղված միջոցառումների արդյունքում ակնկալվում է, որ հարկային եկամուտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ կբարելավվեն շուրջ 0.8 տոկոսային կետով՝ կազմելով 23.45% կամ 2235.4 մլրդ դրամ¹⁷: Մինչույն ժամանակ, պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կավելանա շուրջ 1.0 տոկոսային կետով՝ կազմելով 27.35%: Ընդհանուր ծախսերում ընթացիկ ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կնվազեն շուրջ 0.5 տոկոսային կետով, իսկ կապիտալ ծախսերը կավելանան 1.4 տոկոսային կետով: Ծախսերի ծավալը նախորդ տարվա համեմատ կաճի շուրջ 16.3%-ով՝ կազմելով 2607.6 մլրդ դրամ: Արդյունքում, պետական բյուջեի պակասուրդը կկազմի 273.9 մլրդ դրամ՝ 2022թ. նկատմամբ ավելանալով շուրջ 94.3 մլրդ դրամով, կամ ՀՆԱ-ի շուրջ 0.8 տոկոսային կետով:

Հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի չեզոք՝ եկամուտների և ծախսերի ազդակներով:

¹⁷ Հարկային քաղաքականության միջոցառումների ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2023թ.-ին նախորդ տարվա համեմատ գնահատվում է բացասական՝ պայմանավորված մետաղական հանքանյութերի արտահանման տուրքի չեղարկմամբ, ինչպես նաև եկամտային հարկի դրույքաչափի նվազեցման ազդեցությամբ, որոնց ազդեցությունը որոշ չափով մեղմացվում է ակցիզային հարկի դրույքաչափի բարձրացմամբ և խաղային ոլորտի ու միկրոձեռնարկատիրության հարկման համակարգի վերանայմամբ: Սակայն հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի վրա այս գործոնների բացասական ազդեցությանը (ՀՆԱ-ի շուրջ 0.6 տոկոսային կետ) պետք է հակազդեն հարկային վարչարարության ջանքերը (հատկապես այնպիսի միջոցառումներով պայմանավորված, ինչպիսին են «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» օրենքի կիրառությամբ լրացուցիչ հարկման բազաների հայտարարագրման ապահովումը, վերլուծություններում SS նորագույն գործիքների ներդրումը և այլն), ինչպես նաև տնտեսական կառուցվածքային փոփոխություններից բխող դրական ազդեցությունները (այդ թվում՝ բանկային համակարգի առաջանցիկ աճի արդյունքում գեներացված շահույթի գծով ակնկալվող շահութահարկի մուտքերը):

Գծապատկեր 2.2. Պետական բյուջեի եկամուտները, ծախսերը և պակասուրդը, մլրդ դրամ

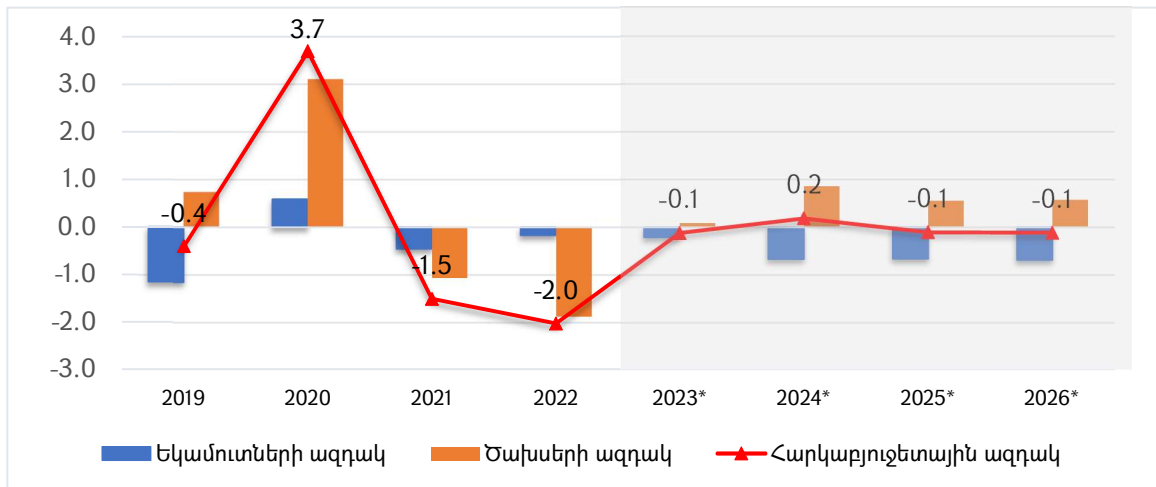

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Միջնաժամկետ հորիզոնում կապիտալ ծախսերի մակարդակը զգալի կաճի և կապահանվի բարձր մակարդակում, իսկ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի չեզոք՝ թիրախավորելով ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 50%-ից ցածր մակարդակի վրա պահպանելուն: Վերջինիս ապահովման համար նախատեսվում է բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ հարաբերակցությունը թիրախավորել պարտքի բեռը կայուն պահող՝ 2.6-3%-ի միջակայքում: Միջնաժամկետում ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նվազման ուղղությամբ նպաստող հիմնական գործոնները տնտեսական աճն ու առաջնային հաշվեկշռի հավելուրդն են, աճի ուղղությամբ նպաստող գործոնները՝ իրական տոկոսադրույքի աճը և բյուջեից զուտ վարկավորումը:

Միջնաժամկետում ևս հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա չեզոք կլինի՝ հարկերի զսպող (պայմանավորված հիմնականում հարկային վարչարարության ջանքով՝ ապահովելու միջնաժամկետի համար առնվազն 25% հարկեր/ՀՆԱ թիրախը), և ծախսերի խթանող ազդեցություններով (պայմանավորված հիմնականում տնտեսական ներուժը խթանող կապիտալ ծախսերի աճով):

Գծապատկեր 2.3. Հարկաբյուջետային ազդակը

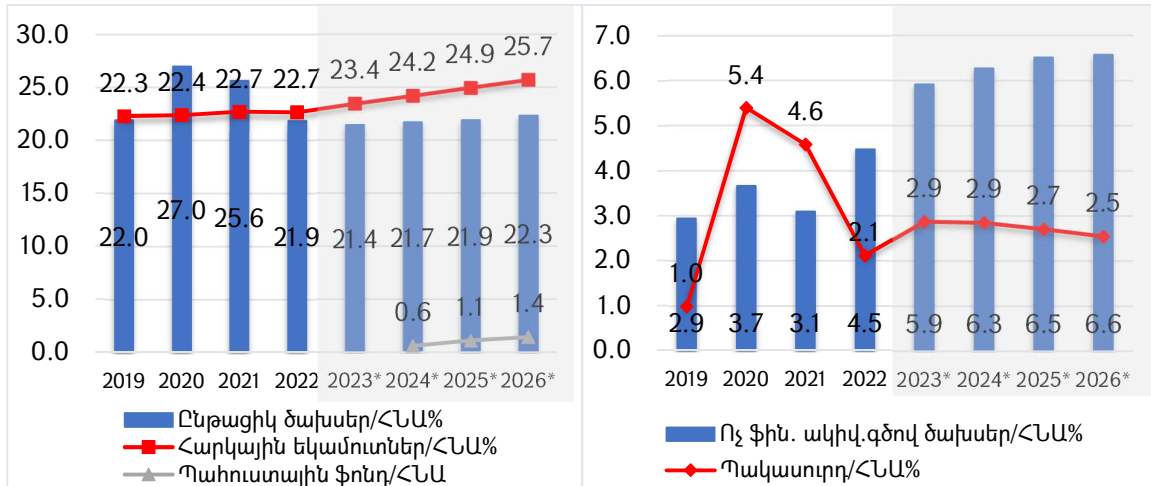
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ գնահատականներ

Երկարաժամկետ հարկաբյուջետային կայունությանը նպաստելու համար միջնաժամկետ հատվածում կապահպանվի հարկաբյուջետային «ոսկե կանոնների» տրամաբանությունը:

Մասնավորապես, ընդհանուր ծախսերում կապիտալ ծախսերի մասնաբաժնի մեծացման արդյունքում կապիտալ ծախսերի ծավալը միջնաժամկետ ժամանակահատվածում զգալիորեն կգերազանցի պետական բյուջեի պակասուրդի մեծությանը, իսկ հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության բարելավման և ընթացիկ ծախսերի առավել զուսպ աճի պայմաններում կանխատեսվող հորիզոնի վերջում հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ-ն կգերազանցի ընթացիկ ծախսերի մակարդակը շուրջ 3.4 տոկոսային կետով:

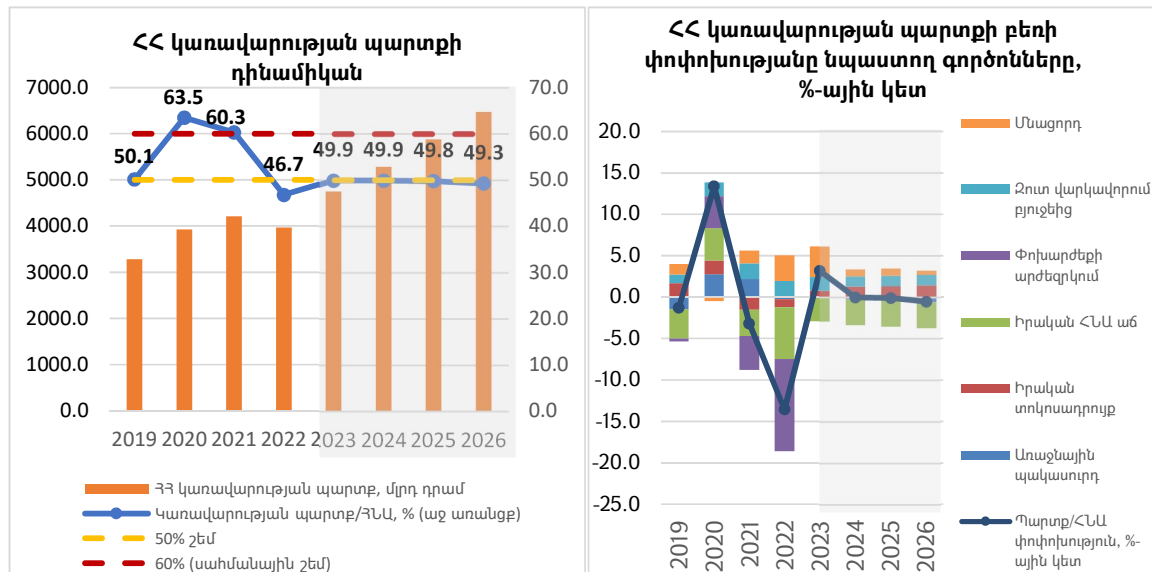
Միջնաժամկետում ակնկալվում է ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների բարելավում միջինը տարեկան շուրջ 0.75 տոկոսային կետով՝ որը ներառում է ՀՆԱ 0.5 տոկոսային կետի չափով հարկային վարչարարության, և 0.25 հարկային քաղաքականության բարեփոխումների ազդեցությունները: Հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի բարելավումը հնարավորություն կընձեռի ավելի մեծ ռեսուրսներ հատկացնել երկարաժամկետ տնտեսական աճը խթանող կապիտալ ծախսերի իրականացմանը՝ մեծացնելով դրանց կշիռը ՀՆԱ-ում և 2026 թ. հասցնելով 6.6%-ի: Միաժամանակ, ընթացիկ ծախսերի մակարդակը ՀՆԱ-ում միջնաժամկետ հատվածում խիստ չափավոր տեմպով կաճի՝ 2026 թ. հասնելով 22.3%-ի, ընդ որում՝ վերջինիս կազմում պահուստային ֆոնդի մեծությունը առաջանցիկ աճող դինամիկա կունենա՝ կանխատեսվող ժամանակահատվածի վերջում կազմելով շուրջ 190 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 1.4%-ը:

Գծապատկեր 2.4. Ոսկե կանոններից շեղումը 2019-2022թթ. և վերադարձը դրանց պահպանմանը միջնաժամկետում

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Գծապատկեր 2.5. ՀՀ կառավարության պարտքի դինամիկան և այն պայմանավորող գործոնները¹⁸

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

¹⁸ ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի փոփոխության տրոհումը ըստ գործոնների հաշվարկվել է բաց տնտեսությունում «պարտքի շարժման» բանաձևի օգնությամբ, որտեղ պարտքի փոփոխությունը ֆունկցիա է տնտեսական աճից, բյուջեի առաջնային հաշվեկշիռից, փոխարժեքից, իրական տոկոսադրույքից և պարտք առաջացնող այլ հոսքերից (ՀՀ համար՝ զուտ վարկավորում պետական բյուջեից): Հաշվարկման ընթացքում այս գործոններով չբացատրված պարտքի փոփոխության չափը արտացոլվում է որպես «մնացորդ», և, կարող է բնութագրել քրոս (արժույթների միմյանց նկատմամբ) փոխարժեքների փոփոխությամբ պայմանավորված վերագնահատման ազդեցությունները:

2.4. ՀԱՐԿԱՔՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐ

Հարկաբյուջետային կանխատեսումները հիմնված են մի շարք ենթադրությունների և հիմնական դատողությունների վրա, որոնց համար օգտագործվել է տվյալ պահի դրությամբ առկա և հասանելի ամբողջ տեղեկատվությունը¹⁹: Ինչպես ցանկացած կանխատեսում, հարկաբյուջետային կանխատեսումները նույնպես պարունակում են ռիսկեր կապված նրա հետ, որ փաստացի իրադարձությունները կարող են տարբերվել սպասումներից: 2024-2026 թթ. ՄԺԾԾ հիմնական մակրոտնտեսական հարկաբյուջետային ռիսկերը հետևյալն են.

2022թ.-ի ընթացքում դեպի Հայաստան ՌԴ-ից տեղի ունեցած մարդկանց և կապիտալի զգալի ներհոսքի հետշրջման ռիսկ: 2022թ. փետրվարից սրված ռուս-ուկրաինական հակամարտության և դրա արդյունքում ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների պայմաններում տարածաշրջանային մի շարք երկրներ, այդ թվում՝ Հայաստանը գրանցել են աշխատուժի և կապիտալի էական ներհոսք, որը շարունակվել է նաև 2023թ.-ի առաջին ամիսներին՝ օժանդակելով տնտեսական աճի բարձր ցուցանիշի ապահովմանը: Գրանցված ներհոսքերի հետշրջման գործընթացը զգալի բացասական ազդեցություն կունենա « տնտեսական ակտիվության վրա, ինչն էլ իր հերթին կարող է հանգեցնել նախանշված ծավալով անվանական ՀՆԱ չձևավորման և դրա հիման վրա հարկային եկամուտների թերհավաքագրման ռիսկեր:

Համաշխարհային աշխարհաքաղաքական անկայունության և զարգացած երկրներում տոկոսադրույքի կտրուկ բարձրացման ազդեցությամբ համաշխարհային տնտեսական աճի դանդաղման շարունակման ռիսկ: 2022թ., ռուս-ուկրաինական պատերազմի բացասական ազդեցություններով, հումքային և պարենային ակտիվների գների աճով, ինչպես նաև զարգացած երկրների կենտրոնական բանկերի կողմից իրականացված ագրեսիվ զսպող քաղաքականության ներքո համաշխարհային տնտեսական աճը դանդաղել է, առաջացել է կենսամակարդակի պայմանների վրա զգալի բացասական ճնշում, միաժամանակ՝ ֆինանսական կայունության զգալի ռիսկեր: Թեպետ 2022թ.-ի երկրորդ կեսից սկսած գնաճային ճնշումները սկսել են թուլանալ, աշխարհաքաղաքական անկայունությունը և ֆինանսական կայունության ռիսկերը աշխարհում սպառնում են ավելի խորանալ, ինչը տարբեր խողովակներով կարող է փոխանցվել « տնտեսություն՝ առաջացնելով տնտեսական ակտիվության դանդաղում, հարկային եկամուտների թերհավաքագրում և հարկաբյուջետային միջոցառումների անիրաժեշտություն:

Լրացուցիչ ֆինանսավորման կարիք առաջացնող այլ ներքին ռիսկեր: Նման ռիսկերի շարքում են Լեռնային Ղարաբաղի շրջափակման երկարաձգման պայմաններում Լեռնային Ղարաբաղին տրամադրվող աջակցության չափերի ավելացման կարիքի առաջացումը, տարածաշրջանային անվտանգային միջավայրի վատթարացման պայմաններում անվտանգությանն ու պաշտպանությանն ուղղվող միջոցների ծավալի աճի լրացուցիչ կարիքի առաջացումը, « դրամի

¹⁹ Հարկաբյուջետային կանխատեսումների համար հիմք է հանդիսացել 2023թ.-ի ապրիլի վերջի դրությամբ առկա տեղեկատվությունը՝ ռուս-ուկրաինական հակամարտության, միջազգային կազմակերպությունների կանխատեսումների, ինչպես նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղությունների վերաբերյալ:

արժևորման արդյունքում արտահանելի հատվածի համար տնտեսական աջակցության լրացուցիչ ծրագրերի իրականացումը և այլն:

Կապիտալ ծախսերի թերակատարում: 2024-2026թթ. ՄԺԾԾ հարկաբյուջետային սցենարում նախատեսվել է կապիտալ ծախսերի զգալի աճ՝ մինչև 2026 թվականը հասցնելով դրանց մակարդակը ՀՆԱ-ի 6.6%-ին: Սակայն հաշվի առնելով նախորդ տարիների փաստացի կատարողականները (չնայած այն հանգամանքին, որ առկա է եղել կատարողականների բարելավման միտում), առկա է ծրագրավորված ցուցանիշների թերակատարման ռիսկ, ինչը կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ տնտեսական աճի վրա, ինչպես նաև ազդել հարկաբյուջետային շրջանակի ցուցանիշների վրա:

Հարկաբյուջետային շրջանակի հնարավոր փոփոխությունները մակրոտնտեսական կանխատեսումների շեղումների դեպքում և սթրես թեստերի ներքո²⁰.

• **Հարկային եկամուտներ:** Միջնաժամկետ հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա գնահատված է մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման ռիսկերի շեղման ամփոփ գնահատականը: Հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 37.2 մլրդ ՀՀ դրամ 2024 թ., 58.3 մլրդ ՀՀ դրամ 2025 թ. և 73.9 մլրդ ՀՀ դրամ 2026 թ.:

• **Պետական բյուջեի ծախսեր:** Կանխատեսումներում մեծ ուշադրություն է դարձվում նաև պետական բյուջեի ծախսերի պլանավորված մակարդակների ապահովումը խաթարող ռիսկերին, որոնք կարող են հանգեցնել լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման: ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերի վրա գնահատված է մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման, կանխատեսումներից շեղման, ինչպես նաև՝ հարկային քաղաքականության և վարչարարության պլանավորված ուղեգծից ավելի դանդաղ իրականացման ռիսկերի ամփոփ գնահատականը, որոնց միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում 2024-2026 թթ. լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջը կկազմի շուրջ 87.8–144.5 մլրդ ՀՀ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 0.8-1.1-ը: Ընդ որում, պետք է նշել, որ գնահատված ռիսկի չափը գրեթե ամբողջությամբ կարող է կլանվել նախատեսված պահուստային ֆոնդի օգնությամբ, որի մեծությունը 2024 -ին պլանավորվել է շուրջ 65.1 մլրդ դրամ(ՀՆԱ-ի 0.6%), 2025-ին՝ 131.4 (ՀՆԱ-ի 1.1%) իսկ 2026-ին՝ 189.7 մլրդ դրամ(ՀՆԱ-ի 1.4%), իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև գանձապետական կայունացման հաշվի ռեսուրսների օգտագործմամբ: Այս համատեքստում, ՀՀ կառավարության տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակադրումը լինելու է սոցիալական բնույթի ծախսերի կրճատման բացառումը, իսկ հնարավորության դեպքում՝ բյուջեի ծախսերի ամբողջական իրականացումը:

ՀՀ կառավարության պարտք: Միջնաժամկետ հատվածի համար նախանշված՝ պարտքի կայուն ցածր մակարդակի պահպանման հարկաբյուջետային սցենարի վրա հիմնված պարտքի ռիսկերի գնահատումը ցույց է տվել, որ ինչպես ՀՀ կառավարության պարտքի, այնպես էլ պարտքի

²⁰ Այս հատվածում նկարագրված ռիսկերի առավել մանրամասն վերլուծությունը ներկայացված է այս փաստաթղթի ՄԱՍ IV-ի «Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատում» և «ՀՀ կառավարության պարտքի կայունության վերլուծություն» բաժիններում:

սպասարկման ռիսկերը գնահատվում են ցածր, թեպետ նաև տեսանելի է, որ նոր հնարավոր շուկերը (հատկապես՝ մի քանի շուկերի համադրությունը) կարող են վտանգել պարտքի կայունությունը: Բացի այդ, պարտքի կառուցվածքը, չնայած վերջին տարիներին դիտված զգալի բարելավմանը, շարունակում է պարտքի պորտֆելի համար «բարձր խոցելիություն» ազդանշել, իսկ պարտք ձևավորող գործոնների պատմական տատանողականությունը՝ պատմությունից պրոյեկտվող բարձր անորոշություն ապագայի համար: Միաժամանակ, մակրոտնտեսական ենթադրություններից շեղումների ռիսկերը գնահատելու համար իրականացվել է սցենարային վերլուծություն, որը ցույց է տվել, որ սույն փաստաթղթում քննարկվող մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային ռիսկերի նյութականացման որոշակի սցենարների դեպքում պարտքի հետագիծը (ի վերջո, նաև մակարդակը) անկայուն կդառնա:

Ամփոփելով հարկաբյուջետային ռիսկերի նկարագրությունը կարող ենք նշել, որ 2024-2026 թթ. ՄԺԾԾ հարկաբյուջետային շրջանակի հիմնական ռիսկերը վերաբերում են 2022թ.-ից սկսված՝ դեպի ՀՀ մարդկանց և կապիտալի ներհոսքի հետշրջամաժ, համաշխարհային աշխարհաքաղաքական անկայունությամբ, զսպող դրամավարկային քաղաքականության ազդեցության ներքո համաշխարհային տնտեսական աճի դանդաղմամբ, ինչպես նաև այլ՝ լրացուցիչ ծախսային կարիքներ առաջացնող ներքին ռիսկերով պայմանավորված անորոշություններին: Սցենարային վերլուծության միջոցով նշված ռիսկերին տրվել է քանակական արտահայտություն, և դրանց կառավարման համար ձեռնարկվել են համարժեք միջոցառումներ՝ «անվտանգության բարձիկի» ստեղծման տեսքով: Բացի այդ, նշված ռիսկերի ի հայտ գալու կամ անորոշությունների վերաբերյալ նոր տեղեկատվության առկայության պայմաններում, առաջիկա տարիների հարկաբյուջետային շրջանակը կարող է վերանայվել:

2.5. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻՆ

ՀՀ հարկաբյուջետային կանոնների ներկա համակարգը գործարկվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2017 թ. դեկտեմբերի 20-ին «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» և «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարող օրենքների, ինչպես նաև են ՀՀ Կառավարության՝ 2018 թ. օգոստոսի 23-ի N 942-Ն որոշման ընդունմամբ: Կանոնների համակարգը ներառում է ծախսային կանոններ, որոնք ուժի մեջ են մտնում պարտքի սահմանված շեմերը գերազանցելիս: Մասնավորապես.

- Երբ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը գերազանցում է 40%-ը, պետական բյուջեի կապիտալ ծախսերը չպետք է փոքր լինեն բյուջեի պակասուրդից:
- ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ 50-60% միջակայքում ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպը սահմանափակվում է նախորդ 7 տարիների ՀՆԱ-ների միջին աճով, ինչպես նաև հաջորդ տարում կազմվող պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում ՀՀ կառավարությունը ներկայացնում է միջոցառումների ծրագիր՝ համախառն ներքին արդյունքի նկատմամբ ՀՀ

կառավարության պարտքի մակարդակի կանխատեսվող հետագիծը 5 տարիների ընթացքում 50 տոկոսից նվազեցնելու համար:

- Երբ ՀՀ կառավարության պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ 60%-ը, ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպը սահմանափակվում է նախորդ 7 տարիների ՀՆԱ-ների միջին աճից 0.5 տոկոսային կետով նվազեցված ցուցանիշով, ընթացիկ ծախսերը սահմանափակվում են հարկերի և տուրքերի մեծությամբ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարությունը Ազգային ժողովի ֆինանսավարկային և բյուջետային ու տնտեսական հարցերի մշտական հանձնաժողովների քննարկմանը ներկայացնում է միջոցառումների ծրագիր՝ ՀՆԱ նկատմամբ ՀՀ կառավարության պարտքի մակարդակի կանխատեսվող հետագիծը 5 տարիների ընթացքում 60 տոկոսից նվազեցնելու համար:

- Ներկայացված սահմանափակումները չեն գործում ՀՀ կառավարության որոշմամբ սահմանված բացառիկ դեպքերում՝ ելնելով խոշորածավալ տարերային և տեխնաժին աղետների, պատերազմական գործողությունների, տնտեսությունը խաղաղ ժամանակաշրջանից պատերազմական ժամանակաշրջանի փոխադրման, տնտեսական ցնցման հանգամանքներով պայմանավորված բացասական տնտեսական զարգացումների պարագայում:

2021թ. «բացառիկ դեպքի» կարգավորումների ներքո պետական բյուջեի կատարումը շարունակել է շեղվել հարկաբյուջետային կանոնների բնականոն իրավիճակների տրամաբանությունից՝ համահունչ 2021 թ. ՀՀ պետական բյուջեի ուղերձում նախանշված քաղաքականությանը: Մասնավորապես, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ 2020թ. «բացառիկ դեպքի» կարգավորումների հիմք հանդիսացած գործոնների՝ COVID-19 համավարակի և 44-օրյա պատերազմի տնտեսական և հարկաբյուջետային հետևանքները ոչ ամբողջությամբ էին հաղթահարված, 2021թ. համար ևս սահմանվել էր այդ կարգավորումների պահպանում և բնականոն իրավիճակներում գործող կանոններին համապատասխանության անցում 2022թ.: Արդյունքում բյուջեի պակասուրդը շարունակել է գերազանցել կապիտալ ծախսերին, իսկ ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճը գերազանցել է նախորդ 7 տարիների անվանական ՀՆԱ-ի աճի միջին տեմպը: Այնուամենայնիվ, շեղումների չափը երկու դեպքում էլ որոշակիորեն կրճատվել է՝ հատկապես ընթացիկ ծախսերի համապատասխանության գծով՝ ՀՆԱ 3.3%-ից նվազելով մինչև 2.4%:

2022թ. վերականգնվել է հարկաբյուջետային կանոնների բնականոն իրավիճակների տրամաբանությունը՝ համահունչ 2022թ. պետական բյուջեի ուղերձում նախանշած քաղաքականությանը: Այսպես, եթե բացառիկ դեպքերի կարգավորումների կիրառման պայմաններում 2021թ. հաջողվել էր նվազեցնել պետական բյուջեի պակասուրդի և կապիտալ ծախսերի շեղման չափը, ապա 2022թ. պետական բյուջեի կապիտալ ծախսերը գերազանցել են պետական բյուջեի պակասուրդը շուրջ 201 մլրդ դրամով, ինչը կարևոր է երկարաժամկետ հարկաբյուջետային կայունության տեսակետից և երաշխավորում է, որ նոր վերցված փոխառություններին առաջանցիկ պետական ենթակառուցվածքներ ձևավորվեն՝ կայուն դարձնելով զուտ պարտքի դիրքը: Միաժամանակ, ՀՀ կառավարությունը 2021թ. շեղման չափը կրճատելուց հետո 2022թ. մոտեցրել է ըստ կանոնի (երկու տարի նախորդող ցուցանիշի նկատմամբ հաշվարկված) ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպը նախորդ տարվա ՀՆԱ աճերի՝ 0.5 տոկոսային կետով նվազեցված ցուցանիշին՝ շեղման չափը կրճատելով մինչև 30 մլրդ դրամի: Նշված շեղումը իր հերթին գրանցվել է տարվա ընթացքում պետական բյուջեի եկամուտների պլանի

բարձրացման պայմաններում՝ համապատասխան 2022թ. պետական բյուջեի մասին « օրենքի դրույթներին (ինչը թույլ է տալիս ավելացնել ծախսերը հարկային եկամուտների ավելացման պարագայում), ինչպես նաև հարկաբյուջետային կանոնների տրամաբանությամբ: Միաժամանակ, ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի համապատասխանությունը եկամուտ գեներացնելու հնարավորություններն արտահայտող երկարաժամկետ միջին ՀՆԱ աճի ցուցանիշին համապատասխանեցված է՝ ըստ նախորդ տարվա նկատմամբ ցուցանիշի հաշվարկի, իսկ տարվա ընթացքում պլանավորված մակարդակից ծախսերի ավելացումները հիմնականում միանգամյա ծախսերի բնույթ են կրել և չեն ենթադրել երկարաժամկետ ծախսային պարտավորությունների բեռի ավելացում: Նկատի ունենալով, որ 2022թ.-ի վերջի դրությամբ « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կազմել է 46.7%՝ ցածր լինելով 50%-ի շեմից, « Կառավարության պարտքի նվազեցման 2022-2026թթ. վերանայված ծրագրի թիրախը ապահովված է, ինչի արդյունքում նոր պարտքի նվազեցման ծրագիր չի մշակվել:

2023թ. և միջնաժամկետ հատվածում պետական բյուջեի ցուցանիշները պլանավորվել են հարկաբյուջետային կանոններին ամբողջական համապատասխանության ներքո: Հիմք ընդունելով պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի փաստացի և կանխատեսվող մակարդակները և « Կառավարության կանոնները, 2023թ.-ի պետական բյուջեի ցուցանիշները ծրագրավորված են հարկաբյուջետային կանոնների 60%-ից բարձր մակարդակի դեպքում գործող չափանիշների համապատասխանությամբ, որը ենթադրում է ինչպես պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» ամբողջական համապատասխանության պահանջ, այնպես էլ՝ ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի սահմանափակում տնտեսության երկարաժամկետ հնարավորություններով: Մինչդեռ 2024-2026թթ. համար, հաշվի առնելով 2022թ.-ից սկսած « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի՝ 50%-ից ցածր մակարդակը, գործում է միայն «ոսկե կանոնի»՝ պետական բյուջեի կապիտալ ծախսերի՝ պակասուրդի մակարդակից բարձր լինելու բաղադրիչը:

Ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի սահմանափակման կանոնի համապատասխանության պահանջի վերացումը 2024թ.-ից հնարավորություն է տալիս ընթացիկ ծախսերի համեմատաբար առավել ճկուն պլանավորում իրականացնել: Միաժամանակ, պակասուրդի մակարդակից բարձր կապիտալ ծախսերը պետք է երաշխավորեն, որ պետական ակտիվների աճը առաջանցիկ է պարտքի զուտ ներգրավմանը, և կառավարելի պահեն երկրի իրական պարտքային դիրքը և հետևաբար՝ երկարաժամկետ հարկաբյուջետային ռիսկերը (առավել մանրամասն տես՝ «Հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և կանխատեսումները հատվածում»):

Աղյուսակ 2.2. Փաստացի և ծրագրավորված հարկաբյուջետային քաղաքականության համապատասխանությունը հարկաբյուջետային կանոններին

	2021	2022	2023	2024	2025	2026
--	------	------	------	------	------	------

Կանոնի ցուցանիշ	Ուղենիշային ցուցանիշ	Սահմ. փաստ.		Սահմ. փաստ.		Սահմ. Պլան		Սահմ. Պլան		Սահմ. Պլան		Սահմ. Պլան	
		Սահմ.	Փաստ.	Սահմ.	Փաստ.	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան
Պետական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր	>/= պետական բյուջեի պակասորդ, մլրդ դրամ	321	216	180	380	274	564	303	665	322	769	339	863
Պետական բյուջեի ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպ	</= նախորդ 7 տարիների անվանական ՀՆԱ աճի միջին տեմպ, %	6.3	12.8	4.1	5.3	5.1	5.1	-	9.3	-	12.2	-	14
Պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսեր	</= հարկային եկամուտների և տուրքերի ծավալ, մլրդ դրամ	-	1,788	1,926	1,862	2,235	2,043	-	2,301	-	2,585	-	2,933
ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ, %		60.3		46.7		49.9		49.9		49.8		49.3	

«-»-ը նշանակում է, որ պետական պարտքի առկա չափի դեպքում կիրառելի չէ

2.6. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ

Աղյուսակ 2.3. Պետական բյուջեի եկամուտների կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	2,063.1				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	24.27%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,819.2	1,966.7	2,148.3		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	24.00%	24.10%	24.30%		
	2022թ. Պետական բյուջե	1,947.8				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	24.80%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	2,020.9	2,253.8	2,537.6	2,856.5	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	25.00%	24.90%	25.10%	25.40%	
	2023թ. Պետական բյուջե	2,042.5	2,302.0			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	24.63%	24.70%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		2,333.7	2,664.2	3,033.7	3,461.0
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		24.48%	25.11%	25.70%	26.35%

Աղյուսակ 2.4. Պետական բյուջեի հարկային եկամուտների կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	1,926.0				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.65%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,733.5	1,889.9	2,084.0		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.90%	23.10%	23.60%		
	2022թ. Պետական բյուջե	1,843.9				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.40%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	1,900.0	2,176.4	2,467.0	2,790.3	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.50%	24.00%	24.40%	24.80%	
	2023թ. Պետական բյուջե	1,920.0	2,203.7			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.15%	23.65%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		2,235.4	2,566.2	2,944.2	3,374.8
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		23.45%	24.19%	24.94%	25.69%

Աղյուսակ 2.5. Պետական բյուջեի ծախսերի կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	2,242.6				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	26.38%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	2,000.9	2,135.5	2,312.0		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	26.40%	26.10%	26.20%		
	2022թ. Պետական բյուջե	2,184.0				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	27.80%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	2,192.2	2,546.0	2,810.9	3,138.9	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	27.20%	28.10%	27.80%	27.90%	
	2023թ. Պետական բյուջե	2,246.7	2,591.0			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	27.09%	27.80%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		2,607.6	2,966.7	3,353.4	3,795.5
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		27.4%	28.0%	28.4%	28.9%

Աղյուսակ 2.6. Պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	1,862.2				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	21.90%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,708.3	1,827.3	1,958.1		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.60%	22.40%	22.20%		
	2022թ. Պետական բյուջե	1,842.2				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.40%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	1,842.2	2,030.7	2,221.2	2,428.1	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.80%	22.40%	22.00%	21.60%	
	2023թ. Պետական բյուջե	1,857.0	2,043.3			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.39%	21.92%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		2,043.3	2,301.4	2,584.5	2,932.6
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		21.43%	21.69%	21.89%	22.32%

Աղյուսակ 2.7. Պետական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախսերի կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	380.4				
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	4.47%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	292.6	308.1	353.9		
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	3.90%	3.80%	4.00%		
	2022թ. Պետական բյուջե	341.9				
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	4.30%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	350.0	515.3	589.7	710.8	
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	4.30%	5.70%	5.80%	6.30%	
	2023թ. Պետական բյուջե	389.7	547.7			
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	4.70%	5.88%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		564.3	665.3	768.9	862.9
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>		5.9%	6.3%	6.5%	6.6%

Աղյուսակ 2.8. Պետական բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման կանխատեսումների համեմատական աղյուսակը, մլրդ դրամ

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2022	2023	2024	2025	2026
	Փաստացի	179.5				
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	2.11%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	181.7	168.8	163.7		
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	2.40%	2.10%	1.90%		
	2022թ. Պետական բյուջե	236.3				
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	3.00%				
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025	171.3	292.2	273.3	282.4	
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	2.10%	3.20%	2.70%	2.50%	
	2023թ. Պետական բյուջե	204.2	288.9			
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>	2.46%	3.10%			
2023	ՄԺԾԾ 2024-2026		273.9	302.5	319.7	334.5
	<i>%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ</i>		2.87%	2.85%	2.71%	2.55%

ԳԼՈՒԽ 3. « 2024-2026ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ

3.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

ՄԺԾԾ առանցքային հարցերից են պետական եկամուտների քաղաքականության ուղղությունները և դրանց կանխատեսելիությունը միջնաժամկետ հեռանկարում: Պետական ծախսերը ներքին ֆինանսական ռեսուրսներով ապահովելու պահանջը, ինչպես և նախորդ տարիներին, պետական եկամուտների քաղաքականության հիմնական խնդիրն է, որի լուծումը « կառավարությանը հնարավորություն է ընձեռում ի հաշիվ սեփական ռեսուրսների իրականացնել արդյունավետ ծախսային քաղաքականություն: Այս թիրախի հասանելիության տեսանկյունից առավել ընդգծվում է հարկային քաղաքականության դերը:

Միջնաժամկետ հատվածում հարկային եկամուտների չափը մեծապես կախվածության մեջ կլինի մի կողմից մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանությունից, իսկ մյուս կողմից՝ հարկ վճարողների վարքագծից ու « կառավարության վարչարարական միջոցառումների և օրենսդրական փոփոխությունների իրականացման արդյունավետությունից:

Եկամուտների քաղաքականության հիմնական նպատակները.

Պետության հարկային և մաքսային համակարգի արդյունավետությունն ուղղակիորեն կախված է հարկային և մաքսային վարչարարության արդյունավետ մեթոդների, գործիքների, հմուտ և բանիմաց կադրային ռեսուրսների առկայությունից, ինչպես նաև տնտեսական զարգացումներին և օրենսդրական փոփոխություններին համահունչ ճկուն, արագ արձագանքող մեխանիզմների ու մոտեցումների կիրառումից:

Հարկային և մաքսային համակարգի հարկաբյուջետային գործառույթն առանցքային նշանակություն ունի տնտեսության զարգացման համար, որի արդյունավետ իրականացումը առավել հրատապ է դառնում հատկապես տնտեսական ու գործարար միջավայրի փոփոխությունների, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակների պայմաններում: « կառավարության գործունեության ծրագրով, ինչպես նաև « կառավարության այլ ռազմավարական փաստաթղթերով սահմանված՝ հարկային ու մաքսային վարչարարության բարելավման ուղենիշների իրագործման նպատակով « կառավարության 2019 թվականի դեկտեմբերի 12-ի թիվ 1830-Լ որոշմամբ հաստատվել է « ՊԵԿ զարգացման և վարչարարության բարելավման ռազմավարական ծրագիրը: Ռազմավարական ծրագրով ՊԵԿ կողմից իրականացվող բարեփոխումներն ուղղված են հարկային ու մաքսային վարչարարության պարզեցմանը, դրա արդյունավետության բարձրացմանը, իրավախախտումների կանխարգելմանը, ենթակառուցվածքների արդիականացմանը, հարկ վճարողներին թվային տեխնոլոգիաների վրա հիմնված սպասարկման ծառայությունների տրամադրմանը, հարկ վճարող-ՊԵԿ համագործակցության և վստահության ամրապնդմանը՝ նպատակ ունենալով

հասարակության մեջ արմատավորել կամավոր հարկային կարգապահությունը: Միաժամանակ, տնտեսական և գործարար միջավայրում շարունակական փոփոխություններն անհրաժեշտություն են ստեղծում կանխատեսել նոր մարտահրավերները և համապատասխան քայլեր ձեռնարկել դրանց արձագանքելու համար: Այդ տեսանկյունից ՊԵԿ ռազմավարությունը պարբերաբար վերանայվում է՝ համապատասխանեցնելով « Կառավարության կողմից սահմանված բարեփոխումների առաջնահերթություններին ու ժամանակի առաջ քաշած պահանջներին

Միջնաժամկետ հատվածում մասնավորապես, կարևորվելու են եկամուտների քաղաքականության հետևյալ ուղղությունները.

1. հարկային ծառայության մասով ապահովել « Կետական բյուջեի հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող եկամուտների հավաքագրումը՝ թվայնացված ու բարձրորակ ծառայությունների մատուցմամբ, հասցեական ու «անտեսանելի» վարչարարությամբ հարկային կարգապահության բարելավման միջոցով,

2. մաքսային ծառայության մասով ապահովել տնտեսական անվտանգությունը, աջակցել « Կետական կայուն զարգացմանը՝ արտաքին առևտրաշրջանառության խթանման, մաքսային վարչարարության կատարելագործման, թվայնացված ու բարձրորակ ծառայությունների մատուցման և մաքսային հսկողության արդյունավետության բարձրացման միջոցով:

« ԿԵԿ տեսլականը թվային, արդյունավետ ու վստահելի հարկային և մաքսային մարմինների ձևավորումն է, որոնք

1. իրականացնում են «անտեսանելի», բայց արդյունավետ հարկային և մաքսային վարչարարություն,

2. մատուցում են միջազգայնորեն մրցունակ ու բարձրորակ ծառայություններ,

3. տեխնոլոգիական լուծումների և կառավարման նորարարական մոդելների կիրառմամբ շարունակաբար կատարելագործում են կարողություններն ու կառավարման մեխանիզմները:

Հարկային և մաքսային մարմինների ռազմավարական նպատակներ են.

1. կառավարման համակարգերի կատարելագործումը, հարկ վճարողներին թվայնացված ծառայությունների մատուցումը: Այս նպատակի իրագործման արդյունքում կներդրվեն հարկ վճարողներին ժամանակակից տեխնոլոգիաների վրա հիմնված ծառայությունների մատուցման գործիքներ, այլ պետական մարմինների և ՊԵԿ միջև տեղեկատվության փոխանակման էլեկտրոնային համակարգեր, որոնք կհանգեցնեն ծախսվող ռեսուրսների խնայմանը, կապահովվի ՊԵԿ ցանցի հեռահար լիարժեք սպասարկումը և հարկային/մաքսային տեղեկատվական շտեմարանների արդյունավետ շահագործումը:

2. վարչարարության արդյունավետության բարձրացումը, եկամուտների ավելացումը և ստվերի կրճատումը: Այս նպատակի իրագործման արդյունքում կներդրվեն միջազգային լավագույն փորձին համահունչ ռիսկերի կառավարման ինքնաշխատ մեխանիզմներ, կապահովվի վարչարարական գործիքների թիրախավորված կիրառում, իրական ռիսկային հարկ վճարողների բացահայտում, վերջիններիս կարգապահության բարելավմանն ուղղված վարչարարության իրականացում, ինչպես նաև օրինապահ հարկ վճարողների նկատմամբ մեղմ (աննկատ) վարչարարություն:

3. առկա ենթակառուցվածքների արդիականացումը, ինչպես նաև ժամանակակից նոր ենթակառուցվածքների կառուցումը, որի արդյունքում հարկային և մաքսային ընթացակարգերը

կլինեն ավտոմատացված գրեթե բոլոր (հիմնական) գործընթացների մասով, կներդրվի արդյունավետ մեխանիզմ՝ ԵԱՏՄ շրջանակներում տեղեկատվության փոխանակման և համագործակցության ապահովման համար, նաև տնտեսավարողների համար սահմանահատման գործընթացի ավելի արագ, թափանցիկ և արդյունավետ հսկողական գործընթացներ:

4. հանրության հետ երկխոսության առողջ մթնոլորտի ձևավորումը, ինչպես նաև հարկային և մաքսային վարչարարության մասնակիցների միջև փոխհարաբերությունների բարելավումը, որը կնպաստի ՊԵԿ գործունեության նկատմամբ հանրության վստահության բարձրացմանը և հարկային կարգապահության բարելավմանը: Նշվածին հասնելու համար պետք է ընդլայնել հասարակության հետ դինամիկ հետադարձ կապի հնարավորությունները՝ ապահովելով արդյունավետ հարթակ հարկ վճարողների և ՊԵԿ փոխգործակցության համար:

5. մարդկային ռեսուրսների կառավարման համակարգի բարելավումը: Այս նպատակի իրագործման արդյունքում կապահովվի արդյունավետ կադրային քաղաքականության իրականացում, որը համապատասխանում և նպաստում է սահմանված գործառույթային նպատակների արդյունավետ իրագործմանը: Կիրականացվի ներքին կանոնակարգերի վերանայում՝ նպաստելով մասնագիտական զարգացմանը և աշխատանքային արդյունավետությանը:

3.2. ՀՀ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ

ՀՀ 2024-2026 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները կանխատեսվել են համապատասխանաբար՝ 2,664.2, 3,033.7 և 3,461.0 մլրդ դրամի չափով: Եկամուտների տարեկան ծրագրային ծավալները կապահովվեն հիմնականում ի հաշիվ հարկային եկամուտների:

Աղյուսակ 3.2.1. 2020-2026թթ փաստացի և ծրագրված եկամուտները, մլրդ դրամ

Եկամտատեսակ	Փաստ			Սպասում	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Պետական բյուջեի եկամուտներ	1,560.7	1,683.8	2,063.1	2,333.7	2,664.2	3,033.7	3,461.0
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	25.2	24.1	24.3	24.5	25.1	25.7	26.3
1. Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,385.2	1,586.9	1,926.0	2,235.4	2,566.2	2,944.2	3,374.8
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	22.4	22.7	22.7	23.4	24.2	24.9	25.7
Ընդհանուրի նկատմամբ (%)	88.8	94.2	93.4	95.8	96.3	97.0	97.5
2. Այլ եկամուտներ	122.2	84.6	122.1	81.1	82.6	81.2	81.9
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.0	1.2	1.4	0.9	0.8	0.7	0.6
Ընդհանուրի նկատմամբ (%)	7.8	5.0	5.9	3.5	3.1	2.7	2.4
3. Պաշտոնական դրամաշնորհներ	53.2	12.4	15.0	17.2	15.4	8.3	4.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.9	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.03
Ընդհանուրի նկատմամբ (%)	3.4	0.7	0.7	0.7	0.6	0.3	0.1

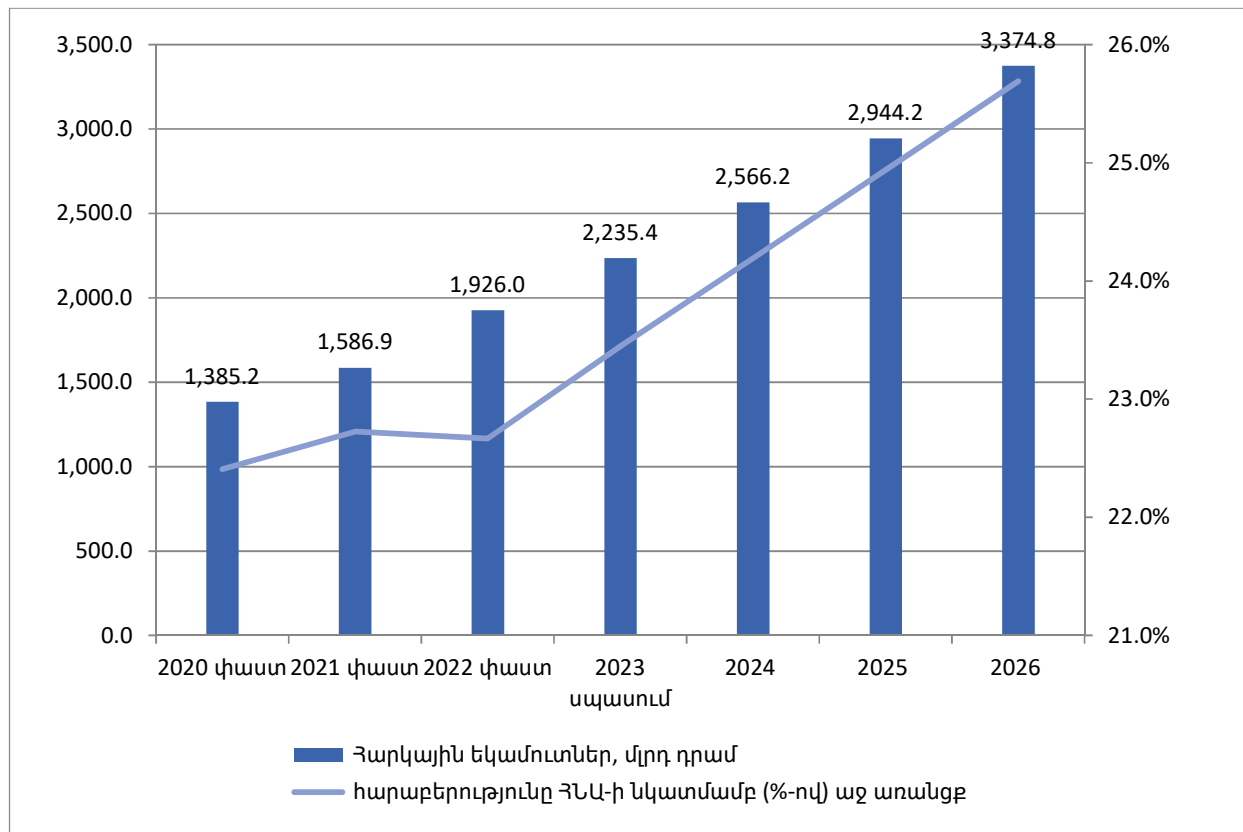
ՀՀ 2024-2026 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները ծրագրելիս օգտագործվել են այն մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսումները, որոնք էական ազդեցություն ունեն առանձին եկամտատեսակների բազայի ձևավորման կամ հաշվարկման վրա: Առանձին դեպքերում հաշվի են առնվել նաև պայմանագրային հարաբերություններով կարգավորվող ցուցանիշները:

Հարկային եկամուտների գծով 2024-2026թթ. բյուջետային մուտքերը ծրագրվել են հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի տարեկան միջինը 0.7 տոկոսային կետ աճ ապահովելու սկզբունքի հիման վրա: Հաշվարկներում լրացուցիչ ենթադրվել է, որ հարկերի գծով 2023 թվականի համար հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի սպասողական մակարդակը ապահովվելու համար բավարար հիմքեր կստեղծեն առկա օրենսդրական նախադրյալները, կիրառվելիք վարչարարական միջոցառումները, ինչպես նաև մակրոտնտեսական զարգացումները:

Նշվածով պայմանավորված՝ 2024-2026թթ. հարկային եկամուտների աճերը կկազմեն 2024թ.՝ 330.8 մլրդ դրամ, 2025թ.՝ 378.0 մլրդ դրամ և 2026թ.՝ 430.6 մլրդ դրամ:

Ըստ թիրախային (բարձր) տնտեսական աճի սցենարի²¹ ՀՀ կառավարությունը 2023 թվականին և միջնաժամկետ հատվածում նպատակադրում է տարեկան միջինում առնվազն 7.0% տնտեսական աճի պայմաններում ապահովել հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության տարեկան 0.7 տոկոսային կետով աճ՝ 2026թ. հասցնելով այն 25.7%-ի:

Գծապատկեր 3.2.1. ՀՀ 2020-2026թթ. հարկային եկամուտները մլրդ դրամով և կշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ

Պաշտոնական դրամաշնորհները 2024-2026թթ. համար ծրագրվել են՝ հաշվի առնելով առկա պայմանագրերը և դոնորների հետ ձեռքբերված նախնական համաձայնությունները: Նպատակային դրամաշնորհները 2024-2026թթ. համար ծրագրվել են համապատասխանաբար 15.4 մլրդ դրամի, 8.3 մլրդ դրամի և 4.2 մլրդ դրամի չափով:

Այլ եկամուտները ներառում են բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում պետական բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարները, իրավաբանական անձանց կապիտալում կատարված ներդրումներից ստացվող

²¹ Թիրախային (բարձր) տնտեսական աճի սցենարը նկարագրված է Գլուխ 1-ի 1.3-ի կետի, 1.3.1 ենթակետում:

շահաբաժինները, պետական ձեռնարկությունների գույքի օգտագործման վճարները, պետության կողմից տրված վարկերի օգտագործման դիմաց վճարները (տոկոսավճարները), իրավախախտումների համար գործադիր և դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից ստացվող մուտքերը, պետական մարմինների կողմից ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից մուտքերը և այլ եկամուտները:

Այլ եկամուտները 2024-2026թթ. համար ծրագրվել են համապատասխանաբար 82.6 մլրդ դրամի, 81.2 մլրդ դրամի և 81.9 մլրդ դրամի չափով, հաշվի առնելով գանձման համար պատասխանատու պետական կառավարման մարմինների կողմից ՀՀ 2024 թվականի բյուջետային գործընթացի շրջանակում համապատասխան հայտերով ներկայացված կանխատեսումները, կատարված օրենսդրական փոփոխությունները, ինչպես նաև առանձին եկամտատեսակների գծով նախորդ տարիներին արձանագրված միտումները:

Այլ եկամուտների ՄԺԾԾ կանխատեսումների ընդհանուր պատկերն ըստ եկամտի հիմնական աղբյուրների հետևյալն է.

Աղյուսակ 3.2.3 Այլ եկամուտների կազմում հաշվառվող եկամտատեսակների գծով ՀՀ 2024-2026թթ. ՄԺԾԾ շրջանակներում կատարված կանխատեսումները, մլրդ դրամ

Այլ եկամուտներ	ՄԺԾԾ		
	2024	2025թ	2026
Ընդամենը, այդ թվում՝	82.6	81.2	81.9
1. Պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի վարձակալությունից եկամուտներ	5.0	5.2	7.6
2. Տոկոսավճարների և շահաբաժինների տեսքով ստացվող եկամուտներ	34.8	32.7	30.4
3. Իրավախախտումների համար գործադիր, դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից մուտքեր	19.6	19.6	19.7
4. Ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից եկամուտներ, որից՝	21.0	21.5	22.0
5. Օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված՝ պետական բյուջե մուտքագրվող այլ եկամուտներ	2.2	2.2	2.2

ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

4.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ

Պետական բյուջեի ձևավորումը առաջիկա տարիներին շարունակելու է ընթանալ բյուջետային եկամուտների նկատմամբ ծախսերի գերազանցմամբ, ընդ որում՝ բյուջետային դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար միջոցների ներգրավումն իրականացվելու է ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին աղբյուրներից:

Ստորև ներկայացվում են ՀՀ 2020-2026 թվականների պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները (տես Աղյուսակ 4.1.1):

Աղյուսակ 4.1.1. ՀՀ 2020-2026 թթ պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները, մլրդ դրամ

Ցուցանիշ	Փաստ			Բյուջե 2023	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2024	2025	2026
Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները	334.0	320.5	179.5	288.9	302.5	319.7	334.5
1. Ներքին աղբյուրներ	359.4	101.2	288.1	302.8	347.4	342.0	296.6
2. Արտաքին աղբյուրներ	(25.4)	219.3	(108.6)	(13.9)	(44.9)	(22.3)	37.9

Պետական բյուջեի դեֆիցիտի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2024-2026 թվականին կտատանվի ՀՆԱ-ի 2.9 %-ից 2.5% միջակայքում:

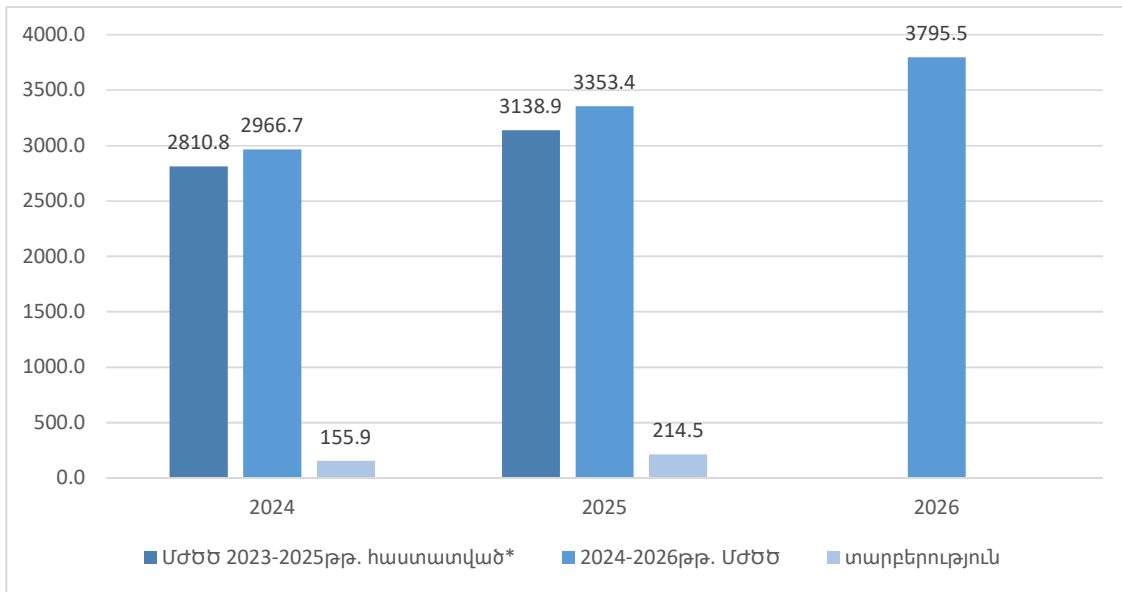
Աղյուսակ 4.1.2. Ընդհանուր և առաջնային դեֆիցիտները 2024-2026թթ (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)

Ցուցանիշ	ՄԺԾԾ		
	2024	2025	2026
Ընդհանուր դեֆիցիտ (ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի տարբերությունը)	2.9	2.7	2.5
Առաջնային դեֆիցիտ (ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի (առանց տոկոսավճարների) տարբերությունը)	(0.2)	(0.4)	(0.6)

4.2. 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ

Միջնաժամկետ հատվածում ընդհանուր ծախսային շրջանակները նախորդ հաստատված 2023-2025թթ ՄԺԾԾ ընդհանուր ծախսային շրջանակների համեմատ զգալի բարձր են:

Գծապատկեր 4.2.1. Միջնաժամկետ ծախսերի շրջանակների համեմատականը

« 2024-2026 թվականների պետական բյուջեների ծախսերի շրջանակներն ըստ ոլորտների բնութագրվում են ստորև ներկայացված ցուցանիշներով (աղյուսակ 4.2.1):

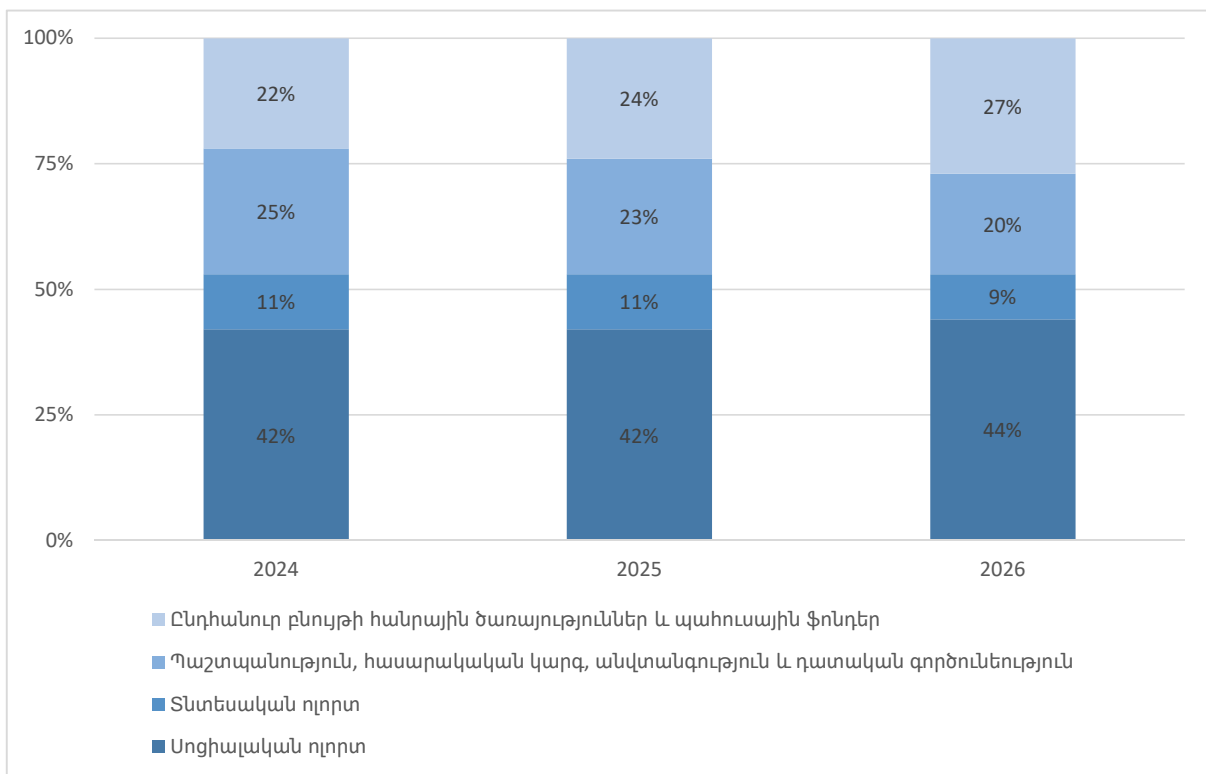
Աղյուսակ 4.2.1 « 2024-2026թթ պետական բյուջեների ծախսերը՝ ըստ ոլորտների, մլրդ դրամ

Ցուցանիշ	Փաստ			Բյուջե 2023	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2024	2025	2026
Ընդամենը	1,894.6	2,004.3	2,242.6	2,591.0	2,966.7	3,353.4	3,795.5
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	30.6	28.7	26.4	27.8	28	28.4	28.9
1. Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ և պահուստային ֆոնդեր	344.3	381.0	407.4	549.4	655.5	791.5	1,000.1
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	5.5	5.5	4.8	5.9	6.2	6.7	7.6
Ընդհանուր ծախսերում (%)	18.2	19.0	18.2	21.2	22.1	23.6	26.3
2. Պաշտպանություն, հասարակական կարգ,	539.2	496.0	677.3	723.2	752.4	783.4	771.4

անվտանգություն և դատական գործունեություն							
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	8.7	7.1	8.0	7.8	7.1	6.6	5.9
Ընդհանուր ծախսերում (%)	28.5	24.7	30.2	27.9	25.4	23.4	20.3
3. Տնտեսական ոլորտ	138.9	167.3	192.1	267.6	327.5	361.2	357.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.4	2.4	2.3	2.9	3.1	3.1	2.7
Ընդհանուր ծախսերում (%)	7.3	8.3	8.6	10.3	11	10.8	9.4
4. Սոցիալական ոլորտ	872.2	960.0	965.8	1,050.7	1,231.3	1,417.3	1,666.9
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	14.1	13.7	11.4	11.3	11.6	12	12.7
Ընդհանուր ծախսերում (%)	46.0	47.9	43.1	40.6	41.5	42.3	43.9

Գծապատկեր 4.2.2 « 2024-2026 թվականների ոլորտային ծախսերի մասնաբաժինը ընդհանուր ծախսերում

Միջնաժամկետ հատվածում պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերում գերակայելու են սոցիալական ոլորտի՝ (կրթություն, սոց. պաշտպանություն, առողջապահություն և այլն) ծախսերը՝ միջինում 42.5%: Պաշտպանության, հասարակական կարգի, անվտանգության և դատական գործունեության ծախսերը կազմելու են միջինում 23%, ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ և պահուստային ֆոնդերը՝ միջինում 24%, իսկ տնտեսական ոլորտի ծախսերը՝ միջինում 10.4%:

Աղյուսակ 4.2.1 Սոցիալական ոլորտի բյուջետային ծախսերը, մլրդ դրամ

Ցուցանիշ	Փաստ			Բյուջե	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2023	2024	2025
Սոցիալական ոլորտ ընդամենը	872.2	960	965.8	1050.7	1231.3	1417.3	1666.9
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	14.1	11.8	11.4	11.3	11.6	12	12.7
Ընդհանուր ծախսերում (%)	46	42.6	43.1	40.6	41.5	42.2	43.9
1. Կրթություն	143.8	149.1	165.4	211.9	293.8	347.8	401.4
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.3	2.3	1.9	2.3	2.8	2.9	3.1
Ընդհանուր ծախսերում (%)	7.6	7.4	7.4	8.2	9.9	10.4	10.6
2. Սոցիալական պաշտպանություն	546.6	620	614.5	653.5	730.5	811.5	941.8
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	8.8	8.9	7.3	7.0	6.9	6.9	7.2
Ընդհանուր ծախսերում (%)	28,8	30.9	27.4	25.2	24.6	24.2	24.8
3. Առողջապահություն	148.2	160.5	142.2	149.0	170.6	221.1	287
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.3	2.3	1.9	1.6	1.6	1.9	2.2
Ընդհանուր ծախսերում (%)	7.8	8	7.1	5.8	5.8	6.6	7.6
4. Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	33.6	30.4	43.9	36.4	36.4	36.4	36.6
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.2	0.4	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3
Ընդհանուր ծախսերում (%)	1.8	1.5	1.9	1.4	1.2	1.1	1

Միջնաժամկետ կտրվածքում կրթության ոլորտին հատկացվող միջոցները նախատեսվում է ուղղել կրթության առանձին տեսակների՝ նախադպրոցական, միջնակարգ, նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն, հետբուհական կրթությանը տրամադրվող ծախսերի ֆինանսավորմանը:

Առողջապահության ոլորտի ֆինանսավորման համար նախատեսվել է 2024-2026թթ համապատասխանաբար՝ 170.6, 221.1 և 287.0 մլրդ. դրամ: Հաշվի առնելով առողջապահության համակարգի համաշխարհային արդի մարտահրավերները՝ միջնաժամկետ հատվածում ոլորտի լրացուցիչ ծախսերն ուղղվելու են հիմնականում առողջության համապարփակ ապահովագրության համակարգի ներդրմանը՝ համապատասխանաբար 26.1, 76.0 և 145.4 մլրդ դրամ:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորումը 2024-2026թթ միջնաժամկետ կտրվածքում նկատելիորեն աճել է՝ կազմելով 730.5, 811.5 և 941.8 մլրդ. դրամ:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի հատկացվող միջոցներից (միջինում 74%) ուղղվելու են տարեցներին և հաշմանդամներին աջակցության տրամադրմանը, մնացած (միջինում 26%) միջոցները՝ սոցիալական հատուկ արտոնությունների, բնակարանային ապահովման, ընտանեկան նպաստների տրամադրման և այլ սոցիալական ծառայությունների ապահովմանը:

Աղյուսակ 4.2.2 Տնտեսական ոլորտի 2024-2026թթ բյուջետային ծախսերը, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ			Բյուջե	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2023	2024	2025
Տնտեսական ոլորտ ընդամենը	138.9	167.3	192.1	267.6	327.5	361.2	357.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.4	2.4	2.3	0	3.1	3.1	2.7
Ընդհանուր ծախսերում (%)	7.3	8.3	8.6	0.1	11	10.8	9.4
1. Տնտեսական հարաբերություններ	125.6	151.8	175.8	239.3	301.6	333.9	336.7
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2,0	2.2	2.1	0	2.8	2.8	2.6
Ընդհանուր ծախսերում (%)	6.6	7.6	7.8	0.1	10.2	9.9	8.9
2. Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	4.4	6.0	6.8	9.4	9.2	6.7	6.8
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.1	0.1	8.0	0	0.1	0.1	0.1
Ընդհանուր ծախսերում (%)	0.2	0.3	0.3	0	0.3	0.2	0.2
3. Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ	8.9	9.5	9.5	19	16.7	20.6	13.7
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.01	0.1	0.1	0	0.2	0.2	0.1
Ընդհանուր ծախսերում (%)	0.5	0.5	0.4	0	0.6	0.6	0.4

Տնտեսության ճյուղերի 2024-2026 թվականների ծախսերը նպատակաուղղված են լինելու ենթակառուցվածքների, տնտեսության իրական հատվածի, բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերական, ինչպես նաև բնապահպանական բարձր չափանիշներին համապատասխանող՝ արտահանմանը միտված մրցունակ և ներառական տնտեսության կառուցմանն ուղղված ծրագրերի իրականացմանը:

2024-2026թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեների ծախսերի ընդհանուր ծավալը որոշ կախվածության մեջ կլինի նաև արտաքին հոսքերից:

Աղյուսակ 4.2.3 Արտաքին աղբյուրներից 2020-2026թթ միջոցների (վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհներ) հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերը, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ			Բյուջե	ՄԺԾԾ		
	2020	2023	2022		2023	2024	2025
Արտաքին աղբյուրների հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերի ծավալը (մլն դրամ)	47.0	81.1	57.1	110.3	133.7	155.4	139.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.8	1.2	0.7	1.2	1.3	1.3	1.1
Ընդհանուր ծախսերում (%)	2.5	4.0	2.5	4.3	4.5	4.6	3.7
1. Վարկային ծրագրերի և միջոցառումներ	41.4	73.6	46.9	94.1	118.2	147.1	134.9
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.7	1.1	0.6	1.0	1.1	1.2	1.0
Ընդհանուր ծախսերում (%)	2.2	3.7	2.1	3.6	4.0	4.4	3.6

2. Դրամաշնորհային ծրագրերի և միջոցառումներ	5.6	7.6	10.2	16.2	15.4	8.3	4.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1	0.03
Ընդհանուր ծախսերում (%)	0.3	0.4	0.5	0.6	0.5	0.2	0.1

Արտաքին աղբյուրներից վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհների տեսքով ստացվելիք միջոցների հաշվին կանխատեսվող 2024-2026 թվականների ծախսերի միջին տարեկան տեսակարար կշիռը բյուջետային ծախսերի ամբողջ ծավալում կազմում է 4.2 % և ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ 1.2%:

4.3. ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ԾԱԽՍԵՐՆ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ

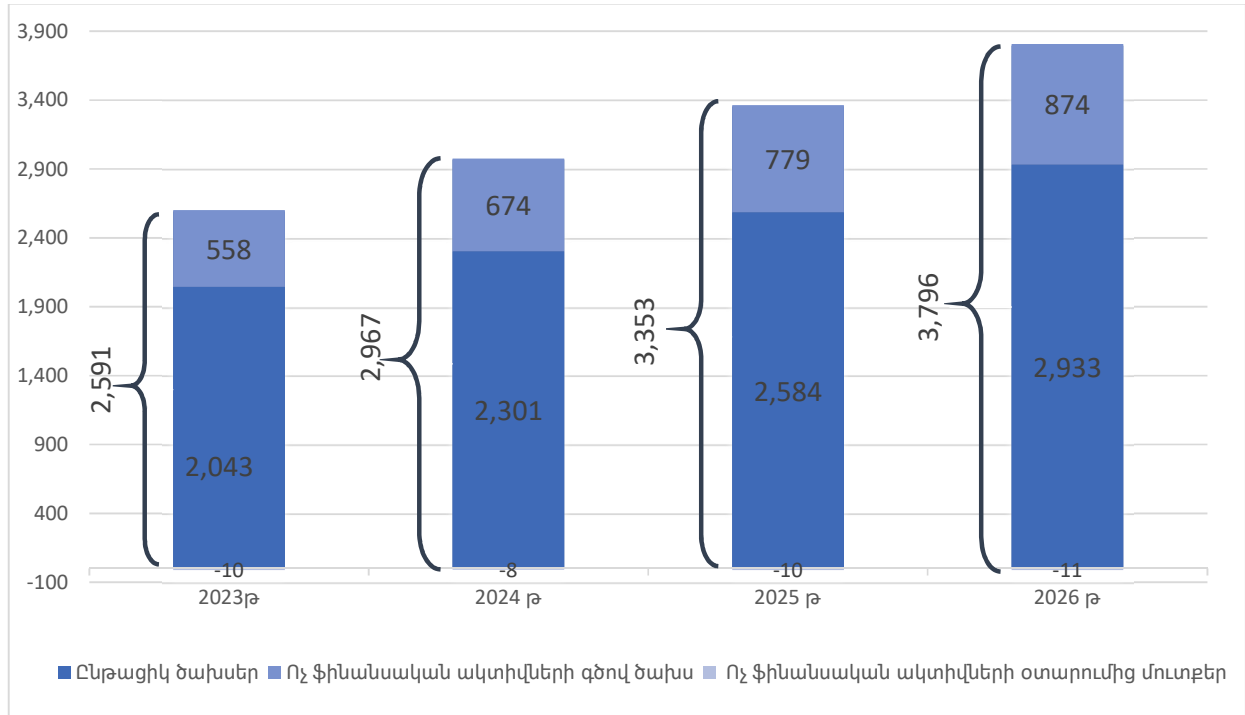
2024-2026թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի 21.7%-ից 22.3%-ի միջակայքում: Նույն ժամանակահատվածում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի հարաբերակցությունները ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի համապատասխանաբար 6.3%-ից 6.6% միջակայքում:

Աղյուսակ 4.3.1 2020-2026թթ ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը և հարաբերակցության միտումները, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ			Բյուջե	ՄԺԾԾ		
	2020	2021	2022		2023	2024	2025
Ընդամենը ծախսեր	1,894.6	2,004.3	2,242.6	2,591.0	2,966.7	3,353.4	3,795.5
1. Ընթացիկ ծախսեր	1,668.5	1,788.0	1,862.2	2,043.3	2,301.4	2,584.5	2,932.6
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	27.0	25.6	21.9	21.9	21.7	21.9	22.3
2. Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր ²²	226.2	216.3	380.4	547.7	665.3	768.9	862.9
ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.7	3.1	4.5	5.9	6.3	6.5	6.6

Գծապատկեր 4.3.1. 2023-2026թթ. ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի փոփոխության և հարաբերակցության միտումները, մլրդ դրամ

²² ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով 2024-2026թթ ծախսերում ներառված են նաև ոչ ֆինանսական ակտիվների օտարումից մուտքերի գծով ծախսերը, համապատասխանաբար (-8,400.0 մլն դրամ, -9,800.0 մլն դրամ և -11,200.0 մլն դրամ), իսկ ՀՀ 2023թ. պետական բյուջեով՝ -10,000.0 մլն դրամ:

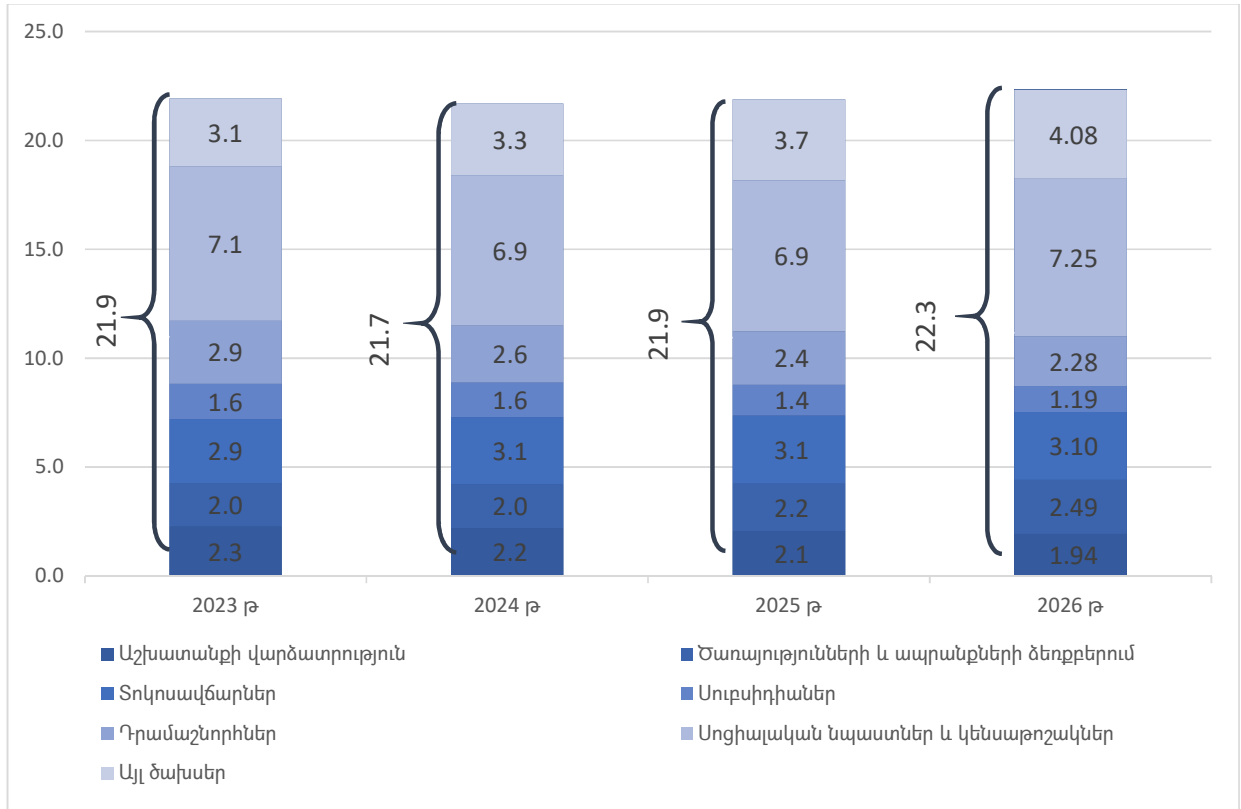

2024-2026թթ. ծախսերի ընդհանուր ծավալի միջին տարեկանի շուրջ 77.3%-ը կկազմեն **ընթացիկ ծախսերը**, (2023թ. այդ ցուցանիշը ծրագրվել է 78.9%):

Դիտարկվող ժամանակահատվածում ընթացիկ ծախսերն ուղղված կլինեն ծառայությունների մատուցման, տրանսֆերտների տրամադրման, ֆինանսավորման ծախսերի իրականացման և հանրության կողմից անմիջականորեն օգտագործվող ակտիվների հետ կապված միջոցառումներին:

2023-2026թթ. ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման ըստ տնտեսագիտական դասակարգման կառուցվածքի ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ ներկայացված է ստորև:

Գծապատկեր 4.3.2. 2023-2026թթ. ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման ըստ տնտեսագիտական դասակարգման կառուցվածքի ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %

Միջնաժամկետ հատվածում՝

- պետական բյուջեից աշխատավարձերին ուղղվող ծախսերը կկազմեն համապատասխանաբար՝ 234.2, 243.2 և 255.1 մլրդ դրամ,
- տոկոսավճարների գծով ծախսերը կկազմեն համապատասխանաբար՝ 326.9, 368.7 և 407.2 մլրդ դրամ,
- պետական բյուջեից կազմակերպություններին նախատեսվում է տրամադրել համապատասխանաբար՝ 169.2, 167.9 և 156.6 մլրդ դրամի սուբսիդիաներ,
- սոցիալական նպաստների և կենսաթոշակների վճարների գծով պետական բյուջեի ծախսերը կկազմեն համապատասխանաբար՝ 732.4, 818.6 և 952.7 մլրդ դրամ,
- պետական բյուջեից նախատեսվում է տրամադրել դրամաշնորհներ համապատասխանաբար՝ 276.2, 287.3 և 299.1 մլրդ դրամ,
- պետական բյուջեից ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերման գծով նախատեսվում է համապատասխանաբար՝ 212.7, 258.4 և 326.5 մլրդ դրամ:

2024-2026թթ. միջնաժամկետ ժամանակահատվածում «Սահմանամերձ համայնքների սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ պայմանավորված նախատեսվել է պետական աջակցություն տրամադրել սահմանամերձ համայնքներին՝ յուրաքանչյուր տարվա համար շուրջ 1.0 մլրդ դրամի չափով:

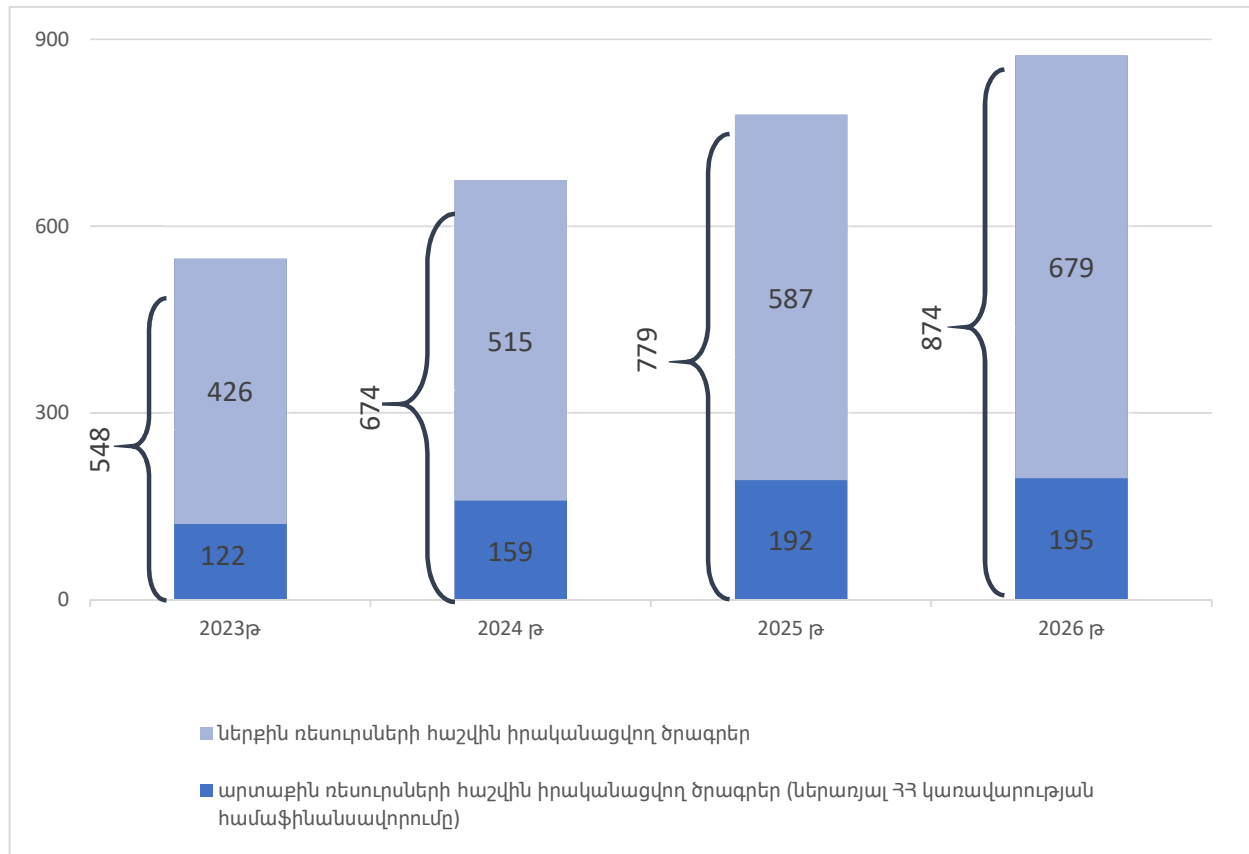
Աղյուսակ 4.3.2 2020-2026թթ. ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը ըստ տնտեսագիտական դասակարգման, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ			Բյուջե		ՄԺԾԾ	
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ընթացիկ ծախսեր	1,668.5	1,788.0	1,862.2	2,043.2	2,301.3	2,584.5	2,932.6
1. Աշխատանքի վարձատրություն	176.1	181.4	194.1	211.4	234.2	243.2	255.1
2. Ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերում	179.2	198.5	205.3	187.5	212.7	258.4	326.5
3. Տոկոսավճարներ	164.8	180.8	198.3	272.9	326.9	368.7	407.2
4. Սուբսիդիաներ	119.1	136.8	150.5	151.5	169.2	167.9	156.6
5. Դրամաշնորհներ	186.9	204.7	238.6	268.3	276.2	287.3	299.1
6. Սոցիալական նպաստներ և կենսաթոշակներ	559.1	621.2	613.1	659.8	732.4	818.6	952.7
7. Այլ ծախսեր	283.4	264.6	262.4	291.8	349.7	440.4	535.4

Միջնաժամկետ հատվածում ծախսերի ընդհանուր ծավալի միջին տարեկանի շուրջ 22.7%-ը կկազմեն **ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը**:

Միջնաժամկետ հատվածում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքում արձանագրվում է արտաքին և ներքին աղբյուրների ծավալի ավելացում: Ընդ որում ներքին աղբյուրների ծավալի ավելացումը կրում է առաջանցիկ բնույթ:

Գծապատկեր 4.3.3. 2023-2026թթ. ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը, մլրդ դրամ

Ընդ որում միջնաժամկետ հատվածում ընդհանուր ծավալի կանխատեսվող 2,326.5 մլրդ դրամ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շուրջ 23.5%-ը (546.1 մլրդ դրամ) նախատեսվում է ֆինանսավորել արտաքին աղբյուրների, իսկ 76.5%-ը (1,780.4 մլրդ դրամ)՝ ներքին աղբյուրների հաշվին: Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի իրականացման գերակայությունները հանդիսանալու են ինչպես ենթակառուցվածքային, այնպես էլ սոցիալական ոլորտներում ներդրումները:

Աղյուսակ 4.3.3 2023-2026թթ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը ըստ արտաքին և ներքին աղբյուրների, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Բյուջե 2023թ.	ՄԺԾԾ		
		2024թ.	2025թ.	2026թ.
Ընդամենը	557.7	673.7	778.7	874.1
արտաքին աղբյուրներ	121.9	159.1	191.8	195.2
ներքին աղբյուրներ	435.8	514.6	586.9	678.9
1. Տրանսպորտ, այդ թվում	105.9	152.1	189.1	211.4
արտաքին աղբյուրներ	50.5	81.5	110.7	127.3
ներքին աղբյուրներ	55.4	70.6	78.4	84.1
2. Էներգետիկա, այդ թվում	2.0	2.3	2.1	2.9
արտաքին աղբյուրներ	2.0	2.3	2.1	2.9
3. Շրջակա միջավայր և գյուղատնտեսություն	3.8	3.0	7.0	10.2
արտաքին աղբյուրներ	2.7	2.5	0.7	0.8
ներքին աղբյուրներ	1.1	0.5	6.3	9.4
4. Զրային տնտեսություն	38.4	38.8	37.2	18.4
արտաքին աղբյուրներ	29.3	27.2	25.1	9.9
ներքին աղբյուրներ	9.0	11.6	12.1	8.5
5. Առողջապահություն	11.6	11.9	14.0	9.8
արտաքին աղբյուրներ	2.8	0.8	0.0	0.0
ներքին աղբյուրներ	8.8	11.1	14.0	9.8
6. Կրթություն, գիտություն մշակույթ և սպորտ	52.3	127.5	171.3	216.8
արտաքին աղբյուրներ	13.6	14.2	18.9	10.2
ներքին աղբյուրներ	38.7	113.2	152.4	206.6
7. Սոցիալական	7.8	3.9	2.0	0.0
արտաքին աղբյուրներ	7.4	3.9	2.0	0.0
ներքին աղբյուրներ	0.4	0.0	0.0	0.0
8. Ուժային	291.2	284.3	244.7	233.5
ներքին աղբյուրներ	291.2	284.3	244.7	233.5
9. Այլ	44.7	49.8	111.3	171.1
արտաքին աղբյուրներ	13.6	26.6	32.3	44.1
ներքին աղբյուրներ	31.0	23.2	79.0	127.1

4.4. 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻՆ ՏՐԿՈՂ ՀԱՏՎԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Միջնաժամկետ հատվածում պետական բյուջեից նախատեսվում է տրամադրել հատկացումներ ՀՀ համայնքներին, մասնավորապես 2024 թվականին՝ շուրջ 140.3 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 4.7 և ՀՆԱ-ի 1.3 տոկոսը, 2025 թվականին՝ 159.4 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 4.8 և ՀՆԱ-ի 1.4 տոկոսը, իսկ 2026 թվականին՝ 178.6 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 4.7 և ՀՆԱ-ի 1.4 տոկոսը: Համայնքների բյուջեներին ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով դոտացիաների տրամադրման նպատակով 2024 թվականին նախատեսվում է տրամադրել շուրջ 85.3 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 2.9 և ՀՆԱ-ի 0.8 տոկոսը, 2025 թվականին՝ 96.5 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 2.9 և ՀՆԱ-ի 0.8 տոկոսը, իսկ 2026 թվականին՝ 110.1 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 2.9 և ՀՆԱ-ի 0.8 տոկոսը:

ՄԺԾԾ նախատեսվում է համայնքներին տրամադրել նաև այլ ընթացիկ դրամաշնորհներ 2024 թվականին՝ շուրջ 42.9 մլն դրամ և 2025-2026 թվականների յուրաքանչյուր տարվա համար շուրջ 48.3 մլն դրամի չափով: Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվել է համայնքներին տրամադրել սուբվենցիաներ՝ 2024 թվականին՝ շուրջ 25.7 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.9 տոկոսը, 2025 թվականին՝ 30.9 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.9 տոկոսը և 2026 թվականին՝ 35.8 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.9 տոկոսը: Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է պատվիրակված լիազորությունների ֆինանսավորման գծով համայնքներին տրամադրել՝ 2024 թվականին շուրջ 29.2 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 1.0 տոկոսը, 2025 թվականին՝ 31.9 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 1.0 տոկոսը և 2026 թվականին՝ 32.6 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.9 տոկոսը:

Աղյուսակ 4.4.1 ՀՀ պետական բյուջեից ՀՀ համայնքների բյուջեներին տրվող հատկացումները, մլրդ դրամ

Ցուցանիշներ	Փաստ		ՄԺԾԾ		
	2022թ.	2023թ.	2024թ.	2025թ.	2026թ.
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	120.1	134.0	140.3	159.4	178.6
Ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաներ	64.6	69.8	85.3	96.5	110.1
Այլ ընթացիկ դրամաշնորհներ համայնքներին	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0
Սուբվենցիաներ համայնքներին	27.0	31.8	25.8	31.0	35.9
<i>ընթացիկ սուբվենցիաներ</i>	<i>7.5</i>	<i>7.7</i>	<i>1.0</i>	<i>1.0</i>	<i>1.0</i>
<i>կապիտալ սուբվենցիաներ</i>	<i>19.5</i>	<i>24.1</i>	<i>24.7</i>	<i>30.0</i>	<i>34.8</i>
Պատվիրակված լիազորությունների ֆինանսավորում	28.7	31.6	29.2	31.9	32.6

ՄԱՍ II. ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՀ 2024-2026ԹԹ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ծախսային քաղաքականության ռազմավարությունը շարադրող մասում ընդհանուր գծերով ներկայացվում են 2024-2026թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ծախսերի ըստ բնագավառների քաղաքականության գերակայությունները: Այս գերակայությունները բխում են ՀՀ կառավարության ընդհանուր ռազմավարական գերակայությունների համատեքստից (ՀՀ կառավարության ծրագիր, տարբեր ոլորտներում ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված մի շարք միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրեր և այլն) և պետք է ծառայեն որպես հիմք՝ ՀՀ 2024 թվականի պետական բյուջեի նախագծի մշակման համար:

Ինչպես արդեն վերը նշվել է ՀՀ կառավարությունն առաջիկա տարիների համար առավել կարևորում է պետական բյուջեի հիմնական ծախսային հետևյալ գերակայությունները.

- սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառներում պետական մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովում,
- հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և անվտանգությունը պահպանելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովում,
- տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման և զարգացման ծրագրերի իրականացում:

1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ, ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ, ՍՊՈՐՏ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆ

Կրթության ոլորտ

Կրթությունը մարդու հիմնարար իրավունք է, և պետության պարտավորությունն է ապահովել համընդհանուր հավասարապես հասանելի, ներառական և որակյալ կրթություն: Կրթության ոլորտը կարևոր դերակատարություն ունի ինչպես անհատի կայացման, այնպես էլ հասարակության սոցիալական և տնտեսական զարգացման բոլոր ոլորտներում: Դրանով է պայմանավորված, որ այն դասվում է ՀՀ կառավարության ծրագրի գերակայությունների շարքում: ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N1363-Ա որոշման 4.3-րդ կետի համաձայն՝ ՀՀ կառավարության համար գերակա խնդիր է կրթության զարգացումը, ինչի շնորհիվ է միայն հնարավոր հասնել կայուն ու ներառական զարգացման և համընդհանուր բարեկեցության:

2022 թվականին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականի զարգացման պետական ծրագիրը» հաստատելու մասին» ՀՕ-441-Ն օրենքով սահմանվում են ոլորտի զարգացման տեսլականը և վերջնական նպատակը,

ռազմավարական ուղղությունները, 2030 թվականի արդյունքային շրջանակը: Կրթության ոլորտի զարգացման ռազմավարական նպատակն է՝ ձևավորել ազգային և համամարդկային արժեքների վրա հիմնված, Հայաստանի Հանրապետության զարգացմանը միտված արդյունավետ և միջազգայնորեն մրցունակ կրթական համակարգ, որը յուրաքանչյուրին կյանքի բոլոր փուլերում հնարավորություն կտա ստանալու իր կարիքներին և ընդունակություններին համապատասխան որակյալ կրթություն:

Կրթության ոլորտի գլխավոր հիմնախնդիրն է միջազգայնորեն ընդունված չափանիշներին համապատասխան որակի ապահովումը: Այս տեսանկյունից ոլորտային քաղաքականությունը ներառում է 3 հիմնական ուղղություններ.

- դասավանդող անձնակազմի, մասնավորապես՝ ուսուցիչների, մասնագիտական որակական բարելավումը,

- կրթական ծրագրերի բովանդակային արդիականացումն ու համապատասխանեցումը աշխատաշուկայի և տնտեսության զարգացող պահանջներին: Հանրակրթության ոլորտում կներդրվեն նոր առարկայական չափորոշիչները, ուսումնական պլանը և առարկայական ծրագրերը՝ նպատակ ունենալով խթանել սովորողների քննական մտածողությունը, նորարարությունը, վերլուծական և ստեղծագործական հմտությունները: Առանձնակի ուշադրություն կհատկացվի PՏՀՄ առարկաների և օտար լեզուների դասավանդմանը, քաղաքացիական, ֆինանսական և ձեռնարկատիրական կրթությանը: Մասնագիտական կրթության ոլորտում կմշակվեն և կներդրվեն տնտեսության ժամանակակից պահանջներից բխող նոր մասնագիտությունների կրթական ծրագրեր՝ մեծացնելով շրջանավարտների մրցունակությունն աշխատաշուկայում, բարձրագույն կրթության ծրագրերում կխթանվի գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը,

- ուսումնական հաստատությունների արդիական նյութատեխնիկական հենքի ապահովումը և սովորողակենտրոն միջավայրի ստեղծումը: Կշարունակվեն նախադպրոցական, դպրոցական և մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների շենքերի վերանորոգումն ու կառուցումը: Միաժամանակ, հաստատությունները կապահովվեն ժամանակակից ուսումնական գույքով և սարքավորումներով:

Կրթության ոլորտի հաջորդ կարևոր խնդիրն է մատչելիության ապահովումը, որի ուղղությամբ նախատեսվում են իրականացնել հետևյալը.

- կրնդլայնվի նախադպրոցական ծառայությունների մատուցման շրջանակը, համայնքներին ցուցաբերվող նպատակային օժանդակության շնորհիվ կմեծանա երեխաների ընդգրկվածությունը, պետությունը կապահովի սոցիալապես խոցելի խավերի երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում,

- համընդհանուր ներառական կրթությունը կներդրվի նախադպրոցական կրթության ոլորտում, կիրականացվեն ոլորտի աշխատակազմի վերապատրաստումներ,

մասնագիտական կրթության գծով հատկացվող միջոցները կուղղվեն խոցելի խմբերի երիտասարդների ընդգրկվածության մեծացմանը: Կրնդլայնվի մասնագիտական կրթության՝

պետական բյուջեից ֆինանսավորվող տեղերի թիվը, կընդլայնվեն ուսման վարձի զեղչային համակարգից օգտվող շահառուների խմբերը:

Կրթության ոլորտը ներառում է նախադպրոցական, միջնակարգ, նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական, բարձրագույն և հետբուհական կրթության հիմնական և լրացուցիչ կրթական ծրագրերը, արտադպրոցական դաստիարակությունը, ինչպես նաև տարբեր աստիճանների կրթական ծրագրեր իրականացնող ուսումնական հաստատությունների համակարգը: Կրթության ոլորտը հատվում է Հայաստանի Հանրապետության գրեթե բոլոր այլ ոլորտների հետ, քանի որ հանդիսանում է ցանկացած ոլորտի զարգացումն ապահովող հիմնայուններից մեկը: Այլ ոլորտներին առնչությունն արտահայտվում է հիմնականում աշխատաշուկայի համար մասնագետների պատրաստման, լրացուցիչ և շարունակական կրթության համակարգում տարբեր բնագավառների ընդգրկմամբ:

«Հանրակրթություն» ծրագրի գլխավոր նպատակն է՝ ապահովել դպրոցահասակ երեխաների պարտադիր կրթության՝ «Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքը՝ օրենսդրությամբ սահմանված չափորոշիչների և ծրագրերի շրջանակում: Ծրագրի թիրախներից մեկը միջնաժամկետ հատվածում սովորողների համախառն ընդգրկվածության 100% ցուցանիշի ապահովումն է: Թիրախ է սահմանվել նաև նախադպրոցական հաստատություններում 3-5 տարեկան երեխաների համախառն ընդգրկվածությունը, որը նախատեսվում է 64.3%-ից 2026 թվականին հասցնել 85%-ի: Ծրագրում ներառված են նաև քաղաքականության միջոցառումներ՝ միտված սովորողներին մատուցվող ծառայությունների որակի և մատչելիության ապահովմանը, ինչպես նաև հավասար մեկնարկային պայմաններ ստեղծելու համար հանրակրթական դպրոցների հենքի վրա ստեղծված նախադպրոցական ծառայությունների ֆինանսավորմանը: Հանրակրթության ոլորտում կներդրվեն նոր առարկայական չափորոշիչներ, ուսումնական պլան և առարկայական ծրագրեր՝ նպատակ ունենալով խթանել սովորողների քննական մտածողությունը, նորարարությունը, վերլուծական և ստեղծագործական հմտությունները:

«Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթություն» ծրագրի նպատակն է՝ հիմնական կրթությունից հետո ապահովել 12-ամյա պարտադիր կրթության պահանջն այն շրջանավարտների համար, որոնք չեն հավակնում բարձրագույն կրթության և նախընտրում են մասնագիտական որակավորումը, ինչպես նաև հիմնական և միջնակարգ կրթությունից հետո երեխաներին և երիտասարդներին պատրաստելու ինքնուրույն աշխատանքային գործունեության: Ծրագրի հիմնական թիրախներն են՝ աշխատաշուկայի պահանջներից ելնելով նոր մասնագիտությունների ներդրումը, հաստատությունների և դրանցում իրականացվող ծրագրերի տեղաբաշխման ռացիոնալացումը, հիմնական և միջնակարգ դպրոցների շրջանավարտների թվում՝ նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ ընդունվածների թվաքանակի ավելացումը, մանկավարժների մասնագիտական զարգացման, առեստավորման և վարձատրության փոխկապակցված մեխանիզմի ներդրումը:

«Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն» ծրագրի գլխավոր նպատակն է՝ ապահովել մատչելի, որակյալ և մրցունակ բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն: Միաժամանակ խրախուսվելու է խոցելի խմբերի համար բարձրագույն կրթության մատչելիությունը և աջակցությունը լավագույն առաջադիմություն ցուցաբերող ուսանողներին:

Ոլորտում կշարունակվեն եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի ամբողջական ինտեգրմանն ուղղված բարեփոխումները: Բուհերի մրցունակությունը բարձրացնելու նպատակով անցում է կատարվելու արդյունքային ցուցանիշների հիմքով բուհերի ֆինանսավորմանը:

«Արտադպրոցական դաստիարակություն» ծրագրի հիմնական նպատակն է՝ նպաստել հանրակրթական ուսուցման համակարգում ընդգրկված երեխաների հոգևոր և գեղագիտական, ֆիզիկական, ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը, հայրենասիրական դաստիարակությանը, բնապահպանական, կիրառական և հումանիտար գիտելիքների կատարելագործմանը: Նախատեսվում է միջնաժամկետ կտրվածքում արտադպրոցական դաստիարակության ծրագրերում 6-18 տարեկան երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը հասցնել 36.2%-ի, այդ թվում, գյուղաբնակ, մասնավորապես՝ սահմանապահ բնակավայրերի երեխաներին՝ 22.0%-ի:

«Ապահով դպրոց» ծրագրի նպատակն է հանրակրթական դպրոցներում բարելավել ուսումնական միջավայրը՝ ստեղծելով ապահով, պաշտպանված և երեխայակենտրոն պայմաններ: Նախատեսվում է մինչև 2026 թվականը կառուցել, հիմնանորոգել կամ վերանորոգել առնվազն 300 դպրոց՝ ապահովելով դրանց ամբողջական հագեցումը անհրաժեշտ գույքով և սարքավորումներով:

Գիտության ոլորտ

« Գիտության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներն են գիտության կայուն զարգացման ապահովումը, գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացումը և կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորման մեխանիզմների ներդրումը, միջազգայնորեն մրցունակ հիմնարար ուսումնասիրությունների, տնտեսության պահանջներից բխող կիրառական հետազոտությունների, ինչպես նաև երկակի նշանակություն ունեցող գիտելիքների ձեռքբերմանն ուղղված գիտահետազոտական աշխատանքների խթանումը, գիտական կադրերի վերարտադրության արդյունավետ համակարգի ներդրումը, գիտության ենթակառուցվածքների արդիականացումը, կրթություն-գիտություն կապի ամրապնդումը, գիտական արդյունքի առևտրայնացումը, միջազգային գիտական համագործակցության զարգացումը, մտավոր սեփականության արդյունավետ պաշտպանությունը, գիտության ֆինանսավորման բյուջետային և արտաբյուջետային միջոցների ավելացումը:

Այդ նպատակների ձեռքբերման ուղղությամբ 2024-2026 թվականներին իրականացվելու են հետևյալ միջոցառումները՝

- գիտական կենտրոնները ժամանակակից սարքավորումներով վերազինում ու համատեղ օգտագործման գիտական սարքավորումների կենտրոնների ստեղծում,
- գիտական կենտրոնների վերանորոգում,
- հետազոտության բնագավառով մոտ փոքր գիտական կազմակերպությունները խոշոր գիտական կենտրոններում միավորելուն ուղղված պետական ծրագրերի իրականացում,

- տնտեսության պահանջներից բխող հետազոտությունների պատվերների ձևավորման մեխանիզմների մշակում և ներդրում,
- ասպիրանտների և երիտասարդ հայցորդների հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,
- հետդոկտորական հետազոտությունների ծրագրերի իրականացում,
- արտերկրի լավագույն գիտական կենտրոններում գիտական կազմակերպությունների աշխատակիցների մասնագիտական վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման միջին և երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացում,
- երկակի նշանակության ծրագրերի իրականացում,
- ինտեգրման կամ հեռավար ղեկավարվող լաբորատորիաների ստեղծում,
- հասարակական, հայագիտության և հումանիտար գիտությունների բնագավառների հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,
- գերակա ուղղություններով հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,
- հետազոտությունների միջազգային չափանիշների սահմանում և կատարողականի գնահատման մեխանիզմների մշակում և ներդրում,
- աշխարհի առավել զարգացած պետությունների և դրանց գերատեսչությունների կամ միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության զարգացման մակարդակի բարձրացում:

Գիտական և գիտատեխնիկական հետազոտությունների բյուջետային ծրագրի շրջանակներում ընդգրկված միջոցառումները միտված են գիտության ոլորտի զարգացմանը, բարեփոխումների իրականացմանը, հանրապետության գիտական ու գիտատեխնիկական ներուժի զարգացմանը: Զարգացած գիտական համակարգը պետք է լինի Հայաստանի Հանրապետության այցեքարտերից մեկը միջազգային հարաբերություններում և գլոբալ արժեքային շղթաներում և հանդիսանա արտաքին հարաբերությունների կարևորագույն բաղադրիչներից:

Գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ծրագրերում ընդգրկված գիտական կադրերի աշխատավարձի աստիճանական ավելացումը կնպաստի գիտության ոլորտը երիտասարդ կադրերով համալրելու խնդրի լուծմանը, գիտական կադրերի սոցիալ-տնտեսական և աշխատանքային պայմանների բարելավմանը, գիտության և տեխնիկայի բնագավառի բարձր որակավորում ունեցող կադրերի թվաքանակի կայուն աճին և գիտական ներուժի արդյունավետ նպատակային վերարտադրության ապահովմանը:

Մշակույթի ոլորտ

« Կառավարության վարած մշակութային քաղաքականությանը համապատասխան մշակույթի ոլորտում իրականացվող ծրագրերը միտված են մշակութային ժառանգության պահպանությանը և

տարածմանը, մշակութային և ստեղծարար ոլորտների խթանմանը և երկրի կայուն զարգացման գործընթացներում վերջիններիս դերի ընդլայնմանը, մշակույթի և ժամանակակից արվեստի հասանելիությանը և սոցիալական ներառականությանը, բարեկեցիկ հասարակության ձևավորմանը, հայկական մշակույթի միջազգային ինտեգրմանը և միջազգային շուկաներում մրցունակության ապահովմանը:

Մշակութային ժառանգության ծրագրի նպատակն է ապահովել մշակութային ժառանգության պահպանումը, օգտագործումը, համալրումը և հանրահռչակումը: Ծրագրի շրջանակում կշարունակվեն աշխատանքներն ուղղված « տարածքում և արտերկրում գտնվող մշակութային արժեքների և պատմամշակութային հուշարձանների հաշվառմանն ու գիտական ուսումնասիրությունների իրականացմանը, վավերագրմանը, մշակութային ժառանգության (նյութական և ոչ նյութական) պահպանմանը, դրանց նպատակային օգտագործմանն ու հանրահռչակմանը, թանգարանային ծառայությունների մատուցմանը և ցուցահանդեսների կազմակերպմանը:

Գրահրատարակչության և գրադարանների ծրագրի նպատակն է նպաստել գրականության հրատարակմանը, տարածմանը և հանրահռչակմանը: Ծրագրի շրջանակում կշարունակվեն աշխատանքներն ուղղված գրականության զարգացմանն ու տարածմանը, տպագիր արտադրանքի միջոցով հոգևոր-մշակութային ժառանգության փոխանցմանը, « տարածքում բնակվող ազգային փոքրամասնություններին (մամուլ, գրականություն) աջակցմանը՝ պահպանելու իրենց լեզուն, գրականությունը, ավանդույթները, մշակույթը, գրական, մշակութային, ազգային փոքրամասնությունների համար լույս տեսնող լրատվամիջոցների և պարբերականների գործունեության շարունակականությանը, գրքի միջազգային ցուցահանդեսներին մեր երկրի մասնակցությանը, հանրապետական գրական ծրագրերի կազմակերպմանը, ստեղծագործողների և մշակութային հետազոտողների աշխատանքների խթանմանը, գրադարանների գրքային հավաքածուների համալրմանն ու պահպանմանը, ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ գրավոր ժառանգության (անձեռնմխելի հավաքածուներ) թվայնացմանը, տեղեկատվական շտեմարանների շարունակական զարգացմանը:

Կինեմատոգրաֆիայի ծրագրի նպատակն է աջակցել կինոարվեստի և կինոարտադրության զարգացմանը, հայկական ավանդույթների շարունակականության ապահովմանը և կինոարվեստի հանրահռչակմանը: Ծրագրի շրջանակում իրականացվող գործընթացները նպատակաուղղված կլինեն խաղարկային, մուլտիպլիկացիոն և վավերագրական կինոնկարների արտադրության աջակցմանը, կինո-ֆոտո-ֆոնո հավաքածուի պահպանմանը, կինոարվեստի հանրահռչակմանը, տարածմանը, մատչելիության ապահովմանը, հայկական կինոյի ավանդույթների շարունակականության ապահովմանը, միջազգային համագործակցության ընդլայնմանը:

Արվեստների ծրագրի նպատակն է նպաստել ազգային հենքի վրա ժամանակակից թատերարվեստի, երաժշտարվեստի, կերպարվեստի և պարարվեստի զարգացմանը և հանրահռչակմանը: Ծրագրի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումները նպատակաուղղված կլինեն ժամանակակից արվեստի ոլորտների /թատերարվեստ, երաժշտարվեստ, կերպարվեստ, պարարվեստ/ զարգացմանը և հանրահռչակմանը, անհատի և հանրության հոգևոր-մշակութային առաջընթացի գործում մշակույթի ռազմավարական դերակատարման բարձրացմանը,

ստեղծագործական և գեղարվեստական բարձր նշանոցի պահպանմամբ և հանրության տարբեր շերտերի մշակութային պահանջարկին համապատասխան մշակութային արտադրանքի և ծառայությունների մատուցման գործընթացի ապահովմանը, մշակութային ենթակառուցվածքների արդիականացմանը, մշակութային ծառայությունների որակի բարելավմանն ու մատչելիության ապահովմանը, ստեղծագործական ներուժ ունեցող անհատների դրսևորմանը և նրանց գործունեության համար բարենպաստ դաշտի ստեղծմանը, երիտասարդ ստեղծագործողներին միջազգային մշակութային գործընթացներին ինտեգրման աջակցմանը:

Մարզերի մշակութային զարգացման ծրագրի նպատակն է նպաստել մարզերում մշակութային կյանքի և մշակութաստեղծ գործունեության ակտիվացմանը: Ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործընթացներն ուղղված կլինեն մարզերում մշակութային կյանքի ակտիվացմանը, համայնքներում մշակույթի հասանելիության և մշակութային կյանքին մարզային բնակչության ընդգրկվածության ընդլայնմանը, մշակութային միջոցառումների կազմակերպմանն ու իրականացմանը, համայնքային մշակույթի և ազատ ժամանցի կազմակերպմանը:

Սպորտի ոլորտ

Սպորտի ոլորտում պետական քաղաքականությունն ուղղված է բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի և ակտիվ հանգստի արմատավորմանը, ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի միջոցով բնակչության առողջության ամրապնդմանը: « Կառավարությունը խրախուսում է նաև մարզական բարձր արդյունքները միջազգային մրցասպարեզներում, աջակցում է մարզական ֆեդերացիաների գործունեությանը:

Ոլորտում իրականացվող ծրագրերը բխում են « Կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության ծրագրից, «Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի մասին» « օրենքից, ինչպես նաև « 2050 վերափոխման ռազմավարությունից:

Մասսայական սպորտ ծրագրի նպատակն է ապահովել բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի արմատավորումը, անհատի բազմակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման գործում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի դերի բարձրացումը: Ծրագրի շրջանակներում միջնաժամկետ հատվածում կիրականացվեն զանգվածային ֆիզկուլտուրային-առողջարարական՝ համայնքային, տարածաշրջանային, մարզային և հանրապետական միջոցառումներ, հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում ֆիզկուլտուրային-առողջարարական աշխատանքներ, ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի, առողջ ապրելակերպի արմատավորման քարոզչությանն ուղղված համալիր միջոցառումներ և ծրագրեր, բնակչության՝ ֆիզիկական դաստիարակության անընդհատությանը, հայրենիքի պաշտպանությանը պատրաստ երիտասարդության դաստիարակությանը նպաստող միջոցառումներ: Ֆիզիկական կուլտուրայի արմատավորման նպատակով կշարունակվեն կառուցվել և հիմնանորոգվել մարզական օբյեկտներ, ինչպես նաև կբարելավվեն համայնքային մարզական հաստատությունների շենքային պայմանները:

Մեծ նվաճումների սպորտ ծրագրի նպատակն է նպաստել Հայաստանում մեծ սպորտի շարունակական զարգացմանը և միջազգային հարթակներում « դիրքի բարելավմանը: Ծրագրի շրջանակներում մարզական ֆեդերացիաներին կշարունակվի տրամադրել աջակցություն «

առաջնություններին և միջազգային մարզական միջոցառումներին ՀՀ հավաքական թիմերի մասնակցության նպատակով, ինչպես նաև կշարունակվի աջակցության տրամադրումը հայ մարզիկներին՝ օլիմպիական խաղերին պատշաճ պատրաստվելու և մասնակցելու համար, ինչպես նաև նվաճումներ արձանագրած մարզիկների և վերջիններիս մարզիչների և բժիշկների նյութական խրախուսումները:

Երիտասարդության ոլորտ

Երիտասարդական պետական քաղաքականությունն ուղղված է երիտասարդության մասնակցության, սոցիալականացման և ինքնաիրացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծմանը, երիտասարդության ներուժի ներգրավմանն ու դրա զարգացմանը՝ նպաստելով Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ամրապնդմանը, սոցիալ-տնտեսական ու մշակութային զարգացմանը:

Երիտասարդության ծրագրի նպատակն է նպաստել սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կյանքին երիտասարդների լիարժեք ներգրավմանը և նրանց ստեղծագործական ներուժի ամբողջական դրսևորմանը: Միջնաժամկետ հատվածում երիտասարդական պետական քաղաքականության հիմնական թիրախներն են տարբեր ծրագրերի և միջոցառումների միջոցով ընդլայնել երիտասարդների մասնակցությունը հասարակական կյանքին, խթանել երիտասարդության շրջանում առողջ ապրելակերպը, հոգևոր-մշակութային, հայրենասիրական դաստիարակությունը, մեծացնել երիտասարդների զբաղվածության հնարավորությունները:

2. ԱՌՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առողջապահության ոլորտը՝ որպես սոցիալական կարևոր ոլորտ հանդիսանում է ՀՀ պետական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Միջնաժամկետ հատվածում առողջապահության ոլորտում պետության քաղաքականությունն ուղղված է լինելու անհատի և հանրային առողջության պահպանմանն ու բարելավմանն՝ ապահովելով հասանելի, արդիական, բարձր որակի առողջապահական ծառայությունների մատուցումը: Քաղաքացիների համար առողջապահական ծառայությունների հասանելիությունն ու մատչելիությունն ապահովման նպատակով 2024 թվականի 2-րդ կիսամյակից սկսած, աստիճանաբար ներդրվելու է առողջության համապարփակ ապահովագրության համակարգը, որն ուղղված է լինելու առողջապահական ծառայություններ ստանալու պահին քաղաքացու համար զգալի ծախսերի նվազեցմանը: Այդ նպատակով առողջապահության ոլորտի ծախսերը միջնաժամկետ հատվածում գրեթե կկրկնապատկվեն՝ 2026թ հասնելով շուրջ 287 մլրդ դրամի՝ 2023թ 149 մլրդ դրամի դիմաց:

Պետական առողջապահական ծախսերի նպատակայնության հետևողական բարձրացման, շարունակական բարելավման շնորհիվ առողջապահական համակարգի շահառուն ստիպված չի լինի հավելյալ վճարել պետության կողմից անվճար և արտոնյալ պայմաններով մատուցվող ծառայությունների համար և կստանա որակյալ բժշկական օգնություն և ծառայություններ: Անվճար բժշկական օգնությունը պետք է տրամադրվի միայն սոցիալական արդարության սկզբունքի հիման

վրա: Միաժամանակ պետությունը պետք է կանգնած լինի անհետաձգելի բժշկական օգնության կարիք ունեցող ցանկացած մարդու կողքին:

Ոլորտային քաղաքականության հիմնական թիրախներն ու նպատակային ծրագրերն են.

- Բնակչության առողջության առաջնային պահպանում
- Սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերի անձանց բժշկական օգնություն
- Վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների բժշկական օգնության ապահովում
- Մոր և մանկան առողջության պահպանում
- Հանրային առողջության պահպանում

Բնակչության առողջության առաջնային պահպանումը միջնաժամկետ հեռանկարում շարունակելու է մնալ ռազմավարական կարևոր ուղղություն: Միջնաժամկետ հատվածում շարունակականորեն ապահովվելով առաջնային օղակի դերի բարձրացումը և մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը՝ ապահովվելու է որակյալ և մատչելի առաջնային բուժօգնություն, ինչպես նաև սոցիալական արդարության և հավասարության սկզբունքներ հանրապետության ողջ բնակչության համար՝ անկախ սեռից ու տարիքից:

Բնակչության սոցիալապես անապահով և առանձին (հատուկ) խմբերում ընդգրկված անձանց անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով հիվանդանոցային/մասնագիտացված անհրաժեշտ բժշկական օգնության և սպասարկման ապահովումը շարունակելու է մնալ ՀՀ կառավարության ուշադրության կենտրոնում:

Վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը ռազմավարական մեկ այլ կարևոր նպատակ է, որի շրջանակներում ապահովվելու է առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման, ախտորոշման ու կանխարգելման ճանապարհով բնակչության առողջության հիմնական ցուցանիշների բարելավումը և այդ հիվանդությունների բարդությունների, հաշմանդամության և մահացության ցուցանիշների կրճատումը, ինչպես նաև վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացության նվազեցումը, կառավարելի վարակիչ հիվանդություններից մահվան դեպքերի կանխումը և վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ բնակչության անընկալության ապահովումը:

Առողջապահության ոլորտի հիմնական խնդիրներից է հանրապետությունում ուռուցքաբանական ծառայությունների շարունակական բարելավումը: Ուռուցքաբանական վիրահատությունների գների վերանայման, ճառագայթային բուժման դեպքերի, քիմիաթերապիայի դեղերի ցանկի ընդլայնման և պետության կողմից երաշխավորված անվճար պալիատիվ ծառայության ներդրման միջոցով ուռուցքաբանական հիվանդություններով հիվանդ քաղաքացիներին մատուցվելու են որակյալ բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություններ:

Նոր տեխնոլոգիաների կիրառմամբ կշարունակվեն իրականացվել մարդու օրգանների (երիկամ և լյարդ) և ոսկրածուծի/ցողունային բջիջների փոխպատվաստման ծառայությունների մատուցումը, որոնք կբարելավեն քրոնիկ երիկամային և լյարդային անբավարարությամբ ու արյան չարորակ հիվանդություններով տառապող անձանց կյանքի որակը և տևողությունը:

Մոր և մանկան առողջությունը շարունակելու է առանցքային դեր խաղալ պետական քաղաքականության մեջ: Հղիների նախածննդյան և ծննդյան որակյալ բուժօգնության տրամադրման, կանանց, հղիների և նորածինների լայնածավալ սքրինինգային ծրագրերի, կանանց համար մեծ դիսկ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերի վաղ հայտնաբերման ու կանխարգելման, երեխաների պատվաստումներում ընդգրկվածության մեծացման արդյունքում ակնկալվում է զգալի կրճատել մանկական և մայրական մահացության ցուցանիշները:

Մինչև 2030 թվականը նախատեսվում է վերջ դնել ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլյոզի, մալարիայի և անտեսված արևադարձային հիվանդությունների համաճարակներին և ավելի արդյունավետ պայքարել հեպատիտի, ջրի միջոցով փոխանցվող հիվանդությունների և այլ վարակիչ հիվանդությունների դեմ:

3. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սոցիալական պաշտպանությունը պատմականորեն հանդիսացել և շարունակում է հանդես գալ որպես պետական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է երկրում աղքատության մակարդակի էական կրճատումը, ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավումն և « Բնակչության առանձին խմբերի համար սոցիալական երաշխիքների ապահովումը: Վերոհիշյալ նպատակին հասնելու համար սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվում է լայնածավալ պետական միջամտություն:

Միջնաժամկետ հատվածում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի պետական քաղաքականության հիմնական թիրախներն են.

- ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավում: Այդ նպատակով նախատեսվում է կյանքի կոչել ծնելիության խրախուսման, երիտասարդ և երեխաներ ունեցող ընտանիքների աջակցության ծրագրեր, իրագործել միջոցառումներ, որոնց արդյունքում ակնկալվում է, որ ծնելիության գումարային գործակիցը 1.55-ից կբարձրանա 1.65-ի:

- Պետական կենսաթոշակների չափերի պարբերաբար բարձրացում՝ ապահովելով գնաճի նկատմամբ միջին կենսաթոշակի չափի առաջանցիկ աճ: Այդ առումով միջնաժամկետ հատվածում աշխատանքային և այլ կենսաթոշակների կբարձրանան՝ ապահովելով նվազագույն կենսաթոշակը պարենային զամբյուղի (35,079 դրամից կդառնա 39,500 դրամ), իսկ միջին թոշակը նվազագույն սպառողական զամբյուղի (65,062 դրամից կդառնա 73,116 դրամ) արժեքին մոտարկումը,

- Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների իրացում՝ հնարավորինս բացառելով խտրականության դրսևորումը նրանց հանդեպ: Այդ նպատակով միջոցառումներն ուղղված կլինեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց մատուցվող ծառայությունների հասցեականության և արդյունավետության բարձրացմանը:

- Խրախուսել մասնավոր կազմակերպությունների մուտքը սոցիալական ծառայությունների մատուցման ոլորտ՝ ձևավորել մրցակցային միջավայր, ներդնել ֆինանսավորման այլընտրանքային մոդելներ, խթանել սոցիալական ծառայությունների բազմազանությունը:

- Բնակչության աղքատ խավի շրջանում կրթության և աշխատանքի քաջալերում, գործարարությունը խթանող ծրագրերի իրականացում, զբաղվածության կարգավորման ծրագրերի հասցեականության բարձրացում, աշխատաշուկայում երիտասարդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, կանանց մրցունակության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացում, գործազրկության մակարդակի նվազում:

- Հետևողականորեն կանխարգելել երեխաների մուտքը մանկատներ, ապահովել նրանց ընտանիք վերադարձը, ինչպես նաև սահուն կերպով կազմակերպել մանկատնից դուրս եկող երիտասարդների անկախ կյանքի կազմակերպման գործընթացը:

- Խնամքի ծառայությունների գծով. շահառուներին մատուցվող խնամքի ծառայությունների շարունակականության ապահովումը՝ խրախուսելով ծառայությունների պատվիրակումը մրցութային եղանակով ընտրված կազմակերպություններին, շահառուներին մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը և խնամքի ծառայությունների ապահինստիտուցիոնալացման գործընթացի համատեքստում այլընտրանքային ծառայությունների ընդլայնումը՝ ներգրավելով համայնքի ներուժը:

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ

Շրջակա միջավայրի պետական քաղաքականությունն ուղղված է շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների համալիր պահպանությանը, բարելավմանը, վերականգնմանը և ողջամիտ օգտագործմանը՝ հավասարակշռելով այն սոցիալական արդարության և տնտեսական արդյունավետության հետ:

Շրջակա միջավայրի կառավարման հիմնական խնդիրն է նվազագույնի հասցնել շրջակա միջավայրի՝ օդի, կլիմայի, ջրի, հողերի, բուսական և կենդանական աշխարհի վրա վնասակար ազդեցությունները, բացառել բնական ռեսուրսների գերշահագործումը և ապօրինի օգտագործումը, ապահովել կանխարգելման միջոցառումների իրականացումը: Ելնելով նշվածից՝ շրջակա միջավայրի կառավարման առաջնահերթ ուղղություններն են՝

- ջրային ռեսուրսների կառավարման արդյունավետության բարձրացումը և ջրախնայող ժամանակակից մեթոդների կիրառումը՝ բացառելով ռեսուրսի գերշահագործումը.

- Սևանա լճի էկոլոգիական հավասարակշռության վերականգնումը և պահպանությունը, Արարատյան արտեզյան ավազանի և գետային էկոհամակարգերի պահպանությունը և կառավարումը,

- անտառների կայուն կառավարումը, անտառածածկ տարածքների ընդլայնումը, անտառավերականգնումը և անտառապատումը, դրանց իրականացմանն ուղղված կարողությունների շարունակական զարգացումը,

- կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացող խնդիրների մեղմման և կանխարգելման, ինչպես նաև հարմարվողականության գործողությունների իրականացումը՝ համաձայն միջազգային համաձայնագրերով ստանձնած պարտավորությունների,

- բնության հատուկ պահպանվող տարածքների հզորացումը, հարակից բնակավայրերի կարողությունների զարգացումը,
- կենսաբազմազանության պահպանությունը և կենսաանվտանգության ապահովումը,
- շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննական գործընթացի արդյունավետ իրականացումը,
- կանաչ տնտեսության և կայուն զարգացման երկարաժամկետ նպատակի խթանմանն ուղղված քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը,
- շրջակա միջավայրի կառավարման ոլորտում գործող միջազգային կառույցների հետ շարունակական համագործակցության ապահովումը, մասնակցությունը նոր նախաձեռնություններին,
- շրջակա միջավայրի կառավարման տնտեսական մեխանիզմների և լծակների ճկուն համակարգի ներդրմանը, միջազգային կառույցների հետ համատեղ ֆինանսավորման նորարարական մեխանիզմների (ներառյալ բնապահպանական ծրագրերով պարտավորությունների հաշվանցման մեխանիզմի) մշակման և ներդրմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում,
- բնապահպանական օրենսդրության ներդաշնակեցումը ՀՀ-ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի դիրեկտիվներին և այդ համատեքստում միջազգային համագործակցության ընդլայնումը՝ ճանապարհային քարտեզով նախանշված գործողությունների իրականացման արդյունավետության բարձրացման նպատակով,
- անտառներում և բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում էկոտուրիզմի զարգացումը,
- էկոլոգիական իրազեկման, էկոկրթության, մշակույթի, դաստիարակության լայնածավալ միջոցառումների իրականացումը, էկոլոգիական գիտության դերի բարձրացումը:

Վերոհիշյալ ուղղությունները (թիրախները) բխում են ՀՀ կառավարության 18 օգոստոսի 2021 թվականի N 1363-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագրի 4.10 կետում (Շրջակա միջավայրի պահպանություն) ամրագրված առաջնահերթ ուղղություններից:

5. ԲԱՐՁՐ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ կառավարությունը նպատակադրվել է Հայաստանը դարձնել բարձր տեխնոլոգիական, արդյունաբերական երկիր:

ՀՀ կառավարությունը ռազմարդյունաբերական համալիրի զարգացումը սահմանում է որպես զինված ուժերի մարտունակության ապահովման և բարձրացման, տնտեսական աճի, գիտական և տեխնոլոգիական առաջընթացի առանցքային գործոններից մեկը:

Բարձր տեխնոլոգիաների և ռազմարդյունաբերության զարգացման համար անհրաժեշտ միջոցառումների շրջանակներում նախատեսվում է.

- Նպաստել ԲՈՒՀ-մասնավոր հատված համագործակցությանը: Արդյունքում նախատեսվում է աջակցել Հայաստանի Հանրապետությունում բարձր տեխնոլոգիական և տեղեկատվական հանրության կայացմանը, ինչպես նաև ՀՀ, որպես գիտելիքահեն տնտեսություն, առաջատար դիրքի ձևավորմանը՝ թե տարածաշրջանում և թե աշխարհում:

- Ապակենտրոնացնել ԲՏ ոլորտում վերապատրաստված մասնագետների խտացումը մայրաքաղաքում՝ նպաստելով Երևանի ու մարզերի միջև առկա սոցիալ-տնտեսական անհամամասնությունների կրճատմանը: Կադրերի վերապատրաստման համապատասխան ծրագրի իրականացման հիման վրա՝ ընձեռել հնարավորություն սկսնակ մասնագետներին տեխնոլոգիական ոլորտում անցնել պրակտիկա:

- Զարգացնել բարձր տեխնոլոգիական ոլորտի համար անհրաժեշտ էկոհամակարգը ներառյալ թիրախավորված գիտահետազոտական աշխատանքների, ստեղծագործական խմբերի, նորաստեղծ ընկերությունների ֆինանսավորումը, ինչպես նաև միջազգային հայտնի աքսելերացիոն ծրագրերին մասնակցելու համար տրամադրվող աջակցության ապահովումը:

- Հայկական Սփյուռքի ներգրավվածությունն ապահովելու նպատակով նախատեսվում է տարբեր ֆորմատներում շարունակական համագործակցության հարթակ ստեղծել հայկական ընկերությունների, կազմակերպությունների և անհատների հետ, որի շնորհիվ հնարավորություն կստեղծվի օգտագործել Սփյուռքի ոչ միայն ֆինանսական այլ նաև ինտելեկտուալ և շուկայական կապերի ռեսուրսը:

- Ռազմարդյունաբերության զարգացման ուղղությամբ պլանավորվում է ավելացնել նոր տեխնոլոգիական ուղղություններով գիտահետազոտական աշխատանքների ֆինանսավորումը, ինչպես նաև ապահովել արտադրական կարողությունների զարգացումը:

Վերոհիշյալ ուղղությունները բխում են ՀՀ կառավարության 18 օգոստոսի 2021 թվականի N 1363-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագրի 2.3 «Բարձր տեխնոլոգիաներ» բաժնում ամրագրված առաջնահերթ ուղղություններից:

Ոլորտի հիմնական թիրախներն են.

- Տնտեսության միջնաժամկետ և երկարաժամկետ կայուն աճի շարժիչ ուժը պետք է հանդիսանա նորարարությունը և առաջադեմ տեխնոլոգիաների ստեղծումն ու կիրառումը: Միաժամանակ Հայաստանի զարգացման հենասյունը կրթված, ստեղծագործ և ազատ քաղաքացին է, ուստի գիտելիքահեն տնտեսության զարգացման համար անհրաժեշտ է խրախուսել նորարարությունը և նախաձեռնողականությունը:

- Ապահովել տեխնոլոգիական ընկերությունների կողմից ստեղծված բարձրորակ կրթական ծրագրերի լայն կիրառումը ԲՈՒՀ-երում, ինչպես նաև Հայաստանի տարբեր քաղաքներում գտնվող տեխնոլոգիական կենտրոններում և կրթական այլ հաստատություններում (աջակցել ոլորտի տարեկան 2000 մասնագետների պատրաստմանը և վերապատրաստմանը):

- Խրախուսել գիտության և մասնավոր հատվածի միջև համագործակցությունը, գիտական հետազոտությունների արդյունքների առևտրայնացումը՝ դրամաշնորհային ծրագրերի իրագործման և ներդրողների ներգրավման միջոցով:

- Ստարտափ էկոհամակարգի զարգացման և միջազգային շուկաներում հայկական ընկերությունների առաջխաղացման և ամրապնդման նպատակով օժանդակել ընկերություններին մասնակցել միջազգային հայտնի աքսելերացիոն կազմակերպությունների ուսուցողական ծրագրերին:

- Աջակցել միջազգային շուկաներում հայկական բարձր տեխնոլոգիական ընկերությունների, նրանց ստեղծած արտադրանքի և ծառայությունների պատշաճ ներկայացմանը և միջազգային G2G (կառավարություն-կառավարության) և B2B (բիզնես-բիզնես) համագործակցության պլատֆորմների զարգացմանը:

- ՀՀ մարզերի համահարթ զարգացման նպատակով խթանել մարզերում ժամանակակից հագեցած տեխնոլոգիական կենտրոնների արդյունավետ գործունեությունը:

- Ձեռնարկել միջոցներ բարձր լուծաչափի տիեզերալուսանկարներ ձեռք բերելու, մշակելու ուղղությամբ, այդ նպատակով նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով երկրային ընդունիչ կայանի ստեղծման աշխատանքների ավարտի և հետագա կատարելագործման ուղղությամբ:

- իրականացնել աշխատանքներ արբանյակի և երկրային կառավարման կենտրոնի ծրագրային ապահովման նպատակով թարմացման ծառայությունների ձեռքբերման ուղղությամբ,

- Նպաստավոր պայմաններ ստեղծել միջազգային բարձր տեխնոլոգիական ընկերությունների Հայաստան մուտքի համար՝ գիտահետազոտական, արտադրական և կրթական կենտրոններ հիմնելու նպատակով:

6. ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունը մշակում և իրականացնում է՝ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների գործունեության արդյունավետության բարձրացման, բնակչության տեղաշարժերի ընթացքում առաջացող իրավահարաբերությունների կարգավորման և պետական գույքի կառավարման արդյունավետության բարձրացման ոլորտներում պետական քաղաքականությունը: Մասնավորապես նախանշվել են ոլորտի հետևյալ հիմնական թիրախները.

- Երկրի ճանապարհատրանսպորտային ենթակառուցվածքների գործունեության արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև տնտեսության և ազգաբնակչության պահանջների բավարարման որակի բարձրացման միջոցով՝ անվտանգ և արդյունավետ տրանսպորտային ծառայությունների ապահովումը: Այս ուղղությամբ կշարունակվեն ՀՀ կառավարության ծրագրով նախատեսված նպատակների և այլ ռազմավարական ուղենիշների և թիրախների ապահովմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը: Մասնավորապես կշարունակվեն ռազմավարական նշանակություն ունեցող Հյուսիս-Հարավ ճանապարհային միջանցքի, Մ6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման ծրագրի շրջանակներում Դիլիջանի և Պուշկինի թունելների նախագծման և վերանորոգման աշխատանքները: Կմեկնարկեն ռազմավարական նշանակություն ունեցող Սիսիան-Քաջարան ճանապարհի, Քաջարանի թունելի և Գյումրի շրջանցիկ ճանապարհի կառուցմանն ուղղվող աշխատանքները: Ներքին աղբյուրների հաշվին կիրականացվեն ավտոմոբիլային

ճանապարհների և տրանսպորտային օբյեկտների կառուցման/հիմնանորոգման աշխատանքները, ավտոմոբիլային ճանապարհների և դրանց վրա գտնվող կառույցների պահպանվածությունը: 2024թ. նախատեսվում է իրականացնել 416 կմ, 2025թ.՝ 414 կմ և 2026թ. 458 կմ երկարությամբ միջպետական, հանրապետական և մարզային նշանակության ավտոմոբիլային ճանապարհների հիմնանորոգման և միջին նորոգման աշխատանքներ:

- Քաղաքային ենթակառուցվածքների զարգացման ուղղությամբ նախատեսվում է իրականացնել Երևանի մետրոպոլիտենի նորոգման, Երևան քաղաքի Աջափնյակ թաղամասում մետրոպոլիտենի կայարանի կառուցման, ինչպես նաև Երևան քաղաքի Իսակով-Արշակունյաց ճանապարհի կառուցմանն ուղղվող աշխատանքները:

- « Կառավարության կողմից կշարունակվի համաֆինանսավորման սկզբունքով համայնքներին սուբվենցիոն ծրագրերի իրականացման համար միջոցների հատկացման գործընթացը: Միաժամանակ որպես փորձնական միջոցառում նախատեսվում են « Կետական բյուջեից մասնակցային բյուջետավորման ընթացակարգով ձևավորված ծրագրերի/միջոցառումների իրականացման նպատակով հատկացումներ համայնքներին:

- « Կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի 1363-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած « Կառավարության ծրագրի (2021-2026թթ.) 3.4 կետով սահմանված է, որ « Կառավարության կողմից խթանվելու է էներգաարդյունավետության և էներգախնայողության միջոցառումների լայնածավալ իրականացումը տնտեսության բոլոր ճյուղերում: Հիշյալ դրույթն ամրագրված է նաև « Էներգետիկայի բնագավառի զարգացման ռազմավարական ծրագրում (մինչև 2040 թվականը), « Էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» « Կետական և էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի 2022-2030 թվականների ծրագրում: Կայուն էներգետիկայի զարգացումը՝ էներգախնայողության, վերականգնվող էներգիայի, ինչպես նաև էներգետիկ անվտանգության ցուցանիշներին համապատասխան՝ Հայաստանի էներգետիկ անկախությունն ապահովելու նպատակադրմամբ: Պետական քաղաքականությունն էներգետիկայի ոլորտում ուղղված է լինելու երկրի էներգետիկ անկախության ապահովմանն ու անվտանգության բարձրացմանը, տարածաշրջանային ինտեգրման գործընթացի ապահովմանը, էներգետիկ ոլորտի կայուն զարգացմանը՝ հենվելով տեղական առաջնային (վերականգնվող) էներգապաշարների լիիրավ և արդյունավետ օգտագործման, ատոմային էներգետիկայի հետագա զարգացման, էներգակիրների մատակարարման տարատեսականացման և էներգաարդյունավետ ու նոր տեխնոլոգիաների ներդրման վրա: Կշարունակվեն « Կառավարության 15.04.2022թ. N 520-Լ որոշմամբ նախատեսված բնակարանների և անհատական բնակելի տների էներգաարդյունավետ վերանորոգման աշխատանքների պետական աջակցության ծրագիրը, որով կսուբսիդավորվեն շուրջ 2000 շահառուներ: Կմեկնարկվեն Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի թիվ 2 էներգաբլոկի շահագործման 2026-2023թթ երկարաձգման աշխատանքները:

- Պետական քաղաքականությունը հանքարդյունաբերության ոլորտում ուղղված է թափանցիկության, հանրության առջև բարձր հաշվետվողականության ապահովմանը: Բնական պաշարների արդյունավետ և թափանցիկ կառավարման դեպքում երկիրը կարող է ստանալ տնտեսական արդյունքներ, որոնք կօգնեն ապահովել տնտեսական աճ:

- Զրամատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) ոլորտում առկա խնդիրների լուծումը, մասնավորապես՝ խմելու ջրի որակի բարձրացումը, յուրաքանչյուր սոցիալական խմբի և շահառուի համար ծառայությունների հասանելիության ապահովումը, սպառողներին մատուցվող ծառայությունների որակի շարունակական բարելավումը և պահանջների բավարարումը:

- ՀՀ կառավարության կողմից կշարունակվի ոռոգման ոլորտում առկա խնդիրների լուծումը և վիճակի բարելավման նպատակով անհրաժեշտ օրենսդրական և կառուցվածքային բարեփոխումների նախապատրաստումը և իրականացումը: Մասնավորապես. կշարունակվի ոռոգման ջրի կայուն մատակարարումը, ջրամբարաշինության ծրագրերի նախապատրաստումը և իրականացումը: Այդ ուղղությամբ 2024թ-ին նախատեսվում է իրականացնել թվով 9 փոքր և միջին ջրամբարների տեխնիկատնտեսական ուսումնասիրությունների և դրանց արդյունքներով նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի ձեռքբերումը, կտրվի թվով 3 ջրամբարների կառուցման աշխատանքների մեկնարկը, 2025-2026թթ-ին՝ թվով 6 ջրամբարների շինարարության շարունակականության ապահովումը: Բացի այդ, գործուն միջոցներ կձեռնարկվեն ոռոգման համակարգերի սպասարկման տարածքում ընդգրկված և լրացուցիչ ոռոգելի հողերի ջրամատակարարման համար անհրաժեշտ ջրի քանակի ապահովման այլ հնարավորությունների ստեղծման (ինքնահոս համակարգերի, օրվա կարգավորման ջրավազանների նախագծում, վերակառուցում և շինարարություն), ինչպես նաև գործող ջրամբարների պատշաճ շահագործման ուղղությամբ:

- ՀՀ կառավարությունը կշարունակի կոլեկտորադրենաժային ծառայությունների մատուցումը՝ խոնավ (գերխոնավ) գյուղատնտեսական հողատարածքների մելիորատիվ վիճակի բարելավման աշխատանքների իրականացումը, «Արփա-Սևան» թունելի անվտանգ շահագործման շարունակականության ապահովումը, հեղեղման ռիսկի նախնական գնահատման իրականացում, հեղեղումների վտանգի, ռիսկի և կառավարման քարտեզների ու պլանների կազմում:

- ՀՀ կառավարության որդեգրած քաղաքականության ներքո կշարունակվի նաև պետական գույքի կառավարման ապահովումը, պետական գույքի մասնավորեցման, օտարման գործընթացներում հրապարակայնության և թափանցիկության ապահովումը, վաճառքի կազմակերպման ժամանակակից ձևերի և մեթոդների կիրառումը, վարձակալության գործընթացի մեկ միասնական կանոնակարգով և մոտեցմամբ իրականացումը, վարչարարության պարզեցումը և կրճատումը, ինչպես նաև անհատույց օգտագործման տրամադրման գործընթացում մրցակցային դաշտի ապահովումը:

7. ԷԿՈՆՈՄԻԿԱ

Առաջիկա տարիներին տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակը լինելու է Հայաստանի քաղաքացիների բարեկեցության բարձրացումը՝ տնտեսական կյանքում նրանց մասնակցային հնարավորությունների ավելացման միջոցով, ինչը դրսևորվելու է մրցունակ մասնավոր հատվածում աշխատատեղերի և յուրաքանչյուր մարդու աշխատանքային եկամուտների զգալի ավելացման ձևով: Հիմնական նպատակներից է նաև ներքին և արտաքին

հնարավորությունները զարգացման իրական ներուժի վերածելու առումով տնտեսության արդյունավետության և ունակության բարձրացումը:

Տնտեսական քաղաքականությունը հիմնված է լինելու ռազմավարական փաստաթղթերով նախատեսված գործողությունների իրականացման վրա այնպիսի կարևորագույն ուղղություններով, ինչպիսիք են ներդրումների խրախուսումը, ձեռներեցության զարգացումը, գործարար և ներդրումային միջավայրի բարելավումը, զբոսաշրջության, արդյունաբերության և գյուղատնտեսության մրցունակության աճը, ապրանքների և ծառայությունների արտահանման էական ավելացումը: Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է հայկական արտադրանքի արտահանման տարեկան ծավալների աճը հասցնել 60%-ի:

Միաժամանակ թիրախավորվելու են նաև հանրային ներդրումների արդյունավետության բարձրացումն ու որակի ենթակառուցվածքների բարելավումը: Կարևոր նշանակություն է տրվելու արդյունաբերության և, մասնավորապես մշակող արդյունաբերության զարգացմանը: Իրագործվելու են գերակա ճյուղերի համար նախատեսված ռազմավարություններ և ծրագրեր, ինչպես նաև արդյունաբերության մրցունակության բարձրացման տեսանկյունից կարևորվելու է այդ գործունեությամբ զբաղվելու համար միջավայրի ձևավորումը՝ արդյունաբերական գոտիների ստեղծման ճանապարհով:

Հայաստանի տնտեսության մրցունակության բարձրացման և կայուն զարգացման ապահովման կարևորագույն մասն են կազմելու ՓՄՁ սուբյեկտները: Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է ՓՄՁ սուբյեկտների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում հասցնել 55%-ի, իսկ տնտեսվարողների մոտ արտադրողականության աճը 85%-ի: Հայաստանի Հանրապետությունում ձեռներեցության ոլորտի ուժեղացման, կազմակերպությունների մրցունակության աճի, ներքին և միջազգային թիրախային շուկաներում ներկայացվածության բարձրացման նպատակով՝ նախատեսվում է նպաստել ՓՄՁ սուբյեկտների ձեռնարկատիրական հմտությունների զարգացմանը և ֆինանսական միջոցների հասանելիության ապահովմանը՝ առանձնապես շեշտադրվելով նորարար և աճի ներուժ ունեցող ՓՄՁ սուբյեկտներին:

Կանխատեսելի և վստահելի գործարար միջավայրը լինելու է ներդրումների ներգրավման հիմնական գրավականը և ապահովելու է ինչպես ներքին գործարար ներուժի իրացման արդյունավետ կենսամիջավայր, այնպես էլ օտարերկրյա ներդրումների կայուն ներհոսք: Մեծ են հավակնությունները օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավման ասպարեզում, որոնք ամրապնդվելու են ոչ միայն երկրի ու « Կառավարության հանդեպ ձևավորված վստահության աննախադեպ պաշարով, այլև ինստիտուցիոնալ ու օրենսդրական դաշտում նոր նախաձեռնություններ մեկնարկելու և մեկնարկած մի շարք բարեփոխումների գծով արդյունավետ ու արագ ընթացք ապահովելու պատրաստակամությամբ:

Տնտեսական զարգացման շարժիչը լինելու են նորարարությունը և ստեղծագործելու ձիրքը, գործարար նախաձեռնողականությունը, արդյունավետություն փնտրող ներդրումները և տեխնոլոգիական տարածումը՝ այդպիսով ընդլայնելով հնարավորի սահմանները:

Պետական քաղաքականությունն ուղղված է լինելու գյուղատնտեսության ինտենսիվացմանը, արդյունավետության բարձրացմանը, հողային ռեսուրսների նպատակային և ջրային ռեսուրսների

խնայողաբար ու արդյունավետ օգտագործմանը, պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացմանը, անասնաբուծության և բուսաբուծության զարգացմանը, արդի տեխնոլոգիաների ներդրմանը, արտադրված արտադրանքի իրացմանն ու արտահանման խթանմանը, գյուղատնտեսական ամբողջ արժեչոթայում ընդգրկված սուբյեկտների՝ գյուղացիական տնտեսությունների, կոոպերատիվների, գյուղատնտեսական մթերք վերամշակողների եկամուտների ավելացմանը:

Նշված քաղաքականության իրագործման արդյունքում նախատեսվում է ավելացնել ինտենսիվ այգիների տարածքները տարեկան 500 հեկտարով, շարունակել սուբսիդավորել գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ապահովագրավճարների 50-60%-ը, գյուղատնտեսական տեխնիկայի և ագրոպարենային սարքավորումների լիզինգի աջակցության ծրագրերի շրջանակներում հանրապետությունում առկա տեխնիկայի հավաքակազմը յուրաքանչյուր տարի թարմացնել շուրջ 500 միավոր նոր գյուղատնտեսական տեխնիկայի տարբեր տեսակներով և շուրջ 250 միավոր ագրոպարենային ոլորտի նոր սարքավորումներով, աջակցել գյուղատնտեսական նշանակության հողերի կոնսոլիդացմանն ու անասնաբուծության ճյուղում իրականացվող ներդրումային ծրագրերին՝ արդյունքում հողերի չօգտագործման մակարդակը նվազեցնել տարեկան 1000 հեկտարով և նպաստել հանրապետությունում 5 խոշոր և արդիական անասնաբուծական համալիրների ստեղծմանը:

Հայաստանի Հանրապետության ագրարային հատվածում պետական քաղաքականությունը առաջիկա տարիներին նպատակաուղղված է լինելու ճյուղի և նրան սպասարկող ոլորտների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը: Այս ամենի հիման վրա ստեղծվելու են հատուկ պայմաններ, որոնք նպաստելու են գյուղատնտեսության հետագա զարգացմանը և ընդլայնված վերարտադրության կազմակերպմանը, գյուղացիական տնտեսությունների իրական եկամուտների ավելացմանը, հանրապետության պարենային ապահովության և պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացմանը:

8. ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում արդարադատության ոլորտում շարունակաբար իրականացվելու է պետական քաղաքականությունը, մասնավորապես՝ հարկադիր կատարման, քրեակատարողական, պրոբացիայի, սնանկության, փաստաբանության, հաշտարարության, նոտարական գործունեության, քաղաքացիական կացության ակտերի պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց պետական գրանցման և հաշվառման, անհատ ձեռնարկատերերի հաշվառման, զանգվածային լրատվության միջոցների հաշվառման, անձնական տվյալների պաշտպանության, շարժական գույքի նկատմամբ ապահովված իրավունքների գրանցման, իրավական փորձաքննության, միջազգային իրավական փոխօգնության, հակակոռուպցիոն և պետական ծառայությունների մատուցման միասնական գրասենյակների գործունեության ոլորտներում:

Մասնավորապես, միջնաժամկետ հատվածում դատաիրավական ոլորտում աշխատանքներն ուղղված են լինելու Սահմանադրական բարեփոխումների անցկացմանը, դատական իշխանության անկախության և անաչառության ամրապնդմանը, դատավորի թեկնածուի հավակնորդների

բարելավարության ստուգմանը, դատարանների շենքերի և նյութատեխնիկական պայմանների բարելավմանը, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների միասնական հարթակի ապահովմանը, սնանկության համակարգի արդյունավետության բարձրացմանը, վեճերի լուծման այլընտրանքային եղանակների զարգացմանը, էլեկտրոնային արդարադատության միասնական համակարգի ներդրմանը:

Հակակոռուպցիոն բնագավառում իրականացվելու են կոռուպցիոն հանցագործությունների բացահայտման մեխանիզմների բարեփոխումներ, հանրային իրազեկման ծրագրերի շարունակական իրականացում, Հակակոռուպցիոն և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանների գործունեության ապահովում:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում իրականացվելու են մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանվածության և մարդու ազատ ստեղծագործելու, արժանապատիվ ու երջանիկ ապրելու համար նպաստավոր պայմանների ստեղծում, բոլորի՝ օրենքի առջև հավասարության երաշխավորում, խտրականության դրսևորումների կանխում, ինչպես նաև հավասար իրավունքների իրագործում Ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց իրավունքների առավել արդյունավետ պաշտպանություն, օրենսդրական երաշխիքների ամրագրում, անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման շրջանակների ընդլայնում:

Քրեակատարողական և պրոբացիայի համակարգում իրավիճակը բարելավելու, ինչպես նաև քրեական պատիժների նպատակային իրագործումն առավել արդյունավետ դարձնելու համար թիրախավորվել են հետևյալ առանցքային նպատակները՝ միջազգային չափանիշներին համահունչ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մեխանիզմների կատարելագործումը, ազատությունից զրկված անձանց պահման պայմանների բարելավումը, ազատությունից զրկված անչափահաս անձանց պահման պայմանների բարելավումը, ազատությունից զրկված և հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի պայմանների ապահովումը, դատապարտյալների և պրոբացիայի շահառուների վերասոցիալականացումը, քրեակատարողական հիմնարկների օպտիմալացումն ու արդիականացումը, քրեակատարողական ծառայության և քրեակատարողական հիմնարկների կառավարման մոդելի և կադրային քաղաքականության կատարելագործումը, կոռուպցիայի հաղթահարումը, պրոբացիայի ծառայության գործունեության արդյունավետության բարձրացումը:

9. ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արտաքին գործերի նախարարությունը մշակում և իրականացնում է արտաքին գործերի, դիվանագիտական ծառայության, միջազգային հարաբերություններում Հայաստանի Հանրապետության տեսակետների ներկայացման և հետաքրքրությունների առաջմղման, օտարերկրյա պետությունների հետ դիվանագիտական և հյուպատոսական հարաբերությունների իրականացման՝ այդ թվում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության, օտարերկրյա պետություններում, միջազգային կազմակերպություններում ներգրավման միջոցով Հայաստանի Հանրապետության առաջնահերթությունների սպասարկման, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային

իրավապայմանագրային հարաբերությունների, Հայաստանի Հանրապետության պետական արարողակարգային միջոցառումների ապահովման, պետական մարմիններին իրենց գործունեության համար արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովման և վերապատրաստման ոլորտներում պետական քաղաքականությունը:

Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունն ուղղված է Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության ու պետական շահերի պաշտպանությանը, Հայաստանի Հանրապետության շուրջ անվտանգային միջավայրի ձևավորմանը, տարածաշրջանային խաղաղության և կայունության հաստատմանը, գործընկերների հետ համագործակցության խթանմանը և հարաբերությունների կարգավորմանը, ԼՂ հիմնահարցի խաղաղ և համապարփակ կարգավորմանը, երկկողմ և բազմակողմ միջազգային հարթակներում գործունեության ծավալմանը, օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց շահերի պաշտպանության ապահովմանը, միջազգային և տարածաշրջանային գործընթացներին Հայաստանի ներգրավվածության ավելացմանը, միջազգային կազմակերպություններում արտաքին քաղաքական, անվտանգային, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և այլ ոլորտներին առնչվող Հայաստանի Հանրապետության հետաքրքրությունների առաջնությունը: Տվյալ թիրախները արտացոլում են 2021-2026թթ. «Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության Ծրագրի» 1.1 և 1.2 կետերում նշված դրույթները:

10. ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ

Առաջիկա տարիներին ֆինանսների ոլորտում հիմնական նպատակը լինելու է ՀՀ կառավարության միասնական պետական քաղաքականության ապահովումը, պետական ֆինանսների և պետական պարտքի արդյունավետ կառավարումը, հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակումը և իրականացման ապահովումը, ներառյալ՝ բյուջետային գործընթացի կառավարումը, պետական գնումների արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված շարունակական բարեփոխումների իրականացումը:

Ոլորտի խնդիրների և կանոնադրական գործառույթների համակարգված իրագործումը նախատեսվում է ապահովել հետևյալ ծախսային ծրագրերով.

«Պետական պարտքի կառավարում» ծրագրի նպատակն է ՀՀ կառավարության ֆինանսական կարիքների բավարարման մշտական հնարավորության ապահովումը՝ երկարաժամկետ հատվածում նվազեցնելով պարտքի սպասարկման մեծությունը: Ծրագրի վերջնական արդյունքն է ՀՀ կառավարության պարտքի օպտիմալ կառուցվածքի ձևավորումը՝ հաշվի առնելով պոտենցիալ ռիսկերը:

«Հանրային հատվածի ֆինանսական ոլորտի մասնագետների վերապատրաստում» ծրագրի նպատակն է հանրային հատվածի ֆինանսական ոլորտի մասնագետների աշխատանքի արդյունավետության բարելավումը, հանրային ֆինանսների կառավարման նոր գիտելիքների և փորձի յուրացումը: Նախատեսվում է, որ ծրագրի շրջանակներում շարունակական

վերապատրաստում կանցնեն և արդյունքում կապահովվի որակավորված ներքին աուդիտորների, ֆինանսական և ծրագրային մասնագետների, ինչպես նաև գնումների համակարգողների ամբողջական ընդգրկվածություն համապատասխան վերապատրաստման միջոցառումներում:

«Հանրային ֆինանսների կառավարման բնագավառում պետական քաղաքականության մշակում, ծրագրերի համակարգում և մոնիտորինգ» ծրագրի նպատակն է հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակումը և իրականացման ապահովումը, հանրային ֆինանսների արդյունավետ կառավարումը:

«Գնումների գործընթացի կարգավորում և համակարգում» ծրագրի նպատակն է հանրային միջոցների ծախսման արդյունավետության բարձրացումը և կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը:

11. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պաշտպանության ոլորտն իր մեջ ընդգրկում է ՀՀ զինված ուժերի ռազմավարական ծավալումն ապահովող մարտական պատրաստականության պահպանման, արտաքին թշնամուց ՀՀ պետական սահմանների պաշտպանության ապահովման, արդիական պահանջներին համապատասխանող ճկուն և ժամանակակից ռազմական առողջապահական համակարգի ապահովման, զինված ուժերի պատրաստության մակարդակի բարձրացման, միջազգային կայուն և բազմակողմ ռազմաքաղաքական հարաբերությունների ամրապնդման շրջանակներում իրականացվող միջոցառումները (հույժ գաղտնի):

12. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգությունը պետության և հասարակության այնպիսի կացություն է, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը, երկրի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, սահմանադրական կարգը, տնտեսության բնականոն զարգացումը, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից:

Պետական պահպանության ծառայությունն իրականացնում է պետական պահպանության ենթակա օբյեկտների անվտանգության ապահովման և պետական օբյեկտների պաշտպանության ոլորտի գործառույթ, իրավական, կազմակերպական, պահպանական, ռեժիմային, օպերատիվ-հետախուզական, տեխնիկական և այլ միջոցառումների համակցմամբ:

Հայաստանի Հանրապետության արտաքին և ներքին անվտանգության ապահովման կարևորագույն նախապայմանն անվտանգության միջավայրի համակողմանի գնահատման հիման վրա արտաքին, ներքին և պաշտպանական քաղաքականության ճկուն գործիքակազմի ձևավորումն է, ինչը հնարավորություն կտա ՀՀ կառավարության քաղաքական առաջնահերթությունները կյանքի կոչելու համար ստեղծել կայուն և կանխատեսելի մթնոլորտ, իսկ արտաքին անվտանգության ապահովման երաշխիքների համար՝ բավարար կարողություններ: ՀՀ կառավարության

առաջնահերթությունների թվում են Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական նշանակության օբյեկտների և ենթակառուցվածքների անվտանգության ապահովումը, անվտանգության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված խնդիրների և դրանցից բխող միջոցառումների իրականացումը:

Ազգային անվտանգության ծառայության նպատակներն են հետախուզական գործունեությունը, հակահետախուզական գործունեությունը, ռազմական հակահետախուզական գործունեությունը, պետական սահմանի պահպանությունը և պայքարը հանցագործությունների դեմ: Այս առումով վերջնական արդյունքներն են « ազգային անվտանգության սպառնալիքների մասին տեղեկությունների ստացումը և կանխարգելիչ միջոցառումների անցկացումը, օտարերկրյա պետությունների հատուկ ծառայությունների և այլ կազմակերպությունների, ինչպես նաև առանձին անձանց հետախուզական գործունեության բացահայտումը, կանխումը և խափանումը, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների շնորհիվ հանցագործությունների բացահայտումը, կանխումը և խափանումը, « պետական սահմանի անձեռնմխելիության ապահովումը, սահմանափակումների կանխումը և խափանումը:

Պետական պահպանության ծառայության նպատակներն են՝ իր իրավասության սահմաններում կազմակերպել պետական պահպանության ենթակա օբյեկտների անվտանգությունը, կանխատեսել և բացահայտել այդ օբյեկտներին սպառնացող վտանգը և նրանց կանխարգելման համար իրականացնել համալիր միջոցառումներ, պետական պահպանության օբյեկտների անվտանգությունն ապահովել նրանց մշտական կամ ժամանակավոր գտնվելու վայրում, իր իրավասության շրջանակներում մասնակցել ահաբեկչության դեմ պայքարին, պաշտպանել պահպանվող օբյեկտները, կանխել և խափանել պահպանվող օբյեկտներում հանցագործությունները և այլ իրավախախտումները, ապահովել սահմանված անցագրային ռեժիմն ու կարգը:

13. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ներքին գործերի նախարարությունը, վերջնական կազմավորումից հետո, իր մեջ ներառելու է երեք խոշոր ծառայություն՝ ոստիկանություն, փրկարար ծառայություն և միգրացիոն և քաղաքացիության հարցերով ծառայություն:

Ոստիկանության կարևորագույն հայեցակարգային խնդիրը, ոստիկանությունում մեկնարկած բարեփոխումների նպատակը ժամանակակից մարտահրավերներին դիմակայող, մասնագիտացված ու տեխնիկապես հագեցած, բարեվարք և հարգանքի արժանի ոստիկանության վերափոխումն ու ժողովրդավարական իրավակարգին բնորոշ նոր ոստիկանի կերպարի ստեղծումն է:

Նշված նպատակադրումների իրականացմանն ուղղված միջոցառումները, որոնք ներառված են ոստիկանության բարեփոխումների ռազմավարությունում և « կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրում, հանդիսանալու են ոստիկանության գործունեության ոլորտում առաջիկա տարիներին նախատեսվող բոլոր բարեփոխումների հիմքը: Մասնավորապես, միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է՝

- Ոստիկանությունում ներդնել կամավոր ատեստավորման համակարգ: Նշված համակարգի ներդրումը վստահաբար կբարձրացնի Ոստիկանությունում ծառայության գրավչությունը, ինչպես նաև կմոտիվացնի ծառայողներին՝ շարունակաբար աշխատելու մասնագիտական գիտելիքների և կարողությունների բարելավման ուղղությամբ:

- Ներքին գործերի նախարարության վերջնական ձևավորումից հետո Ոստիկանության զորքերն ապառազմականացնել և վերակազմակերպել ոստիկանության գվարդիայի, որը ներառելու է նաև ներկայիս պետական պահպանության գլխավոր վարչությունը և Ճանապարհային ոստիկանության ուղեկցող ստորաբաժանումը: Արդյունքում կստեղծվի Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական խնդիրները սպասարկելու ունակ, զուտ ոստիկանական նոր ծառայություն՝ միջազգային ստանդարտներին համապատասխանող նոր սպառազինությամբ ու վերապատրաստված կադրերով: Ոստիկանության գվարդիայի խնդիրներն են հանդիսանալու՝ հասարակական կարգի պահպանության և հասարակական անվտանգության ապահովումը, պետական շենքերի ու կարևորագույն օբյեկտների անվտանգության ապահովումը, արտակարգ և ռազմական դրությունների ժամանակ իրավական ռեժիմի ապահովումը, բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև պետական արարողակարգով նախատեսված օտարերկրյա պատվիրակությունների, ներկայացուցիչների ուղեկցումը և այլն:

- Սկզբունքորեն վերաիմաստավորել Ոստիկանության տարածքային մարմինների կազմակերպական ձևն ու գործառույթները, որը միտված է լինելու ինչպես ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների բացահայտման արդյունավետության բարձրացմանը, այնպես էլ այդ մարմինների գործունեությունը առավելապես հանցագործությունների կանխարգելմանը նպատակաուղղելուն: Տեսլականի համաձայն՝ Երևան քաղաքի և մարզային մակարդակներում մարզային վարչությունների փոխարեն կձևավորվեն Քրեական ոստիկանության գլխավոր վարչության ենթակայությամբ գործող քրեական Ոստիկանության ստորաբաժանումներ, որոնց կվերապահվի ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների բացահայտման նպատակով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացումը, իսկ Ոստիկանության ներկայիս տարածքային բաժինները կվերակազմակերպվեն ունիվերսալ ստորաբաժանումների՝ ապահովելով բոլոր ուղղություններով հանցագործությունների կանխարգելումը և ոչ մեծ ու միջին ծանրության հանցագործությունների դեպքերով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացումը:

- Շարունակական աշխատանքներ իրականացնել Ոստիկանության Քրեական ոստիկանության գլխավոր վարչության կազմում նոր ստեղծված համացանցի միջոցով թմրամիջոցների անօրինական շրջանառության, ինչպես նաև կիբերհանցագործությունների դեմ պայքարի մասնագիտացված ստորաբաժանումների կարողությունների զարգացման ուղղությամբ: Այս առումով հարկ է նշել, որ ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման պայմաններում, թմրամիջոցների տարածման միջոց է դարձել համացանցը, որում տեղադրված հրապարակային գովազդների միջոցով հնարավոր է դարձել ձեռք բերել և փոխանցել թմրամիջոցներ, վճարել դրանց համար առցանց դրամական փոխանցումներով: Սպառնալիք են նաև կրիպտոարժույթների

շրջանառության ոլորտում կատարվող իրավախախտումները, ինչը ևս նոր մարտահրավեր է ոստիկանության համար:

- Հանրապետությունում նոր, առավել արդիական կենսաչափական անձնագրային համակարգի ներդրում: Նշված աշխատանքներն իրականացվում են ՀՀ փոխվարչապետի գլխավորությամբ ստեղծված՝ Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների համակարգի կառավարման խորհրդի շրջանակներում, որի խնդիրն է Հայաստանի Հանրապետությունում ներդնել ոչ միայն կենսաչափական փաստաթղթերի տրամադրման համակարգ, այլև ավելացնել բնակչությանը էլեկտրոնային ծառայությունների մատուցման հնարավորությունները: Նախանշված աշխատանքների ավարտից հետո աստիճանաբար հին անձնագրերը և էլեկտրոնային քարտերը կփոխարինվեն ապագա սերնդի տեխնոլոգիաներով, անվտանգության պայմաններով ու թվային հնարավորություններով օժտված նոր փաստաթղթերով:

- Կատարել օրենսդրական փոփոխություններ, որի արդյունքում «Ոստիկանության տեսալուսանկարահանող էլեկտրոնային համակարգերի կառավարման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի համար 24-ժամյա իրական ժամանակի ռեժիմով հասանելիություն կապահովվի բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, գրավատների, խաղատների, զենքի առևտրով զբաղվող կազմակերպությունների, դեղատների, առևտրի օբյեկտների և առևտրի իրացման վայրերի, հանրային սննդի օբյեկտների, սահմանափակման ենթակա ծառայության օբյեկտների, ուսումնական հաստատությունների, էլեկտրոնային համակարգերի միջոցով հսկվող ավտոկայանատեղերի տեսահսկման համակարգերին: Արդյունքում կունենանք ինչպես վարչական իրավախախտումների հայտնաբերման և ամրագրման, այնպես էլ հանցագործությունների կանխարգելման և բացահայտման միասնական կենտրոն, որը անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ կապահովի Ոստիկանությանը և այլ իրավապահ մարմիններին, իսկ նորագույն տեսախցիկների կիրառումը հնարավորություն կտա, օրինակ մոդելով, մակնիշով, գույնով կամ պետհամարանիշով հայտնաբերել տրանսպորտային միջոցները, դրանց շարժի հետագիծը, տարբեր հատկանիշներով նույնականացնել օպերատիվ հետաքրքրություն ներկայացնող անձանց ու հետախուզվողներին և այլն: Նշված համակարգը նախատեսվում է պիլոտային կարգով ներդնել Վաղարշապատ քաղաքում:

Միջնաժամկետ հեռանկարում նախատեսվում է բարձրացնել առկա ուժերի և միջոցների կառավարման արդյունավետությունը, բարելավել շահառուներին մատուցվող ծառայությունների որակը, բացառել համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերը, դրանով իսկ նպաստելով հասարակական կարգի և անվտանգության, հանցավորության դեմ պայքարի, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության արդյունավետության հետագա բարձրացմանը, ոստիկանության նկատմամբ հասարակության վստահության ամրապնդմանը, հասարակության առջև հաշվետվողականության բարելավմանը, ոստիկանի նոր կերպարի ձևավորմանը:

14. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

« Երբին գործերի նախարարության վերջնական կազմավորումից հետո՝ արտակարգ իրավիճակների համակարգը գործելու է վերջինիս կազմում, որն իրականացնում է հանրապետությունում քաղաքացիական պաշտպանության և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության բնագավառներում միասնական պետական քաղաքականության մշակման, բնական, արհեստական և տեխնածին աղետներ առաջացնող երևույթների ուսումնասիրության, կանխարգելման, հակազդման, հետևանքների վերացման, բնակչության վաղաժամ իրազեկման և ուսուցման գործառույթները:

Արտակարգ իրավիճակներին դիմագրավելու համար ոլորտում գործում են « Երբին գործերի նախարարության Փրկարար ծառայությունը, Պետական ռեզերվների գրասենյակը, Սեյսմիկ պաշտպանության ծառայությունը, Տեխնիկական անվտանգության ազգային կենտրոնը, Ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիան, և Ռուս-հայկական մարդասիրական կենտրոնը: Նպատակը՝ աղետների հետևանքով հասարակությանը և տնտեսությանը հասցվող վնասների ռիսկի նվազեցումն է, ինչպես նաև բնակչությանը և շրջակա միջավայրի պաշտպանությանն ուղղված գործառույթներն են:

Ոլորտի հիմնական թիրախներն են՝ արտակարգ իրավիճակների բնագավառի պետական քաղաքականության մշակում՝ ծրագրերի համակարգում, արտակարգ իրավիճակների արդյունավետ արձագանքում, արտակարգ իրավիճակների կանխում, հնարավոր հետևանքների նվազեցում և վերացում, քաղաքացիական պաշտպանություն, բնակչության և տնտեսության օբյեկտների (տարածքների) պաշտպանություն, փրկարարական, վթարային փրկարարական, անհետաձգելի վթարավերականգնողական, հրդեհաշիջման և այլ աշխատանքների իրականացում, սեյսմիկ ռիսկերի գնահատում և նվազեցում, արտադրական վտանգավոր օբյեկտների շահագործմամբ պայմանավորված տեխնածին վթարների և դրանց հետևանքով հասարակությանը և տնտեսությանը պատճառվող վնասների ռիսկերի նվազեցում, ճգնաժամային կառավարման կարողությունների զարգացում, արտակարգ իրավիճակներում ռազմավարական նշանակության պաշարներով ապահովում և այլն, որոնք ներառված են աղետների ռիսկի կառավարման ազգային ռազմավարության իրականացման գործողությունների ծրագրում:

15. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ

Առաջիկա տարիներին ՊԵԿ-ի կողմից իրականացվող հիմնական նպատակն է լինելու հարկային և մաքսային օրենսդրության ամբողջական և համահավասար կիրառումը: «1023. Հարկային և մաքսային ծառայություններ» ծրագրի նպատակն է՝

- Հարկային և մաքսային օրենսդրության ամբողջական և համահավասար կիրառումը, վարչարարության պլանավորումը, պարզեցումը, վարչարարության բարելավման ծրագրերի համակարգումը, մոնիտորինգը, էլեկտրոնային և թվային գործիքակազմի կիրառումը, արդյունավետ և թիրախային հսկողությունը, իրազեկման և սպասարկման որակյալ ծառայությունները նպաստում են հարկային և մաքսային կարգապահության մակարդակի բարելավմանը, արդյունավետ հարկային

և մաքսային վարչարարության իրականացմանը, պետական բյուջեի հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի ծրագրավորված ցուցանիշների կատարմանը:

- « հարկային օրենսգրքի համաձայն՝ ակցիզային հարկով հարկման ենթակա ապրանքների, ինչպես նաև դրոշմավորման ենթակա ապրանքներ դրոշմավորումը էական է ստվերի կրճատման, իրացման շրջանառության ճշգրիտ հայտարարագրման և հարկային եկամուտների ապահովման տեսանկյունից:

- Հարկային և մաքսային ծառայությունների համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազայով ապահովումը նպաստում է ՊԵԿ բնականոն գործունեության անխափան ընթացքին և որակյալ ծառայությունների մատուցմանը, հարկային և մաքսային վարչարարության արդյունավետության բարձրացմանը:

- Փորձաքննության ծառայությունները հնարավորություն են ընձեռնում ապրանքների ճշգրիտ դասակարգման, ինչն ապահովում է հսկողության օբյեկտիվությունը և արդյունավետությունը:

- Յուրաքանչյուր տարի հարկային և մաքսային ծառայողների առնվազն մեկ երրորդը ենթակա է պարտադիր վերապատրաստման ՊԵԿ առջև դրված խնդիրների արդյունավետ իրագործման տեսանկյունից կարևոր է անձնակազմի մասնագիտական կարողությունների պարբերաբար բարելավումը, թիրախային և արդիական ծրագրերով մասնագիտական որակի բարձրացումը:

- « ՊԵԿ-ի նոր շենքերի և շինությունների շինարարությունը (նախագծումը) նպաստում է համակարգի գործունեության արդյունավետությանը, բարելավում է աշխատակիցների աշխատանքային պայմանները: Իր կարևոր դերն ունի սահմանային անցակետերում վերափոխված շենքային պայմանների բարելավումը և տեխնիկական հագեցվածության ապահովումը, ինչը հնարավորություն կտա արդյունավետ մաքսային հսկողության՝ կենտրոնացված կառավարման և թիրախավորման գործիքների շնորհիվ, մաքսային վարչարարության պարզեցմամբ բերելով մաքսային սահմանի անցման գործընթացի դյուրինացման և սահմանի անցման համար պահանջվող ժամանակի կրճատման: Մեղրիի անցակետի արդիականացմամբ մաքսային հսկողության ժամանակակից ընթացակարգերի ներդրման միջոցով կապահովվի սահմանահատման դյուրինացված ու միաժամանակ վերահսկելի գործընթացը, կընդլայնվի միջպետական տնտեսական համագործակցությունը:

16. ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱԴԱՍՏՐ

Անշարժ գույքի ոլորտում իրականացվում են գույքի նկատմամբ իրավունքների և սահմանափակումների պետական գրանցումը, գույքի և դրա նկատմամբ իրավունքների և սահմանափակումների մասին տեղեկատվության տրամադրում, գեոդեզիայի և քարտեզագրության բնագավառում՝ պետական կառավարման և նորմատիվ տեխնիկական փաստաթղթերի մշակման աշխատանքների, պետական նշանակության գեոդեզիական և քարտեզագրական աշխատանքների հայեցակարգերի և ծրագրերի մշակման և վերահսկման աշխատանքների իրականացում, սահմանված կարգով գեոդեզիական և քարտեզագրական գործունեության վերահսկողություն

իրականացնում, Հայաստանի Հանրապետության և երկրագնդի մնացած տարածքների գեոդեզիական, տեղագրական և քարտեզագրական տվյալների բանկի կառավարման իրականացում, գեոդեզիական և քարտեզագրական գործունեության սուբյեկտներին ամբողջական տեղեկությունների տրամադրում իրենց առնչվող տարածքների գեոդեզիական և քարտեզագրական ուսումնասիրվածության մասին, պետական նշանակության գեոդեզիական և քարտեզագրական աշխատանքների նախագծային փաստաթղթերի հաստատում է, « տարածքի գեոդեզիական կետերի և վարչատարածքային միավորների սահմանանիշերի հաշվառման իրականացում, պետական նշանակության գեոդեզիական և քարտեզագրական աշխատանքների իրականացում:

Հասարակության տեղեկատվական պահանջները բավարարելու նպատակով կոմիտեն 2024-2026 թվականների զարգացման ընթացքում ամբողջապես կփորձի անցնելու առցանց ծառայությունների ինքնաշխատ համակարգի: Համակարգում առկա կոռուպցիոն ռիսկերը նվազեցնելու նպատակով կիրականացվեն կառուցվածքային բարեփոխումներ, որի ռազմավարական նպատակները և գերակա վերջնական արդյունքներն առցանց, ինքնաշխատ, անթուղթ անշարժ գույքի կադաստրի ստեղծումն է: Նախատեսվում է իրականացնել թվային արխիվի ամբողջականացում և ընթեռնելիության բարձրացում:

Անշարժ գույքի գործակալների (բրոքերների) գործունեությունը կարգավորող ոլորտի օրենսդրական դաշտի ձևավորումից բխող ոլորտին անհրաժեշտ գործիքակազմի ներդրում:

Ստեղծված քարտեզագեոդեզիական հիմքով երկրատեղեկատվական համակարգը հանդիսանալու է գերատեսչական տարբեր ոլորտների և առանձին տարածքների զարգացման ու արդյունավետ պլանավորման համար որպես բազա: Նախատեսվում է իրականացնել ծրագրային ապահովում բազային և թեմատիկ շերտերի մոդուլների, ազգային գեոպորտալի գործարկման և դրանց հասանելիության աստիճանակարգի սահմանում:

Գեոդեզիայի ու քարտեզագրության բնագավառի զարգացման նպատակով 2024-2026 թվականների ընթացքում նախատեսվում է շարունակել իրականացնել երկրատեղեկատվական համակարգում Հայաստանի Հանրապետության բնակավայրերի քարտեզագրական հենքի ստեղծման աշխատանքները, « օրթոֆոտոհատակագծերով ամբողջությամբ ծածկված համայնքների ճշգրտված կադաստրային թաղամասերի հատակագծերը, կադաստրային քարտեզում չտեղադրված գույքերի նույնականացումն ու դաշտային հանութագրման աշխատանքները և « համայնքների կադաստրային թաղամասերի ուղղման նպատակով լրացուցիչ կետերի դիտարկման և թաղամասերի արտաքին սահմանների ամբողջական ուղղման աշխատանքները: ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում նախատեսվում է իրականացնել առկա բարձրունքային մոդելի ճշտության բարձրացման համար նոր կետերի տեղադրման, հանութագրման և տվյալների ամբողջական մշակման աշխատանքներ:

Կիրականացվեն նոր ձևաչափով՝ տպագիր, բազմալեզու, ինչպես նաև համացանցում տեղադրված հնարավորությամբ ատլասների տպագրում, սերվերային համակարգի տեղադրում և ծրագրային ապահովում, կադաստրային և քարտեզագրական մոդուլի գործարկում, բազային և ոլորտային կադաստրների ռեգիստրների ծրագրային ապահովում, կառավարման կենտրոնի ստեղծում, սերվերային համակարգի տեղադրում և կառավարման կենտրոնի ստեղծում, սպասարկման

գրասենյակների օպտիմալացում ի հաշիվ առցանց մատուցվող ծառայությունների զարգացման, օպերատորների կողմից մատուցվող ծառայությունների ցանկի և աշխարհագրության ընդլայնում, օպտիմալացված գրասենյակների փոխարեն խորհրդատվական կենտրոնների ստեղծում:

17. « ԿԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ

« Կարչապետի աշխատակազմի ռազմավարական նպատակն է « Կառավարության, « Կարչապետի և « փոխվարչապետերի գործունեությանն աջակցությունը՝ « Կառավարության և « Կարչապետի որոշումների ու հանձնարարականների կատարման վերահսկողության ապահովումը, աշխատակազմին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը, քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրա մասնակցությունը՝ աշխատակազմի խնդիրների և գործառույթների անվերապահորեն կատարման, դրանց կատարման արդյունավետության բարձրացման և աշխատանքների կատարման կանոնակարգերի կատարելագործման ճանապարհով:

Համաձայն « Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» օրենքի՝ աշխատակազմի խնդիրն է ապահովել « Կարչապետի և « փոխվարչապետերի լիազորությունների իրականացումը, ինչպես նաև « Կառավարության նիստերի անցկացումը:

«Տեսչական մարմինների մասին» « օրենքի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն « Կարչապետի աշխատակազմի կողմից իրականացվում է՝ « Կառավարությանը ենթակա տեսչական մարմինների գործունեության ապահովման համար անհրաժեշտ հաշվապահական հաշվառման, գնումների կազմակերպման, անձնակազմի կառավարման և կազմակերպատնտեսական, տեսչական մարմնի բյուջեի, ինչպես նաև տեսչական մարմնի կողմից ստուգումների տարեկան ծրագրով չնախատեսված ստուգումների անցկացման հետ կապված կազմակերպչական բնույթի գործառույթները:

« Կարչապետի աշխատակազմի գործունեության նպատակներն են՝

- Հանրային կապերի, պետական մարմինների թափանցիկության, տեղեկատվության մատչելիության ապահովումը, որին ուղղված են հանրային իրազեկման և հասարակական-քաղաքական հետազոտությունների շրջանակում « Կառավարության գործունեության լուսաբանումը, ինչպես նաև աջակցությունը պետական մամուլի հրատարակմանը, տեղեկատվության պահպանմանն ու արխիվացման գործընթացներին:

- Քաղաքական կյանքում հասարակության ընդգրկվածության ապահովման նպատակով աշխատակազմի կողմից իրականացվող ծրագրերի և միջոցառումների շրջանակներում աջակցել հասարակական կազմակերպություններին, այդ թվում՝ ազգային փոքրամասնությունների թվով 11 հասարակական կազմակերպությունների, որոնք իրականացնում են՝ կրթական, մշակութային միջոցառումներ, տոնախմբություններ, զանազան քննարկումներ

- Քաղաքացիական ծառայության բնագավառում պետական քաղաքականության իրականացման ապահովում, մասնավորապես, քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստման իրականացում՝ պետական համակարգում պատրաստված և մրցունակ

մասնագետներ ունենալու համար վերապատրաստված աշխատակիցների տեսակարար կշիռը հասցնել 22 %-ի՝ 2022 թվականի 20 %-ի դիմաց:

- Մաքսային միությանը և Միասնական տնտեսական տարածությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության շրջանակում միասնական տեղեկատվական տարածության և ինտեգրացված տեղեկատվական համակարգերի պահպանմանն, արդիականացմանն և զարգացմանն աջակցություն: Վերջինիս համար ապահովվում է ինտեգրացիոն շյուզի սարքավորման սպասարկումն ու գործունակությունը:

- Մեծ կարևորություն տալով Ազգային ինքնության պահպանմանը՝ տոների և հիշատակի օրերին նվիրված միջոցառումների անցկացման ապահովումը

- Միջազգային դատարաններում, միջազգային արբիտրաժներում և այլ միջազգային ատյաններում ՀՀ շահերի ներկայացման և պաշտպանության, դրանց կողմից ընդունված վճիռների և որոշումների կատարման ապահովման գործընթացում արբիտրաժային և այլ վեճերի շրջանակներում ՀՀ շահերը ներկայացնելու և պաշտպանելու համար փաստաբանական, իրավաբանական, փորձագիտական ծառայությունների, վեճը լուծող հաշտարարի ծառայությունների, ՀՀ շահերից բխող խորհրդատվական բնույթի ծառայությունների ձեռքբերման, ինչպես նաև Միջազգային արբիտրաժային տրիբունալի կամ օտարերկրյա ներպետական դատարանի ծախսերի վճարման ապահովում:

Սփյուռքի գծով ծրագրեր.

Աշխատակազմի կողմից իրականացվող ծրագրերի շրջանակներում ապահովվում է նաև Հայաստանում, սփյուռքի համայնքներում, արտերկրում Հայաստանի մասին լիարժեք և հավաստի տեղեկատվության մատչելիություն, տեղեկատվության միջոցով արտաքին աշխարհի հետ հաղորդակցություն ու կապի ամրապնդում, հասարակական, քաղաքական, մշակութային և այլ ոլորտների վերաբերյալ իրադարձությունների լուսաբանում և տարածում, որի նպատակն է տեղեկատվության տարածման միջոցով մերօրյա իրականության, հայ ժողովրդի գրական-մշակութային ժառանգության տարածումը և հանրահռչակումը, Հայոց պատմությանը, մշակութին, հայ մեծերին նվիրված հաղորդումների, հոդվածների, ակնարկների և լրագրության այլ ժանրերով նյութերի պատրաստումն ու հրապարակումը:

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363-Ա որոշման 2021-2026թթ. ծրագրի 1-ին բաժնի (Անվտանգություն և արտաքին քաղաքականություն) 1.4 մասի (Սփյուռքի հետ կապեր)՝ սփյուռքի ոլորտում ՀՀ կառավարությունը

- որդեգրում է գիտական, մասնագիտական, կրթամշակութային, տնտեսական և այլ ոլորտներում համահայկական ցանցերի ստեղծման և զարգացման քաղաքականությունը,

- կարևորում է Հայաստանի զարգացմանը սփյուռքի ներուժի լիարժեք ներգրավումը, սփյուռքի հայ համայնքների՝ բնակության երկրի և Հայաստանի միջև կայուն հարաբերությունների կամրջող դերի մեծացումը, Հայաստան-սփյուռք գործակցության խորացման և ընդլայնման համար այնպիսի քայլերի ու ծրագրերի իրականացումը, որոնք կնպաստեն սփյուռքի մասնակցությանը Հայաստանի հանրային կյանքին,

- առաջնահերթություն է համարում հայրենադարձության խթանումը, ինչպես նաև Հայաստանում սփյուռքահայերի ինտեգրման գործընթացին աջակցումը.

- կարևորում է համահայկական ազգային, հոգևոր, գիտակրթական, մշակութային և այլ կառույցների ամրապնդումը և նրանց դերակատարումը համահայկական խնդիրների լուծման գործում և ջանքեր է գործադրելու սփյուռքը ներկայացնող ներկայացուցչական կազմակերպություն ստեղծելու ուղղությամբ:

- Սփյուռքի գծով հիմնական թիրախներն են.

- Հայաստանի և հայկական սփյուռքի միջև կապերի ամրապնդմանը և զարգացմանը նպաստելը, որին միտված են համայնքային, երիտասարդական, հոգևոր կառույցների հետ աշխատանքների ավելացումը:

- Սփյուռքի ներուժի վերհանումն ու քարտեզագրումը, տեղեկատվական համակարգերի ստեղծումը, ՀՀ զարգացման գործընթացներում ներգրավվածությունը, Հայաստան-Սփյուռք համատեղ ծրագրերի իրականացումը, ըստ ոլորտների համահայկական մասնագիտական ցանցերի ստեղծումը:

«Արդյունահանող ճյուղերի զարգացման ծրագիր» դրամաշնորհային ծրագիր.

ՀՀ կառավարությունը Համաշխարհային բանկի կողմից «Հայաստանի արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանն աջակցության համար ստացել է օժանդակություն (դրամաշնորհ), որի միջոցով ֆինանսավորվելու են արդյունահանող ոլորտում միջազգային ստանդարտին համապատասխան կոնտեքստուալ և ֆինանսական թափանցիկության ապահովման աշխատանքները, տվյալների համակարգված բացահայտումների ավտոմատացված էլեկտրոնային նորարարական համակարգի ստեղծումը, ԱՃԹՆ-ի ազգային զեկույցների կազմումը և հրապարակումը, ոլորտի հիմնական շահառուների կարողությունների հզորացման միջոցառումները, բազմաշահառու խմբի կողմից ոլորտի վերաբերյալ հանրային բանավեճի մշակույթի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքները:

18. ՌԱԴԻՈ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՌԱՐՁԱԿՈՒՄ

Ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման ոլորտը կարգավորվում է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» ՀՀ օրենքով: Նույն օրենքի համաձայն՝ Հանրային հեռարձակողի խորհուրդը հանդիսանում է «Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերություն», «Հայաստանի հանրային ռադիոընկերություն» և «Հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերություն» փակ բաժնետիրական ընկերությունների կառավարման մարմինը:

Հանրային հեռարձակման ռազմավարական նպատակն է ստեղծել և տարածել հանրային նշանակության վստահելի տեսալսողական (մեդիա) բովանդակություն, որը նպաստում է գիտակից և տեղեկացված հասարակության ձևավորմանը, աջակցում է երկրի անվտանգությանը, տնտեսական առաջընթացին, սոցիալական արդարության հաստատմանը, մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանությանը և քաղաքացիների կյանքի բարելավմանը:

Ռազմավարական նպատակի իրականացման համար սահմանվել են ոլորտի հիմնական թիրախները.

- Ստեղծել և տարածել հանրային նշանակության վստահելի տեսալսողական (մեդիա) բովանդակություն,
- Ապահովել տեղեկատվական, ճանաչողական, կրթական, մշակութային, ժամանցային մեդիաբովանդակության բազմազանությունը,
- Տրամադրել հավաստի, անաչառ, բազմակողմանի լրատվություն և որակյալ վերլուծություն՝ Հայաստանում և աշխարհում տեղի ունեցող կարևոր հասարակական-քաղաքական իրադարձությունների վերաբերյալ:
- Ապահովել խոսքի ազատության, բազմակարծության, այլընտրանքային կարծիքի արտահայտման հարթակ:

Ոլորտում իրականացվում է «Ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակում» ծրագիրը, որի նպատակն է բազմազան տեղեկատվական, ճանաչողական, կրթական, ժամանցային հեռուստատեսային և ռադիո հաղորդումների արտադրության և հեռարձակման ապահովումը:

19. ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքաշինության ոլորտում իրականացվող ծախսային գերակայությունները բխում են ՀՀ կառավարության ծրագրից, Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված գործառույթներից, որոնք ուղղված են մարդու կենսագործունեության համար բարենպաստ տարածական միջավայրի ստեղծմանը: Ոլորտում առաջնահերթ ռազմավարական նպատակներից է՝

- միջազգային և եվրոպական ստանդարտներին ներդաշնակ շինարարական նորմերի, տեխնիկական կանոնակարգերի, ստանդարտների, շինարարական նորմերի կանոնների հավաքածուների և այլ նորմատիվ փաստաթղթերի մշակումն ու բազայի ընդլայնումը՝ նպատակ ունենալով խթանել տեխնոլոգիաների զարգացմանը, ինչպես նաև նախագծային և շինարարական աշխատանքների որակի բարձրացմանն ու անվտանգության պահանջների ապահովմանը: Քաղաքաշինական նորմատիվ փաստաթղթերի միջազգային և եվրոպական նորմերին ու ստանդարտներին համապատասխանեցումը:

- քաղաքաշինական պլանավորման հիման վրա համայնքների տարածքային համաչափ զարգացման ապահովումը, նաև կիրառելով միկրոռեգիոնալ մակարդակի պլանավորում: Հանրապետության ողջ տարածքը համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերով ապահովում, քաղաքների մուտքերին հարող միջպետական նշանակության պետական ավտոմոբիլային ճանապարհներին կից հատուկ կարգավորման գոտիների տարածքների կառուցապատման միասնական սխեմաների մշակումը: Պլանավորման փաստաթղթերի հիման վրա տարածքային զարգացումը կապահովվի՝ մարդկանց կյանքի անվտանգությունը, բարենպաստ միջավայրի ձևավորումն ու պահպանումը, պլանավորման ու կառուցապատման որակական երաշխիքների ապահովումը, շենքերի, շինությունների, ինժեներատրանսպորտային

ենթակառուցվածքների կայունության ու երաշխավորված շահագործման, քաղաքաշինական և բնական միջավայրերի միջև ներդաշնակության ապահովման համար նվազագույն պարտադիր պահանջների սահմանումը:

- քաղաքաշինության բնագավառում պետական ծրագրերի իրականացման ապահովումը, որը միտված կլինի անբավարար տեխնիկական վիճակում գտնվող բնակֆոնդի փոխարեն նոր բնակելի ֆոնդի շարունակական ձևավորմանը.

- շենքերի և շինությունների մատչելիությունը և անձնագրավորումը, որի վերջնական արդյունքները կերաշխավորեն մարզերում և համայնքներում բնակվող քաղաքացիների կողմից հանրային նշանակության շենքերի և շինությունների մատչելի շահագործումը, հասարակության բոլոր շերտերի համար ներառականության սկզբունքի կիրառումը:

- աղետի գոտու բնակավայրերի հողամասերը ոչ հիմնական շինություններից ազատումը և քաղաքաշինական միջավայրի վերականգնումը, ինչը միտված է տնակներից/ոչ հիմնական շինություններից ազատել ՀՀ Լոռու և Շիրակի մարզերի բնակավայրերի պետական և համայնքային հողամասերը, վերականգնել այդ տարածքների քաղաքաշինական միջավայրը և ներդրումային գրավչությունը:

Նշված նպատակները բխում են «Քաղաքաշինության մասին», «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքների, ՀՀ հողային օրենսգրքի դրույթներից, այլ օրենքներից և իրավական ակտերից, համահունչ են ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակներին, համապատասխանում են նշված բնագավառում միջազգային պրակտիկային, «Լանդշաֆտի Եվրոպական կոնվենցիայի» գաղափարախոսությանը:

20. ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ վիճակագրական կոմիտեն ՀՀ պաշտոնական վիճակագրության գլխավոր արտադրողն է և համակարգում է ազգային վիճակագրական համակարգում պաշտոնական վիճակագրության մշակմանը, արտադրությանը և տարածմանն ուղղված ողջ գործունեությունը, բացառությամբ ՀՀ կենտրոնական բանկի:

Պաշտոնական վիճակագրության ոլորտում որդեգրված ռազմավարությունն ուղղորդված է «Պաշտոնական վիճակագրության մասին» օրենքով սահմանված հիմնական խնդիրների իրագործման ապահովմանը և խարսխվում է պաշտոնական վիճակագրության հիմնարար սկզբունքների վրա, համաձայն որոնց՝ վիճակագրությունը պետական մարմինների, միջազգային կազմակերպությունների, հանրության, բիզնեսի պահանջմունքների բավարարման համար ծրագրային աշխատանքի ընթացքում պետք է ապահովի անկողմնակալություն (անկախություն), տեղեկատվությունից օգտվելու հավասար մատչելիություն, պրոֆեսիոնալ ստանդարտներ, արդյունավետություն, հաշվետվողականություն և թափանցիկություն, սկզբնական (անվանական) տվյալների գաղտնիություն և այլն: Քաղաքական, վարչական, գերատեսչական շահերի միջև առկա բախումներում պաշտոնական վիճակագրությունը չներքաշելու երաշխիքները սահմանված են պաշտոնական վիճակագրության հիմնարար սկզբունքներով:

Ոլորտի քաղաքականության հիմնական թիրախն է՝ ազգային պաշտոնական վիճակագրության արտադրություն և տարածում՝ միջազգային վիճակագրական ստանդարտների (ներառյալ՝ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի Տվյալների տարածման հատուկ ստանդարտը) պահանջներին համապատասխան (այդ թվում՝ ռեսուրսների մասով, հոդված 13, մաս 1 և հոդված 14, մաս 2 և 3):

21. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

21.1. ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ

Հանրապետության նախագահի աշխատակազմն ապահովում է Հանրապետության նախագահի՝ Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը:

Հանրապետության նախագահի աշխատակազմի միջնաժամկետ նպատակներն են՝

1. Հանրության կողմից Հանրապետության նախագահի և նրա աշխատակազմի գործառույթների հստակ ընկալում, հանրության վստահության ձեռք բերում և ամրապնդում: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Հանրապետության նախագահի և աշխատակազմի կողմից բարեգործական թիրախային ծրագրերի իրականացում, այդ ծրագրերի պատշաճ լուսաբանում,

- Պաշտոնական ինտերնետային կայքի միջոցով Նախագահի լիազորությունների հստակ և հանրամատչելի եղանակով ներկայացում, առանձին մանկական և/կամ երիտասարդական էջի ստեղծում

- Նախագահի նստավայրում այցելուների կենտրոնի ստեղծում, մշակութային միջոցառումների կազմակերպում,

- Սոցիալական մեդիայում ակտիվ գործունեության շարունակություն, հետևորդների թվի ավելացում,

- Հանրապետության նախագահի և աշխատակազմի իրականացրած ծրագրերի վերաբերյալ հաշվետվողականության ապահովում, ընկալելի ձևով դրանց ներկայացում վերջնական արդյունքի ցուցադրմամբ,

- Նախագահին դիմած անձանց նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի ցուցաբերում, արագ արձագանքի ապահովում, հետևողականություն:

2. Նոր գաղափարներ գեներացնող և ռազմավարական ծրագրեր մշակող լոկոմոտիվի դերի ստանձնում և այդ դերի ճանաչելիություն հանրության կողմից: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Հանդես գալ նախաձեռնություններով, հայեցակարգերով, զարգացման տեսլականներով տարբեր ոլորտների վերաբերյալ՝ առաջարկելով նորարար լուծումներ,

- Կազմակերպել թեմատիկ կոնֆերանսներ, գիտաժողովներ և քննարկումներ՝ լավագույն միջազգային փորձագետների և շահագրգիռ անձանց ներգրավմամբ,

- Մրցույթների միջոցով վեր հանել երկրի զարգացմանն ուղղված գաղափարները, աշխատել այդ գաղափարների իրագործման հայեցակարգերի մշակմանն ուղղությամբ:

3. ՀՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի, ՀՀ-ի և սփյուռքի, ՀՀ-ի և այլ երկրների միջև առանձնահատուկ կամուրջի դերի ստանձնում և այդ դերի ճանաչելիություն հանրության կողմից:

Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Համաշխարհային հարթակներում Հայաստանի ներկայացում, օրինակ՝ գիտաժողովներին, ցուցահանդեսներին մասնակցություն,

- Հայկական պատմամշակութային ժառանգությանն ու արժեքների պահպանությանը և դրանց ճանաչմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,

- Հայաստանի ճանաչելիության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների կազմակերպում, միջազգային հեղինակավոր միջոցառումների հյուրընկալում Հայաստանում:

4. Նախագահի աշխատակազմի դիրքավորում՝ որպես ցանկալի աշխատավայր: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Նախագահի աշխատակազմում ապահովել աշխատակցի հարմարավետության համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ,

- Ստեղծել աշխատակիցների վերապատրաստման մեխանիզմներ, այդ թվում՝ հեռակա ուսուցման հնարավորությամբ,

- Ապահովել աշխատակցի առաջխաղացման մեխանիզմները և պարբերաբար գնահատել աշխատանքից բավարարվածությունը:

21.2. ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Հանրապետությունը խորհրդարանական կառավարման երկիր է և Ազգային ժողովը ոչ միայն ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիր իշխանությունը, այլև օժտված է իրականացնելու սահմանադրությամբ իրեն վերապահված գործադիր իշխանության գործունեության վերահսկողական գործառույթ: Որպես լեգիտիմ և ժողովրդավար խորհրդարան՝ Ազգային ժողովը ձգտում է հնարավորինս բաց և թափանցիկ լինել հանրության առջև՝ ապահովելով ՀՀ-ում արդյունավետ օրենսդրական դաշտ:

ՀՀ Ազգային ժողովը գործում է Սահմանադրությանը և իր կանոնակարգին համապատասխան՝ ձևավորելով և կատարելագործելով օրենսդրական դաշտը:

ՀՀ Ազգային ժողովի միջնաժամկետ նպատակներն են՝

- Իրականացնել ՀՀ ԱԺ դերի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներ ամրապնդելով խորհրդարանի և հանրության կապը,

- միջազգային խորհրդարանական կազմակերպությունների ներգրավմամբ համաշխարհային հարթակներում իրականացնել հայկական պատմամշակութային ժառանգության և արժեքների պահպանման և ճանաչման ուղղված միջոցառումներ,
- հանդես գալ երկրի զարգացմանն ուղղված նոր գաղափարների և ռազմավարական ծրագրերի հայեցակարգերի մշակմամբ,
- կազմակերպել Հայաստանի ճանաչելիության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներ՝ հյուրընկալելով միջազգային հեղինակավոր միջոցառումների,
- ստեղծել այցելուների կենտրոն,
- բարձրացնել ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի փորձագիտական և վերլուծական ներուժը խորհրդարանական վերահսկողության ոլորտում,
- իրականացնել ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի կարողությունների հզորացմանն ուղղված միջոցառումների՝ այդ թվում այլ երկրների խորհրդարանների աշխատակազմերի հետ համագործակցության հաստատում և գործող կապերի խորացում
- ՀՀ ԱԺ աշխատակազմը դարձնել հրապուրիչ աշխատավայր՝ աշխատակցի համար ապահովելով վերապատրաստման, առաջխաղացման և գնահատման անհրաժեշտ մեխանիզմներ:

21.3. ԴԱՏԱԽԱԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

- Կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցագործության դեմ պայքարի ոլորտում « Դատախազության կողմից միջնաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվում է իրականացնել մի շարք միջոցառումներ, մասնավորապես.
- ձեռնարկվելու են անհրաժեշտ միջոցառումներ՝ կոռուպցիոն բնույթի և կազմակերպված հանցագործությունները ժամանակին հայտնաբերելու և բացահայտելու հարցում այլ իրավապահ մարմինների հետ համագործակցությունը խորացնելու ուղղությամբ,
- իրականացվելու են համապատասխան միջոցառումներ՝ ուղղված կոռուպցիոն երևույթների ծագման, դրանց պատճառների և նպաստող պայմանների, օրենսդրական թերի կարգավորումների հայտնաբերմանը՝ օրենսդրական բարեփոխումների իրականացմանը նպաստելու նպատակով,
- միջոցներ են ձեռնարկվելու կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում իրավապահ մարմինների նկատմամբ հանրության վստահությունը բարձրացնելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ հասարակական հնչեղություն ունեցող կոռուպցիոն հանցագործությունների քննության ընթացքի և ավարտի մասին հանրությանն իրազեկելու միջոցով,
- ակտիվացվելու է համագործակցությունը կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում գործունեություն իրականացնող մարմինների, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների հետ,
- շարունակվելու են միջոցներ ձեռնարկվել Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և Հայաստանի Հանրապետությունում կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացման ազգային ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման ուղղությամբ:
- Պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողության ոլորտում « Դատախազության կողմից.
- խստացվելու է հիշյալ ոլորտում դատախազական հսկողության առարկա հանդիսացող իրավական ակտերի և մյուս փաստաթղթերի օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ հսկողությունը և, ըստ անհրաժեշտության, դատախազական ներգործության միջոցներ կիրառելու պրակտիկան,
- շարունակվելու են հետևողականորեն միջոցներ ձեռնարկվել՝ ուղղված ազատագրկման վայրերում կոռուպցիոն երևույթների հայտնաբերմանը և մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելուն,
- ուժեղացվելու է հսկողությունը ազատագրկման վայրերում պահվող անձանց հիմնարար իրավունքների, հատկապես վերջիններիս բժշկական օգնություն ստանալու իրավունքի պատշաճ իրացումն ապահովելու նկատմամբ,
- պարբերաբար ուսումնասիրվելու և ամփոփվելու է պատիժների ու հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության ոլորտում դատախազական հսկողության պրակտիկան և,

ըստ այդմ, կանխորոշվելու են պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողության ոլորտի գերակա ուղղությունները:

- Դատարանում մեղադրանքի պաշտպանության և վճիռների, դատավճիռների և որոշումների բողոքարկման ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- բարձրացվելու է դատարանում մեղադրանքի պաշտպանության որակը,

- ապահովվելու է մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթի ինքնուրույնությունը և ակտիվությունը՝ մինչդատական վարույթից դրա անբաժանելիությունը չափավոր բացառելու միջոցով,

- վեր են հանվելու մեղադրանքի պաշտպանության և դատական ակտերի բողոքարկման գործառույթների իրականացման հետ կապված իրավակարգավորման խնդիրները ու նախաձեռնողականություն է ցուցաբերվելու դրանք հստակ ուղղություններով լուծելու հարցում,

- սահմանվելու և ապահովվելու են վերահսկողության մեխանիզմներ մեղադրանքի պաշտպանության նկատմամբ՝ նկատի ունենալով այդ դատավարական փուլի առանձնահատկությունները,

- ապահովվելու է գործի ելքի վրա ազդող դատավարական գործողությունների՝ մեղադրանքը փոփոխելու և մեղադրանքից հրաժարվելու լիազորությունների օրինականությունը,

- իրականացվելու է միասնական պատժողական քաղաքականություն՝ ապահովելով պատիժների կիրառման համաչափությունը,

- ուժեղացվելու է վերահսկողությունը դատական ակտերի բողոքարկման ոլորտում՝ պատշաճ բողոքներ նախապատրաստելու և ներկայացնելու, վճռաբեկ բողոքարկման ոլորտում հատկապես իրավունքի զարգացման խնդիրներ առաջադրելու նպատակով:

- Պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- ակտիվացվելու է օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում քաղաքացիական դատավարության կարգով պետության գույքային շահերի, վարչական դատավարության կարգով պետության գույքային և ոչ գույքային շահերի և քրեական դատավարության կարգով հանցագործությամբ պետությանը ուղղակի պատճառված գույքային վնասի հատուցման հայց հարուցելու համար անհրաժեշտ ուսումնասիրությունների կատարման պրակտիկան,

- բարձրացվելու է դատախազության տարածքային ստորաբաժանումների կողմից պետությանը պատճառված վնասի հատուցման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների արդյունավետությունը, հաշվի առնելով դատախազների ծանրաբեռնվածության աստիճանը՝ ակտիվացվելու է տարածքային դատախազությունների համագործակցությունը հանրապետական և տեղական հսկողական-տեսչական մարմինների հետ՝ դրանց ակտերով արձանագրված վնասների կապակցությամբ դատախազական ներգործության միջոցներ ձեռնարկելու միջոցով:

- Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության, դրա ծավալների և շահագրգիռ անձանց շրջանակի վերաբերյալ տվյալներ ձեռք բերելու նպատակով իրականացվելու են հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրություններ, այդ նպատակով պահանջվելու են անհրաժեշտ իրավական ակտեր, փաստաթղթեր, տեղեկություններ (այդ թվում՝ հարկային կամ մաքսային գաղտնիք համարվող), նախնական քննության տվյալներ,
- ուսումնասիրության արդյունքներով դիմումներ են ներկայացվելու առաջին ատյանի դատարան՝ հայցի նախնական ապահովման միջոցներ, ինչպես նաև ապացույցների նախնական ապահովում կիրառելու մասին.
- ներկայացրած նյութերի և հավաքված ապացույցների հիման վրա կազմվելու են ուսումնասիրության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացություններ, հարուցվելու են գույքի քաղաքացիական բռնագանձման հայցեր, կնքվելու են հաշտության համաձայնություններ.
- նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներ ի հայտ գալու դեպքում, « քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով դատական ակտի վերանայման բողոք նախապատրաստելու և ներկայացնելու նպատակով վերսկսվելու են ավարտված ուսումնասիրությունները

21.4. ՔՆՆՀԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

« քննչական կոմիտեն՝ որպես նախաքննություն իրականացնող մարմին պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր միջոցառումները, որպեսզի քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարած յուրաքանչյուր ոք հայտնաբերվի և ենթարկվի պատասխանատվության: « քննչական կոմիտեի քննիչները քրեական գործի պատշաճ քննությունն ու դրա արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով կատարում են օրենքով իրենց վերապահված բազմաթիվ քննչական գործողություններ՝ հարցաքննություններ, խուզարկություններ, զննություններ, առգրավումներ, անձանց կամ իրերի ճանաչումներ, քննչական փորձարարություններ, նշանակում են տարաբնույթ փորձաքննություններ և այլն: Քրեական գործերի նախաքննության ընթացքում վարույթ իրականացնող մարմինը պարզում է նաև հանցագործությունների կատարմանը նպաստող պատճառներն ու պայմանները, որից հետո դրանք վերացնելու և կանխելու նպատակով համապատասխան մարմիններին ներկայացնում է միջնորդագրեր: Բացի այդ քննչական կոմիտեն զբաղվում է հանցագործությունների քննության մեթոդիկայի ուսումնասիրությամբ, ձեռնարկում է միջոցառումներ՝ քննության դրական փորձը քննչական պրակտիկայում ներդնելու ուղղությամբ: Բացի այդ՝ քննարկում և լուծում է ստացված դիմումներն ու բողոքները: Այս ամբողջ գործունեության վերջնական արդյունքը՝ քննության բազմակողմանիության, լրիվության, օբյեկտիվության և արդյունավետության, մարդու և քաղաքացու իրավունքների, հիմնարար ազատությունների, անձնական անձեռնմխելիության և մյուս իրավունքների պաշտպանության ապահովումն է, ինչպես նաև նախաքննության ժամկետների անհարկի ձգձգումների բացառումը, պետությանը և քաղաքացիներին պատճառված վնասի վերականգնման ապահովումը, « միջազգային պայմանագրերով նախատեսված քրեական գործերով իրավական օգնություն ցույց տալու հարցերի լուծումը, կոռուպցիոն երևույթների ծագման,

դրանց պատճառների և նպաստող պայմանների բացահայտմանն ու դրանց կանխմանն ուղղված գործողությունների իրականացումը, որը բխում է ՀՀ կառավարության 2019 թվականի ծրագրից:

ՀՀ քննչական կոմիտեի կողմից իրականացվող գործունեության հիմնական նպատակն է քրեական գործերի քննությունը, որի շրջանակներում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ նշանակել մի շարք փորձաքննություններ, դատավարական փաստաթղթերը ներկայացնել թարգմանության, իրավական օգնության համար կազմել և ուղարկել միջազգային հարցումներ՝ համապատասխան երկրի պաշտոնական լեզվով: Բացի այդ քննչական կոմիտեի գործունեության ընթացքում քննիչների վերապատրաստման և պատրաստման գործընթացն ապահովելու համար նրանց ներգրավվում են մի շարք դասընթացներում, համապատասխան վերապատրաստման ծրագրերում, մասնագիտական պատրաստում անցնող ունկնդիրներին տրամադրվում է կրթաթոշակ, ինչպես նաև աշխատանքներ են տարվում ՀՀ քննչական կոմիտեի տեխնիկական հագեցվածության բարելավման ուղղությամբ:

21.5. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀՀ սահմանադրական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում ապահովելով Սահմանադրության գերակայությունը և անմիջական գործողությունը, որպես ռազմավարական առաջնահերթ խնդիր Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացնում է սահմանադրական արդարադատություն:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով շարունակելու է որոշել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, ՀՀ կառավարության, ՀՀ վարչապետի, ՏԻՄ որոշումների, մինչև միջազգային պայմանագրերի վավերացումը նրանցում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը ՀՀ սահմանադրությանը, ինչպես նաև լուծելու է հանրահավաքների արդյունքների ու պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ապահովում ծրագրով նախատեսված ՀՀ սահմանադրական դատարանի առաջնահերթ ռազմավարական նպատակներն են.

- Բարձրացնել սահմանադրական արդարադատության արդյունավետությունը, ապահովել Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրության գերակայությունն ու անմիջական գործողությունը,
- իր գործունեությամբ նպաստել սահմանադրության և նրանում ամրագրված իրավունքների ու պարտավորությունների նկատմամբ հասարակության վստահության բարձրացմանը,
- սահմանված կարգով որոշում կայացնել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների և այլ նորմատիվ ակտերի սահմանադրությանը համապատասխանության մասին,
- շարունակել Հանրապետությունում իրավունքի գերակայության ապահովման ուղղությամբ գործունեությունը:

Հիմնական գերակա վերջնական արդյունքները, որոնց վրա գերատեսչությունը ձգտում է ներագրել, նրանց իրագործման ռազմավարությունով ՀՀ սահմանադրական դատարանը հետամուտ կլինի հետևյալ արդյունքներին, մասնավորապես՝

Օրենքով սահմանված կարգով որոշել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, մինչև վավերացումը որոշել միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը ՀՀ սահմանադրությանը, լուծել հանրաքվեների հետ կապված վեճերը:

Սահմանադրական դատարանի այս լիազորությունը սահմանված է Սահմանադրությամբ և առաջնահերթ է հանդիսանում առաջիկա տարիների համար:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ապահովում ծրագրի իրականացման արդյունքում ակնկալվում է Օրենքով սահմանված կարգով լուծելով ընդունված որոշումների, օրենքների, իրավական այլ ակտերի սահմանադրությանը համապատասխանությունը՝ ապահովել նրանց արդյունավետ գործողությունը:

21.6. ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ որպես անկախ սահմանադրական ինստիտուտ, հետևում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև կազմակերպությունների կողմից մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանմանը, նպաստում է խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնմանը, իրավունքներին ու ազատություններին առնչվող նորմատիվ իրավական ակտերի կատարելագործմանը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեությունն ընդգրկում է հետևյալ հիմնական ուղղությունները.

- անհատական բողոքների և դիմումների քննարկում, մշտադիտարկման այցեր, դրանց արդյունքներով համակարգային խնդիրների վերահանում,
- մարդու իրավունքներին և ազատություններին վերաբերող նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ իրավասու մարմին կարծիքների տրամադրում,
- մարդու իրավունքների ու ազատությունների ապահովմանն ուղղված օրենսդրական նախագծերի մշակում,
- օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, ՀՀ կառավարության և ՀՀ վարչապետի որոշումների, ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով Սահմանադրական դատարան դիմումների հասցեագրում,
- Սահմանադրական դատարանում քննվող՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին հակասությանը վերաբերող դիմումների վերաբերյալ հատուկ կարծիքների ներկայացում,

- մարդու իրավունքների կրթությանն ու իրազեկմանն ուղղված շարունակական միջոցառումների անցկացում,

- մարդու իրավունքների մանդատ ունեցող միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպությունների հետ աշխատանք՝ միտված Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավիճակի ներկայացմանն ու բարելավմանը:

«Մարդու իրավունքների պաշտպանություն» ծրագրի վերջնական արդյունքի հիմնական թիրախային նպատակն է՝ Մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների համաշխարհային միավորման անկախ հանձնախմբի կողմից Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանի հաստատությանը շնորհված ամենաբարձր «A» միջազգային հեղինակավոր կարգավիճակի պահպանումը (վերահաստատումը):

21.7. ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Բարձրագույն դատական խորհուրդն անկախ պետական մարմին է, որը Սահմանադրությամբ և «ՀՀ դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքով սահմանված լիազորություններն իրականացնելու միջոցով երաշխավորում է դատարանների և դատավորների անկախությունը: Բարձրագույն դատական խորհրդի գլխավոր նպատակն է նախադրյալներ ստեղծել Հայաստանում ձևավորելու արդարադատության անկախության, անաչառության, մատչելիության, թափանցիկության, հաշվետվողականության և արդյունավետության նոր մշակույթ: Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից որդեգրվել են փոխկապակցված ու փոխլրացնող ռազմավարական ուղղություններ, մոտեցումը համակարգային է, հատվածական կամ այսրուպեական լուծումները չեն կարող ակնկալվող արդյունքներն ապահովել: Հստակ առանձնացվում են ճգնաժամային և ֆունկցիոնալ կառավարման խնդիրներ:

Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից մշակված արդյունավետ արդարադատության արդյունավետության ռազմավարական առաջնահերթությունների շրջանակներում նախատեսվում են օրենսդրական և կազմակերպչական բնույթի այնպիսի քայլեր, ինչպիսիք են արդարադատության ծախսատարության կրճատումը, էլեկտրոնային արդարադատության փուլային ներդրումը, դատական գործերի կառավարման ժամանակակից թվայնացված համակարգի ներդրումը, արդարադատության համակարգային մշտադիտարկումը, դատական արխիվների և ընթացիկ գործերի ամբողջական թվայնացման համակարգի արմատավորումը, դատարանների շենքային ու նյութատեխնիկական պայմանների որակական բարելավումը, դատարանների ու դատավորների նյութական ու սոցիալական անկախության անհրաժեշտ ու բավարար երաշխիքների ապահովումը, դատավորների օպտիմալ ծանրաբեռնվածության ապահովումը:

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում հիմնական ծախսային գերակայություններն են.

Սահմանված ժամանակահատվածում, ինչպես նաև հաջորդող տարիներին թիրախային նպատակը համարվում է WEF-ի ցուցանիշի՝ դատական համակարգի անկախությունը իշխանության այլ ճյուղերի, անհատների կամ ընկերությունների ազդեցությունից, բարելավումը՝ միջազգային

հարթակում դիրքի ամրապնդման համար, անկախ, անաչառ, մատչելի, արդյունավետ ու հաշվետու արդարադատություն ունենալու համար:

21.8. ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հանձնաժողովի գործունեության ոլորտն առնչվում է.

1. ՀՀ Կառավարության 2019 թվականի հոկտեմբերի N 1332-Ն որոշմամբ սահմանված կոռուպցիայի կանխարգելման քաղաքականությանը՝ ինստիտուցիոնալ համակարգի ներդրման և կայացման առումով,

2. «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված հայտարարագրման համակարգին, ինչպես նաև

3. «Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի մասին» օրենքով սահմանված Հանձնաժողովի հետևյալ լիազորությունների իրականացմանը՝

- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց, համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց կողմից «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված անհամատեղելիության պահանջների և այլ սահմանափակումների, ինչպես նաև պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց վարքագծի կանոնների խախտումների և իրավիճակային շահերի բախման դեպքերի վերաբերյալ դիմումների քննություն և որոշումների կայացում,

- հայտարարատու պաշտոնատար անձանց, այդ թվում՝ «Կուսակցությունների մասին» սահմանադրական օրենքով նախատեսված՝ կուսակցությունների ղեկավար մարմինների պաշտոնատար անձանց և հայտարարագրերի ռեեստրի վարում, հայտարարագրի ձևանմուշի, հայտարարագրի լրացմանը ներկայացվող պահանջների, հայտարարագրերի ռեեստրի տվյալների ցանկի, հայտարարագրի ներկայացման և հայտարարագրված տվյալներում փոփոխություն կատարելու, հայտարարագրի արխիվացման կարգերի, ինչպես նաև հայտարարագրերի վերլուծության մեթոդաբանության և ռիսկային չափորոշիչների սահմանում

- հայտարարագրմանն առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում,

- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց վարքագծի կանոնների վերաբերյալ խորհրդատվական բնույթի պարզաբանումներ, ինչպես նաև շահերի բախման իրավիճակի լուծմանն ուղղված քայլեր ձեռնարկելու վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացում,

- անհամատեղելիության պահանջների և այլ սահմանափակումների, վարքագծի կանոնների խախտումների, շահերի բախման դեպքերի վիճակագրության վարում,
- Հանրային ծառայողների կողմից նվերների հաշվառման ռեեստրի ներդրում և վարում
- պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կոռուպցիոն ռիսկերի կառուցակարգերի ներդրում և կիրառում
- կոռուպցիայի դեմ պայքարին առնչվող ռազմավարությունների և միջոցառումների ծրագրերի (այդ թվում՝ ոլորտային), նախագծերի փորձագիտական վերլուծություն և դրանց վերաբերյալ իրավասու մարմինն առաջարկությունների ներկայացում,
- կոռուպցիայի կանխարգելման ծրագրերի մշակում և դրանց ներկայացում « Կառավարությանը,
- կոռուպցիայի դեմ պայքարին առնչվող հարցերով կրթական և հանրային իրազեկման բարձրացման ծրագրերի և իրականացնում միջոցառումների մշակում,
- իր մշակած հակակոռուպցիոն ծրագրերի և դրանց իրականացման միջոցառումների ծրագրի (այդ թվում՝ ոլորտային) կատարման վերաբերյալ մոնիտորինգի զեկույցների մշակում, դրանց վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացում իրավասու մարմիններին,
- «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով պետական պաշտոններում նշանակման ենթակա անձանց բարեվարքության ուսումնասիրության իրականացում,
- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց, հանրային ծառայողի վարքագծի տիպային կանոնների (կանոնագիրքը) ընդունում,
- կուսակցությունների ընթացիկ ֆինանսական գործունեության նկատմամբ վերահսկողության իրականացում, ներառյալ՝ կուսակցությունների տարեկան հաշվետվությունների ներկայացման պահանջների պահպանման և դրանցում առկա տեղեկատվության և տվյալների արժանահավատության և ամբողջականության ստուգում, դրանց առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում և լուծում, տարեկան հաշվետվությունների աուդիտի կազմակերպում, կուսակցությունների ղեկավար մարմինների պաշտոնատար անձանց հայտարարագրում (համակարգի ներդրում, ռեեստրի վարում, հայտարարագրերի ստուգում և վերլուծություն, դրանց առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում և լուծում), «Կուսակցությունների մասին» սահմանադրական օրենքով նախատեսված պետական նպատակային ֆինանսավորման միջոցների օգտագործման ստուգում, թեկնածուների, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամներ, քարոզչության հիմնադրամ կատարված նվիրատվությունների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրերի ներկայացման պահանջների պահպանման, դրանցում առկա տեղեկատվության և տվյալների արժանահավատության ու ամբողջականության ստուգում և այլն:

Միջնաժամկետ հատվածում Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի նպատակն է կոռուպցիայի կանխարգելման և բարեվարքության միասնական համակարգի արդյունավետ կիրառման ապահովումը: Այդ կապակցությամբ միջնաժամկետ հատվածում Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովը սահմանել է հետևյալ հիմնական թիրախները՝

- Օրենսդրական փոփոխությունների և ինստիտուցիոնալ նոր համակարգի ներդրում և կատարելագործում,
- Բարեվարքության ապահովման, կոռուպցիայի կանխարգելման հանրային իրազեկում և կրթություն,
- Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կարողությունների զարգացում
- Կոռուպցիայի կանխարգելման հաշվետվողականության ապահովում
- Բարեվարքության ապահովման և կոռուպցիայի կանխարգելման մեխանիզմների թվայնացում:

Ակնկալվում է նշված թիրախների միջոցով ապահովել Եվրոպայի խորհրդի Կոռուպցիայի դեմ պայքարող պետությունների խմբի (ԳՐԵԿՈ) 4-րդ և 5-րդ փուլի գնահատումների ամբողջական համապատասխանելիություն, ինչպես նաև Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության գնահատման դրական արդյունքներ 100%-ի չափով: Ակնկալվում է նվազեցնել կառավարման և առևտրային կոռուպցիայի տարածվածությունը՝ զարգացնելով կոռուպցիայի կանխարգելման և բարեվարքության ապահովման ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները պետական կառավարման, տեղական ինքնակառավարման և մասնավոր ոլորտներում, ինչպես նաև բարձրացնելով կոռուպցիայի նկատմամբ հանրային զգայունակությունը:

21.9. ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովը պետական ինքնավար մարմին է, որն ապահովում է տնտեսական գործունեության ազատությունը, ազատ տնտեսական մրցակցությունը, բարեխիղճ մրցակցության և ձեռնարկատիրության զարգացման համար անհրաժեշտ միջավայրը և իրականացնում է սպառողների շահերի պաշտպանությունը: Հանձնաժողովի առջև դրված խնդիրներն են՝

- ձեռնարկատիրության զարգացման և սպառողների շահերի պաշտպանության նպատակով տնտեսական մրցակցության պաշտպանումը ու խրախուսումը,
- բարեխիղճ և ազատ մրցակցության համար անհրաժեշտ միջավայրի ապահովումը,
- հակամրցակցային գործունեության կանխարգելումը, սահմանափակումը և նախազգուշացումը,
- տնտեսական մրցակցության պաշտպանության նկատմամբ վերահսկողությունը:

Հանձնաժողովը, համաձայն ծրագրային բյուջետավորման գործընթացի, յուրաքանչյուր տարի պարտավոր է իրականացնել 100 ուսումնասիրություն և լայն սպառման պարենային և ոչ պարենային

նշանակության ապրանքների և ծառայությունների հինգ շուկաների (ոլորտների) ուսումնասիրություններ: Ապրանքային շուկայի մրցակցային իրավիճակը գնահատող ուսումնասիրությունները սահմանում են ապրանքային շուկայի կառուցվածքը, կենտրոնացվածության աստիճանը, օրենսդրական խնդիրները և մրցակցությունը սահմանափակող երևույթները:

«Տնտեսական մրցակցության պաշտպանություն» ծրագրի շրջանակներում Հանձնաժողովի ոլորտային ծախսերի գերակա ուղղություններն են.

- Տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,
- «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» օրենքում և հարակից մի շարք օրենքներում կատարված փոփոխությունների և լրացումների հիման վրա նորմատիվ իրավական ակտերի լրամշակում և նոր նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունում,
- Ապրանքային շուկաներում «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված չարաշահումների սահմանափակումը, կանխումը, արգելումը, ձեռնարկատիրության զարգացման նպաստումը,
- Միջազգային համանման կառույցներին ինտեգրվելը և փորձի փոխանակումը:

21.10. ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌԱԴԻՈՅԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովը (այսուհետ՝ Հանձնաժողով) սահմանադրական կարգավիճակ ունեցող անկախ պետական մարմին է, որն ապահովում է հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատությունը, անկախությունը և բազմազանությունը, վերահսկում է տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողների, ցանցային և մուլտիպլեքս օպերատորների, ինչպես նաև տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների գործունեությունը:

Հանձնաժողովի հիմնական գործառույթներն են՝

- հանրային մուլտիպլեքսում սլոթի օգտագործման լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.
- լսողական ծրագրի հաճախականության օգտագործման լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.
- մասնավոր մուլտիպլեքս օպերատորի գործունեության լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.
- ցանցային օպերատորի գործունեության լիցենզավորում.
- տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողի կարգավիճակի տրամադրում՝ հեղինակազորում.
- տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների ծանուցումների հաստատում.
- ոչ գծային տեսալսողական տեղեկատվության հեռարձակման գործունեություն իրականացնելու թույլտվությունների տրամադրում.

- լիցենզիա ստացած անձանց ցուցակի կազմում և հրապարակում, լիցենզիայում նշված պայմանների և «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողության իրականացում.
- տեսալսողական հաղորդումների տեսագրությունների և ձայնագրությունների ընտրանքային դիտարկման միջոցով օրենսդրության և լիցենզիայի պահանջներին դրանց համապատասխանության պարզում.
- «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի խախտման կամ իր որոշումները չկատարելու դեպքում պատասխանատվության միջոցների կիրառում.
- տեսալսողական մեդիաձառայություն մատուցողների կողմից նախընտրական քարոզչության՝ Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքով սահմանված կարգի պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն.
- տեսալսողական մեդիաձառայություն մատուցողների, ցանցային և մուլտիպլեքս օպերատորների և տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների գործունեության վերաբերյալ բողոքների, առաջարկությունների և հարցումների ուսումնասիրում և պատասխանում կամ եզրակացության տրամադրում.
- տեսալսողական մեդիաձառայություն մատուցողների և ցանցային օպերատորների գործունեության մշտադիտարկում.
- «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում ստուգումների և ուսումնասիրությունների իրականացում.
- Հանրային հեռարձակողի ծրագրերում տեղեկատվական, կրթական, մշակութային և ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանության ապահովման համար վերահսկողության իրականացում.
- օրենքով սահմանված դեպքերում կարգերի, մեթոդաբանությունների և այլ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունում:

ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում Հանձնաժողովի կողմից իրականացվելիք հիմնական գերակա ծախսային ուղղություններն են՝

- Տեսալսողական մեդիաձառայություն մատուցողների գործունեության վերահսկում և կարգավորում, ինչը կնպաստի ոլորտային նպատակների իրագործմանը.
- Հանրային մուլտիպլեքսում սլոթի օգտագործման և լսողական ծրագրի հաճախականության օգտագործման լիցենզավորման մրցույթների անցկացում, ներառյալ մարզային սփռման մրցույթների, ինչը տեղեկատվություն ստանալու ավելի լայն ընտրության հնարավորություն կտա սպառողներին, իսկ մարզերի բնակչությանը՝ մշտապես իրագեկ լինելու տեղական նորություններին և մարզերին առնչվող խնդիրներին.
- Մասնավոր մուլտիպլեքս օպերատորի գործունեության լիցենզավորման մրցույթի անցկացում, ինչը կնպաստի տեսալսողական ծրագրերի հեռարձակման թվայնացման համակարգի

կայուն գործարկմանը, ինչպես նաև կապահովի նոր սուբյեկտների մուտքը տեսալսողական շուկա՝ նպաստելով մեդիաների միջև հավասարակշռված մրցակցային միջավայրի ստեղծմանը.

21.11. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքներն ուղղված են ընտրական գործընթացների պատշաճ կազմակերպմանն ու անցկացմանը, դրանց բարելավմանն ու կատարելագործմանը, ընտրական իրավունքի և ընտրական գործընթացների վերաբերյալ ուսուցումների և դասընթացների կազմակերպմանը, դասավանդման նոր մեթոդաբանության, ուսուցման նոր հարթակների մշակմանն ու ներդրմանը և ընտրական գործընթացների վերաբերյալ հանրային իրազեկման ապահովմանն ու ընդլայնմանը:

Վերոգրյալի ապահովման համար իրականացվում են վերլուծություններ, ուսումնասիրություններ, կազմակերպվում են Հանձնաժողովի անդամների և Հանձնաժողովի աշխատակիցների վերապատրաստումներ, անցկացվում են սեմինարներ, կոնֆերանսներ, ապահովվում են շփումներ շահագրգիռ մասնակիցների հետ (կուսակցությունների ներկայացուցիչներ, հասարակական կազմակերպություններ, զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչներ, տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ և այլն):

Հանձնաժողովը համագործակցում է հասարակական կազմակերպությունների հետ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար ընտրական գործընթացներն առավել մատչելի դարձնելու ուղղությամբ: Նշված աշխատանքները կնպաստեն նաև « Կառավարության ծրագրով սահմանված նպատակին, ըստ որի՝ «վերահաստատելով հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված հետևողական ջանքերը՝ « Կառավարությունը շարունակելու է ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ բացառելու համար հաշմանդամության հիմքով խտրականությունը կյանքի բոլոր ոլորտներում», և « Կառավարության ծրագրով սահմանված՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանությանը և նրանց սոցիալական ներառման ապահովման խնդրի լուծմանը:

Հանձնաժողովը ապահովում է կանանց լիարժեք և արդյունավետ մասնակցությունը և հավասար հնարավորությունները քաղաքական, տնտեսական և հանրային կյանքում որոշումների կայացման բոլոր մակարդակներում ղեկավար դիրք զբաղեցնելու համար (և՛ հանձնաժողովների անդամների, և՛ թեկնածուների շրջանում):

Հաշվի առնելով, որ քաղաքացիների իրազեկումը առաջնային է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համար, Հանձնաժողովը միջոցներ է ձեռնարկելու իրազեկման աշխատանքները (այդ թվում՝ բաց դասեր անցկացնելով, երիտասարդների ներգրավելով և այլն) ընդլայնելու համար:

21.12. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի առաջնահերթ գործառույթներից է կարգավորման օրենսդրական դաշտի շարունակական

կատարելագործումը, և միջազգային առաջավոր փորձի վրա հիմնված բազմակողմանի և առավել ճկուն իրավական կարգավորումը՝ ելնելով սպառողների և կարգավորվող անձանց իրավունքների պաշտպանության, նրանց շահերի հավասարակշռման, մրցակցային միջավայրի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման, կարգավորվող ենթակառուցվածքներում արդյունավետ ներդրումների խրախուսման և կարգավորման դաշտի թափանցիկության ապահովման առաջնահերթություններից, հանրային ծառայությունների ոլորտում միջազգային համագործակցության անհրաժեշտությունից:

Հանձնաժողովը, իր կողմից հիմնարար նշանակություն ունեցող հանրային շահերի պաշտպանության սահմանադրաիրավական մանդատի իրագործման ուղղված խնդիրների առավել համակողմանի և արդյունավետ լուծումների ապահովման, հանրային ծառայություններից օգտվող սպառողների և ոլորտի կարգավորվող անձանց շահերի հավասարակշռման և վերջիններիս նկատմամբ խտրականության բացառման անհրաժեշտությունից ելնելով, շարունակելու է հետամուտ լինել կարգավորվող ոլորտների իրավական ակտերի լրամշակման աշխատանքներին:

Կշարունակվեն նաև ոլորտում ներդրումների խթանմանն ուղղված էներգետիկայի բնագավառում գործունեության լիցենզավորման կարգի կատարելագործման աշխատանքները:

Միջնաժամկետ հատվածում ևս շարունակվելու են աշխատանքները սակագնային քաղաքականության իրականացման ու կատարելագործման, էներգետիկայի բնագավառում իրականացվող ներդրումային ծրագրերի ուսումնասիրման, համապատասխան կազմակերպությունների կողմից կազմված և հրապարակված գնումների պլանների վերլուծության և շուկայի ազատականացման իրավական դաշտի կատարելագործման ուղղությամբ: Աշխատանքներ կտարվեն նաև էլեկտրաէներգետիկական շուկայի գործունեության մշտադիտարկման, հնարավոր խնդիրների վերհանման և դրանց լուծման ուղղությամբ:

Միջնաժամկետ հատվածում կշարունակվեն իրականացվել էներգետիկայի բնագավառում սակագների վրա ազդող գործոնների վերլուծության և էներգետիկայի բնագավառի սակագների վերանայման աշխատանքները:

Նախատեսվում է իրականացնել «Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ-ի վարձակալության պայմանագրային հաշվետու տարվա համար խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) ծառայությունների մատուցման սակագների վերանայման (ճշգրտման) աշխատանքները, այդ թվում՝ խմելու ջրի ծավալների մոնիթորինգի իրականացման աշխատանքները:

Հանրային ծառայությունների կարգավորվող այլ բնագավառներում գործող անձանց կողմից սակագների սահմանման կամ վերանայման հայտի ներկայացման դեպքում կիրականացվեն համապատասխան սակագների վրա ազդող գործոնների վերլուծության և սակագների վերանայման աշխատանքները:

Բաժանորդների կողմից բարձրացված խնդիրների ուսումնասիրության արդյունքում՝ մատակարար-սպառող կարգավորվող իրավահարաբերությունների բարելավման նպատակով ևս ըստ անհրաժեշտության կլրամշակվեն էլեկտրաէներգետիկական շուկայի բաշխման ցանցային կանոնները, էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայի առևտրային կանոնները, բնական

զագի մատակարարման և օգտագործման, ինչպես նաև խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) ծառայությունների մատուցման կանոնները:

Էլեկտրաէներգետիկական համակարգում ֆինանսական կայունություն և առաքված էլեկտրաէներգիայի և մատուցված ծառայությունների դիմաց «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի կողմից 100% վճարումներ ապահովելու նպատակով միջնաժամկետ հատվածում ևս հանձնաժողովը կշարունակի վերահսկել իր կողմից ներդրված՝ հատուկ հաշվի մեխանիզմի բնականոն աշխատանքը՝ երաշխավորելով արտադրողներին և շուկային ծառայություններ մատուցող ընկերություններին վճարումների կատարումը: Միաժամանակ, հանձնաժողովը կվերահսկի նաև էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայում հաշվեկշռման ծառայություն մատուցող կայանի (Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ) կողմից հաշվեկշռման և հաճախականության կարգավորման նպատակով երկրորդային և երրորդային պահուստ ապահովող արտադրող կայաններին («Հրազդանի էներգետիկ կազմակերպություն (ՀրազՁԷԿ)» ԲԲԸ և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ (Հրազդան-5 կայանի մասով) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի կանոններով նախատեսված վճարումների կատարման ընթացքը:

Հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետությունում ինքնավար էներգաարտադրության զարգացման տեմպերի դինամիկան և սպասվող միտումները՝ հանձնաժողովը միջնաժամկետ հատվածում ևս ըստ անհրաժեշտության կլրամշակի համապատասխան իրավակարգավորումները և կշարունակի հանրության շրջանում և գործարար միջավայրում իրականացնել ոլորտին առնչվող հանրային իրազեկման աշխատանքները:

Հաշվի առնելով, ՀՀ-ում սպառողների պահանջի աճը ինտերնետի նկատմամբ՝ հանձնաժողովը նախատեսում է շարունակել աշխատանքները (այդ թվում՝ օպերատորների հետ համագործակցության, ինչպես նաև լիցենզիաների և ռադիոհաճախականությունների օգտագործման թույլտվությունների տրամադրմամբ) ենթակառուցվածքների զարգացման և ՀՀ բնակավայրերում ամրակցված լայնաշերտ ինտերնետ հասանելիության ծառայությունների զարգացման ուղղությամբ, որոնցով պայմանավորված ակնկալվում է օպտիկամանրաթելային ցանցերի հասանելիության և ամրակցված լայնաշերտ ինտերնետի բաժանորդների թվաքանակի աճ 5-10-ական%, ինչպես նաև օգտագործված ընդհանուր լայնաշերտ ինտերնետ կապի հոսքերի աճ՝ 20-30% միջակայքերի սահմաններում:

Հանձնաժողովի կողմից իրականացված՝ 700ՄՀգ, 800ՄՀգ ռադիոհաճախականությունների հատվածների օգտագործման թույլտվությունների տրամադրման մրցությային գործընթացի արդյունքում Երևանում, Գյումրիում և Վանաձորում կներդրվի շարժական լայնաշերտ կապի 5G տեխնոլոգիայի ցանց (այդ թվում՝ «իրերի ինտերնետ»/IoT տեխնոլոգիայի), կբարելավվի փակ տարածքներում (շինությունների ներսում) շարժական լայնաշերտ կապի ծածկույթի հասանելիության որակը, կբարձրացվի կապի ցանցերի հուսալիության և անվտանգության մակարդակն ու կարդիականացվեն անվտանգության համակարգերը, ինչպես նաև ՀՀ պաշտպանունակության ամրապնդման նպատակով կզարգացվեն (կընդլայնվեն) կապի առկա ենթակառուցվածքները: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում կհիմնվի էլեկտրոնային հաղորդակցության շարժական կապի ծառայություններ մատուցելու հնարավորությամբ ուսումնական լաբորատորիա, որը կնպաստի ռադիոտեխնիկա, կապ և

տեղեկատվահաղորդակցական տեխնոլոգիաներ մասնագիտությունների կրթական ծրագրերով մասնագիտացվող՝ ոլորտի համար անհրաժեշտ որակյալ կադրերի պատրաստմանը:

Մրցութային հիմունքներով նշված ռադիոհաճախականությունների տրամադրմամբ ապահովվել են 2,250 մլրդ դրամի միանվագ (տրամադրման մասով), իսկ հետագայում կապահովվի 1,176 մլրդ դրամ տարեկան (օգտագործման մասով) պետական բյուջեի լրացուցիչ մուտքեր՝ ռադիոհաճախականությունների օգտագործման պարտադիր վճարների մասով ներկայումս տարեկան շուրջ 8 մլրդ դրամի պետական բյուջեի մուտքերը հասցնելով ավելի քան 9,5 մլրդ դրամի:

Նկատի ունենալով, որ հանձնաժողովի տնօրինմանն է հանձնվել 2300-2400ՄՀց ռադիոհաճախականությունների տիրույթը, որն ըստ դրա օգտագործման նշանակության (այդ թվում՝ միջազգային փորձի համաձայն), նախատեսված է նաև շարժական կապի լայնաշերտ 5G տեխնոլոգիայի ցանցերի ներդրման և զարգացման համար՝ հանձնաժողովը նախատեսում է ոլորտի իրավասու և շահագրգիռ պատկան այլ մարմինների հետ քննարկել տվյալ տիրույթը մրցութային հիմունքներով տրամադրելու նախապատրաստական աշխատանքներն, այդ թվում՝ շարժական կապի լայնաշերտ 5G տեխնոլոգիայի ցանցերի ներդրման համար բարենպաստ պայմանների ապահովման հարցերը:

Հաշվի առնելով էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրության բարելավման Եվրոպական միության փորձը, ինչպես նաև ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրում ամրագրված հանձնառությունները՝ հանձնաժողովը նախատեսում է նախաձեռնել էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրության, մասնավորապես՝ «էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» օրենքի հանձնաժողովի իրավական ակտերի բարեփոխումներ՝ այդ թվում նորագույն տեխնոլոգիաների արդյունավետ ներդրման և ենթակառուցվածքներում արդյունավետ ներդրումների խրախուսման նկատառումներով՝ ռադիոհաճախականությունների փորձնական կարգով (թեստային ռեժիմ) օգտագործման, ինչպես նաև շարժական կապի վիրտուալ օպերատորների գործունեության հնարավորության ստեղծման առումներով:

21.13. ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

«Պետական վերահսկողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով (այսուհետ՝ Օրենք) ՀՀ պետական վերահսկողական ծառայությունը «Պետական կառավարման համակարգի մարմինների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված պետական վերահսկողության ոլորտում գործող ՀՀ վարչապետին ենթակա մարմին է, որն իրականացնում է Օրենքով իրեն վերապահված վերահսկողական լիազորություններ:

ՀՀ պետական վերահսկողական ծառայության քաղաքականության հիմնական թիրախներից է՝ ՀՀ պետական միջոցների կառավարման, ձևավորման և օգտագործման արդյունավետության և օրինականության բարձրացումը:

ՀՀ պետական վերահսկողական ծառայության գործունեությունը նպաստում է ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման 17 նպատակների և դրանց գծով սահմանված գլոբալ ցուցանիշների ապահովմանը:

« պետական վերահսկողական ծառայության կողմից կատարվող աշխատանքների գերակայություններն են.

- պետական կառավարման համակարգի մարմիններում և պետական հիմնարկներում իրականացնում է ուսումնասիրություններ.
- Սահմանադրությամբ և օրենքներով ստեղծված, պետական կառավարման համակարգի մարմին չհանդիսացող մարմիններում իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոցների կառավարման օրինականության վերահսկողության նպատակով.
- Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ իրավաբանական անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությունից ծագող և լիազոր մարմնի, ինչպես նաև կառավարման բարձրագույն և հսկողություն իրականացնող մարմնում Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցչի լիազորություններից բխող վերահսկողության իրականացման նպատակով.
- Հայաստանի Հանրապետությունից սուբսիդիա և դրամաշնորհ ստացած անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոց տրամադրելու համար հիմք հանդիսացող տեղեկատվության արժանահավատության գնահատման նպատակով:

21.14. ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

Կոմիտեի գործունեության հիմնական ուղղություններն են՝

- Ատոմային էներգիայի օգտագործման ոլորտի միջուկային և ճառագայթային անվտանգության կարգավորում:
- Ճառագայթային և գեներացնող աղբյուրներ պարունակող ախտորոշիչ սարքերի լիցենզավորում:
- Միջուկային տեղակայանքների և միջուկային նյութերի ֆիզիկական պաշտպանություն՝ «Ազգային անվտանգության ծառայության հետ համատեղ:
- Սահմանային անցակետերում միջուկային նյութերի և ճառագայթային աղբյուրների չարտոնված տեղափոխման հսկողություն՝ «պետական եկամուտների կոմիտեի հետ համատեղ:
- Բնակչության և ՀԱԷԿ-ի անձնակազմի պաշտպանություն միջուկային և ճառագայթային վթարների դեպքում, այդ թվում միջուկային տեղակայանքների հրդեհի առաջացման դեպքում՝ «Հ ներքին գործերի նախարարության հետ համատեղ:
- «Ազգային միջուկային օրենսդրության համապատասխանեցումը Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության (ԱԷՄԳ) անվտանգության ստանդարտներին, Եվրոպական միության անվտանգության դիրեկտիվների՝ այդ թվում Արևմտաեվրոպական երկրների կարգավորող մարմինների ասոցիացիայի (WENRA) անվտանգության պահանջներին, «Ատոմային էներգիայի մասին» ՀՀ նոր օրենքի նախագծի մշակումը, միջուկային և ճառագայթային անվտանգության նոր նորմերի, կանոնների, պահանջների, ուղեցույցների, անվտանգության գնահատման մեթոդների

մշակումը, գործող նորմերի ու կանոնների վերանայումը, լրամշակումը, անվտանգությանը վերաբերվող փաստաթղթերի քննարկումը, վերլուծությունը և գնահատումը:

« Բնակչության անվտանգության կարգավորման կոմիտեն իրականացնում է «Միջուկային և ճառագայթային անվտանգության կարգավորում» ծրագրի նպատակն է՝ բնակչության, ատոմային էներգիայի օգտագործման օբյեկտների անձնակազմի անվտանգության ապահովումը, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունն իրենցնող ճառագայթման հնարավոր վնասակար ազդեցությունից, Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության շահերի պաշտպանության նպատակով:

Ծրագրի վերջնական արդյունքն է՝ « Բնակչության համար թույլատրելի իրենցնող ճառագայթման տարեկան արդյունարար դոզայի արժեքի չգերազանցումը սահմանված չափաքանակներից: Վերջնական արդյունքին հասնելու գերակա ուղղությունները՝

- շրջակա միջավայրի ճառագայթային մոնիթորինգի ժամանակակից համակարգի ներդրումը՝ շրջակա միջավայրի հնարավոր ռադիոակտիվ աղտոտմամբ պայմանավորված բնակչության ճառագայթահարումը վերահսկելու համար
- կոմիտեի գիտատեխնիկական աջակցության զարգացում
- մասնագիտական և տեսչական անձնակազմի որակավորման բարձրացումը, (փորձի փոխանակում, վերապատրաստում, դասընթացներ)
- միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմի ուժեղացում, միջուկային նյութի հաշվառման և վերահսկման պետական համակարգի կատարելագործումը
- վթարային հակազդման կենտրոնի համապատասխանեցում ժամանակակից պահանջներին:

21.15. ՀԱՇՎԵՔՆՆԻՉ ՊԱԼԱՏ

Հաշվեքննիչ պալատն արտաքին պետական հաշվեքննություն իրականացնող անկախ պետական մարմին է:

Հաշվեքննիչ պալատի գործունեության նպատակը հանրային ֆինանսների և սեփականության ոլորտում պետական և համայնքային բյուջեների միջոցների, ստացած փոխառությունների և վարկերի, պետական և համայնքային սեփականության օգտագործման օրինականության և արդյունավետության վերաբերյալ Ազգային ժողովին և հանրությանը ժամանակին, մասնագիտական և անկողմնակալ տեղեկատվություն ներկայացնելն է:

Նշված նպատակի ապահովման համար հաշվեքննիչ պալատն իրականացնում է հանրային ֆինանսների և սեփականության ոլորտում հաշվեքննություն (ստուգում) պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեների միջոցների, ստացված փոխառությունների ու վարկերի, պետական և

համայնքային սեփականության օգտագործման օրինականության և արդյունավետության նկատմամբ:

Հաշվեքննիչ պալատը ձգտում է հասնել վերջնական արդյունքներին հետևյալ ուղղությունների սահմաններում՝

Արտաքին պետական հաշվեքննության ոլորտի վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությունը բարելավում՝ նկատի ունենալով Աուդիտի բարձրագույն մարմինների միջազգային կազմակերպության (INTOSAI) ստանդարտներով սահմանված ֆինանսական, գործառնական և կազմակերպչական անկախության հարցերը:

Հաշվեքննության գործընթացի որակի բարձրացում՝ նկատի ունենալով նաև Հաշվեքննիչ պալատի SS ենթակառուցվածքների զարգացման հարցերը:

Ազգային ժողովի, ՀՀ կառավարության և այլ շահառուների հետ համագործակցության զարգացում՝ հատկապես նկատի ունենալով հաշվեքննությունից հետո տարվող աշխատանքները՝ follow-up գործընթաց:

Հաշվեքննիչ պալատում մասնագիտական կարողությունների շարունակական զարգացում:

21.16. ՀԱԿԱԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ԿՈՄԻՏԵ

Հակակոռուպցիոն կոմիտեն քննչական մարմին է, որը կազմակերպում և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով իր ենթակայությանը վերապահված՝ ենթադրյալ կոռուպցիոն հանցագործություններով մինչդատական քրեական վարույթը: Հակակոռուպցիոն կոմիտեն իր լիազորությունների շրջանակներում իրականացնում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի կողմից իրականացվող գործունեության հիմնական նպատակն է կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների բացահայտումն ու քննությունը:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեն՝ որպես քննչական մարմին ձեռնարկելու է բոլոր միջոցառումները, որպեսզի իր գործունեության արդյունքում քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարած յուրաքանչյուր ոք բացահայտվի և ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված կարգով պատասխանատվության ենթարկվի:

« հակակոռուպցիոն կոմիտեի ծառայողները քրեական վարույթի պատշաճ քննությունն ու դրա արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով կատարում են մի շարք քննչական, օպերատիվ-հետախուզական և դատավարական գործողություններ, այդ թվում՝ նշանակում փորձաքննություններ, դատավարական փաստաթղթեր ներկայացնում թարգմանության և այլն:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. « ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն

« Կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը ներկայացնում է « պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման և պարտքի վերաֆինանսավորման համար անհրաժեշտ փոխառու միջոցների ներգրավման, ինչպես նաև « կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի և ռիսկերի կառավարման ռազմավարությունը: Այն եռամյա ծրագիր է, որը վերանայվում և հրապարակվում է տարեկան պարբերականությամբ՝ նպաստելով կառավարության պարտքի կանխատեսելի և թափանցիկ կառավարման ապահովմանը:

« կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը պարզաբանում է պարտք ներգրավելու քաղաքականությունը՝ ներառելով կառավարության պարտքի կառավարման ուղենշային ցուցանիշները, բացահայտում և գնահատում է կառավարության պարտքի պորտֆելի կառավարման հետ կապված ռիսկերը, ինչպես նաև նախանշում է միջնաժամկետ հատվածում պարտքային քաղաքականության սկզբունքները, նպատակադրումներն ու իրականացվելիք միջոցառումները:

« կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը մշակվում է Պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախանշված հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական նպատակադրումների ներքո, որոնք ենթադրում են, որ պետական բյուջեն միջնաժամկետ հորիզոնում շարունակելու է ձևավորվել պակասուրդով, սակայն վերջինս, հարկաբյուջետային կանոնների ներքո, ծրագրավորվում է այնպիսի մակարդակում, որ երաշխավորի կառավարության պարտքի կայունությունն ու կառավարելիությունը:

« կառավարության պարտքի ընդունելի պորտֆելի ձևավորման նպատակով « ֆինանսների նախարարության կողմից իրականացվում են ծախսերի և ռիսկերի վերլուծություններ՝ կիրառելով նաև միջազգային լավագույն փորձի հիման վրա հեղինակավոր միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից մշակված մոտեցումները: Վերլուծությունները հնարավորություն են ընձեռում գնահատել « կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի ու ռիսկերի ցուցանիշները և դրանց վրա հնարավոր շոկերի ազդեցությունները: « կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունում ներկայացվում և վերլուծվում են « կառավարության պարտքի պորտֆելի շուկայական՝ փոխարժեքի և տոկոսադրույքի ռիսկերը, ինչպես նաև վերաֆինանսավորման ռիսկը: Ռազմավարությունը կազմելիս հաշվի են առնվել նաև « կառավարության պարտքի կառավարման այնպիսի սահմանափակումներ, ինչպիսիք են ներքին շուկայի կարողությունը կամ արտաքին վարկերից օգտվելու հնարավորությունները:

Ընդհանուր առմամբ, « կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը ներկայացնում է ծախսերի և ռիսկերի համադրման հնարավոր տարբերակներից նախընտրելին, որի ընտրության հիմքում ընկած է ընդունելի ծախսերով և ռիսկերով ֆինանսական կարիքի բավարարումը:

1.1 ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԸՆԴԳՐԿՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը մշակվում է 2008 թվականին ընդունված «Պետական պարտքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի դրույթներին համապատասխան:

«Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական նպատակը կառավարության ֆինանսական կարիքի բավարարման մշտական հնարավորության ապահովումն է՝ երկարաժամկետ հատվածում նվազեցնելով պարտքի սպասարկման մեծությունը: ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման նպատակներից է նաև կառավարության պարտքի օպտիմալ կառուցվածքի ձևավորումը՝ հաշվի առնելով պոտենցիալ ռիսկերը: Այլ կերպ ասած, Կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական նպատակն է միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածում ապահովել կառավարության ֆինանսական կարիքների բավարարման մշտական հնարավորությունը և վճարային պարտավորությունների կատարումը՝ հնարավոր նվազագույն ծախսերով և պարտքի պորտֆելի ռիսկերի խելամիտ մակարդակի պայմաններում:

«Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվել են նաև պետական պարտքի ներգրավման նպատակները՝ պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը և ընթացիկ իրացվելիության ապահովումը, ներքին պետական պարտքի շուկայի պահպանումը և զարգացումը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունն ընդգրկում է միայն ՀՀ կառավարության պարտքը, և կատարված վերլուծությունները չեն ներառում ՀՀ կենտրոնական բանկի արտաքին պարտքը: Վերջինս ստանձնվում է ՀՀ կենտրոնական բանկի անունից և կողմից: «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն Կենտրոնական բանկի պարտքի կառավարման նպատակները սահմանվում են «ՀՀ կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքով:

1.2 ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՏԱՐԵՍԿՁԲԻՑ ԱՐՁԱՆԱԳՐՎԱԾ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

2022 թվականի տարեվերջին «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» ցուցանիշը կազմել է 46.7%, որը պակաս է ծրագրային ցուցանիշից 13.5 տոկոսային կետով: Այն նաև նվազել է հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված 50% շեմային մակարդակից՝ անցում կատարելով 40% շեմային մակարդակը գերազանցելու ծախսային սահմանափակումների կամ կանոնների համակարգի ավելի մեղմ տիրույթ:

2023-2025 թվականների ռազմավարությամբ սահմանված բոլոր ուղենշային ցուցանիշները 2022 թվականի փաստացի արդյունքներով գտնվել են նախանշված միջակայքերում:

Աղյուսակ 1. « Կառավարության պարտքի կառավարման 2023-2025 թվականների ռազմավարությամբ սահմանված ուղենշային ցուցանիշների կատարողականը 2022 թվականին

	Ուղենիշ	31.12.2022 փաստացի
Վերաֆինանսավորման ռիսկ		
Մինչև մարում միջին ժամկետը	7 – 10 տարի	7.7
Առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի (ՊԳՊ) կշիռը ՊԳՊ-երի ծավալի մեջ (տարեվերջին)	առավելագույնը 20%	12.9
Տոկոսադրույքի ռիսկ		
Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 80%	83.5
Փոխարժեքի ռիսկ		
Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 30%	41.6
« Դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 30%	37.9

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ

2022 թվականի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին (առանց մուրհակների) կազմել է 252.0 մլրդ դրամ կամ փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման 79.2%-ը, իսկ արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին՝ 66.2 մլրդ դրամ կամ փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման 20.8%-ը: Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին (առանց մուրհակների) պակասուրդի ֆինանսավորման ծրագիրն ամբողջությամբ կատարվել է, իսկ արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին ծրագիրը կատարվել է 67.4%-ով՝ պայմանավորված հիմնականում նպատակային վարկերի գծով ծրագրերի թերակատարմամբ:

2022 թվականի ընթացքում « Կառավարության պարտքի գծով իրականացված գործառնություններում էական կշիռ ունեն պետական գանձապետական պարտատոմսերը:

Աղյուսակ 2. « Կառավարության պարտքի գծով իրականացված գործառնություններն ըստ գործիքների

2022	Տեղաբաշխված ծավալը	Տեղաբաշխումից մուտքը	Մարման և/կամ հետգնման ծավալը	Վճարված տոկոսագումարը
Պետական գանձապետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	438.8	399.8	147.8	125.9
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մլն ԱՄՆ դոլար	-	-	-	82.5
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	-	-	-	37.4
		Մասհանման ծավալը	Մարման ծավալը	Վճարված տոկոսագումարը
Արտաքին վարկեր, մլն ԱՄՆ դոլար		397.9	228.5	81.6
Արտաքին վարկեր, մլրդ դրամ		165.8	99.6	35.0

Աղբյուրը՝ « ֆն

2022 թվականի ընթացքում պետական գանձապետական պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխումների միջին կշռված եկամտաբերությունը կազմել է 11.07%՝ նախորդ տարվա (9.27%) համեմատությամբ աճելով 1.8 տոկոսային կետով, որտեղ 2022 թվականի ընթացքում տեղաբաշխված պետական գանձապետական պարտատոմսերի միջին կշռված ժամկետը կազմել է 1762 օր կամ 4.8 տարի՝ նախորդ տարվա նույն ցուցանիշի 3207 օրվա կամ 8.8 տարվա դիմաց: « ԿԲ-ի կողմից իրականացված դրամավարկային պայմանների էական խստացման արդյունքում պետական գանձապետական պարտատոմսերի շուկայում տոկոսադրույքների աճի պայմաններում պետական գանձապետական պարտատոմսերի միջին կշռված ժամկետը նվազեցվել է՝ տոկոսային ծախսերի վրա ազդեցությունը մեղմելու համար:

2022 թվականի ընթացքում նոր եվրապարտատոմսերի տեղաբաշխում և հետգնում չի իրականացվել:

1.3 ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ՊՈՐՏՖԵԼԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՈՒ ՌԻՍԿԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

2022 թվականի տարեվերջին ՀՀ կառավարության ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշներն ամբողջական պատկերացում են տալիս և որակապես բնութագրում են ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելը:

Աղյուսակ 3. ՀՀ կառավարության պարտքի ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշները 31.12.2022 թվականի դրությամբ

		Արտարժույթային պարտք	Դրամային պարտք	Ընդամենը
ՀՀ կառավարության պարտքի ծավալը (մլրդ դրամ)		2,464.3	1,505.4	3,969.7
ՀՀ կառավարության պարտքի ծավալը (մլն ԱՄՆ դոլար)		6,261.3	3,825.0	10,086.4
ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ, (%)		29.0	17.7	46.7
Ծախսի ցուցանիշներ	Տոկոսավճար/ՀՆԱ, (%)	0.8	1.5	2.3
	Միջին կշռված տոկոսադրույքը (%)	3.7	10.5	6.3
Վերաֆինանսավորման ռիսկ	Մինչև մարում միջին ժամկետը (տարի)	7.1	8.7	7.7
	Մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	5.0	13.1	8.0
Տոկոսադրույքի ռիսկ	Մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը (տարի)	5.4	8.7	6.6
	Առաջիկա տարում վերաֆիքսվող պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	29.5	13.1	23.3
	Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	73.5	100.0	83.5
Փոխարժեքի ռիսկ	Արտարժույթային պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	-	-	62.1
	Արտարժույթային կարճաժամկետ պարտք (մարումներ)/միջազգային պահուստներ, (%)	-	-	7.6

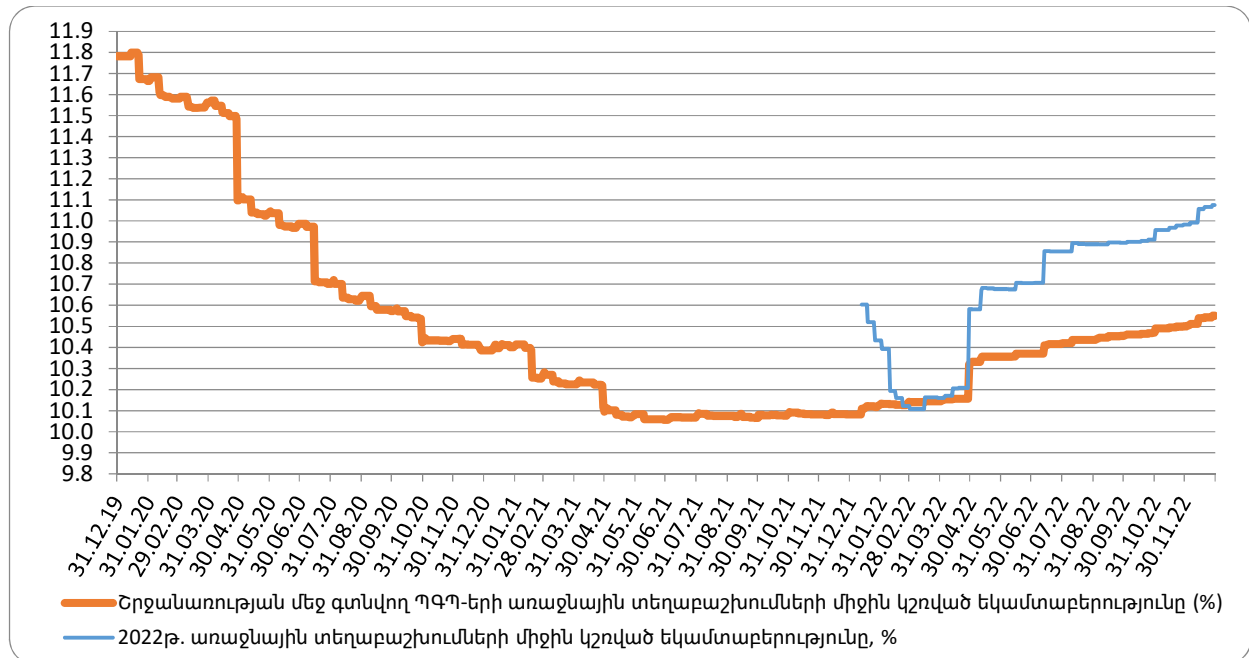
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Կառավարության պարտքի ծախսերը բնութագրելու համար կիրառվել են հետևյալ ցուցանիշները՝ պարտքի պորտֆելի միջին կշռված տոկոսադրույքը, տոկոսավճարի կշիռը պետական բյուջեի եկամուտների մեջ և տոկոսավճարի կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ:

2022 թվականի տարեվերջին « Կառավարության պարտքի պորտֆելի միջին կշռված տոկոսադրույքը կազմել է 6.3%, ընդ որում՝ դրամային պարտքի համար այն կազմել է 10.5%, իսկ արտարժութային պարտքի համար՝ 3.7%:

Արտաքին վարկերի տոկոսադրույքներն ունեն աճի միտում, որովհետև միջին եկամուտ ունեցող երկրների շարքին դասվելու արդյունքում Հայաստանին այլևս հասանելի չեն միջազգային կառույցների կողմից տրամադրվող արտոնյալության բարձր աստիճան ունեցող վարկերը: Միաժամանակ, միջազգային ֆինանսական շուկաներում, պայմանավորված հիմնականում զարգացած երկրների կենտրոնական բանկերի (ԱՄՆ, Եվրոգոտի, Մեծ Բրիտանիա) կողմից ինչպես տոկոսադրույքների բարձրացումների, այնպես էլ քանակական մեղմացման ծրագրերի հետքաշման տեքստվ զսպող դրամավարկային քաղաքականությամբ, տոկոսադրույքների զգալի աճ է գրանցվել: Այս գործոնների ազդեցությամբ արտաքին վարկերի և փոխառությունների միջին կշռված տոկոսադրույքը տարեվերջին կազմել է 3.2%՝ նախորդ տարվա 1.5%-ի դիմաց: Ինչ վերաբերում է պետական գանձապետական պարտատոմսերի միջին եկամտաբերությանը, ապա 2022 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ՊԳՊ-երի միջին կշռված եկամտաբերությունը կազմել է 10.5%՝ 2021 թվականի տարեվերջի 10.1% տոկոսի դիմաց:

Գծապատկեր 1. Շրջանառության մեջ գտնվող ՊԳՊ-երի առաջնային տեղաբաշխումների միջին կշռված եկամտաբերության դինամիկան 2020-2022 թվականներին

Աղբյուրը՝ « ԳՆ

2022 թվականի մարտ ամսից, ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային պայմանների շարունակական խստացման միջավայրում, ՊԳՊ-երի առաջնային տեղաբաշխումների միջին կշռված եկամտաբերությունն աճել է և նախորդ տարեվերջի 9.3%-ի դիմաց կազմել է 11.1%:

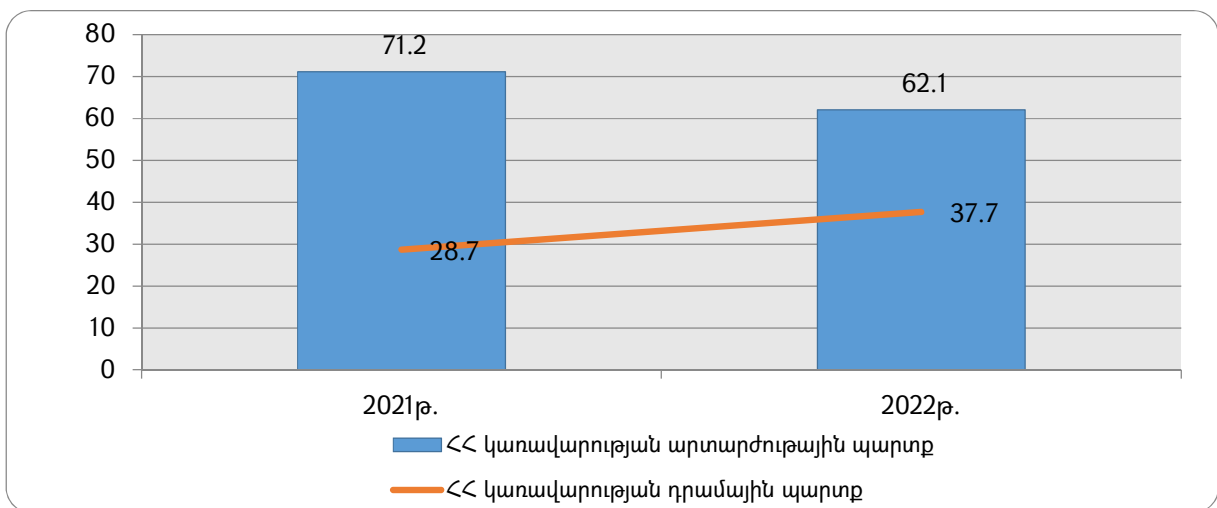
ՀՀ կառավարությունը 2022 թվականի ընթացքում պարտքի գծով վճարել է 198.3 մլրդ դրամ տոկոսավճար՝ նախորդ տարվա 180.8 մլրդ դրամի դիմաց: 2022 թվականին վճարված տոկոսագումարը կազմել է պետական բյուջեի եկամուտների 9.6%-ը, պետական բյուջեի ծախսերի 8.8%-ը և ՀՆԱ-ի 2.3%-ը՝ համապատասխանաբար նախորդ տարվա նույն ցուցանիշների 10.7%, 9.0% և 2.6%-ի դիմաց:

Փոխարժեքի ռիսկ

ՀՀ կառավարության պարտքի առկա պորտֆելում շուկայական ռիսկերից ամենաէականը փոխարժեքի ռիսկն է: Փոխարժեքի ռիսկը հիմնականում չափվում է հետևյալ ցուցանիշներով՝ արտարժույթային պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ և արտարժույթային կարճաժամկետ պարտքի կշիռը միջազգային պահուստների մեջ:

ՀՀ կառավարության պարտքի ներկայիս պորտֆելը դեռևս կրում է փոխարժեքի մեծ ռիսկ, քանի որ 2022 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ պարտքի գերակշիռ մասը՝ 62.1%-ը ներգրավված է արտարժույթով: Փոխարժեքի ռիսկի նվազեցման ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման քաղաքականության հետևողական իրականացման արդյունքում այս ցուցանիշը նախորդ տարվա համեմատ նվազել է 9.1 տոկոսային կետով:

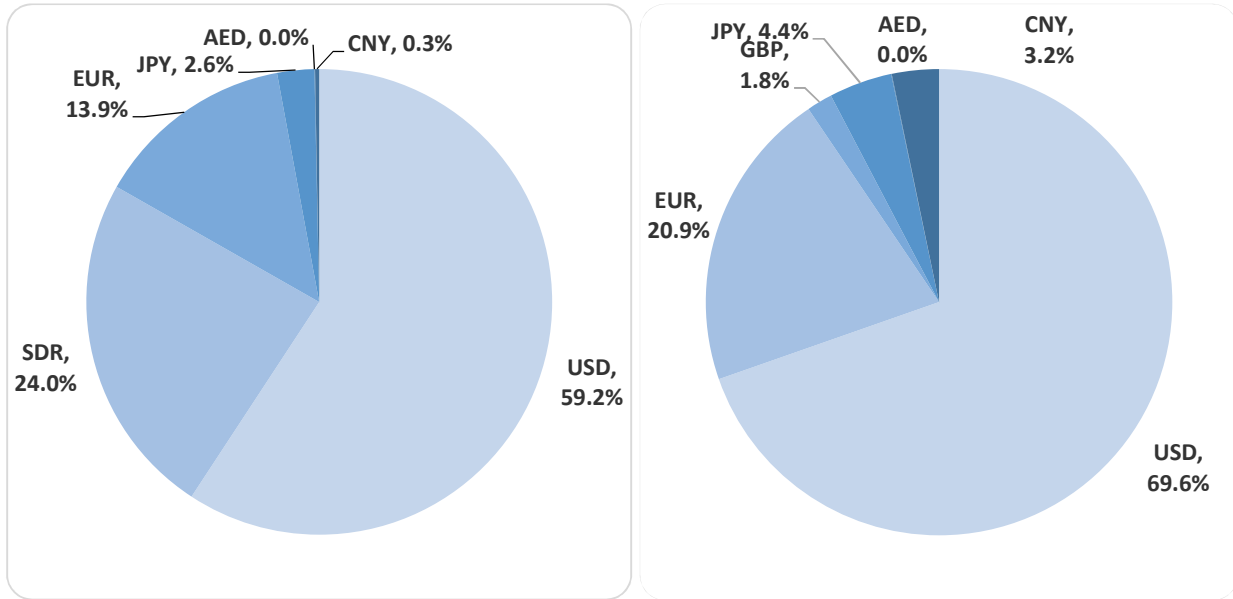
Գծապատկեր 2. ՀՀ կառավարության արտարժույթային և դրամային պարտքերի հարաբերակցությունը 2021-2022 թվականներին (%)

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

2022 թվականի տարեվերջին « կառավարության արտարժույթով ներգրավված պարտքի պորտֆելի արտարժույթային կառուցվածքում գերակշռել է ԱՄՆ դոլարով պարտքը՝ 59.2%, որը SDR-ի համապատասխան արտարժույթների կշիռներով բաշխելուց հետո կազմել է 69.6%:

Գծապատկեր 3. « կառավարության արտարժույթային պարտքի պորտֆելի կառուցվածքը 2022 թվականի տարեվերջին

Այս գծապատկերը ցույց է տալիս արտարժույթային պարտքի պորտֆելի կառուցվածքը՝ SDR-ի համապատասխան արտարժույթների կշիռներով բաշխմամբ:

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ

Արտարժույթային կարճաժամկետ պարտքի կշիռը միջազգային պահուստների մեջ կազմել է 7.6%, ինչը նշանակում է, որ արտարժույթային կարճաժամկետ պարտքի մարումների իրականացման համար առկա է արտարժույթային ակտիվների բավարար ծավալ: Այս ցուցանիշը 2022թ. տարեվերջին նվազել է նախորդ տարվա նկատմամբ 0.3 տոկոսային կետով:

Վերաֆինանսավորման ռիսկ

Կառավարության պարտքի պորտֆելի վերաֆինանսավորման ռիսկը գնահատվում է մինչև մարում միջին ժամկետի, առաջիկա մեկ և երեք տարիների ընթացքում մարվող պարտքի կշռի և կառավարության պարտքի պորտֆելի մարման գրաֆիկով:

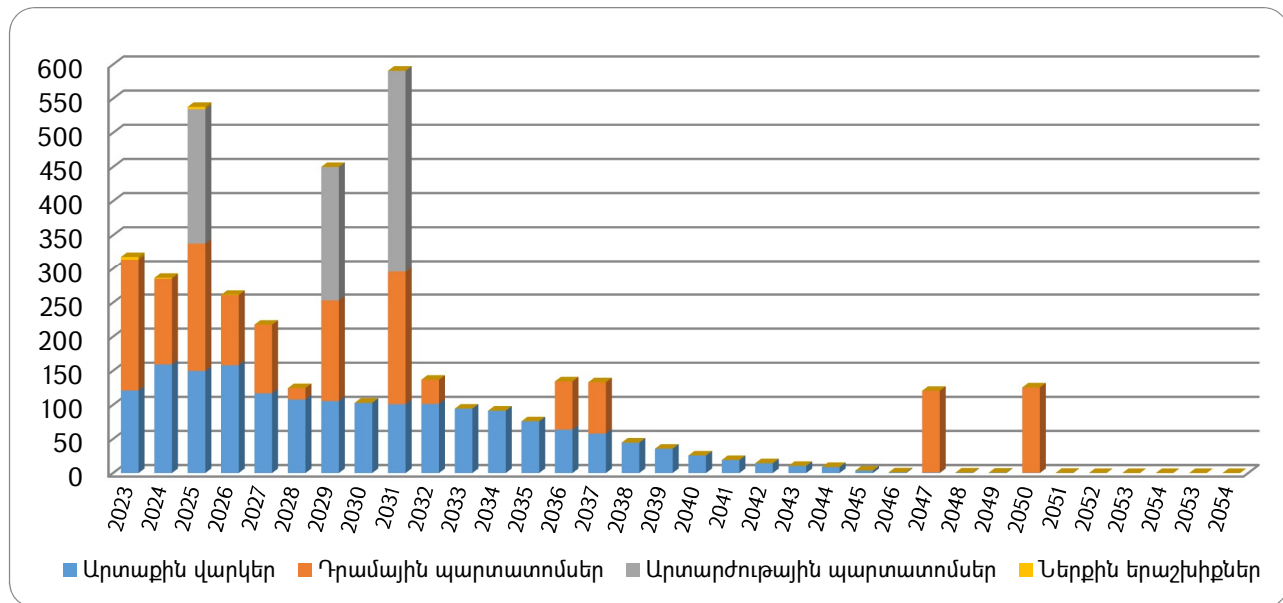
« կառավարության պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետի ցուցանիշը 2022 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ կազմել է 7.7 տարի, նախորդ ժամանակահատվածի 8.4 տարվա դիմաց: Ընդ որում, « կառավարության արտարժույթային պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը կազմել է 7.1 տարի՝ նախորդ ժամանակահատվածի 7.7 տարվա դիմաց, իսկ դրամային պարտքինը՝ 8.7 տարի՝ նախորդ ժամանակահատվածի 10.2 տարվա դիմաց: Թեև « կառավարության պարտքի մինչև

մարում միջին ժամկետի ցուցանիշները նվազել են, ինչը հիմնականում պայմանավորված է եղել 2022 թվականի ընթացքում ֆինանսական շուկայում տոկոսադրույքների աճի ազդեցությունը տոկոսավճարների վրա մեղմելու նպատակով տեղաբաշխվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի ժամկետայնության կրճատմամբ, այնուամենայնիվ « կառավարության պարտքի պորտֆելի վերաֆինանսավորման ռիսկի տեսակետից դրանք գտնվել են « կառավարության պարտքի կառավարման 2023-2025 թվականների ռազմավարությամբ սահմանված ուղենշային միջակայքում:

2022 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը կազմել է 8.0% և նախորդ տարվա նկատմամբ այն աճել է 2.4 տոկոսային կետով: « կառավարության արտարժույթային պարտքի մեկ տարվա ընթացքում մարման կշիռը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել է 1.3 տոկոսային կետով և կազմել է 5.0%, իսկ դրամային պարտքին՝ աճել է 2.7 տոկոսային կետով և կազմել է 13.1%: Ինչ վերաբերում է առաջիկա երեք տարիների ընթացքում մարվող պարտքի կշռի ցուցանիշին, ապա այն 2022 թվականի տարեվերջին կազմել է 28.8%, իսկ առաջիկա երեք տարիների ընթացքում մարվող արտարժույթային և դրամային պարտքի կշիռները կազմել են համապատասխանաբար 25.5% և 34.3%:

2022 թվականի տարեվերջի դրությամբ կառավարության արտաքին վարկերի մարումները սփռված են եղել մինչև 2054 թվականը, դրամային պարտատոմսերինը՝ մինչև 2050 թվականը, արտարժույթային պարտատոմսերինը՝ մինչև 2031 թվականը, իսկ երաշխիքներինը՝ մինչև 2036 թվականը:

Գծապատկեր 4. Կառավարության պարտքի մարումների գրաֆիկն ըստ գործիքակազմի 31.12.2022 թվականի դրությամբ (մլրդ դրամ)

Աղբյուրը՝ « ՖՆ

Տոկոսադրույքի ռիսկ

Կառավարության պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի ռիսկը գնահատվում է հիմնականում հետևյալ ցուցանիշներով՝ ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ, առաջիկա տարում վերաֆիքսվող պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ և մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը:

ՀՀ կառավարության պարտքի 83.5%-ը ֆիքսված տոկոսադրույքով է, ընդ որում արտարժութային պարտքի 73.5%-ն է ֆիքսված տոկոսադրույքով, իսկ դրամային պարտքն՝ ամբողջությամբ: Այս պարագայում լողացող տոկոսադրույքով պարտքի տոկոսադրույքների աճը չի կարող հանգեցնել ծախսերի նշանակալի աճի:

Ինչ վերաբերում է առաջիկա տարում վերաֆիքսվող պարտքի կշռի ցուցանիշին, ապա ՀՀ կառավարության պարտքի միայն 23.3%-ն է ենթակա վերաֆիքսման 2023 թվականին, ուստի այս ցուցանիշի գծով ևս էական ռիսկեր չեն արձանագրվել:

Մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետի ցուցանիշը 2022 թվականի վերջին կազմել է 6.6 տարի, որը կարելի է գնահատել որպես պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի ռիսկի ցածր մակարդակ: Այս ցուցանիշն ավելի փոքր է, քան մինչև մարում միջին ժամկետի ցուցանիշը, քանի որ պարտքի 16.5%-ը լողացող տոկոսադրույքով է, որը ևս ենթակա է վերաֆիքսման 2023 թվականի ընթացքում:

ՀՀ կառավարության պարտքի առկա պորտֆելի ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշները ցույց են տալիս, որ պարտքի առկա պորտֆելն ամենաշատը կրում է փոխարժեքի ռիսկի ազդեցությունը, ինչը հիմնավորվում է նաև հաջորդող բաժիններում ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ռիսկի ցուցանիշների զգայունության վերլուծությունների արդյունքներով:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական ռիսկերը կառավարելիության շրջանակներում պահելու, և հատկապես փոխարժեքի բարձր ռիսկը նվազեցնելու նպատակով, որպես ռազմավարական նպատակադրում, դիտարկվում է ներքին պետական պարտքի շուկայի զարգացումը և կառավարության պարտքի մեջ ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի կշռի ավելացումը:

1.4 ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.4.1 ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ

Մակրոտնտեսական կանխատեսումները, ինչպես նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ուղղություններն ու կանխատեսումները մանրամասն վերլուծված և ներկայացված են 2024-2026 թվականների միջնաժամկետ ծախսային ծրագրի «Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը» մասում: Սույն բաժնում հակիրճ ամփոփված են մակրոտնտեսական զարգացումներն ու կանխատեսումները:

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտության հարուցած աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերների և դրա բացասական ազդեցությունների հետևանքով համաշխարհային

տնտեսության աճի տեմպերն էական դանդաղել են: ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում դիտվել է տնտեսական անկում, իսկ մյուս տնտեսություններում տեղի են ունեցել տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված համաշխարհային արժեզրեթանների խաթարումներով, պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, դրանց հետևանքով առաջացած բարձր գնաճերին հակազդող աննախադեպ զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով ու համաշխարհային ֆինանսական պայմանների խստացմամբ: Սակայն, տարվա ընթացքում համաշխարհային արժեզրեթանների որոշակի վերականգնման և խստացող դրամավարկային քաղաքականությունների պայմաններում գնաճային ճնշումները թուլացել են: Այս պայմաններում գործընկեր երկրներում 2023 թվականին կանխատեսվում է տնտեսական աճի էական դանդաղում, իսկ միջնաժամկետում՝ բոլոր գործընկեր երկրներում ներուժային աճերից ավելի ցածր տնտեսական աճեր:

- Համավարակի և Արցախյան պատերազմի շուկերից հետո ՀՀ տնտեսության 2021 թվականի վերականգնման տեմպերն արագացան 2022 թվականի տարեսկզբին: Չնայած փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական ազդեցությունների հետևանքով տնտեսական ակտիվության մարտ ամսի որոշակի դանդաղմանը, ապրիլ ամսից դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների՝ ՀՀ տեղափոխման, ինչպես նաև սեպտեմբերին դեպի Հայաստան միգրանտների նոր հոսքի արդյունքում տնտեսական ակտիվության աճի տեմպերը կտրուկ արագացան, հատկապես՝ ծառայությունների ոլորտում: Արդյունքում 2022 թվականին գրանցվեց 12.6% տնտեսական աճ:

- Դեպի Հայաստան մարդկանց ներհոսքի, զբոսաշրջության զգալի ավելացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների ՀՀ տեղափոխման, ինչպես նաև ՀՀ-ից դեպի Ռուսաստան արտահանման պահանջարկի ավելացման արդյունքում ձևավորված տնտեսական աճի բարձր տեմպերը շարունակվել են նաև 2023 թվականի առաջին եռամսյակում՝ գրանցելով 12.1% տնտեսական աճ՝ պայմանավորված հիմնականում ծառայությունների աճով: Ապրիլ ամսին տնտեսական ակտիվությունը փոքր-ինչ դանդաղեց՝ պայմանավորված հիմնականում արդյունաբերության նվազմամբ, սակայն տնտեսական ակտիվության բարձր մակարդակը շարունակում է պահպանվել:

- ՀՀ տնտեսության համար ձևավորված նպաստավոր պայմանների, պլանավորված մեծածավալ կապիտալ ծախսերի իրականացման, ՀՀ կառավարության նպատակադրած տնտեսության ներուժի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների պայմաններում 2023 թվականին և միջնաժամկետ հատվածում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ: Այնուամենայնիվ 7% աճը պարունակում է նաև կառուցվածքային բարեփոխումների հնարավոր ազդեցությունները, որոնք պետք է ապահովեն բազային կանխատեսումներից (2023 թվականի համար 6.0%, իսկ միջնաժամկետում՝ 5.4%) ավելի բարձր տնտեսական աճի թիրախը:

- Բարձր տնտեսական ակտիվության և առանձին շուկաներում (մասնավորապես ՌԴ շուկայում) արտաքին բարձր պահանջարկի պայմաններում 2023 թվականին տեղի կունենա և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալների աճ: Հիմնականում պայմանավորված առևտրային

հաշվեկշռի վատթարացմամբ, ինչպես նաև դրամական փոխանցումների ՀՆԱ-ում դերի նվազմամբ՝ 2023 թվականին ընթացիկ հաշվի պակասուրդը փոքր-ինչ կվատթարանա՝ մոտենալով ՀՆԱ-ի 2.7%-ին: Միջնաժամկետ հորիզոնի ընթացիկ հաշվի պակասուրդը « Կառավարության կողմից իրականացվող պետական ներդրումների և մասնավոր հատվածի ներդրումների խթանման արդյունքում ներդրումային բնույթի ապրանքների ներմուծման աճով պայմանավորված կխորանա՝ մոտենալով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին:

- 2024 թվականին և միջնաժամկետում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը « Կառավարության 2021-2026 թվականների ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի թիրախավորված 7% տնտեսական աճի ապահովմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, միաժամանակ միջնաժամկետ հորիզոնում ապահովելով հարկաբյուջետային կայունությունը՝ կառավարության պարտքը պահպանելով ՀՆԱ 50%-ից ցածր մակարդակում և ապահովելով համապատասխան «հարկաբյուջետային բարձիկներ»:

- 2024-2026 թվականներին հարկաբյուջետային քաղաքականության՝ բարձր տնտեսական աճին նպաստելու և ծախսերի կառուցվածքի բարելավման նպատակադրումների ներքո նախատեսվում է էականորեն մեծացնել կապիտալ ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում՝ 2026 թվականին հասցնելով 6.6%-ի, իսկ ընթացիկ ծախսերը՝ հասցնելով 22.3%-ի: Արդյունքում միջնաժամկետ հորիզոնում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կունենա չեզոք ազդեցություն, միևնույն ժամանակ խթանելով տնտեսության ներուժը:

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և « գործընկեր երկրների, այնպես էլ « տնտեսական աճի կանխատեսումներն իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն: Այս պայմաններում, ինչպես աշխարհի և « գործընկերների, այնպես էլ ՄԺԾԾ շրջանակում « տնտեսական աճի կանխատեսումների համար առկա են երկկողմանի ռիսկեր, սակայն դեպի ներքև ռիսկերը համեմատաբար մեծ են:

Աղյուսակ 4. « Կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության հիմքում ընկած հիմնական ցուցանիշները 2022-2026 թվականներին²³

	փաստ.	կանխատեսում			
		2022	2023	2024	2025
Տնտեսական աճ (%)	12.6	7.0	7.0	7.0	7.0

²³ Աղբյուրը՝ 2024-2026 թվականների ՄԺԾԾ

ԱԳԻ (ժամկետի միջինը, %)	8.6	4.4	3.8	4.0	4.0
Հարկաբյուջետային հատված (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)					
Եկամուտներ և դրամաշնորհներ	24.3	24.5	25.1	25.7	26.3
Ծախսեր	26.4	27.4	28.0	28.4	28.9
Պակասորդ (-)	-2.1	-2.9	-2.9	-2.7	-2.5
ՀՀ կառավարության պարտք	46.7	49.9	49.9	49.8	49.3
Արտաքին հատված					
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում (մլն ԱՄՆ դոլար)	9,698.5	12,842.2	14,284.2	15,842.5	17,545.6
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում (մլն ԱՄՆ դոլար)	10,117.5	13,488.0	15,021.3	16,727.5	18,629.5
Ընթացիկ հաշվի հաշվեկշիռ (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)	-0.9	-2.7	-3.5	-4.2	-4.9
ՀՀ կառավարության պարտք (մլրդ դրամ)	3969.7	4756.3	5293.0	5880.7	6476.8
Անվանական ՀՆԱ (մլրդ դրամ)	8,501.4	9,533.0	10,608.1	11,804.6	13,136.0

1.4.2 ՆՊԱՏԱԿԱԴՐՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԵԼԻՔ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

Սույն բաժնում ներկայացվում է միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ոլորտում թիրախավորած նպատակադրումներն ու իրականացվելիք միջոցառումները:

- Միջազգային լավագույն փորձին համապատասխան կվերանայվի պարտքային գործառնությունները կարգավորող օրենսդրությունը, մասնավորապես, կվերանայվի «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքը: «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի բարելավումը, որպես միջոցառում, ներառվել է նաև ՀՀ կառավարության 2019 թվականի նոյեմբերի 28-ի N 1716-Լ որոշմամբ հաստատված «Պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի 2019-2023 թվականների բարեփոխումների ռազմավարությունում» և «Պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի բարեփոխումների 2019-2023 թվականների գործողությունների ծրագրում»:

- Միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածներում շարունակաբար կավելացվի պետական գանձապետական պարտատոմսերի տեղաբաշխումների ծավալը՝ պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրներում ներքին փոխառու զուտ միջոցների տեսակարար կշիռը արտաքին փոխառու զուտ միջոցների տեսակարար կշռի նկատմամբ ավելի բարձր մակարդակում պահպանելու համար: Այն միտված կլինի դրամային պարտքի կշռի ավելացման միջոցով նվազեցնել փոխարժեքի ռիսկը, ինչպես նաև հիմքեր կստեղծի ֆինանսական շուկայում նոր գործիքների (լողացող, ինդեքսավորվող, նպատակային և այլն) կիրառման ու շուկայի հետագա զարգացման համար:

- Որպես ներքին պետական պարտքի կառավարման նպատակադրում՝ կշարունակվի դիտարկվել պետական գանձապետական պարտատոմսերի իրացվելիության աճը՝ մեծացնելով շրջանառության մեջ գտնվող պարտատոմսերի ծավալը:

- ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը կշարունակի պետական գանձապետական պարտատոմսերի հետգնումների, փոխանակումների իրականացումը՝ նպատակ ունենալով հարթեցնել պարտքի մարման գրաֆիկը և նվազեցնել վերաֆինանսավորման ռիսկը, ինչպես նաև բարձրացնել տեղաբաշխվող պարտատոմսերի իրացվելիությունը և նպաստել երկրորդային շուկայի զարգացմանը:

- Կայունացման հաշվի օրենսդրական կարգավորումների համաձայն՝ կապահովվի ՀՀ կառավարության տվյալ տարվա բյուջետային ուղերձում այդ տարվա համար կանխատեսված համախառն ներքին արդյունքի առնվազն մեկ տոկոսի չափով միջոցների առկայությունը: Ներքին և արտաքին շուկաներում անցանկալի գործընթացների դեպքում այն կապահովագրի կառավարության պարտքի գծով վճարումների անխափան իրականացումը և հարկ եղած դեպքերում կաջակցի ՀՀ պետական բյուջեի կատարմանը:

- Սույն ռազմավարությամբ նախատեսվել է 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերը վերաֆինանսավորելու նպատակով իրականացնել նոր եվրապարտատոմսերի տեղաբաշխում: Սակայն, միջնաժամկետ հատվածում, միջազգային ֆինանսական կառույցներից առավել նպաստավոր պայմաններով փոխառությունների ներգրավման հնարավորության առկայության կամ ներքին շուկայում բարենպաստ պայմանների առկայության դեպքերում, կառավարության կողմից կդիտարկվեն այդ աղբյուրներից յուրաքանչյուրի կամ դրանց համատեղման միջոցով 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերը վերաֆինանսավորելու կամ փոխառությունների ներգրավմանը զուգահեռ եվրապարտատոմսերը վաղաժամկետ հետգնելու նպատակահարմարությունը:

- Համագործակցությունն արտաքին վարկատուների հետ կշարունակվի՝ նախապատվությունը տալով վարկավորման առավել բարենպաստ պայմաններով և ազատ փոխարկելի արժույթով փոխառու միջոցներ տրամադրող վարկատուների հետ համագործակցությանը, և աստիճանաբար անցում կկատարվի շուկայական գործիքներով պակասուրդի ֆինանսավորմանը: Նախատեսվում է նաև արտաքին վարկատուների հետ համագործակցության շրջանակներում իրականացնել «Ծրագիր արդյունքի դիմաց» ֆինանսավորման գործիքի կիրառմամբ նոր ծրագրեր՝ ջրային, առողջապահության և այլ ոլորտներում:

- ՀՀ կառավարության ֆինանսների կառավարման տեղեկատվական համակարգի մշակման շրջանակներում կներդրվի ՀՀ կառավարության պարտքի հաշվառման, սպասարկման և այլ գործընթացների կազմակերպման նոր էլեկտրոնային համակարգ:

- Կներդրվի պետական գանձապետական պարտատոմսերի փոխանակման աճուրդների կազմակերպման էլեկտրոնային համակարգ:

- Կարևորելով պետական գանձապետական պարտատոմսերի մանրաձախ շուկայի զարգացումը՝ քայլեր կձեռնարկվեն մանրաձախ հարթակի (gp.minfin.am) հասանելիությունը Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս ևս ապահովելու և ոչ ռեզիդենտների մուտքը

պետական գանձապետական պարտատոմսերի շուկա առավել մատչելի դարձնելու համար: Կառավարության նկատմամբ վստահության ամրապնդման ուղղությամբ քայլերին զուգահեռ, կշարունակվեն հանրային իրազեկման աշխատանքները պոտենցիալ ներդրողների շրջանում:

- Պարտքի արդյունավետ կառավարման կարևորագույն գործոններից է թափանցիկության ու հասարակության հետ մշտական հաղորդակցության ապահովումը: Այդ նպատակով կառավարությունը կշարունակի ներդրողների և հանրության հետ բաց ու հրապարակային աշխատանքները և պարտքի վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացումը:

1.4.3 ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության մեջ կիրառված մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային ցուցանիշները համադրելի են 2024-2026 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով կանխատեսված մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային շրջանակին: Պարտքի կայունության պահպանման և ամրապնդման նպատակով ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությամբ նախատեսվել է, որ «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» ցուցանիշը միջնաժամկետ հատվածում չպետք է գերազանցի 50%-ը, ավելին՝ պետք է ունենա նվազման միտում: Ներքին պարտքի, ինչպես նաև դրամային պարտքի աճը ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի կառուցվածքում գնահատվել է տարեկան շուրջ մեկ տոկոսային կետ՝ տոկոսավճարների բեռը միջնաժամկետ հատվածում կայուն պահպանելու համար:

Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով պետական գանձապետական կարճաժամկետ պարտատոմսեր, 3 և 5 տարի մարման ժամկետով միջնաժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսեր, 10 և 30 տարի մարման ժամկետով երկարաժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսեր, ինչպես նաև 6 ամիս, 1, 2 և 3 տարի մարման ժամկետով խնայողական արժեկտրոնային պարտատոմսեր տեղաբաշխելու միջոցով:

Արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է երկկողմ և բազմակողմ միջազգային վարկատուներից նպատակային և բյուջետային աջակցության վարկեր ներգրավելու, ինչպես նաև միջազգային կապիտալի շուկայում եվրապարտատոմսեր թողարկելու միջոցով:

Ռազմավարության ընտրությունը կատարվում է ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշների մի ամբողջ համակարգի ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում: ՀՀ կառավարության պարտքը բնութագրող ծախսերի և ռիսկերի համալիր ուսումնասիրության արդյունքում ընտրվել է այնպիսի ռազմավարություն, որը կնպաստի ներքին պարտքի շուկայի զարգացմանը, կապահովի ՀՀ կառավարության պարտքի գծով ռիսկերի չափավոր մակարդակ, միաժամանակ, միջնաժամկետ հատվածում հնարավորինս կսահմանափակի պետական պարտքի գծով ծախսերի աճը:

Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքը նախատեսելիս հաշվի են առնվել տնտեսությունում մակրոմիջավայրի բարելավման միտումները, իրացվելիության առկա մակարդակը, պետական գանձապետական պարտատոմսերի նկատմամբ ձևավորված կայուն պահանջարկը և պարտքի սպասարկման մեծությունը:

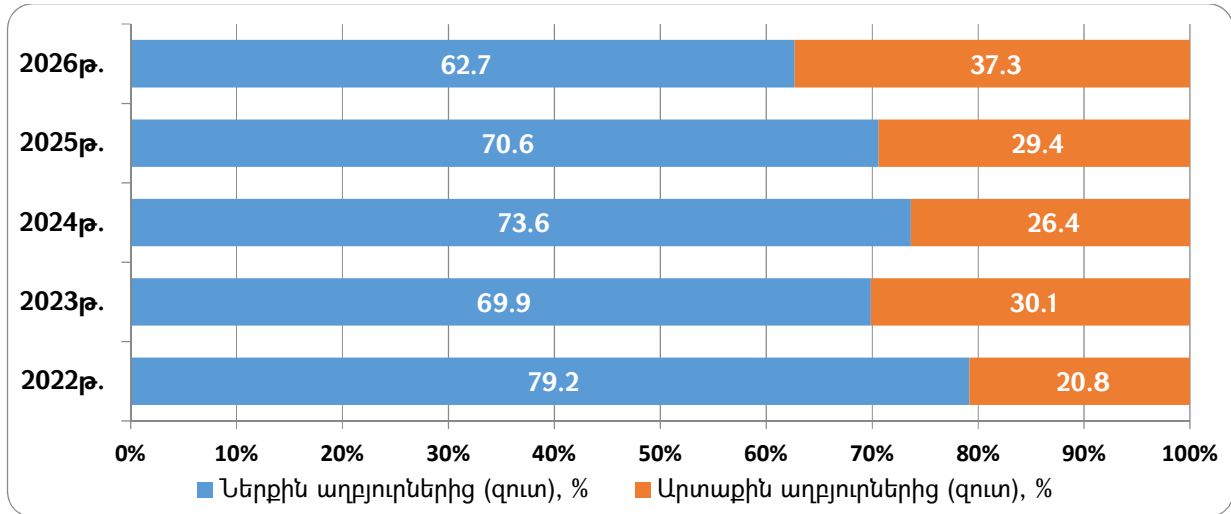
2023-2026 թվականների համար պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին նախատեսվում է ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին իրականացնել ավելի մեծ ծավալներով, քան արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին:

Աղյուսակ 5. Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին 2022-2026 թվականներին, մլրդ դրամ

	Փաստ	Բյուջե 2023	Կանխարեսում			
	2022		2023	2024	2025	2026
Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին	318.2	422.5	422.5	407.4	453.2	510.5
Ներքին փոխառու զուտ միջոցներ (առանց մուրհակների)	252.0	295.2	295.2	300.0	320.0	320.0
Արտաքին փոխառու զուտ միջոցներ	66.2	127.3	127.3	107.4	133.2	190.5

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Գծապատկեր 5. Ներքին և արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքը 2022-2026 թվականներին

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Միջնաժամկետ հատվածում, « կառավարության պարտքի կառավարման նպատակադրումներին համապատասխան, « պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքում ներքին փոխառու զուտ միջոցներով ֆինանսավորման մասնաբաժինը նշանակալի գերազանցում է արտաքին փոխառու զուտ միջոցներով ֆինանսավորման տեսակարար կշռին:

Ֆինանսավորման կարիքը բավարարելու նպատակով միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է միջոցներ ներգրավել ինչպես արտաքին վարկերով և փոխառություններով, այնպես էլ պետական գանձապետական և արտարժույթային պարտատոմսերի տեղաբաշխումների միջոցով:

Աղյուսակ 6. Ֆինանսական կարիքի ֆինանսավորումը փոխառու միջոցների հաշվին 2022-2026 թվականներին (մլրդ դրամ)

	Փաստ	Կանխատեսում			
	2022	2023	2024	2025	2026
Ընդամենը ֆինանսավորում	565.6	818.4	907.8	1,258.6	1,140.9
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	165.8	220.4	294.9	325.0	396.9
պետական գանձապետական պարտատոմսեր	399.8	598.0	612.8	712.0	744.0
արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	-	-	-	221.6	-

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

1.4.4 ԸՆՏՐՎԱԾ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԵՎ ՌԻՍԿԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կանխատեսված մակրոտնտեսական միջավայրի՝ 2024-2026 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի հիմնական մակրոտնտեսական սցենարի պայմաններում, որտեղ հաշվի են առնվել կանխատեսվող ներքին ու արտաքին պետական պարտքերի շուկաների

վարքագիծը, « կառավարության պարտքի ծախսի ցուցանիշները դրսևորում են համեմատաբար կայուն վարքագիծ:

Աղյուսակ 7. « կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի ցուցանիշների կանխատեսումները

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022	2023	2023	2024	2025	2026
Տոկոսավճար/ՀՆԱ (%)	2.3	2.9	2.9	3.1	3.1	3.1
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի եկամուտներ(%)	9.6	11.9	11.7	12.3	12.2	11.7
Տոկոսավճար/պետական ծախսեր (%)	8.8	10.5	10.5	11.0	11.0	10.7

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Ընդհանուր առմամբ, կանխատեսվում է, որ միջնաժամկետ հատվածում՝ հիմնական մակրոտնտեսական սցենարի դեպքում, տեղի կունենա ՀՆԱ-ի անվանական ծավալի առաջանցիկ աճ պարտքի ծավալի աճի նկատմամբ: «« կառավարության պարտք/ՀՆԱ» ցուցանիշը 2026 թվականի տարեվերջին կանխատեսվում է 49.3%: « կառավարության պարտքի տոկոսավճար/ՀՆԱ, « կառավարության պարտքի տոկոսավճար/պետական բյուջեի եկամուտներ և « կառավարության պարտքի տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր ցուցանիշները միջնաժամկետ ժամանակահատվածի վերջում կանխատեսվում են համապատասխանաբար 3.1%, 11.7% և 10.7%: Միաժամանակ, ընտրված պարտքի ռազմավարությունը հնարավորություն է տալիս կայունացնել միջնաժամկետ հատվածում պարտքի տոկոսավճարների բեռի աճը, այնուհետև միջնաժամկետի վերջում՝ շրջել աճի միտումը և ցուցանիշները մոտեցնել 2023 թվականի համար ծրագրված մակարդակներին:

Ռիսկերի կառավարման տեսակետից կարևորվել են փոխարժեքի, վերաֆինանսավորման և տոկոսադրույքի ռիսկերը:

Փոխարժեքի ռիսկ

«Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ» ցուցանիշի մակարդակը միջնաժամկետ հատվածում կաճի չափավոր տեմպով՝ տարեկան միջինում շուրջ մեկ տոկոսային կետով, և կգտնվի սահմանված ուղենշային տիրույթում՝ ժամանակահատվածի վերջում կազմելով 46.6%-ի: Ներքին պարտքի մասնաբաժնի բարելավման այս տեմպը համապատասխանում է ֆինանսական շուկայում պետական պարտատոմսերի համար ակնկալվող պահանջարկին համահունչ տեղաբաշխումների ծավալի, ինչպես նաև՝ տոկոսավճարների բեռի ցուցանիշները միջնաժամկետ հատվածում կայունացնող մակարդակի հետ:

Աղյուսակ 8. « Կառավարության ներքին պարտքի և « Դրամով ներգրավված պարտքի տեսակարար կշիռներն ընդամենը պարտքում

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022		2023	2023	2024	2025
Ներքին պարտք/Ընդամենը պարտք (%)	41.6	42.4	43.5	45.3	46.1	46.6
« Դրամով ներգրավված պարտք/Ընդամենը պարտք (%)	37.7	39.3	40.1	42.4	43.5	44.4

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Փոխարժեքի ռիսկի նվազեցման նպատակով « Կ Դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ» ցուցանիշի մակարդակը միջնաժամկետ հատվածում կավելացվի միջինում տարեկան մեկ տոկոսային կետով:

Չնայած 2026 թվականի վերջին արտարժույթային պարտքի տեսակարար կշիռը միջնաժամկետ հատվածում նվազում է՝ կազմելով 55.6%, սակայն « Կառավարության պարտքի պորտֆելի փոխարժեքի ռիսկը առաջիկա տարիներին դեռևս կմնա որպես հիմնական ռիսկ:

Աղյուսակ 9. « Կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքը 2022-2026 թվականներին տարեվերջի դրությամբ, %

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022		2023	2023	2024	2025
USD	59.2	61.4	57.9	60.7	61.4	60.2
SDR	24.0	15.7	18.1	19.8	22.6	25.5
EUR	13.9	20.5	21.3	17.1	13.8	12.3
JPY	2.6	2.1	2.4	2.2	1.9	1.8
AED	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
CNY	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

« Կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքում SDR-ով արտահայտված պարտքն ունի էական կշիռ: Եթե SDR-ը, որը կազմված է հինգ արժույթներից, տարանջատում ենք այդ արժույթների կշիռներին համապատասխան՝ USD – 43.38%, EUR – 29.31%, GBP – 7.44%, JPY – 7.59% և CNY – 12.28%, ապա միջնաժամկետ ժամանակահատվածի ավարտին « Կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքում ԱՄՆ դոլարով պարտքի կշիռը 60.2%-ի փոխարեն կկազմի 71.2%, իսկ եվրոյով պարտքի կշիռը 12.3%-ից կաճի և կկազմի 19.8%:

Աղյուսակ 10. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքը 2022-2026 թվականների տարեվերջի դրությամբ՝ SDR-ի տարանջատմամբ, %

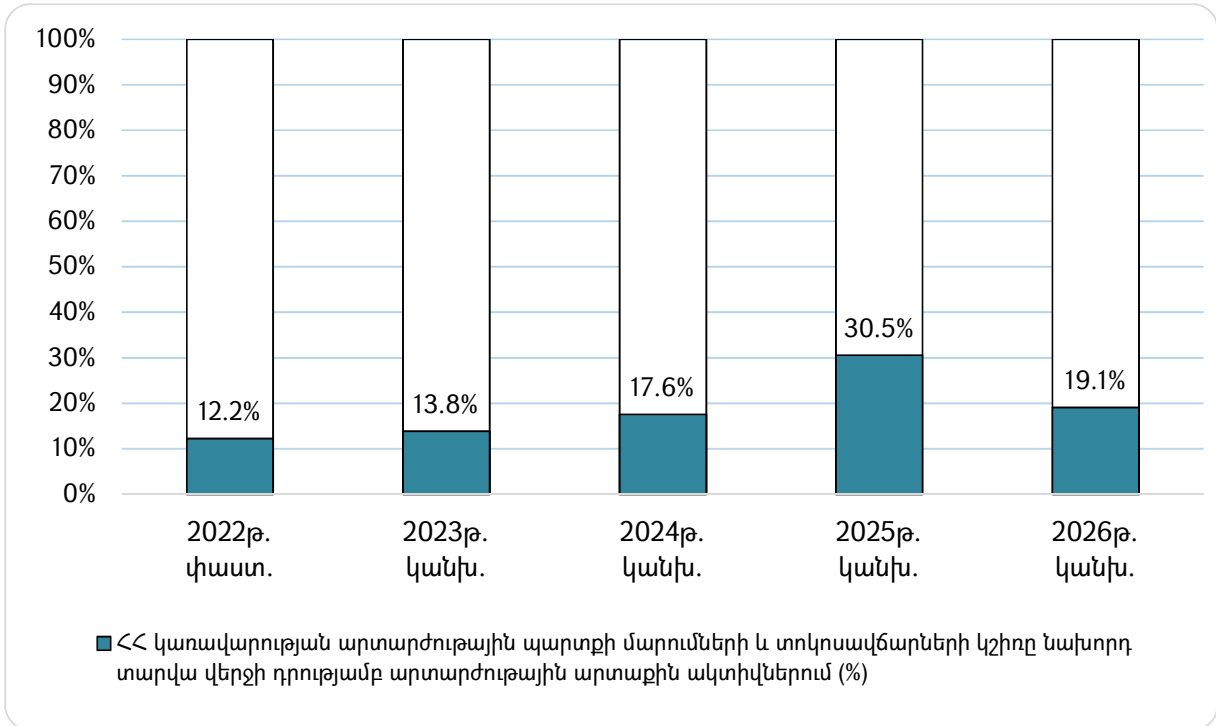
	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022	2023	2023	2024	2025	2026
USD	69.6	68.2	65.8	69.3	71.2	71.2
EUR	20.9	25.1	26.6	22.9	20.4	19.8
GBP	1.8	1.2	1.3	1.5	1.7	1.9
JPY	4.4	3.3	3.7	3.7	3.6	3.7
AED	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
CNY	3.2	2.2	2.5	2.7	3.0	3.3

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Փոխարժեքի դիսկի նվազեցման և արդյունավետ կառավարման նպատակով արտարժույթային շուկայի զարգացմանը զուգահեռ կօգտագործվեն հեջավորման տարբեր մոտեցումներ (օրինակ՝ արտարժույթային սվոփներ):

ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքում կանխատեսվող ժամանակահատվածի վերջում 2022 թվականի փաստացի ցուցանիշի նկատմամբ հիմնական արժույթներից ԱՄՆ դոլարի և SDR-ի նույն ցուցանիշներն աճում են համապատասխանաբար 0.9 և 1.5 տոկոսային կետով, իսկ եվրոյի և ճապոնական իենի կշիռները նվազում են համապատասխանաբար 1.5 և 0.8 տոկոսային կետով:

Գծապատկեր 6. « Կառավարության արտարժույթային պարտքի մարումների և տոկոսավճարների կշիռը նախորդ տարվա վերջի դրությամբ արտարժույթային արտաքին ակտիվներում 2022-2026 թվականներին

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

« Կառավարության արտարժույթային պարտքի մարումների և տոկոսավճարների կշիռը նախորդ տարվա վերջի դրությամբ արտարժույթային արտաքին ակտիվներում ցուցանիշը 2025 թվականին էապես կաճի և կկազմի 30.5%՝ պայմանավորված 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերի մարմամբ: 2026 թվականին այդ նույն ցուցանիշը կտրուկ կնվազի և կկազմի 19.1%: Այս ցուցանիշը գնահատում է « Կառավարության հնարավորությունը սպասարկելու արտարժույթային կարճաժամկետ պարտքի մարումներն ու տոկոսագումարների վճարումներն՝ արտարժույթային ակտիվների բավարար ծավալի առկայության տեսանկյունից:

Վերաֆինանսավորման ռիսկ

Վերաֆինանսավորման ռիսկը կարևորվում է՝ պայմանավորված առաջիկա տարիներին « Կառավարության պարտքի մարումների ծավալներով և միջազգային ու ներքին ֆինանսական շուկաներում հնարավոր բացասական զարգացումներով: Նոր պարտքի ներգրավման ընթացքում « Կառավարությունը միջոցներ է ձեռնարկում մարումների գրաֆիկը հարթեցնելու և

վերաֆինանսավորման ռիսկը մեղմելու ուղղությամբ: Վերաֆինանսավորման ռիսկի նվազեցման նպատակով կիրառվում են նաև հետզնումներ:

Աղյուսակ 11. ՀՀ կառավարության պարտքի վերաֆինանսավորման ռիսկի ցուցանիշները 2022-2026 թվականներին

	Փաստ				
	2022	2023	2024	2025	2026
ՀՀ կառավարության պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	7.7	7.2	7.0	7.4	7.3
ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	7.1	6.7	6.5	7.1	7.0
ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	8.7	7.9	7.6	7.7	7.6
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության պարտքի կշիռը (%)	8.0	9.4	14.4	10.1	9.8
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կշիռը արտարժույթային պարտքի մեջ (%)	5.0	6.4	13.7	6.8	5.8
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի կշիռը դրամային պարտքի մեջ (%)	13.1	13.8	15.3	14.4	14.8

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

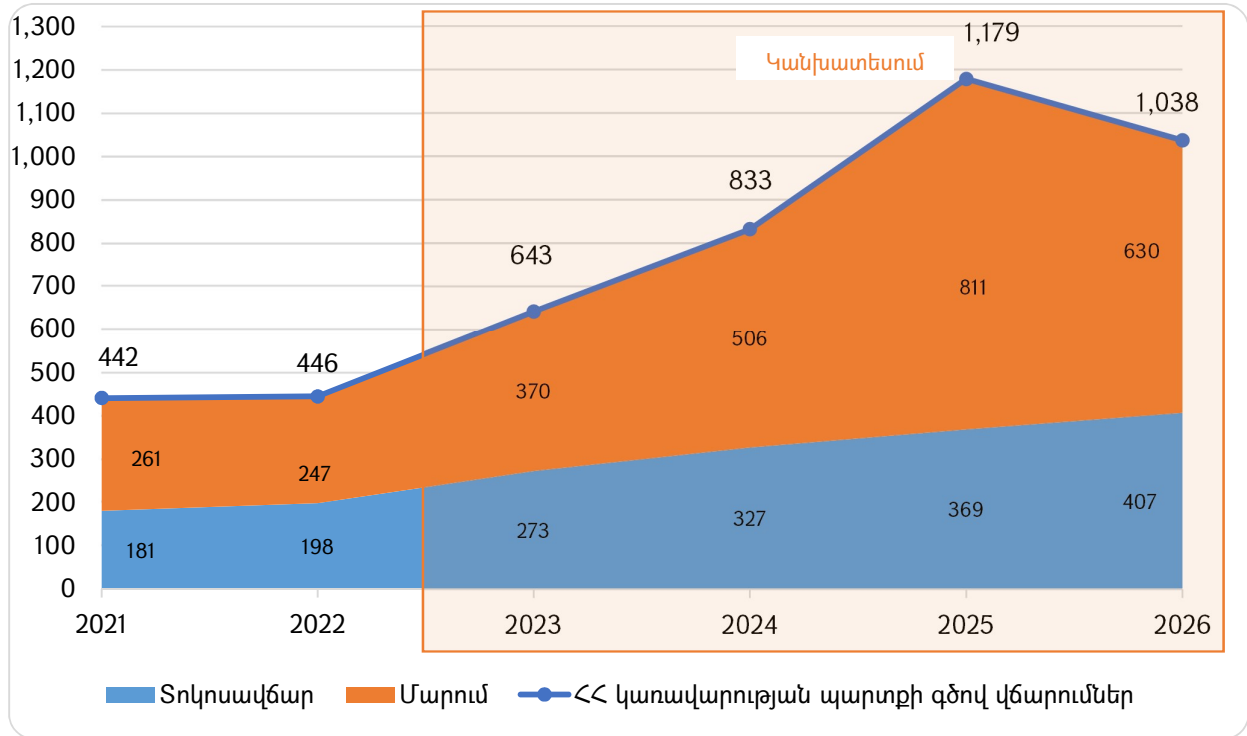
«ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի մինչև մարում միջին ժամկետի» ցուցանիշը 2026 թվականի վերջին կնվազի մինչև 7.3 տարի և կմնա ուղենիշով սահմանված միջակայքում:

«Մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ» ցուցանիշը 2026 թվականի տարեվերջին կկազմի 9.8%, ընդ որում, մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կշիռը արտարժույթային պարտքում կկազմի 5.8%, իսկ մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի կշիռը դրամային պարտքում՝ 14.8%:

Ստորև ներկայացվում է նաև ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումների կանխատեսումային ցուցանիշները, որոնք իրենցից ներկայացնում են տարվա ընթացքում մարումների և տոկոսավճարների հանրագումարը:

Գծապատկեր 7. « Կառավարության պարտքի գծով վճարումները 2021-2026 թվականների ընթացքում, մլրդ դրամ

Աղբյուրը՝ « ֆն հաշվարկներ և կանխատեսումներ

« Կառավարության պարտքի գծով վճարումների ցուցանիշը միջնաժամկետ հատվածում աճում է՝ 2026 թվականին կազմելով 1,037.6 մլրդ դրամ: 2025 թվականին « Կառավարության պարտքի գծով վճարումների կտրուկ աճը պայմանավորված է մարման ենթակա եվրապարտատոմսերով:

Աղյուսակ 12. « Կառավարության պարտքի գծով վճարումներն ըստ գործիքակազմի, մլրդ դրամ

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022	2023	2023	2024	2025	2026
« Կառավարության պարտքի գծով վճարումներն ըստ գործիքակազմի	445.7	599.5	642.8	833.0	1,179.4	1,037.6
1. արտաքին վարկեր և փոխառություններ	134.6	208.6	208.6	274.6	294.2	324.5
տոկոսավճար	35.0	72.6	72.6	87.1	102.5	118.1
մարում	99.6	136.0	136.0	187.5	191.7	206.4

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022	2023	2023	2024	2025	2026
2. պետական գանձապետական պարտատոմսեր	273.7	355.1	398.3	521.9	634.9	692.4
տոկոսավճար	125.9	164.5	164.5	203.2	237.6	268.3
մարում	147.8	190.6	233.9	318.6	397.3	424.1
3. արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	37.4	35.9	35.9	36.6	250.3	20.7
տոկոսավճար	37.4	35.9	35.9	36.6	28.6	20.7
մարում	-	-	-	-	221.6	-

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

ՀՀ կառավարությունը պարտքի և կանխիկ հոսքերի կառավարման գործիքների (հետգնումներ, փոխանակումներ, ՀՀ կենտրոնական բանկում միջոցների ավանդադրում և այլն) կիրառմամբ վերահսկում է վերաֆինանսավորման հետ կապված ռիսկերը:

Տոկոսադրույքի ռիսկ

Տոկոսադրույքի հետ կապված ռիսկերը արժանի են մեծ ուշադրության, քանի որ շուկայական պայմաններով ներգրավվող փոխառու միջոցների կշիռը գնալով աճում է: Տոկոսադրույքի ռիսկի կառավարման նպատակն է ապահովել կառավարության պարտքի այնպիսի կառուցվածք, որի դեպքում ֆինանսական շուկաներում տոկոսադրույքների փոփոխությունը հնարավորինս քիչ ազդեցություն կունենա կանխատեսվող տոկոսագումարների մակարդակի վրա: ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի ռիսկի ցուցանիշները կանխատեսվող ժամանակահատվածում մնում են կառավարելի:

Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռը 2026 թվականի տարեվերջին, ըստ կանխատեսման, կկազմի 80.3%: Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռը ուղենշային միջակայքում պահպանելուն կնպաստի այն, որ կանխատեսվող ժամանակահատվածում կավելանա ՀՀ կառավարության կողմից տեղաբաշխվող ֆիքսված տոկոսադրույքով պետական գանձապետական պարտատոմսերի ծավալը: Կանխատեսվում է, որ շրջանառության մեջ գտնվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի ծավալի կշիռը միջնաժամկետ հատվածում կաճի՝ 2022 թվականի ՀՀ կառավարության պարտքի 37.7% փաստացի ցուցանիշի նկատմամբ 2026 թվականին կազմելով 44.4%-ը: Սակայն, մյուս կողմից էլ միջազգային վարկատուներն ավելի շատ լողացող տոկոսադրույքով նոր վարկեր են տրամադրելու, որն իր հերթին որոշ չափով կմեղմի ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշռի աճի տեմպը: Անհրաժեշտության դեպքում, տոկոսադրույքի ռիսկը կառավարելու նպատակով, արտաքին վարկատուների կողմից սահմանված ընթացակարգերի համաձայն, կիրականացվի լողացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի տոկոսադրույքի ֆիքսում:

Աղյուսակ 13. « Կառավարության պարտքի կառուցվածքում ֆիքսված և լողացող տոկոսադրույքով վարկերի տեսակարար կշիռը 2022-2026 թվականներին, %

	Փաստ	Բյուջե	Կանխատեսում			
	2022	2023	2023	2024	2025	2026
« Կառավարության պարտք,	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	83.5	82.0	82.4	81.4	80.6	80.3
Լողացող տոկոսադրույքով	16.5	18.0	17.6	18.6	19.4	19.7
« Կառավարության արտարժույթային պարտք	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	73.5	68.8	70.6	67.7	65.7	64.6
Լողացող տոկոսադրույքով	26.5	31.2	29.4	32.3	34.3	35.4
« Կառավարության դրամային պարտք	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Լողացող տոկոսադրույքով	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

«« Կառավարության պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետի» ցուցանիշը ժամանակահատվածի վերջում կկազմի 5.7 տարի, իսկ մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող « Կառավարության պարտքի մասնաբաժինը՝ 28.1%:

Աղյուսակ 14. « Կառավարության պարտքի կառուցվածքում ֆիքսված և լողացող տոկոսադրույքով վարկերի տեսակարար կշիռը 2022-2026 թվականներին

	Փաստ	Կանխատեսում			
		2022	2023	2024	2025
« Կառավարության պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	6.6	6.0	5.5	5.8	5.7
« Կառավարության արտարժույթային պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	5.4	4.7	4.0	4.3	4.1
« Կառավարության դրամային պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	8.7	7.9	7.6	7.7	7.6
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող « Կառավարության պարտքի կշիռը (%)	23.3	24.9	31.4	28.4	28.1
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող « Կառավարության արտարժույթային պարտքի կշիռը արտաքին պարտքի մեջ (%)	29.5	32.4	43.1	39.3	38.8
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող « Կառավարության դրամային պարտքի կշիռը ներքին պարտքի մեջ (%)	13.1	13.8	15.3	14.4	14.8

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

1.4.5 ՈՒՂԵՆՇԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ

« Կառավարության պարտքի պորտֆելի արդյունավետ կառավարման նպատակով անհրաժեշտ է բացահայտել և գնահատել « Կառավարության պարտքի պորտֆելին բնորոշ ռիսկերը: Այդ պատճառով « Կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը սահմանում է պարտքի պորտֆելի ռիսկերի ուղենշային ցուցանիշներ, որոնց նպատակն է որոշակի սահմանափակումների միջոցով պահպանել փոխարժեքի, տոկոսադրույքի և վերաֆինանսավորման ռիսկերը վերահսկելիության շրջանակներում: Ուղենշային ցուցանիշները սահմանվել են՝ հաշվի առնելով « Կառավարության պարտքի կառավարման միջավայրին բնորոշ առանձնահատկություններն ու սահմանափակումները:

Աղյուսակ 15. « Կառավարության պարտքի պորտֆելի 2023-2026 թվականների ուղենշային ցուցանիշները (տարեվերջին)

	Ուղենիշ
Վերաֆինանսավորման ռիսկ	
Մինչև մարում միջին ժամկետը	7– 10 տարի
Առաջիկա երեք տարիների ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը ընդամենը պարտքի մեջ	առավելագույնը 35%
Առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի (ՊԳՊ) կշիռը ՊԳՊ-երի ծավալի մեջ	առավելագույնը 20%

	Ուղենիշ
Տոկոսադրույքի ռիսկ	
Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 80%
Փոխարժեքի ռիսկ	
Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 40%
ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 40%
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ	

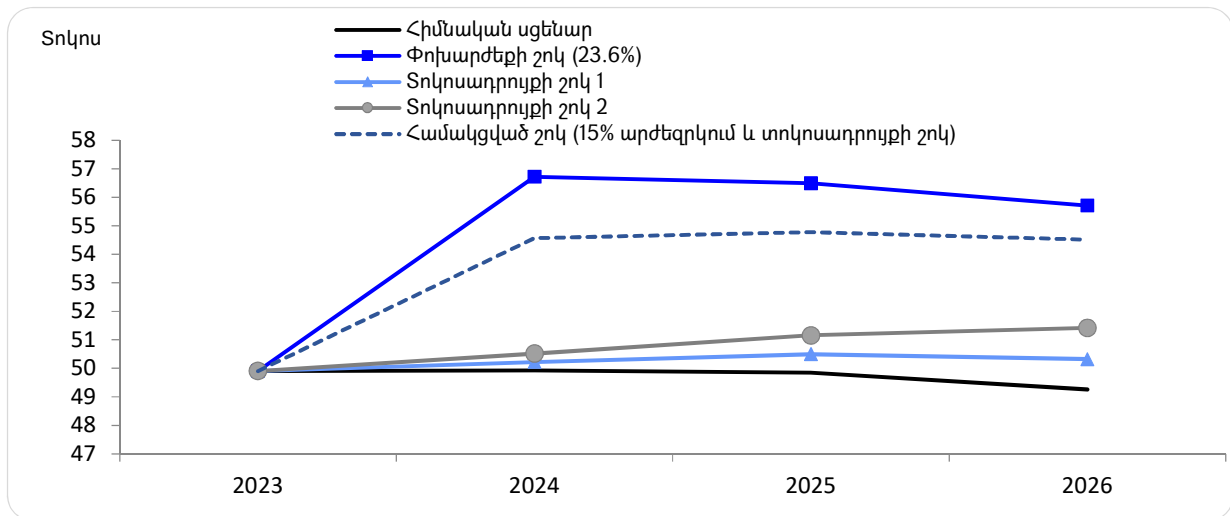
ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման 2023-2025 թվականների ռազմավարության համեմատությամբ փոփոխվել են պարտքի պորտֆելի հետևյալ ուղենշային ցուցանիշները.

- Ավելացվել է «Առաջիկա երեք տարիների ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը ընդամենը պարտքի մեջ» ցուցանիշը, որը միտված է մեծացնելու վերաֆինանսավորման ռիսկի նկատմամբ վերահսկողությունը և հարթեցնելու մարման գրաֆիկը:
- ՀՀ կառավարության պարտքի գծով փոխարժեքի ռիսկի նվազեցման հետևողական քաղաքականության շրջանակներում վերանայվել են «Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ» և «ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ» ցուցանիշները՝ առնվազն 30% մակարդակից բարձրացվելով առնվազն 40% մակարդակի:

1.4.6 ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

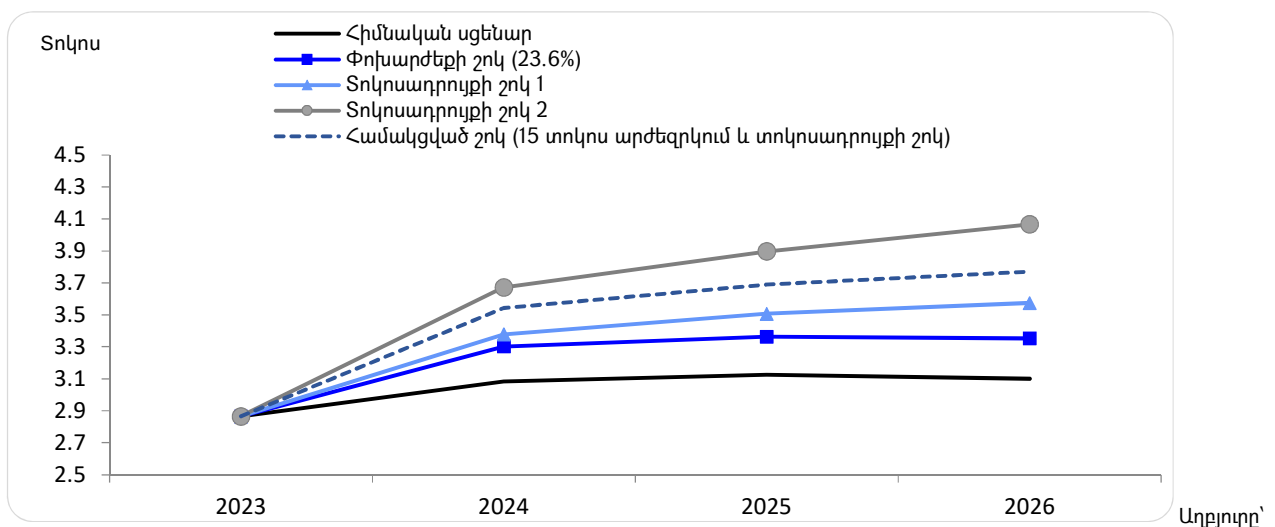
Մինչ այժմ կատարված ծախսերի և ռիսկերի վերլուծությունը հիմնված է եղել կանխատեսված մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային ցուցանիշների վրա և իրենից ներկայացնում է « կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության հիմնական սցենար: Ներկայացվում է շուկայական փոփոխականների նկատմամբ կիրառված տարբեր շոկերի արդյունքում ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշների շեղման չափը հիմնական սցենարի, այսինքն ընտրված ռազմավարության արդյունքներից:

Գծապատկեր 8. « կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2023-2026 թվականներին

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Գծապատկեր 9. Տոկոսավճար/ՀՆԱ ցուցանիշը 2023-2026 թվականներին

Աղբյուրը՝ « ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Փոխարժեքի շոկ

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելը պարունակում է փոխարժեքի էական ռիսկեր: Կիրառելով ՀՀ դրամի արժեզրկման պատմական առավելագույն մեծությանը հավասար 23.6% շոկ²⁴ 2024 թվականին արժեզրկելով ՀՀ դրամը ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և SDR-ի նկատմամբ, «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» հարաբերակցությունը 2026 թվականի տարեվերջին հասնում է 55.7%-ի, որը 6.5 տոկոսային կետով ավելի է հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշից:

Եթե 01.02.2023 թվականի դրությամբ ձևավորված փոխարժեքները, որոնց հիման վրա ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքը փոխարկվել է ԱՄՆ դոլարի, փոփոխվեն 1%-ով, ապա 2024-2026 թվականների ընթացքում ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքը կփոփոխվի միջին հաշվով տարեկան 31.1 մլրդ դրամով կամ ՀՆԱ-ի 0.3%-ով:

Տոկոսադրույքի շոկ

Վերլուծելով արտաքին և ներքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու միջոցների տոկոսադրույքների 250 բազիսային կետի չափով աճի շոկային սցենարը (Տոկոսադրույքի շոկ 1), որը միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից պարտքի ռազմավարության վերլուծություններում կիրառվող ստանդարտ չափավոր շոկ է (այն մոտավորապես հավասար է նաև իրական տոկոսադրույքների պատմական տատանողականության մեկ ստանդարտ շեղմանը), ապա պարզ է դառնում, որ տոկոսադրույքի շոկի ազդեցությունը ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի վրա մնում է չափավոր: «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» հարաբերակցությունը 2026 թվականի տարեվերջին հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշի նկատմամբ ավելանալով 1.1 տոկոսային կետով՝ կազմում է 50.3%: Տոկոսավճար/ՀՆԱ հարաբերակցությունն այս պարագայում կարող է ավելանալ 0.5 տոկոսային կետով:

Զուգահեռաբար ենթադրվել է նաև էական՝ 500 բազիսային կետի չափով արտաքին և ներքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու միջոցների նկատմամբ շոկային սցենար (Տոկոսադրույքի շոկ 2), որը միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից պարտքի ռազմավարության վերլուծություններում կիրառվող ստանդարտ ծայրահեղ շոկ է (այն մոտավորապես հավասար է նաև իրական տոկոսադրույքների պատմական տատանողականության երկու ստանդարտ շեղմանը) և դրա տեղի ունենալու հավանականությունը բավականին ցածր է: Տոկոսադրույքների նման շոկը «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» ցուցանիշը բազային սցենարի նկատմամբ կավելացնի 2.2 տոկոսային կետով՝ 2026 թվականի տարեվերջին հասցնելով 51.4%-ի: ՀՀ կառավարության պարտքի սպասարկման տեսակետից այսպիսի էական շոկը 2026 թվականի տարեվերջին «Տոկոսավճար/ՀՆԱ» ցուցանիշը կարող է ավելացնել 1.0 տոկոսային կետով:

²⁴ Հատկանշական է, որ 23.6% շոկի կիրառումը փոխարժեքը վերադարձնում է նաև ռուս-ուկրաինական հակամարտությունից առաջ եղած մակարդակին

Փոխարժեքի և տոկոսադրույքի համակցված շուկա

Կիրառելով 15% փոխարժեքի շուկա, որը միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից պարտքի ռազմավարության վերլուծություններում կիրառվող ստանդարտ չափավոր շուկա է (2024 թվականին ՀՀ դրամը արժեզրկվում է ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և SDR-ի նկատմամբ) և տոկոսադրույքի չափավոր շուկա (Տոկոսադրույքի շուկա 1) միասին՝ «ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ» հարաբերակցությունը 2026 թվականի տարեվերջին հասնում է 54.5%-ի, որը 5.3 տոկոսային կետով ավելի է հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշից: «Տոկոսավճար/ՀՆԱ» հարաբերակցությունն այս դեպքում կարող է ավելանալ 0.7 տոկոսային կետով:

Ստորև ներկայացվում է նաև լողացող տոկոսադրույքով պարտքի մեկ տոկոսային կետով աճի և ներքին տոկոսադրույքների մեկ տոկոսային կետով աճի ազդեցությունները:

Լողացող տոկոսադրույքների՝ SOFR-ի և 6-ամսյա եվրիբորի մեկ տոկոսային կետի փոփոխության դեպքում 2024-2026 թվականներին ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը միջին հաշվով կփոփոխվեն տարեկան 9.0 մլրդ դրամով:

Աղյուսակ 16. Լողացող տոկոսադրույքների 1 տոկոսային կետի փոփոխության ազդեցությունը ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի տոկոսավճարների վրա

	2024	2025	2026
ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (մլրդ դրամ)	7.7	8.9	10.3
SOFR (մլրդ դրամ)	5.6	5.9	5.9
6-ամսյա Euribor (մլրդ դրամ)	2.1	3.0	4.4
ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (%)	8.8	8.7	8.8
ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխության կշիռը պետբյուջեի սեփական եկամուտներում (առանց դրամաշնորհի) (%)	0.3	0.3	0.3

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Ներքին պարտքի շուկայում, միջնաժամկետ հատվածի սկզբում, եկամտաբերության կորի մեկ տոկոսային կետով աճը 2024-2026 թվականների ընթացքում կավելացնի պարտքի տոկոսավճարները տարեկան միջինը 9.2 մլրդ դրամով:

Աղյուսակ 17. Միջնաժամկետ հատվածի սկզբում ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի տոկոսադրույքի մեկ տոկոսային կետի փոփոխության ազդեցությունը ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսավճարի վրա

	Կանխատեսում		
	2024	2025	2026
ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (մլրդ դրամ)	2.8	9.1	15.8
ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (%)	1.4	3.8	5.9
ՀՀ կառավարության դրամային պարտքի տոկոսավճարի փոփոխության կշիռը պետբյուջեի սեփական եկամուտներում (առանց դրամաշնորհ) (%)	0.1	0.3	0.5

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Իրականացված զգայունության վերլուծությունները թույլ են տալիս ենթադրել, որ ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի վրա փոխարժեքի շուկի ազդեցությունը շատ ավելի մեծ է, քան տոկոսադրույքի շուկի ազդեցությունը: Դա հիմնականում պայմանավորված է մի կողմից ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելում արտարժույթային պարտքի մեծ տեսակարար կշռով և մյուս կողմից՝ ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի գերակայությամբ:

Եզրակացություններ

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի և ռիսկերի վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ պարտքի պորտֆելն ամենաշատը ենթակա է փոխարժեքի ռիսկի ազդեցության: Այդ իսկ պատճառով, ՀՀ կառավարությունն առաջնային է համարում պետական գանձապետական պարտատոմսերի շուկայի շարունակական զարգացումը և ներքին շուկայից փոխառությունների ներգրավման ծավալի աճի միջոցով դրամային պարտքի մասնաբաժնի ավելացումը: Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է առավել մատչելի դարձնել ոչ ռեզիդենտների մուտքը պետական գանձապետական պարտատոմսերի շուկա, ավելացնել ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կշիռը և ապահովել ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում դրամային պարտքի առնվազն 40% մասնաբաժին: Նախատեսվում է նաև ներդնել պետական գանձապետական պարտատոմսերի փոխանակման աճուրդների կազմակերպման էլեկտրոնային համակարգ և մեծացնել շրջանառության մեջ գտնվող պարտատոմսերի ծավալը՝ նպաստելով պետական գանձապետական պարտատոմսերի իրացվելիության աճին:

Կարևոր է նշել, որ միայն ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ոլորտում իրականացվող միջոցառումները բավարար չեն ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի շուկան էականորեն զարգացնելու համար: Ներքին պարտքի շուկայի զարգացման և ներդրողների բազայի ընդլայնման նախապայմաններից է նաև ֆինանսական շուկայի ոչ բանկային հատվածի հետագա զարգացումը:

Համագործակցությունն արտաքին վարկատուների հետ կշարունակվի, քանի որ ծրագրային վարկերն ուղղվելու են կարևոր ենթակառուցվածքների ձևավորմանը, իսկ մյուս վարկերի մեջ աստիճանաբար ընդլայնվելու է արդյունքի վրա հիմնված գործիքների կիրառումը, որոնք խթանելու են տնտեսական աճը և, հետևաբար, գեներացնելու են եկամուտներ, որոնք էլ իրենց հերթին ապահովելու են պարտքի կայունությունն ու պարտքի բեռի ցուցանիշների կառավարելի մակարդակում պահպանումը:

« կառավարությունը միջնաժամկետ հատվածում շարունակելու է « կառավարության պարտքի մարման գրաֆիկի հարթեցման և վերաֆինանսավորման ռիսկի նվազեցմանն ուղղված գործողությունները՝ կիրառելով իրացվելիության կառավարման այնպիսի գործիքներ, ինչպիսիք են կանխիկի բուժերի ձևավորումը, հետգնումների ու փոխանակումների իրականացումը:

Հավելված

« կառավարության պարտքը բնութագրող 2021-2022 թվականների փաստացի, 2023 թվականի պետական բյուջեի ծրագրային և 2023-2026 թվականների կանխատեսումային ցուցանիշները

Աղյուսակ 18. « կառավարության պարտքի հիմնական ցուցանիշները 2021-2026 թվականներին, մլրդ դրամ

	Փաստ		Բյուջե 2023	Կանխատեսում			
	2021	2022		2023	2024	2025	2026
« կառավարության պարտք	4,209.8	3,969.7	4,645.0	4,756.3	5,293.0	5,880.7	6,476.8
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	60.2	46.7	49.9	49.9	49.9	49.8	49.3
1. Ըստ գործիքակազմի							
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	2,151.6	1,772.6	2,051.0	2,087.2	2,271.0	2,516.0	2,780.4
2. Պետական գանձապետական պարտատոմսեր	1,208.9	1,496.3	1,824.4	1,894.6	2,223.6	2,543.7	2,863.7
3. Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	840.2	688.7	763.9	763.5	787.5	813.4	826.4
4. Արտաքին երաշխիքներ	3.8	2.9	2.9	3.1	3.0	2.7	2.5
ներքին երաշխիքներ	5.4	9.2	2.8	7.9	7.9	4.9	3.9
« կառավարության պարտքի տոկոսավճար	180.8	198.3	272.9	272.9	326.9	368.7	407.2
1. Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	9.0	8.8	10.5	10.5	11.0	11.0	10.7
2. Տոկոսավճար/պետական բյուջեի սեփական (առանց դրամաշնորհների) եկամուտներ (%)	10.8	9.7	11.9	11.8	12.3	12.2	11.8
3. Տոկոսավճար/ՀՆԱ (%)	2.6	2.3	2.9	2.9	3.1	3.1	3.1

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Աղյուսակ 19. Պետական պարտատոմսերի ցուցանիշները 2021-2026 թվականներին

	Փաստ		Ծրագիր	Կանխատեսում			
	2021	2022	2023	2023	2024	2025	2026
Պետական գանձապետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	1,208.9	1,496.3	1,824.4	1,894.6	2,223.6	2,543.7	2,863.7
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	17.3	17.6	19.6	19.9	21.0	21.6	21.8
Ըստ մարման մնացած օրերի, մլրդ դրամ							
Մինչև 1 տարի	126.7	192.8	260.8	261.5	340.1	366.9	427.0
1-5 տարի	353.8	517.5	690.1	714.9	910.2	993.6	1,198.7
5-ից ավելի տարի	728.4	785.9	873.5	918.2	973.3	1,183.2	1,238.0
Ըստ մարման մնացած օրերի կշիռը (%)							
Մինչև 1 տարի	10.5	12.9	14.3	13.8	15.3	14.4	14.9
1-5 տարի	29.3	34.6	37.8	37.7	40.9	39.1	41.9
5-ից ավելի տարի	60.3	52.5	47.9	48.5	43.8	46.5	43.2
Միջին տոկոսադրույք (%)	10.1	10.5	10.9	10.9	10.7	10.5	10.5
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	10.3	8.8	8.6	7.9	7.7	7.8	7.7
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մլն ԱՄՆ դոլար	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	12.0	8.1	8.2	8.0	7.4	6.9	6.3
Միջին տոկոսադրույք (%)	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.1	5.1
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	7.0	6.0	5.0	5.0	4.0	5.9	4.9

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

Աղյուսակ 20. ՀՀ կառավարության վարկերի և փոխառությունների ցուցանիշները 2021-2026թթ, մլն ԱՄՆ դոլար

	Փաստ		Ծրագիր	Կանխատեսում			
	2021	2022	2023	2023	2024	2025	2026
ՀՀ կառավարության վարկեր և փոխառություններ	4,481.1	4,503.9	4,698.8	4,783.8	5,046.8	5,413.0	5,888.3
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	30.8	20.9	22.0	21.9	21.4	21.3	21.2
Ըստ վարկատուի							
միջազգային ֆինանսական կառույցներից	3,467.6	3,495.9	3,707.5	3,725.1	4,008.6	4,400.3	4,932.4

	Փաստ		Ծրագիր 2023	Կանխատեսում			
	2021	2022		2023	2024	2025	2026
օտարերկրյա պետություններից	996.8	994.2	978.2	1,046.5	1,028.0	1,004.8	949.3
առևտրային բանկերից	16.7	13.7	13.0	12.2	10.1	7.9	6.5
Միջին տոկոսադրույք (%)	1.5	3.2	3.8	4.6	4.8	5.9	7.0
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	7.9	7.5	7.6	7.3	7.3	7.0	6.9

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

2. ԱՅԼ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ

Կանխատեսումներ: Աղյուսակում ներկայացված է ՀՀ ֆինանսների նախարարության և այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կարճաժամկետ և միջնաժամկետ կանխատեսումների համեմատականը: Արժույթի միջազգային հիմնադրամի ապրիլ ամսվա կանխատեսումներով 2023թ. սպասվում է 5.5% աճ, իսկ Համաշխարհային բանկի կանխատեսումներով՝ 4.4% աճ: ՀՀ կենտրոնական բանկի մարտ ամսվա կանխատեսումներով 2023թ. սպասվում է 5.8% աճ: Իսկ Ֆիթչի և S&P-ի փետրվար ամսվա կանխատեսումներով սպասվում են համապատասխանաբար 6.1% և 4.0% աճեր:

Աղյուսակ 2.1 Այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները, (%)

	2023	2024	2025	2026
ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, թիրախային սցենար (2023թ. ապրիլ)	7.0	7.0	7.0	7.0
ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, բազային սցենար (2023թ. ապրիլ)	6.0	5.5	5.4	5.4
Արժույթի միջազգային հիմնադրամ (2023թ. ապրիլ)	5.5	5.0	4.5	4.5
Համաշխարհային բանկ (2023թ. ապրիլ)	4.4	4.8	5.0	-
ՀՀ կենտրոնական բանկ (2023թ. մարտ)	5.8	5.2	4.9	-
S&P (2023թ. փետրվար)	4.0	4.4	3.9	4.0
Ֆիթչ (2023թ. փետրվար)	6.1	4.7	-	-

Աղբյուրը՝ համապատասխան կառույցների հրապարակումներ
«-» տվյալները հասանելի չեն

3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

3.1 2024-2026 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ՄԺԾԾ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Միջնաժամկետ հատվածում հարկային եկամուտների կանխատեսվող հոսքերի վրա մակրոտնտեսական բնույթի ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը հիմնվել է ստորև նկարագրված կանխատեսումների ռիսկի և ենթադրություններից շեղումների ռիսկի վրա:

1. Կանխատեսումների ռիսկ

Սովորաբար կանխատեսումներ իրականացնելիս ի հայտ են գալիս հանգամանքներ, որոնք կապված են լինում օգտագործվող կանխատեսման մոդելների տեղայնացումից և մասնավորեցումից, տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժերից²⁵, նոր երևույթներից (որի վերաբերյալ նախկինում տեղեկատվությունը բացակայել է) և այլն: Այս ռիսկերն ընդունված է անվանել կանխատեսման ռիսկեր: ՄԺԾԾ տեսանկյունից կարևորվում է ՀՆԱ-ի կանխատեսման ռիսկի գնահատումը, քանի որ ՄԺԾԾ սցենարի սահուն իրականացումը կախված է տնտեսությունում ստեղծված անվանական ՀՆԱ-ի մեծությունից: ՀՆԱ-ի գծով կանխատեսումների ռիսկը գնահատվել է վերջին տասնամյակում միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի հիմքում դրվող ՀՆԱ-ի կանխատեսված ցուցանիշների և ՀՆԱ-ի փաստացի ցուցանիշների միջև շեղման հիման վրա, ինչպես նաև՝ ապագայի համար ենթադրված, որոշակի հավանականություն ունեցող և բացասական ռիսկեր արտացոլող սցենարների վրա՝ համահունչ սույն փաստաթղթի՝ Գլուխ 1. Մակրոտնտեսական զարգացումներ և կանխատեսումներ» հատվածի Ներդիր 1-ին, ինչպես նաև «4. ՀՀ կառավարության պարտքի կայունության վերլուծությունը» բաժնին:

ՀՆԱ-ի միջնաժամկետ կանխատեսումներից փաստացի շեղումները վերջին տասնամյակի համար եղել են 3.4-ից 4.2 տոկոսային կետ²⁶: Այս պարագայում, հաշվի առնելով կանխատեսվածից ցածր ՀՆԱ-ի ձևավորման վերոնկարագրյալ ռիսկերի գերակշռությունը, որպես ռիսկ է դիտարկվել ՀՆԱ-ի իրական աճի կանխատեսվածից 3.4 տոկոսային կետով ավելի ցածր ցուցանիշի ձևավորումը 2024 թվականին, 3.95 տոկոսային կետով ցածր՝ 2025 թվականին և 4.2 տոկոսային կետով ցածր՝ 2026 թվականին:

²⁵Սա որոշակիորեն կապված է նաև մոդելների սպեցիֆիկացիաների հետ, քանի որ ժամանակային շարքերի վրա հիմնված մոդելներն իրենց մեջ ներառում են տնտեսության նախորդ ժամանակահատվածի զարգացումների տեղեկատվությունը, իսկ կանխատեսվող տարում ի հայտ եկող տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժը միայն կարող է ներառվել հաջորդ տարվա կանխատեսումների մոդելներում:

²⁶ Պետք է նշել, որ հաշվարկում են ներառված են նաև ճգնաժամային տարիները, երբ կանխատեսումները շեղվել են հիմնականում պայմանավորված արտաձին գործոնների համար կիրառված ենթադրություններից շեղումներով: Հաշվի առնելով համաշխարհային տնտեսությունում և տարածաշրջանում ներկայումս առկա տնտեսական և աշխարհաբաղաբալան ռիսկերը (տե՛ս փաստաթղթի այլ համապատասխան բաժինները), որպես կանխատեսումներից շեղումներ հաշվի է առնվել նաև շոկերի տարիները ներառող շեղման չափը:

Արդյունքում, ՀՆԱ նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2024, 2025 և 2026 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 28.4, 37.7 և 45.9 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2. Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ

ՄԺԾԾ հիմքում դրվող կանխատեսումները կառուցվում են որոշակի ենթադրությունների հիման վրա, որոնք էլ իրենց հերթին կախված են արտաքին կամ ներքին գործոններից: Սակայն միշտ չէ, որ այդ ենթադրությունները կանխատեսվող հորիզոնում իրականություն են դառնում՝ կապված ՀՀ կառավարության և ՀՀ ԿԲ-ի կառավարման դաշտից դուրս ի հայտ եկող երևույթների հետ:

Բացի արտաքին գործոններից, ենթադրությունների ռիսկ է հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավման չապահովումը՝ հարկային օրենսդրական բարեփոխումների կամ վարչարարության կատարելագործման ոչ բավարար տեմպ ապահովելու դեպքում:

Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ է նաև ԵԱՏՄ անդամ պետությունների տնտեսական զարգացումները: Միաժամանակ, ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտներում մաքսատուրքերի մասնաբաժինը կարող է փոփոխվել նոր պետությունների ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունից:

2.1. Գնաճի շեղման հնարավոր չափը

Գնաճի ցուցանիշի շեղման հնարավոր չափ է դիտարկվում ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում (գնաճի հաշվետվություններում) ներկայացվող գնաճի նպատակային ցուցանիշի կենտրոնական արժեքից շեղման առավելագույն չափը:

ՀՀ ԿԲ-ի կողմից միջնաժամկետ հորիզոնում կանխատեսվում է գնաճի կայունացում նպատակային ցուցանիշի շուրջ: Կանխատեսված ցուցանիշից գնաճի շեղման ռիսկերը միջնաժամկետ հորիզոնում գնահատվում են հավասարակշռված՝ գնաճի կենտրոնական արժեքից **դեպի ներքև՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (այսինքն՝ գնաճի ներքին սահմանը 2.5% է) և **դեպի վերև շեղումը՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (վերին սահմանը 5.5% է):

Գնաճի շեղման ռիսկը կարող է ազդեցություն ունենալ ՀՀ պետական բյուջեի և՛ եկամտային, և՛ ծախսային կատարողականների վրա՝ անուղղակի հարկերի, ինչպես նաև ապրանքների և ծառայությունների գծով ծախսերի ուղղությամբ: Գնանկումային պայմաններում հարկերից մուտքերը կկրճատվեն և ընդհակառակը:

Արդյունքում, գնաճի դանդաղման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2024, 2025 և 2026 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 4.9, 5.5 և 6.3 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2.2. Փոխարժեքի շեղման հնարավոր չափը

ՀՀ ԿԲ-ն և ՀՀ ՖՆ-ն փոխարժեքի կանխատեսումներ չեն իրականացնում և մակրոտնտեսական քաղաքականությունն իրականացվում է լողացող փոխարժեքի սկզբունքի հիման վրա, ընդ որում, յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի ցուցանիշների կանխատեսումների հիմքում դրվում է

փոխարժեքի անփոփոխ (որոշակի պահի դրությամբ) մակարդակ: Սակայն փոխարժեքի տատանումները կազդեն ներմուծումից ՀՀ պետական բյուջե մուտքագրվող հարկային եկամուտների վրա:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերջին տասնամյակի համար և՛ արժևորման, և՛ արժեզրկման ուղղությամբ փոխարժեքի տատանումների բացարձակ շեղման միջին չափը չի գերազանցել 4.6 տոկոսը՝ որպես ռիսկ է դիտարկվել ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի առավելագույնը 4.6% արժեզրկումը:

Արդյունքում, փոխարժեքի 4.6 տոկոսով արժեզրկման ռիսկի դրսևորման դեպքում, այլ հավասար պայմաններում, 2024, 2025 և 2026 թվականներին կարելի է ապահովել հարկային եկամուտների համապատասխանաբար 18.5, 20.9 և 24.1 մլրդ ՀՀ դրամ լրացուցիչ մուտք:

2.3. Ներմուծման գծով ռիսկի հնարավոր չափը

Քանի որ մաքսային սահմանին ներմուծումից գանձվող անուղղակի հարկերը էական կշիռ ունեն պետական բյուջեի ընդհանուր հարկային եկամուտներում, անհրաժեշտ է գնահատել նաև ներմուծման հնարավոր նվազման պարագայում հարկային եկամուտների նվազման ռիսկի չափը: 2010-2022 թվականների ընթացքում ՄԺԾԾ-ում ներմուծման գծով կանխատեսումների շեղման միջին բացարձակ չափը սահմանվում է 9.6-17.5%-ի միջակայքում, ինչն էլ հաշվի է առնվել այս գործոնի ազդեցությունը գնահատելու համար: 2022-2026 թթ.. գնահատականներում ներմուծման ցուցանիշները դիտարկվել են առանց վերաարտահանման ծավալների: 2024, 2025 և 2026 թվականների համար ծրագրվածից համապատասխանաբար 9.6, 15.1 և 17.5% պակաս ներմուծման ռիսկի դրսևորման պայմաններում հարկային եկամուտների վրա ազդեցությունը գնահատվում է համապատասխանաբար՝ 23.8, 42.9 և 56.8 մլրդ ՀՀ դրամ՝ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2.4. Հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավումը չապահովելու ռիսկի չափը

Հայաստանի հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը վերջին տասնամյակում միջինում բարելավվել է շուրջ 0.2 տոկոսային կետով, որին նպաստել են ինչպես տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունները (հարկունակ ճյուղերի մասնաբաժնի ավելացում), այնպես էլ հարկային օրենսդրական բարեփոխումները և վարչարարության արդյունավետության բարձրացումը՝ ստվերի դեմ պայքարի և հարկային վարչարարության ճեղքի աստիճանական կրճատման ճանապարհով: Միաժամանակ, մինչև 2026 թվականը ՀՀ կառավարությունը թիրախավորել է ապահովել առնվազն 25% հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշ, ինչը, սույն փաստաթղթում, արտացոլվել է միջնաժամկետ հատվածում տարեկան 0.75 տոկոսային կետով բարելավման տեսքով: Հաշվի առնելով թիրախավորված և պատմականորեն արձանագրված հարկեր/ՀՆԱ բարելավման ցուցանիշները, որպես ռիսկ է դիտարկվել հարկային վարչարարության լրացուցիչ ջանքի տեղի չունենալը:

Վերջինիս արդյունքում 2024, 2025 և 2026 թվականներին հարկային եկամուտները առավել ցածր կձևավորվեն համապատասխանաբար 56.7, 64.2, 71.4 մլրդ դրամով:

Ամփոփելով վերը նկարագրված **կանխատեսումների ռիսկի, ենթադրություններից շեղումների և հարկեր/ՀՆԱ թիրախավորված բարելավումը չապահովելու ռիսկի** գնահատականները, միջնաժամկետ հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա

մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման, ինչպես նաև հարկային վարչարարության լրացուցիչ ջանքի չապահովման ռիսկերի ազդեցության քանակական ամփոփ գնահատականները ներկայացվում են ստորև.

Աղյուսակ 3.1.1 Հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական կանխատեսումների և ենթադրությունների ռիսկերի ազդեցություն, մլրդ դրամ²⁷

Ռիսկի տեսակը	Ազդեցության գնահատականը		
	2024	2025	2026
Ռիսկերի առանձին հանդես գալու պայմաններում			
1. Կանխատեսվածից ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ, 3.4-4.2 տոկոսային կետ	-28.4	-37.7	-45.9
2. Ավելի ցածր գնաճի ռիսկ, 1.5 տոկոսային կետ	-4.9	-5.5	-6.3
3. Փոխարժեքի 4.6 տոկոս արժեզրկման ռիսկ	18.5	20.9	24.1
4. Ներմուծման նվազման ռիսկ, 9.6-17.5 տոկոսային կետ	-23.8	-42.9	-56.8
Վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում	-40.6	-65.4	-84.2
Հարկային եկամուտների վարչարարության ռիսկ, 0.5 տոկոսային կետ	-56.7	-64.2	-71.4
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	-97.4	-129.6	-155.6

Այսպիսով, գնահատվում է, որ հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 97.4 մլրդ ՀՀ դրամ 2024 թվականին, 129.6 մլրդ ՀՀ դրամ 2025 թվականին և 155.6 մլրդ ՀՀ դրամ 2026 թվականին:

Հարկային եկամուտների վրա առանձին ռիսկերի ազդեցության չափի վերաբերյալ պատկերացում են տալիս նաև ստորև ներկայացվող զգայունության գնահատականները, սակայն այս դեպքում դիտարկվում է հարկային եկամուտների աճի վրա ազդող գործոնների աճերի 1% փոփոխության ազդեցությունը, ինչը ներկայացված է հարկային եկամուտների զգայունության աղյուսակում:

Աղյուսակ 3.1.2 Հարկային եկամուտների զգայունությունը հիմնական տնտեսական գործոնների նկատմամբ, %

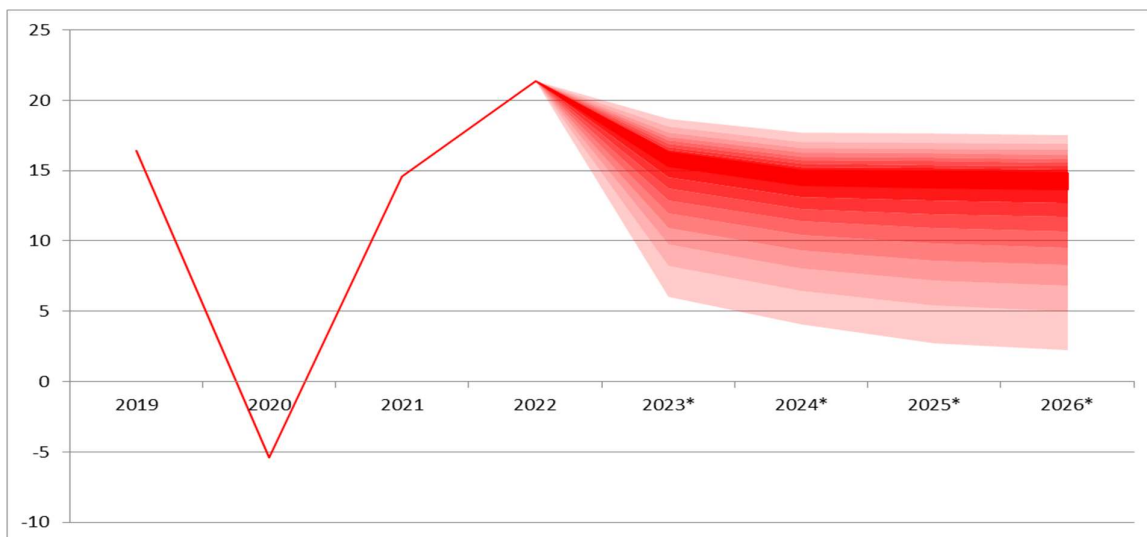
	ՀՆԱ	Գնաճ	Փոխարժեք	Ներմուծում
Միջին տարեկան ազդեցություն	0.22	0.11	0.15	0.05

²⁷ՀՆԱ, ներմուծման, փոխարժեքի և գների գծով հավանական ռիսկերի քանակային գնահատականը ստացվել է՝ հիմք ընդունելով այս գործոնների պատմական շարժի բացարձակ միջին սխալը:

Ինչպես երևում է աղյուսակից, հարկերի հավաքագրման առումով առավել էական գործոններ են հանդիսանում ՀՆԱ-ի և փոխարժեքի փոփոխությունները:

Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հետ կապված անորոշությունների և ռիսկերի հաշվեկշռի վերաբերյալ գնահատականներն իրենց արտացոլումն են գտել ստորև ներկայացվող հարկային եկամուտների հավանականային բաշխման գծապատկերում և համապատասխան աղյուսակում (տես՝ Գծապատկեր 3.1 և Աղյուսակ 3.1.3)²⁸: Հավանականային բաշխման գրաֆիկի կառուցման ժամանակ օգտագործվել է աղյուսակ 3.1.1-ում գնահատված ամբողջական ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում ի հայտ եկող բացասական ռիսկերը:

Գծապատկեր 3.1. Հարկային եկամուտների տարեկան աճի տեմպերի կանխատեսումների հավանականային բաշխումը²⁹, %

Կանխատեսումների բաշխման հավանականություններն առավել պարզորոշ երևում են ստորև բերվող աղյուսակում:

²⁸Հարկային եկամուտների գծով ռիսկերի ազդեցության գնահատականը կառուցվել է ՀՀ ֆինանսների նախարարության ռիսկերի գնահատման համակարգի ներքո կառուցված մոդելի հիման վրա:

²⁹Հավանականային կանխատեսման գրաֆիկի կառուցման ընդհանուր մեթոդաբանությունը ներկայացված է Ներդիրում:

Աղյուսակ 3.1.3 Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխումը

Հարկային եկամուտների աճի միջակայքը	Հարկային եկամուտների աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը		
	2024	2025	2026
2-8 տոկոս	0.19	0.22	0.23
8-14 տոկոս	<u>0.48</u>	<u>0.45</u>	<u>0.45</u>
14-20 տոկոս	0.29	0.26	0.24

Աղյուսակ 3.1.3-ի առաջին սյունը ներկայացնում է հարկային եկամուտների աճի միջակայքերը, իսկ 2-ից 4-րդ սյունները՝ նշված միջակայքերից յուրաքանչյուրում այդ աճի ձևավորվելու հավանականությունները՝ ըստ միջնաժամկետ կանխատեսումների: Համաձայն գնահատականների, 2024-2026 թվականներին հարկային եկամուտների աճի տեմպի՝ 8-14% միջակայքում գտնվելու հավանականությունն ամենաբարձրն է (Գծապատկեր 3.1-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 3.1.3-ում՝ հոծ նշումով):

3.2 ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱՁԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՄԵՂՄՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ՄԵԾ ուշադրություն է դարձվում նաև պետական բյուջեի ծախսերի պլանավորված մակարդակների ապահովումը խաթարող ռիսկերին, որոնք կարող են հանգեցնել լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման:

Աղյուսակ 3.2.1 « Կետական բյուջեի հարկային եկամուտների և ծախսերի, ինչպես նաև այլ հոսքերի գծով ռիսկերի ընդհանուր ազդեցությունը³⁰. (ֆինանսավորման պահանջ՝ - պահանջի մեծացում, + պահանջի նվազում), մլրդ ՀՀ դրամ

Մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող ռիսկեր	2024	2025	2026
1. Կանխատեսվածից ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ, 3.4-4.2 տոկոսային կետ	-28.4	-37.7	-45.9
2. Ավելի ցածր գնաճի ռիսկ, 1.5 տոկոսային կետ	8.4	10.1	11.7
3. Փոխարժեքի 4.6 տոկոս արժեզրկման ռիսկ	12.8	14.1	18.0
4. Ներմուծման նվազման ռիսկ, 9.6-17.5 տոկոսային կետ	-23.8	-42.9	-56.8
Հարկային եկամուտների վարչարարության ռիսկ, 0.5 տոկոսային կետ	-56.7	-64.2	-71.4

³⁰ Ընդհանուր ազդեցության գնահատականը հիմնված է մակրոտնտեսական ռիսկերի առանձին հանդես գալու ենթադրության վրա:

տալով ստեղծել բարձիկ ապագա հնարավոր շուկերին դիմակայելու համար ու բարձրացնել հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունության աստիճանը: 2020 թվականին տնտեսական շուկի և պատերազմական իրավիճակի գործոններով պայմանավորված, հարկաբյուջետային կանոնի՝ «բացառիկ դեպքի» կարգավորումների շրջանակում գրանցված պարտքի բեռը աճել էր մինչև ՀՆԱ 63.5%-ը, ինչը զուգորդվել է պարտքի սպասարկման բեռի բարձրացմամբ: Սակայն «բացառիկ դեպքի» ճանաչման գործոնների չեզոքացման հետ « Կառավարությունը պետք է հարկաբյուջետային քաղաքականությունը վերադարձնեք բնականոն իրավիճակների համար սահմանված կանոնների համապատասխանության տիրույթ, և, ի թիվս կանոնների համակարգով պահանջվող այլ միջոցառումների, առաջիկա 5 տարվա ընթացքում ապահովել պարտքի բեռի նվազեցում 60%-ից ներքև, որի հանձնառությունը սահմանվել էր « Կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման 2022-2026 թթ. ծրագրով: Սակայն, պայմանավորված իրականացվող հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի քաղաքականությամբ, սպասվածից ավելի դրական տնտեսական զարգացումներով և « Դրամի փոխարժեքի արժևորմամբ, հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի ընթացքը առաջանցիկ եղավ նախանշված ուղեգծից, և « Կառավարությունը նախ 2021 թ. գրանցեց 60.3%, ապա 2022թ.-ին՝ 50%-ից ցածր՝ 46.7% « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշ: Պարտքի բեռի նվազումը հնարավորություն է տալիս կառավարելիության տիրույթում պահել պարտքի բեռից բխող ռիսկերը և տոկոսավճարների աճը, ինչպես նաև ֆինանսական «բարձիկ» ստեղծել հետագա հնարավոր ցնցումներին դիմակայելու համար:

Միջնաժամկետ հատվածի համար նախանշած՝ պարտքի կայուն ցածր մակարդակի պահպանման հարկաբյուջետային սցենարի վրա հիմնված պարտքի ռիսկերի գնահատումը ցույց է տվել, որ ինչպես « Կառավարության պարտքի, այնպես էլ պարտքի սպասարկման ռիսկերը գնահատվում են ցածր, թեպետ նաև տեսանելի է, որ նոր հնարավոր շուկերը (հատկապես՝ մի քանի շուկերի համադրությունը) կարող են վտանգել պարտքի կայունությունը: Սթրես թեստերի շրջանակներում « Կառավարության պարտքը ամենաշատը զգայուն է տնտեսական աճի և փոխարժեքի շուկերի նկատմամբ, որոնցից առաջինի ի հայտ գալու պարագայում 2025թ. « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը հասնում է 61.6% մակարդակին, և 2027թ. միայն նվազում « հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված 60% սահմանային շեմից ցածր: Փոխարժեքի շուկի դեպքում « Կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը առավելագույն մակարդակին է հասնում 2024թ.՝ 53.6%: « պետական բյուջեի համախառն ֆինանսավորման կարիքը կանխատեսվող ժամանակահատվածում իրականացված սթրես թեստերից ոչ մեկի դեպքում չի գերազանցում զարգացող երկրների համար ռիսկայնության համար ընդունված 15% սահմանաչափը, և փոքր-ինչ գերազանցում է այդ շեմը կոմբինացված սցենարի դեպքում:

« Կառավարության պարտքի պորտֆելից բխող ռիսկերը գնահատվում են միջին կամ բարձր մակարդակի: « Երկրի ռիսկի հավելավճարը, պայմանավորված ռուս-ուկրաինական հակամարտության ազդեցությունների ներքո տարածաշրջանի երկրների ռիսկի հավելավճարների բարձրացմամբ, ինչպես նաև ԱՄՆ-ում և Եվրոգոտում տոկոսադրույքների բարձրացմամբ և զարգացող երկրներից ավելի շարժուն կապիտալի արտահոսքով դեպի այս երկրներ, որոշակիորեն բարձրացել էր՝ մոտենալով բարձր ռիսկայնության սահմանագծին, սակայն վերջին ամիսների

նվազել է մինչև 346 բազիսային կետի, ինչին համապատասխանում է միջին ռիսկայնության գնահատականը: Այս գործընթացին նպաստել է ՀՀ ֆինանսական համակարգում կուտակված լրացուցիչ իրացվելիությունը, որը ՀՀ եվրոբոնդերի շուկան ևս ավելի իրացվելի է դարձրել: Միաժամանակ, չնայած ներքին և դրամային պարտքի կշռի զգալի բարելավմանը, ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում արտարժույթային և ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պարտքի մասնաբաժինները բարձր ռիսկայնության տիրույթում են եղել 2023 թ. ապրիլի դրությամբ՝ կազմելով համապատասխանաբար 60.2% և 56.4%: Այնուամենայնիվ, դրանք զգալիորեն մոտեցել են սույն մեթոդաբանությամբ նախանշված շեմերին, և ներքին ու դրամային պարտքի մասնաբաժնի բարելավման քաղաքականության շարունակումը առաջիկա հեռանկարում կարող է ապահովել պարտքի պորտֆելի համեմատաբար չափավոր ռիսկերի մակարդակ:

Չնայած նրան, որ ՀՀ կառավարության պարտքի ռիսկերը ստանդարտ սթրես սցենարների շրջանակում ազդանշում են ցածր ռիսկեր, գնահատվող անորոշությունների մակարդակը բարձր է: Հավանականությունների բաշխման գրաֆիկի վրա հիմնվող (այսինքն, ըստ էության, «պատմությանը նայող») գնահատումը ցույց է տալիս, որ պարտքի կանխատեսումները ընդհանրապես անորոշության էական աստիճան են պարունակում, քանի որ պարտք ձևավորող գործոնները պատմականորեն բարձր տատանողականություն են ունեցել: Այս նկարագիրը բացահայտվում է Գծապատկեր 6-ում ներկայացված հավանականությունների բաշխման գրաֆիկում, ըստ որի՝ 2026 թ. համար 10-ից 90% հավանականային միջակայքում ուրվագծում է ՀՆԱ-ում 37.6%-ից 62.0% միջակայք:

Ոչ թե պատմությանը, այլ՝ ապագային նայող ռիսկերի գնահատման նպատակով փորձագիտական դատողությունների հիման վրա կառուցվել են այլընտրանքային զարգացումների սցենարներ, որոնք արտահայտում են ինչպես 2022 թ. ընթացքում ՀՀ տնտեսությունում կուտակված ռիսկերի համաժամանակյա նյութականացման, այնպես էլ արտաքին հատվածում անբարենպաստ զարգացումների փոխանցման հնարավորությունը: Այլընտրանքային զարգացումների սցենարները և դրանց ենթադրությունները հետևյալն են:

- **Առավել ցածր տնտեսական աճի ռիսկերը արտացոլելու համար կիրառվում են երկու սցենարներ.**

- **Տնտեսական աճի «բազային» սցենար:** Սցենարը ներկայացնում է ՀՀ կառավարության կողմից թիրախավորված 7% տնտեսական աճի սցենարում ենթադրված՝ կառուցվածքային բարեփոխումների և կապիտալ ծախսերի լրացուցիչ իրականացման տեղի չունենալու ռիսկերը, որոնց արդյունքում աճը ձևավորվում է ըստ փոփոխականների պատմական կապերի և արտաքին միջավայրի վերաբերյալ միջազգային կառույցների ենթադրությունները հիմք ընդունելով, և համապատասխանում է տնտեսական աճերի հավանականային բաշխման երկրորդ ամենահավանական հատվածին: Սցենարում տնտեսական աճը 2023 թ. ընդունվել է 6%, 2024 թ.՝ 5.5%, իսկ հաջորդ տարիներին՝ 5.4% (առավել մանրամասն ներկայացված է «Գլուխ 1. Մակրոտնտեսական զարգացումներ և կանխատեսումներ» հատվածի Ներդիր 1-ում): Սցենարի շրջանակներում հաշվի է առնված նաև ցածր ՀՆԱ-ի արդյունքում ցածր հարկային եկամուտների ձևավորման և ծախսերի չճշգրտման պայմաններում բյուջեի պակասուրդի ինքնավար աճը:

• **Տնտեսական աճի «համաշխարհային ճգնաժամի» սցենար:** Ըստ այս սցենարի, համաշխարհային տնտեսությունը 2023 թ., աշխարհաքաղաքական անորոշությունների աճի, բարձր գնաճի և դրանց ներքո առավել խիստ դրամավարկային քաղաքականության պայմաններում կբախվի ֆինանսական ճգնաժամերի և կգրանցի -0.2% տնտեսական անկում, իսկ ՌԴ տնտեսությունը կգրանցի 6.5% տնտեսական անկում³¹: Այս սցենարի ներքո, ըստ մեր գնահատականների, ՀՀ տնտեսական աճը կկազմի 1.8% 2023 թ., 2.9% 2024թ.-ին, և 4.5-ական տոկոս 2025 և 2026 թվականներին: Վերջինս, միաժամանակ, համապատասխանում է տնտեսական աճի հավանականությունների բաշխման՝ շուրջ 10-20% միջակայքում գտնվող դեպի ներքև ռիսկերին: Սցենարի շրջանակներում հաշվի է առնված նաև ցածր ՀՆԱ-ի արդյունքում ցածր հարկային եկամուտների ձևավորման և ծախսերի չճշգրտման պայմաններում բյուջեի պակասուրդի ինքնավար աճը:

• **Փոխարժեքի համար կիրառվում է դեպի նախկին մակարդակներ վերադարձի սցենարը:** Մասնավորապես ենթադրվում է, որ 2022 թ. ընթացքում դեպի ՀՀ մարդկանց և կապիտալի ներհոսքի արագացման պայմաններում արժևորված փոխարժեքը հետ կգնա նախկին մակարդակին, և 2023 թ. վերջի դրությամբ դուլար/դրամ փոխարժեքը կկազմի 480 դրամ՝ 2021թ.-ի վերջի մակարդակին համապատասխան, իսկ հաջորդ տարիներին կթուլանա տարեկան 1.6% տեմպով, պայմանավորված գնային մրցունակության պահպանման անհրաժեշտությամբ (հիմք ընդունելով ՀՀ և զարգացած երկրներում գնաճերի տեմպերի տարբերությունը՝ «PPP կանոն»), ինչպես նաև ֆինանսական շուկայի սպասումներով (ՀՀ դրամային պարտատոմսերի և եվրոբոնդերի տոկոսադրույքների տարբերություն՝ «UIP» կանոն):

• **Առավել բարձր բյուջեի պակասուրդի ռիսկերն արտացոլելու համար կիրառվում են 3 սցենարներ.**

• **Պակասուրդի սցենար 1. «բազային» սցենարով աճ, սակայն նախանշված ծախսերի ամբողջական կատարում:** Այս սցենարում տնտեսական աճի համար կիրառվում են «բազային» սցենարի ենթադրությունները: Միաժամանակ ենթադրվում է, որ ՀՀ կառավարությունը կկատարի 2023 թ. պետական բյուջեով և 2024-2026 թթ. ՄԺԾ-ով նախանշված ծախսերը, այդ թվում՝ պահուստային ֆոնդում նախատեսված ծախսային «բարձիկը» ամբողջությամբ կծանրաբեռնվի ծախսային ծրագրերով:

• **Պակասուրդի սցենար 2. թիրախավորված հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի բարելավման չապահովում, սակայն նախանշված ծախսերի ամբողջական կատարում:** Այս սցենարում ենթադրվում է, որ միջնաժամկետ հատվածի համար թիրախավորված՝ միջինում տարեկան 0.75% հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի բարելավումը կապահովվի միայն մասնակի, և հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը կբարելավվի վերջին 10 տարիների պատմական ջանքով՝ տարեկան շուրջ 0.2%-ային կետով: Միաժամանակ, ՀՀ կառավարությունը կկատարի 2023 թ. պետական բյուջեով 2024-2026 թթ. ՄԺԾ-ով նախանշված ծախսերը, այդ թվում՝ պահուստային ֆոնդում նախատեսված ծախսային «բարձիկը» ամբողջությամբ կծանրաբեռնվի ծախսային ծրագրերով:

³¹ «Համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի» սցենարի հիմնական ենթադրությունները վերցվել են ՌԴ ԿԲ «Основные направления единой государственной денежно-кредитной политики на 2023 год и период 2024 и 2025 годов» փաստաթղթից, տե՛ս [https://www.cbr.ru/Content/Document/File/139691/on_2023\(2024-2025\).pdf](https://www.cbr.ru/Content/Document/File/139691/on_2023(2024-2025).pdf):

• **Պակասուրդի սցենար 3. «բազային» սցենարով աճ, թիրախավորված հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի բարելավման չափահովում, ծախսային ծրագրերի ամբողջական կատարում՝ պահուստային ֆոնդի 50% ծանրաբեռնվածությամբ:** Այս սցենարում ենթադրվում է, որ տնտեսական աճը կձևավորվի ըստ «բազային» սցենարի ենթադրությունների, հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը կբարելավվի 0.2%-ային կետով, միաժամանակ ՀՀ կառավարությունը կկատարի բոլոր պլանավորված ծախսային ծրագրերը, սակայն պահուստային ֆոնդի միայն 50%-ը կծանրաբեռնվի ծախսային ծրագրերով:

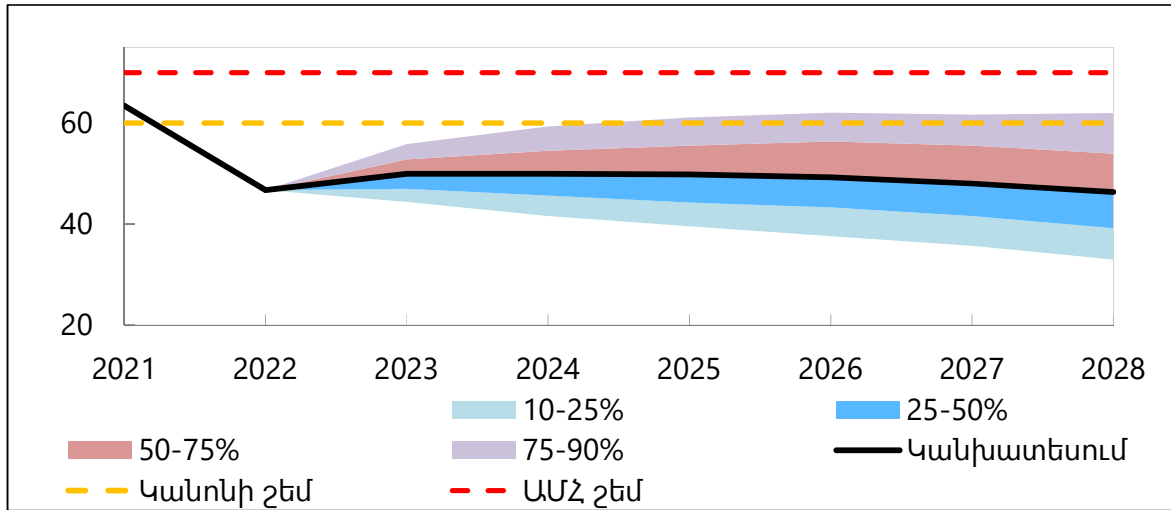
Նախ, մինչ վերջնական սցենարը կառուցելը, առանձին սցենարները ու դրանց բաղադրիչների ազդեցությունները գնահատվում են առանձին-առանձին: Սցենարներից ամենաբարձր ազդեցությունը, ինչպես և պարտքի կայունության վերլուծության ստանդարտացված սթրես թեստերի դեպքում, տնտեսական աճն է: Տնտեսական աճի «բազային» սցենարի դեպքում ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2026 թվականին կազմում է 53.9%, իսկ «Համաշխարհային ճգնաժամի» սցենարի դեպքում՝ 65.7%: (գծապատկերներ 4.3-4.5):

Սակայն 3 սցենարների համակցման, այսինքն՝ բոլոր ռիսկերի նյութականացման դեպքում պարտքը անկայուն է դառնում տնտեսական աճի «համաշխարհային ճգնաժամի» և դրանց համակցվող պակասուրդի (պակասուրդի սցենար 3) և փոխարժեքի սցենարների դեպքում՝ բարձր ձևավորվելով նաև ԱՄՀ և ՀԲ կողմից բարձր ռիսկայնության սահմանագիծ համարվող 70%-ի շեմից: Միաժամանակ, «բազային» սցենարի և դրան համակցվող պակասուրդի և փոխարժեքի շուկերի դեպքում, չնայած որ միջնաժամկետ հորիզոնում պարտքը չի գերազանցում ՀՆԱ 60%-ի շեմը, վերջինիս հետագիծը անկայուն է, որը ՀՀ կառավարության համար հղի է հեղինակության ռիսկերով և ֆինանսական շուկաների ռիսկի ընկալումների էական վատթարացմամբ, որի դեպքում պարտքի կայունությունը բարձր խոցելի կարող է դառնալ:

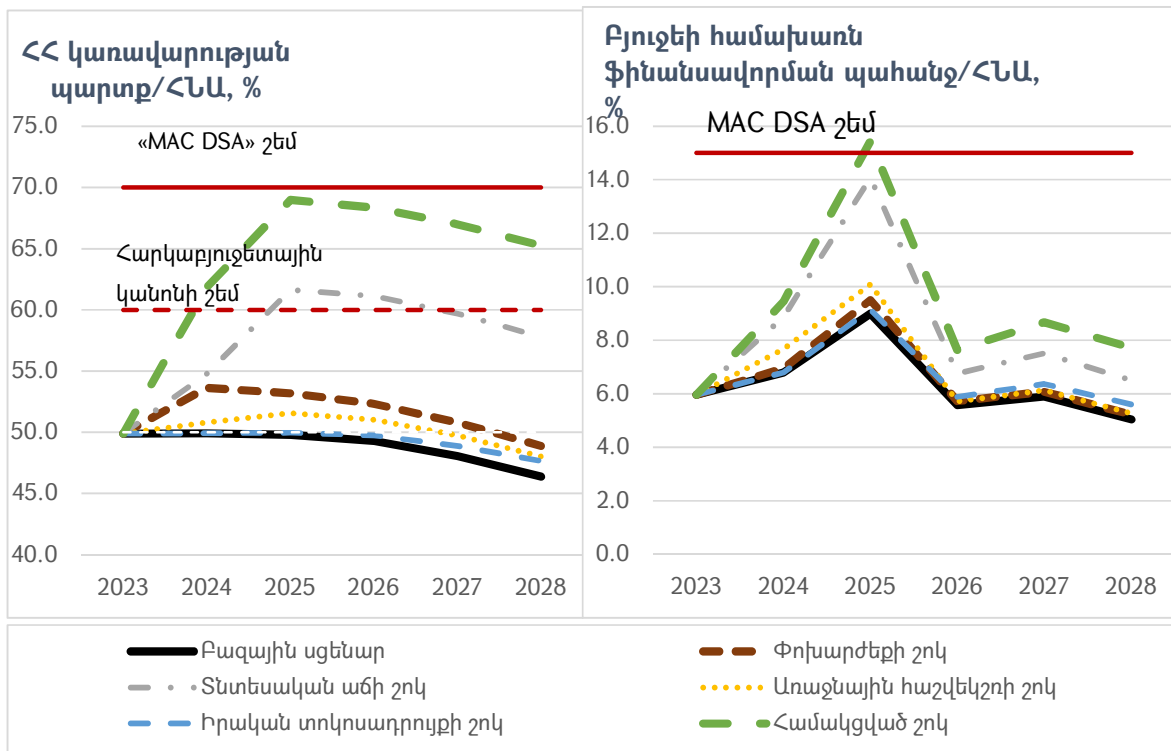
Կատարված փորձագիտական սցենարային վերլուծության արդյունքները, ընդհանուր առմամբ, համահունչ են և լրացնում են ԱՄՀ և ՀԲ մեթոդաբանությամբ իրականացված պարտքի սթրես թեստերի արդյունքներին և ազդանշում են պարտքի կայունության համար առկա վտանգների վերաբերյալ: Վերլուծությունը, ընդհանուր առմամբ, արտացոլում է 2021-2022 թվականներին իրականացված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի արդյունքների պահպանման, ինչպես նաև պարտքի կառուցվածքի հետագա հաշվեկշռված (ֆինանսական շուկայի վրա էական ճնշում չգործադրող և պարտքի սպասարկման ծախսերը կառավարելի մակարդակում պահպանող) բարելավման անհրաժեշտությունը, ինչը ուղենիշ ընդունելով կառուցվել է ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման 2024-2026 թթ.ռազմավարությունը:

Գծապատկեր 4.1. ՀՀ Կառավարության պարտքի կանխատեսումների հավանականությունների բաշխման գծապատկերը*

Գծապատկեր 4.2. ՀՀ Կառավարության պարտքի և համախառն ֆինանսավորման կարիքի սթրես թեստեր*

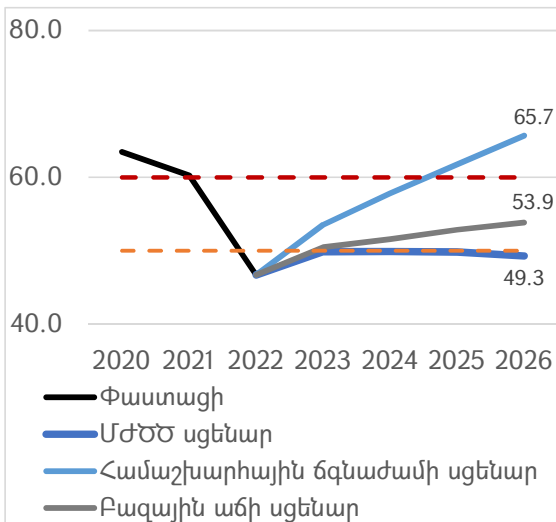

* 2027-2028 թվականների համար բերված ցուցանիշները ՀՀ ՖՆ կանխատեսումն են՝ ՄԺԾԾ մշակման համար կիրառված հիմնական դարողությունների անփոփոխության ենթադրությամբ:

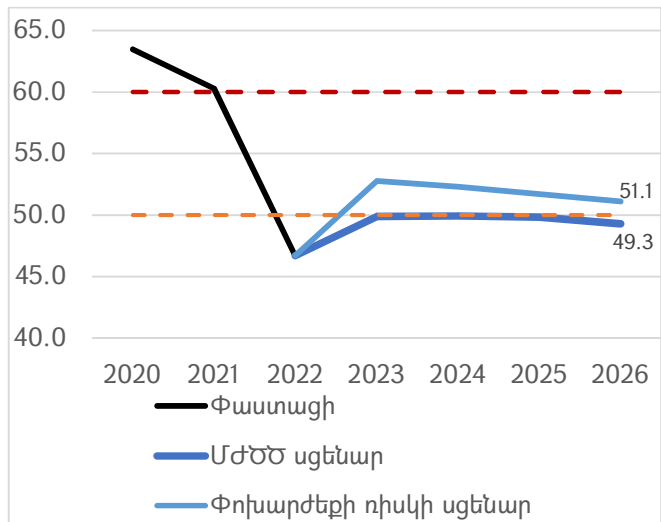
Աղյուսակ 4.1. ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ռիսկայնության ցուցանիշներ

	Շեմեր			ՀՀ ցուցանիշ	
	Ցածր	Միջին	Բարձր	2022թ. ապրիլ	2023թ. ապրիլ
ՀՀ երկրի ռիսկի հավելավճար, բազիսային կետ	<200	200-600	>600	432.9	384.5
Ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պարտքի կշիռ, % ընդհանուր պարտքում	<15	15-45	>45	67.5	56.4
Արտարժութային պարտքի կշիռ, % ընդհանուր պարտքում	<20	20-60	>60	68.3	60.2

Գծապատկեր 4.3. ՀՀ կառավարության պարտքը տնտեսական աճի ռիսկի սցենարների դեպքում

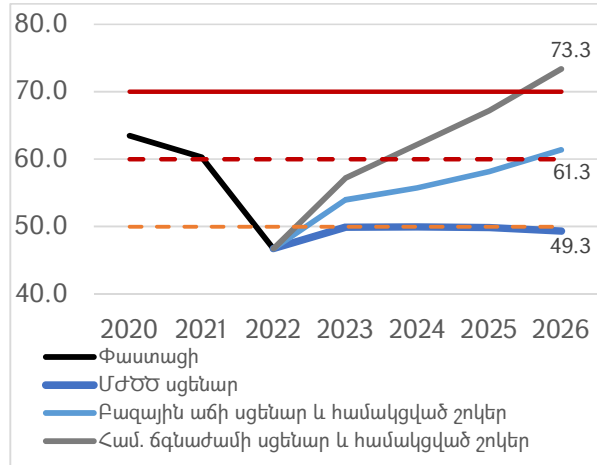
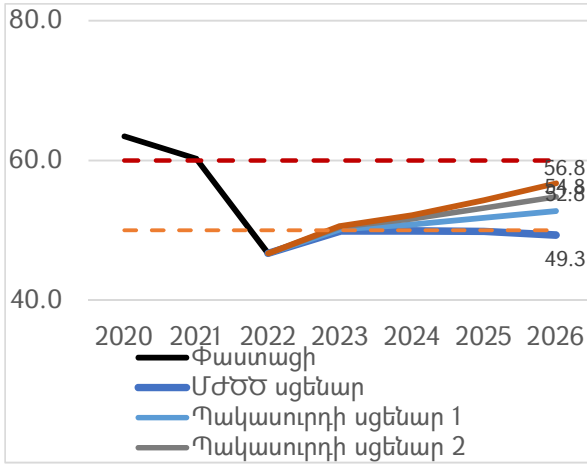

Գծապատկեր 4.4. ՀՀ կառավարության պարտքը փոխարժեքի ռիսկերի սցենարի դեպքում

Գծապատկեր 4.5. ՀՀ կառավարության պարտքը պակասուրդի ռիսկերի սցենարների դեպքում

Գծապատկեր 4.6. ՀՀ կառավարության պարտքը տարբեր ռիսկերի սցենարների միաժամանակյա տեղի ունենալու դեպքում

5. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն

Սույն մասի նպատակն է բացահայտել ֆիսկալ կայունությունը վտանգող դիսկրետ ռիսկերը, մասնավորապես՝ պետական մասնակցությամբ ընկերությունների, պետություն-մասնավոր գործընկերության շրջանակներում գործող պայմանագրերի և այլն:

Պետական մասնակցությամբ ընկերություններից ծագող ֆիսկալ ռիսկեր

Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման նպատակը և մեթոդաբանությունը

Հարկաբյուջետային ռիսկերի այս գնահատման նպատակն է ֆինանսական վիճակի վերլուծության միջոցով գնահատել Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման հավանականությունը, որը կարող է հանգեցնել պետական բյուջեից Ընկերություններին չկանխատեսված փոխառությունների, սուբսիդիաների տրամադրման, սեփական կապիտալի համալրման կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև Ընկերությունների կողմից պետական բյուջե կանխատեսված շահութաբաժինների, ստացված վարկային միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարման և մայր գումարների չմարման³²:

Ընկերությունների կողմից ներկայացված ֆինանսական հաշվետվությունների հիման վրա հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառվել է Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) կողմից հրապարակված՝ «Կորպորատիվ հատվածից առաջացող ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման ուղեցույց»-ում (այսուհետ՝ ԱՄՀ ուղեցույց), ինչպես նաև Ասիական զարգացման բանկի խորհրդատուի հետ մշակված և « ֆինանսների նախարարի 14.09.2018թ. N439-Ա հրամանով հաստատված Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման ձեռնարկ-ում ներկայացված մեթոդաբանությունը³³, ինչպես նաև « Կառավարության 06.11.2020թ. «Պետություն-մասնավոր գործընկերության ծրագրերի գծով Հայաստանի Հանրապետության պայմանական պարտավորությունների հաշվարկման և գնահատման մեթոդաբանությունը սահմանելու մասին» N1785-Լ որոշմամբ սահմանված մեթոդաբանությունը:

Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների պորտֆելի նկարագրություն

2021թ. տարեկան տվյալների հիման վրա ֆինանսատնտեսական դիտարկումներ է իրականացվել « Կարգապետի աշխատակազմի, « Կառավարությունների, դրանց ենթակա մարմինների, « Կարգապետարանների, ինչպես նաև Երևանի քաղաքապետարանի և « Կանրային հեռարձակողի

³² Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման բարելավման նպատակով Ասիական զարգացման բանկի հետ համատեղ մշակվել է ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման բարելավման 2019-2023 թվականների ճանապարհային քարտեզը, որով նախանշված նպատակների իրականացման համար կատարվել է նաև ենթակառուցվածքային և այլ ոլորտների կազմակերպությունների (Ընկերություններ) գործունեությանն առնչվող հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատում: Այս համատեքստում, զուգահեռաբար, իր գործունեությանն առնչվող գույքերը նաև Արժույթի միջազգային հիմնադրամը:

³³ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման հավանականությունը կանխատեսելու համար հաշվարկվել է միջազգայնորեն այդ նպատակով ընդունված Է. Ալթմանի «Z-միավոր» կոչվող հսկիչ ցուցանիշը: Զուգահեռաբար Ընկերությունների ֆինանսական հուսալիության մասին լրացուցիչ տեղեկատվության ստացման, ինչպես նաև «Z-միավոր»-ի ստուգաճշտման համար կիրառվել են լրացուցիչ ֆինանսական գործակիցներ (շահութաբերության, իրացվելիության, վճարունակության հաշվարկման:

խորհրդի ենթակայության ընդհանուր թվով 215 ընկերություններ³⁴, որոնց սեփական կապիտալի հանրագումարը կազմել է 279.36 ՀՀ դրամ, իսկ ակտիվները՝ 790.45 մլրդ ՀՀ դրամ: 2021թ. ընթացքում այդ ընկերություններից վնասով աշխատել են թվով՝ 37:

Պիտարկված ընկերություններից 66%-ը (թվով՝ 116 ընկերություն) գործում են տարածքային կառավարման մարմինների ենթակայությամբ, որոնց ակտիվների հանրագումարը կազմում է ընդհանուր դիտանցված ընկերությունների ակտիվների 14%-ը):

Աղյուսակ 5.1 Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունները՝ ըստ կառավարող մարմինների

Բաժնետոմսերի կառավարումը իրականացնող մարմին	Ընկերությունների թիվ
ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն	48
ՀՀ առողջապահության նախարարություն	13
ՀՀ վարչապետի աշխատակազմ	3
ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	7
ՀՀ պաշտպանության նախարարություն	2
ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն	5
ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն	12
ՀՀ քաղաքացիական ավիացիայի կոմիտե	3
ՀՀ միջուկային անվտանգության կարգավորման կոմիտե	1
ՀՀ արդարադատության նախարարություն	1
ՀՀ Ֆինանսների նախարարություն	1
ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	1
ՀՀ հանրային հեռարձակողի խորհուրդ	3
Երևանի քաղաքապետարան ³⁵	48
ՀՀ Շիրակի մարզպետարան	15
ՀՀ Լոռու մարզպետարան	12
ՀՀ Գեղարքունիքի մարզպետարան	6
ՀՀ Կոտայքի մարզպետարան	7
ՀՀ Սյունիքի մարզպետարան	6

³⁴ 215 ընկերությունից 47-ը գտնվում է Երևանի քաղաքապետարանի կառավարման ներքո, իսկ 168-ում պետությունն ունի մասնաբաժին: Համաձայն «ՀՀ-188 պետական գույքի մասնավորեցման (սեփականաշնորհման) մասին» ՀՀ օրենքի պետական մասնակցությամբ ընկերություն են համարվում այն ընկերությունները, որտեղ պետության մասնաբաժինը կազմում է 50 կամ 50 տոկոսից ավելի: Նշված 168 ընկերությունից 154-ում պետության մասնակցությունը կազմում է 50 և 50% ավել:

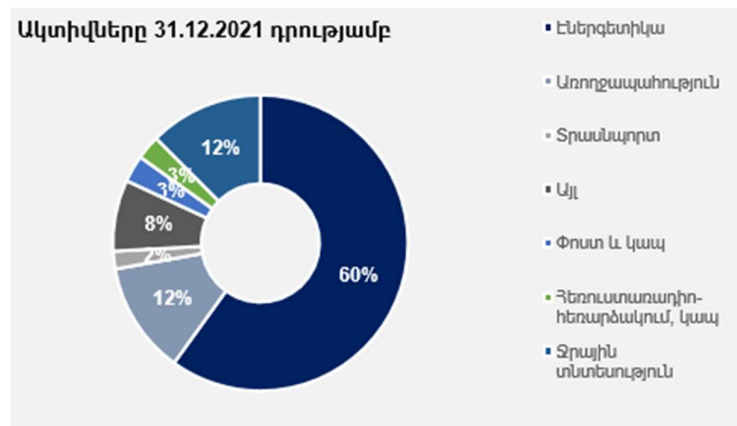
³⁵ 47 կազմակերպություն համարվում են համայնքային և գտնվում են Երևանի քաղաքապետարանի կառավարման ներքո, սակայն ֆիսկալ դիսկերի կառավարման տեսանկյունից պետության համար ունեն կարևոր նշանակություն:

ՀՀ Արարատի մարզպետարան	6
ՀՀ Արմավիրի մարզպետարան	4
ՀՀ Տավուշի մարզպետարան	3
ՀՀ Վայոց Ձորի Մարզպետարան	3
ՀՀ Արագածոտնի մարզպետարան	5
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	215

Աղյուսակ 5.2 Պետական և համայնքային մասնակցության ընկերություններ

Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերություններ, որից՝	215
Պետական մասնակցությամբ ընկերություններ	168
Համայնքային	47

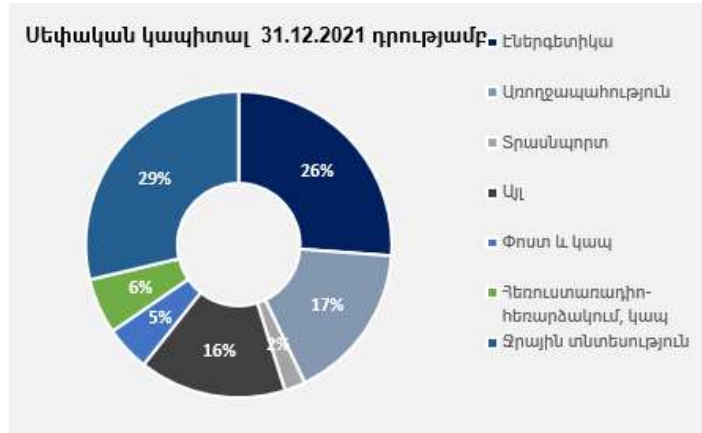
Գծապատկեր 5.1. Պետական մասնակցությամբ ընկերությունների ակտիվներն ըստ ոլորտների՝ 790.5 մլրդ ՀՀ դրամ³⁶

Գծապատկեր 5.2. Պետական մասնակցությամբ ընկերությունների սեփական կապիտալը, ըստ ոլորտների՝ 279 մլրդ ՀՀ դրամ³⁷

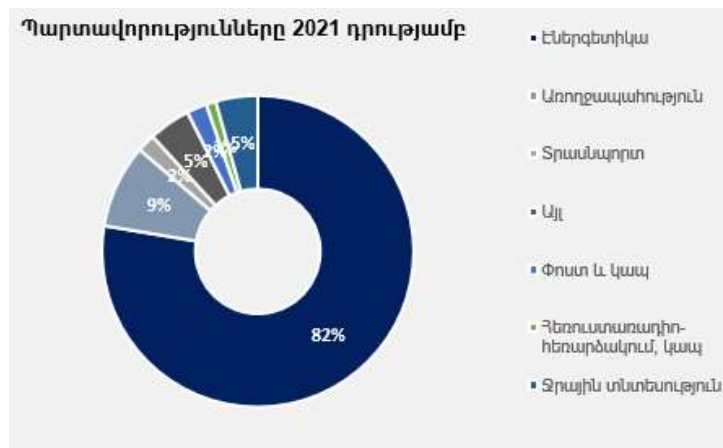
³⁶ Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների ակտիվները կազմում են 846 մլրդ. ՀՀ դրամ:

³⁷ Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների սեփական կապիտալը կազմում է 296 մլրդ. ՀՀ դրամ:

Ինչպես երևում է վերը ներկայացված գծապատկերից առավել էական սեփական կապիտալ ունեցող ընկերությունները գործում են էներգետիկայի, առողջապահության և տրանսպորտի ոլորտներում:

Գծապատկեր 5.3. Պետական մասնակցությամբ ընկերությունների պարտավորությունները, ըստ ոլորտների՝ 511 մլրդ ՀՀ դրամ³⁸

2021 թվականի վերջի դրությամբ դիտարկված ընկերությունների հանրագումարային պարտավորությունները կազմել են ՀՆԱ-ի 7.3%-ը, պարտավորություններից 50%-ը վարկեր են: Գծապատկերի տվյալներից ակնհայտ է, որ պարտավորությունների բաշխվածությունն ըստ ոլորտների արտացոլում է էներգետիկայի ոլորտի զգալի գերակշռումը: Այդ ոլորտի ընկերությունների պարտք/սեփական կապիտալ գործակիցը 2021թ. արդյունքներով կազմում է 5.5, ինչը համարվում է բարձր ռիսկայնության մակարդակ: Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ էներգետիկայի ոլորտի ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ:

³⁸ Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների պարտավորությունները կազմում են 550 մլրդ. ՀՀ դրամ:

«Երևանի ՋԷԿ», «Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» և «Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով այդ ոլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողները: Միաժամանակ, այդ ընկերությունները նաև կազմում են պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների եկամուտների զգալի մասը՝ 42%-ը (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 5.3 Պետական մասնակցությամբ ընկերությունների եկամուտները՝ ըստ ոլորտների, մլն դրամ

Ոլորտ	2018	2019	2020	2021	Տեսակարար կշիռ % (2021)
Էներգետիկա	122,451	108,707	117,775	76,773	42%
Առողջապահություն	65,862	76,135	55,677	69,111	38%
Տրանսպորտ	4,622	7,888	2,509	3,131	2%
Հեռուստառադիոհեռարձակում, կապ	8,534	8,675	8,385	8,922	5%
Փոստ և կապ	6,864	7,919	8,227	9,138	5%
Կրթություն	1,924	2,035	1,364	1,757	1%
Ընդամենը	229,170	228,678	202,677	183,646	

Հարկաբյուջետային ռիսկեր պարունակող պետական մասնակցությամբ ընկերությունների վերլուծություն

Աղյուսակ 5.4 Բյուջետային վարկեր և երաշխիքներ ունեցող ՊՄԸ ցուցանիշները, մլն դրամ³⁹

Ընկերության անվանումը	Բյուջետային վարկեր և երաշխիքներ	Իրացումից Հասույթ			Զուտ շահույթ			Կուտակված շահույթ		Պարտավորություններ			Ֆիսկալ ռիկսի կարգավիճակ
		2022թ.	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022	2021	2022	2021	
«Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն ՓԲԸ	100,051	77,310	40,747	63,353	1,508	(11,972)	18,567	34,801	(9,007)	26,658	128,788	87,305	Միջին
«Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ	122,017	29,410	22,287	40,553	(1,742)	(12,797)	(4,085)	10,196	13,409	23,605	157,491	131,731	Էական
«Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր ՓԲԸ	62,966	7,505	3,133	11,474	2,439	(10,575)	11,620	20,792	14,303	35,096	128,873	84,511	Ցածր
«Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ	8,873	2,029	1,773	2,007	18	-839	1,232	1888	2,674	4544	9,173	7,085	Ցածր
«Կարեն Դեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն» ՓԲԸ	4,485	2,510	3,131		790	(1,220)	1,370		(1,926)		9,168		Ցածր
«Ռադիոհիզուտայների արտադրության կենտրոն» ՓԲԸ	2,196	89	150		(386)	(272)	(325,6)		(2,059)		4,537		Էական

³⁹ Ներկայացված է հաշվետվության հրապարակման պահին հասանելի տեղեկատվությունը:

Աղյուսակ 5.5 Խոշոր պարտավորություններ ունեցող ընկերությունների ցուցակ⁴⁰, մլն դրամ

Անվանում	Պարտավորություններ				Ակտիվներ				Սեփական կապիտալ			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
«Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ	129,767	138,842	157,490	131,731	177,642	173,541	190,102	174,539	47,875	34,698	32,612	42,808
«Երևանի քերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ	145,619	154,154	128,788	87,305	148,776	143,878	137,083	138,466	3,157	-10,276	8,295	51,161
«Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	93,894	116,006	104,466	84,511	119,756	131,268	128,700	130,144	25,862	15,262	24,234	45,633
«Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ	9,107	10,346	9,173	7,085	13,809	14,190	14,249	14,031	4,702	3,844	5,076	6,946
«Նաիրիտ-2» ՓԲԸ	6,110	6,117	6,166	6,072	15,284	14,609	13,580	11,157	9,174	8,492	7,414	5,085
Ընդամենը	504,149	541,037	511,083		818,641	781,455	790,446		308,777	240,417	279,363	
Դիտարկված ընկերությունների քանակ	221	204	168									

⁴⁰ Ներկայացված է հաշվետվության հրապարակման պահին հասանելի տեղեկատվությունը:

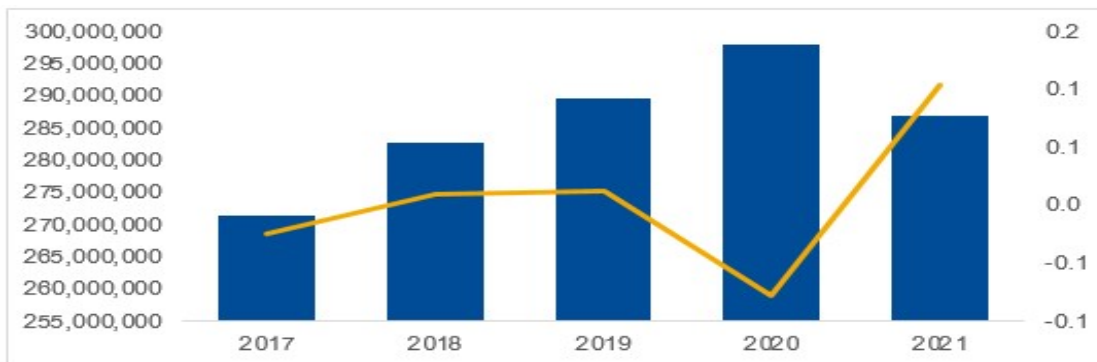
Արժույթի միջազգային հիմնադրամի՝ պետական մասնակցությամբ ընկերությունների վիճակի գնահատման “STATE-OWNED ENTERPRISE HEALTH CHECK TOOL”⁴¹ մոդելի կիրառմամբ ընտրվել է խոշոր պետական մասնակցությամբ ընկերություններից «Բարձրավոլտ էլեկտրացանցեր», «Երևանի ՋԷԿ» և Հայփոստ ՓԲԸ-ները և իրականացվել վերջիններիս ֆիսկալ ռիսկերի գնահատում: Ընտրված 3 ընկերության ակտիվները կազմում են ընդհանուր պետական մասնակցությամբ ընկերությունների ակտիվների 37%-ը: Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատումը կատարվել է շահութաբերության, իրացվելիության և վճարունակության ցուցանիշների հիման վրա: Մոդելը ներառում է ռիսկի հինգ կատեգորիա, որոնցից 1-ին կատեգորիան ներկայացնում է ռիսկի ավելի ցածր մակարդակ ունեցող, իսկ 5-րդ կատեգորիան՝ ռիսկի ավելի բարձր մակարդակ ունեցող ընկերությունները:

2021թ. մոդելի արդյունքներով «Բարձրավոլտ էլեկտրացանցեր» և «Երևանի ՋԷԿ» ՓԲԸ-ների ռիսկայնությունը կազմել 3.54, իսկ «Հայփոստ» ՓԲԸ-ը՝ 3.69⁴²:

Ստորև ներկայացված են վերլուծված կազմակերպությունների հիմնական ֆինանսական ցուցանիշները: Տվյալ կազմակերպությունների ակտիվների շահութաբերությունը 2021թ. կազմել է 10%, իսկ սեփական կապիտալի վերադարձը՝ 67%

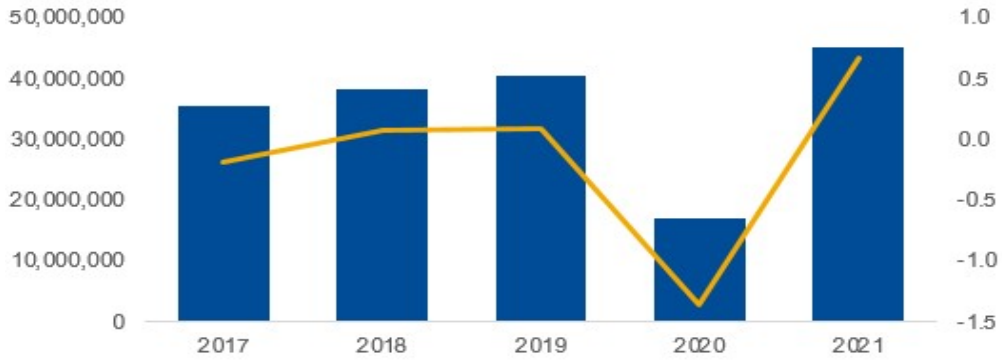
Գծապատկեր 5.4 Ակտիվների և ակտիվների շահութաբերությունը (աջ առանցք), հազար ՀՀ դրամ

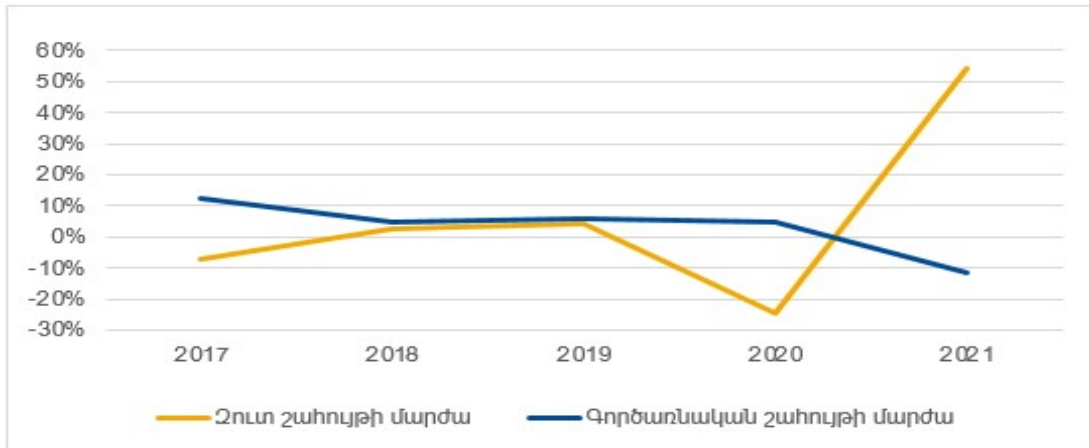
⁴¹ <https://www.imf.org/en/Topics/fiscal-policies/Fiscal-Risks/Fiscal-Risks-Toolkit/Fiscal-Risks-Toolkit-SOE-HCT>

⁴² Նշենք, որ 2017 թվականին Հայփոստ ՓԲԸ-ն չի համարվել պետական մասնակցությամբ ընկերություն

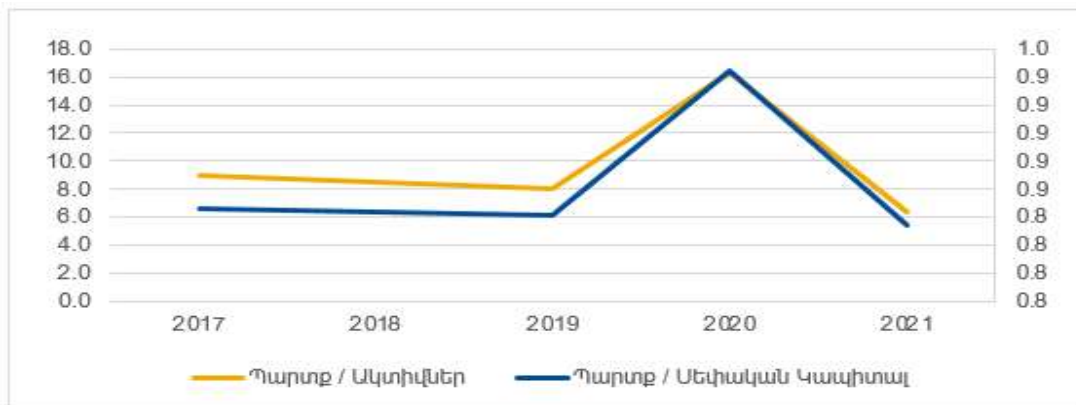
Գծապատկեր 5.5 Սեփական կապիտալ և սեփական կապիտալի շահութաբերություն (աջ առանցք) հազար ՀՀ դրամ

Գծապատկեր 5.6 Շահութաբերության մարժաներ

Գծապատկեր 5.7 Վճարունակություն

Էներգետիկ ոլորտի մասնավոր ընկերություններ

Էներգետիկայի ոլորտի դիտանցման ենթարկված մասնավոր ընկերությունների (թվով 4 Ընկերություններ) հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները 2021 թվականին նախորդ ժամանակաշրջանի նկատմամբ ավելացել են միջինում 15% ով, միտումը շարունակվել է նաև 2022 թվականի ընթացքում և երկու ընկերությունների համար առկա տեղեկատվությունը վկայում է 8% եկամուտների աճի մասին: Էական աճ է արձանագրվել նաև շահույթի ցուցանիշով:

Աղյուսակ 5.6 Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային զուտ շահույթը/վնասն ըստ տարիների, մլն. Դրամ

Մասնավոր ընկերություններ	2019թ.	2020թ.	2021թ.	2022թ.
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	14,830	(9,130)	39,313	64,085
1. «Հրազդան ԶԷԿ» ԲԲԸ	2,382	(745)	6,659	
2. «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ	524	(701)	14,975	30,537
3.«Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ	160	(3,107)	4,624	
4. «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	11,764	(4,577)	24,338	33,548

Անհրաժեշտ է նշել, որ ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ: Ընդ որում «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» և «Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով ոլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողներից:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ այդ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վրա:

ՀԱՄԱՌՈՏ ԱԿՆԱՐԿ

ՍՊԵՑԻՖԻԿ ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ՇՐՋԱՆԱԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սպեցիֆիկ ֆիսկալ ռիսկերն առաջանում են պայմանական պարտավորությունների կամ այլ անորոշ իրադարձությունների նյութականացման արդյունքում: Այդ իրադարձություններից յուրաքանչյուրը կարող է ենթադրել անհապաղ և/կամ շարունակական ծախսեր՝ պայմանավորված ՀՀ կառավարության բացահայտ

պարտավորություններով (պարտավորություններ, որոնք ունեն իրավական կամ պայմանագրային հիմք) կամ թաքնված պարտավորություններով, որոնք սահմանված չեն որևէ օրենքով կամ պայմանագրով:

Բյուջետային վարկավորման ուսումնասիրություն

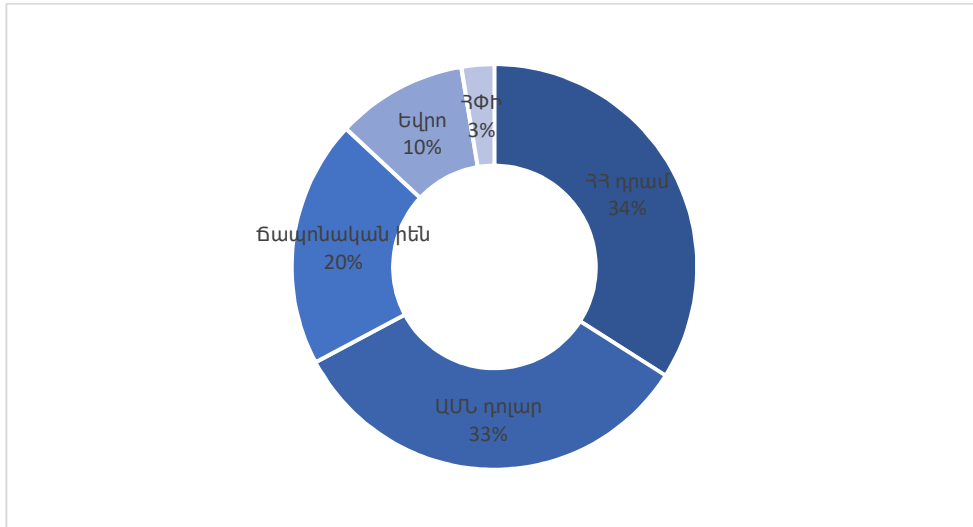
ՀՀ պետական բյուջեից, միջազգային կազմակերպություններից և օտարերկրյա պետություններից ներգրավված վարկային միջոցների հաշվին 28.02.2023թ. դրությամբ տրամադրված բյուջետային վարկերի և ենթավարկերի չմարված մասի ընդհանուր գումարը կազմել է 307 մլրդ ՀՀ դրամ, որից 84% ուղղվել է ենթակառուցվածքային ոլորտին:

2023թ. փետրվարի 28-ի դրությամբ ՀՀ կառավարության տրված վարկերի կառուցվածքում միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով կազմակերպություններին տրամադրված բյուջետային վարկերի չմարված մասը (մնացորդը) կազմել է մոտ 161 մլրդ ՀՀ դրամ կամ տրամադրված ընդհանուր վարկային պորտֆելի 52%-ը:

Ընդհանուր վարկային պորտֆելում ՀՀ դրամով տրամադրված վարկերը կազմել են 34% կամ 104.5 մլրդ ՀՀ դրամ, ԱՄՆ դոլարով՝ 102 մլրդ ՀՀ դրամ կամ 33%, Եվրոյով՝ 10% կամ 32 մլրդ ՀՀ դրամ, ճապոնական իենով՝ 20% կամ 60.7 մլրդ ՀՀ դրամ (տես գծապատկերը):

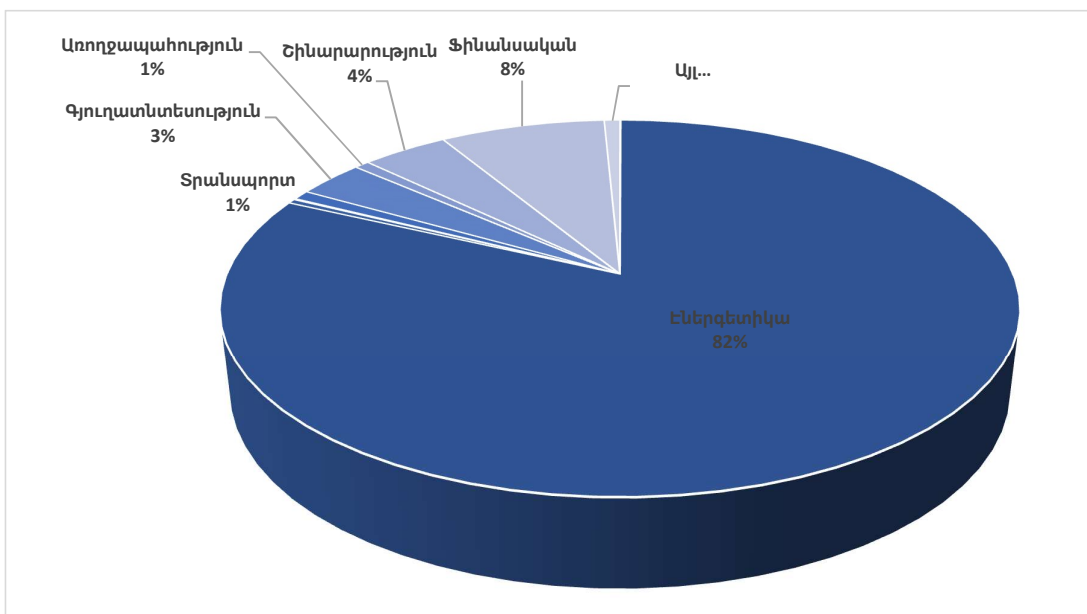
Պորտֆելը պարունակում է փոխարժեքի էական ռիսկեր, քանի որ տրամադրված վարկերի գերակշիռ մասը՝ 66% ներգրավված է արտարժույթով, իսկ վարկառուների եկամուտները հիմնականում ՀՀ դրամով են:

Գծապատկեր 5.8 28.02.2023 դրությամբ վարկերի արժույթային կազմը

Ենթակառուցվածքային ոլորտում տրամադրված վարկերի չնարված մասի մեջ մեծ տեսակարար կշիռ ունեն էներգետիկայի ոլորտի վարկերը՝ 251.3 մլրդ ՀՀ դրամ (82%):

Գծապատկեր 5.9 Վարկերի բաշխվածությունն ըստ ոլորտների

Տրամադրված վարկերից 72% ապահովված են գրավով (հող, շինություն և այլն), իսկ 28%-ը կազմում են գրավով չապահովված վարկերը: Վերջիններս պետական ծրագրերի իրականացմանը կամ պետական մասնակցությամբ ընկերություններին ուղղված միջոցներն են: Վարկային պորտֆելի 5%-ը վերակառուցված վարկեր են:

Բացի բյուջետային վարկերից առկա է բյուջետային երաշխիքների փաթեթ, այդ թվում՝

- Արտարժույթով երաշխիքների մասով՝ 92.8 մլն ԱՄՆ դոլար մնացորդով 31.03.2023 դրությամբ,
- ՀՀ դրամով արտահայտված երաշխիքների մասով՝ 8,575 մլն դրամ 31.03.2023 դրությամբ՝ գյուղատնտեսական հումքի մթերումների նպատակով ագրովերամշակման ոլորտին տրամադրվող աջակցության ծրագրի շրջանակներում:

Պետություն-մասնավոր գործընկերության (ՊՄԳ) ձևաչափով գործող պայմանագրերից բխող պայմանական պարտավորությունների վերլուծություն

Վերլուծության են ենթարկվել ստորև ներկայացված ՊՄԳ ձևաչափով գործող թվով երեք ընկերությունների պայմանագրերը, ինչպես նաև էլեկտրաէներգիայի գնման երեք խոշոր պայմանագրերը (որոնք նույնպես հանդիսանում են պայմանական պարտավորությունների աղբյուր, քանի որ պարունակում են երաշխավորած գնման պայմաններ):

Ստորև ներկայացվում է նշված 6 ընկերությունների վերաբերյալ ամփոփ տեղեկատվություն:

Աղյուսակ 5.7 Գործող ՊՄԳ և ԷԳՊ պայմանագրերը

Անվանում	Ոլորտ	Սկիզբ	Ավարտ	Պայմանական պարտավորությունների հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակի փոփոխությունները
«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ	Տրանսպորտ	2008թ.	2038թ.	Նշանակալի Անփոփոխ
«Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ	Ջրամատակարարում և կեղտաջրերի հեռացում	2016թ.	2031թ.	Նշանակալի Անփոփոխ
«Արմենիա միջազգային օդանավակայաններ» ՓԲԸ	Տրանսպորտ	2002թ.	2032թ.	Նշանակալի Վատթարացում
«Քոնթուր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ (Որոտան ՀԷԿ), ԷԳՊ	Էներգետիկա	2016թ.*	2038թ.	Միջին Անփոփոխ
«Արմփաուեր» ՓԲԸ, ԷԳՊ	Էներգետիկա	2019թ.*	2041թ.	Միջին Անփոփոխ

«Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ, Մասրիկ-1 արևային ֆոտովոլտային էլեկտրակայան, ԷԳՊ	Էներգետիկա	2021թ.*	2041թ.	Նշանակալի Անփոփոխ
---	------------	---------	--------	-------------------

*գործարքի ֆինանսական պայմանների բավարարման տարի. ԷԳՊ պայմանագրերի փաստացի տևողությունը կազմում է մինչև 25 տարի՝ սկսած ստորագրման տարվանից:

ՊՄԳ պայմանագրերի վերլուծության արդյունքում նյութականացման ռիսկի աստիճանը հիմնականում նշանակալի է համարվել ՊՄԳ բոլոր պայմանագրերի համար, հաշվի առնելով, որ իրար հաջորդող ճգնաժամերը տարբեր բնույթի ազդեցություն են ունեցել ընկերությունների դրամական հոսքերի վրա, ինչն իր հերթին մեծացնում է պայմանագրի վերաբանակցման (պայմանագրերում անհաղթահարելի ուժի ազդեցության և տնտեսական հավասարակշռության վերաբերյալ դրույթների հետևանքով) կամ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման ռիսկերը, ինչն իր հերթին կարող է ավելացնել ՀՀ կառավարության պայմանական պարտավորությունները: Շինարարության փուլում գտնվող ծրագրերի պարագայում ճգնաժամը հանգեցրել է էական ուշացումների, ինչն իր հերթին կարող է բարձրացնել գերաժախսերի կամ վերաբանակցման ռիսկերը: Անցած ժամանակաշրջանի ընթացքում փոխվել է խմբի մակարդակում «Քոնթուր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ-ի սեփականատերը (այժմ՝ ԱՄՆ -ում գործող մասնավոր ներդրումային ֆոնդ KKR):

«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ

ՀՀ կառավարության 07.02.2008թ. N83-Ա որոշման հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության, «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի և «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ-ի միջև 13.02.2008թ. կնքվել է «Հայկական երկաթուղու համակարգը «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ կողմից ստեղծված «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ փոխանցելու մասին» կոնցեսիոն պայմանագիրը:

Ծառայությունների ծավալները և երթուղիները համաձայնեցվում են յուրաքանչյուր տարի՝ հաջորդող տարվա համար, հետևաբար պայմանագրի ֆինանսական տարբեր բաղադրիչների ապագա մակարդակները բարդ է կանխատեսել:

Կոնցեսիոն պայմանագիրը ներառում է վնասի սուբսիդավորում որոշ անշահավետ ուղևորափոխադրումների երթուղիների համար, որոնք իրականացվել են պայմանագրի բոլոր տարիներին: Սակայն, ըստ պայմանագրի, վճարման ենթակա գումարների առավելագույն չափը սահմանափակվում է կոնցեսիոնների կողմից վճարման ենթակա տարեկան կոնցեսիոն վճարի չափով: Համաձայն առկա պատմական տեղեկատվության, կոնցեսիոն պայմանագրի սկզբից ի վեր որևէ այլ պայմանական պարտավորության նյութականացում տեղի չի ունեցել:

Կոնցեսիոն պայմանագիրը նախատեսում է նաև փոխհատուցումներ մի շարք դեպքերում, որոնց նյութականացման ռիսկի հավանականությունն ավելանում է՝ պայմանավորված համավարակի հետ կապված ճգնաժամով: Այդպիսի դեպքերից են՝

- Օրենսդրության անբարենպաստ փոփոխություն,
- Անհաղթահարելի ուժի ազդեցության մեղմման ծախսեր,
- Անհաղթահարելի ուժի ազդեցության հետևանքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման հետ կապված վճարումներ,
- Կոնցեսիոն կողմից պարտավորությունների չկատարման հիմքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման վճարներ,
- Փոխադարձ համաձայնությամբ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման վճարներ:

Կոնցեսիոն պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման մասով պայմանական պարտավորությունները հիմնականում չափելի են և դրանց առավելագույն ազդեցությունը վատագույն սցենարի դեպքում գնահատվում է 101.1 մլրդ ՀՀ դրամ⁴³, ընդ որում այդ գումարը կոնցեսիոն գործունեության ընթացքում աճում է՝ հաշվի առնելով պայմանագրի պայմանները:

Կոնցեսիոն պայմանագրի ֆիսկալ ռիսկայնության կարգավիճակը մինչև համավարակը գնահատվում էր միջին, իսկ համավարակի և պատերազմի ճգնաժամերով պայմանավորված՝ նշանակալի, և ներկայումս շարունակում է գնահատվել նշանակալի՝ պայմանավորված զարգացող աշխարհաքաղաքական և մակրոտնտեսական ճգնաժամով: Միաժամանակ կարևոր է փաստել, որ ընկերության գործունեությունը 2022 թվականին եղել է շահութաբեր՝ 2.3 մլրդ դրամ շահույթով, արձանագրելով նախորդ տարվա նկատմամբ 82% աճ և ապահովելով զուտ շահույթի մարժայի 10%: 2022 թվականի ընթացքում բեռնափոխադրումների ֆիզիկական ծավալներն 2021 թվականի նկատմամբ ավելացել են մոտ 11 տոկոսով, իսկ ուղևորափոխադրումների ծավալն ավելացել է 15% ու:

Ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը նշանակալի է՝ նաև հաշվի առնելով տարածաշրջանային ճգնաժամը և ընթացող վերաբանակցությունները:

«Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ

21.11.2016թ. ՀՀ կառավարության, «Վեոլիա Օ Կոմպանի Ժեներալ Դեզ Օ» կոմանդիտային բաժնետիրական ընկերության և «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) միջև կնքվել է «Երևան Ջուր», «Հայքրմուղկոյուղի», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» և «Նոր Ակունք» փակ բաժնետիրական ընկերությունների կողմից

⁴³ Կիրառվել է Ասիական Զարգացման Բանկի կողմից մշակված մեթոդաբանությունը՝ ինչպես և սույն փաստաթղթում ներկայացվող այլ հաշվարկների դեպքում:

օգտագործվող ու պահպանվող ջրային համակարգերի և այլ գույքի վարձակալության պայմանագիր՝ 15 տարի ժամկետով (Վարձակալական պայմանագիր):

Վարձակալական պայմանագրի շրջանակներում առկա են մի շարք նշանակալի պայմանական պարտավորություններ, այդ թվում.

- Վարձակալի կողմից պարտադիր կապիտալ աշխատանքների ծրագրի շրջանակից դուրս այլ աշխատանքների իրականացման դեպքում Վարձատուի կողմից համապատասխան գումարի փոխհատուցում,

- Բազային սակագնի երաշխիք, որն արդեն առնվազն երկու անգամ կիրառվել է՝ ներառյալ վարձակալական վճարի կրճատումը 2020 և 2021 թվականներին,

- Վարձակալական պայմանագիրը պարունակում է վերաբանակցությունների և վաղաժամկետ դադարեցման բազմաթիվ դեպքեր: Առաջիկայում Վարձակալական պայմանագրի վաղաժամկետ դադարեցման ռիսկը համարվել էր ցածր՝ առնվազն մինչև 2025թ.: Պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման գծով պայմանական պարտավորությունը մասնակի չափելի է և վերագնահատվել է պայմանագրի վերջին փոփոխությունից հետո՝ 70 մլրդ դրամ՝ միջանկյալ սցենարի դեպքում, որտեղ նման վճարումը չի կարող գերազանցել ապագա վարձակալական վճարների հանրագումարը:

Վերջին տարիներին ընթանում էին որոշակի բանակցություններ արդեն իսկ կառուցված ակտիվի, մասնավորապես ջրի մաքրման կայանի վերաբերյալ: 2023 թվականի սկզբին որոշվեց, որ այդ ակտիվը կփոխանցվի և կվերականգնվի Հայկական տարածքային զարգացման հիմնադրամի կողմից, այսպիսով այս հարցն այլևս չի ստեղծելու ՀՀ կառավարության համար հավելյալ պայմանական պարտավորությունները (վերջին անգամ դրանք գնահատվել էին 13 միլիարդ դրամ): Սակայն նախագիծը դառնալու է պետական բյուջեով ֆինանսավորվող ներդրումային ծրագիր: Բացի այդ, ակնկալվում է, որ հաջորդ տարիներին էապես կավելանան նաև պետությանը փոխանցվելիք կոնցեսիոն ակտիվներին առնչվող պարտադիր կապիտալ աշխատանքները՝ հաշվի առնելով, որ միջին տարեկան գումարը 2022 թվականից հետո բարձրացել է (ըստ ընկերության գնահատականի դեռևս մոտ 55 մլն ԱՄՆ դոլարի չոփով ներդրումներ): Այս աշխատանքները ֆինանսավորվելու են պետական բյուջեի միջոցներից, այդպիսով դրանք չեն հանդիսանում պայմանական պարտավորություններ, բայց այս տեղեկատվության առկայությունը ավելի ամբողջական պատկերացում է տալիս այս նախագծի իրական արժեքի մասին:

Այդպիսով, հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը մնում է նշանակալի:

«Արմենիա Միջազգային Օդանավակայաններ» ՓԲԸ

Կոնցեսիոն պայմանագիրը գործում է 2002թ-ից՝ Երևանի «Զվարթնոց» օդանավակայանի համար, իսկ 2007թ-ից ներառում է նաև Գյումրու «Շիրակ» օդանավակայանը: Մայր ընկերությունը աշխարհի օդանավակայանների խոշորագույն օպերատորներից է՝ «Կորպորասիոն Ամերիկա Ս.Ա.» ընկերությունն, որը ցուցակված է Նյու Յորքի ֆոնդային բորսայում:

Խումբը մինչև 2019 թվականը արձանագրում էր շահութաբերության բարձր ցուցանիշներ, իսկ ՀՀ-ի դուստր ձեռնարկությունը եղել է ամենաշահութաբերներից մեկը: Համավարակի ճգնաժամից հետո ֆինանսական վիճակը վերականգնվեց և 2022 ին «ԱՄՕ»-ն արձանագրեց 2019 ի ցուցանիշները 50% գերազանցող զուտ շահույթի մակարդակ:

Պայմանագիրը Կոնցեսիոններին հնարավորություն է տալիս միակողմանիորեն երկարացնել կոնցեսիայի տևողությունը:

Ըստ պայմանագրի սահմանված է տարեկան 20% ֆինանսական ներքին շահութաբերության թիրախային մակարդակ, որը սահմանված է օդանավակայանում ներդրողի ընդհանուր ներդրումների (այդ թվում սեփական կապիտալի, դրա համարժեքների, ենթավարկերի և/կամ փոխարկելի վարկերի և միջազգային աուդիտորական ընկերության կողմից աուդիտ անցած Կառավարչի հաշվապահական հաշվետվություններում արտացոլված ցանկացած այլ կապիտալ ներդրման) տարեկան ներքին զուտ դոլարային շահութաբերությունը հարկվելուց հետո:

Համաձայնեցված ներքին շահութաբերության մակարդակը պահպանելու համար պայմանագրով նախատեսված է հետևյալ մեխանիզմը՝ մաստեր-պլանի վերանայում, որի արդյունքում փոխվում է կապիտալ ծախսերի կառուցվածքը և ժամանակացույցը, սակագների բարձրացում և պայմանագրի ժամկետի երկարացում:

Հաշվի առնելով ընկերության բարձր շահութաբերությունը՝ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման պայմանական պարտավորությունը և ընկերության բիզնես ռիսկը գնահատվում էին ցածր, սակայն օդանավակայանների ոլորտը համավարակով պայմանավորված ճգնաժամից առավել տուժածներից մեկն է, իսկ այժմ այն ևս դրսևորում է չափազանց վոլատիլ վարքագիծ աշխարհաքաղաքական ճգնաժամով պայմանավորված:

Համավարակի ժամանակաշրջանում ընկերությունը ստիպված եղավ հայցել վարկային պայմանագրի ֆինանսական քովենանթի չեղարկում, որը բավարարվեց ֆինանսավորողի կողմից և մարման ժամանակացույցը երկարաձգվեց մինչև 2024 թվականը:

2021-2022 թվականներին «Կորպորասիոն Ամերիկա Ս.Ա.» ընկերությունների խմբի ֆինանսական վիճակը զգալիորեն վերականգնվել է՝ պայմանավորված գործառնությունների վերսկսմամբ, ստացված մի շարք փոխհատուցումներով, վերակառուցված և նոր վարկերով, սակայն գործառնությունների մակարդակը զիջում է մինչև համավարակն առկա մակարդակին: Նշված վերականգնումը արտահայտվել է նաև

Խմբի համախմբված դրամական մնացորդի ցուցանիշով, հետևաբար, անհրաժեշտության դեպքում Խումբը կրկին կկարողանա աջակցել «ԱՄՕ» ՓԲԸ-ին:

Ինչպես երևում է ՀՀ ուղևորափոխադրումների վիճակագրությունից, ոլորտի վերականգնումը գրանցվել է 2021 թվականի ընթացքում և թափ է առել 2022 թվականին, ընդ որում 2023թ. առաջին եռամսյակում արձանագրված ծավալները գերազանցել են կորոնավիրուսային համավարակն արձանագրված մակարդակներին (80% աճ 2019 թվականի նույն ժամանակաշրջանի նկատմամբ):

Բեռնափոխադրումների ծավալները ևս վերականգնվել են 2022թ.՝ գերազանցելով 2019թ. մակարդակը 16.3%-ով: Այսպիսով բեռնափոխադրումների ծավալները 2022 և 2023 թվականի սկզբին գերազանցում են նախաճգնաժամային ծավալները հիմնականում պայմանավորված Ռուսաստանի Դաշնության հետ առևտրաշրջանառության աճով:

Շարունակվել է շահույթի նախքան հարկումը, տոկոսավճարները և մաշվածությունը (EBITDA) զգալի վերականգնումը: «ԱՄՕ» ՓԲԸ-ն լավ է դիմակայել 44-օրյա պատերազմի, նոր կորոնավիրուսային տարբերակների, Ռուսաստան-Ուկրաինա պատերազմի, 2022 թվականի սեպտեմբերյան ադրբեջանական ներխուժման հետևանքով ստեղծված մարտահրավերներին: 2022 թվականին վերականգնումը EBITDA եկամուտներ հարաբերակցությունը հասցրեց 33%-ի, ինչը մնում է բավականին բարձր, թեև ոչ այնքան բարձր, որքան 2021 թվականին՝ հաշվի առնելով եկամուտների կառուցվածքում վառելիքի լիցքավորման ծառայություններից ստացված եկամուտների շատ ավելի մեծ տեսակարար կշիռը (աշխարհաքաղաքական ճգնաժամի պատճառով վառելիքի ավելի բարձր գները), որոնց պարագայում ավելի ցածր է մարժան:

Կանխիկի մնացորդը 2022 թվականի տարեվերջին կազմել է 28.6 մլն ԱՄՆ դոլար, ինչից բացի տարվա ընթացքում իրականացվել է շահութաբաժինների վճարում 21.25 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով (մոտ 0.5 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով գերազանցելով 2021 թվականի զուտ շահույթի ծավալը): Կանխիկի մնացորդը ավելի բարձր է, քան 2023 թվականին պարտքի սպասարկման գծով սպասվող վճարումները՝ հաշվի առնելով, որ նախորդ վարկային պայմանագիրը փոխարինվել է մեկ տարով ավելի երկար ժամկետ ունեցող Ամերիա բանկի հետ վարկային համաձայնագրով:

Խումբը նաև հրապարակայնորեն հայտարարել է Զվարթնոց օդանավակայանի ընդլայնման մասին, որը ենթադրում է՝ հզորությունների կրկնապատկում և ներդրումների ծավալը գնահատվում է 400 մլն ԱՄՆ դոլար:

Պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման դեպքում առկա են զգալի ծավալով պարտավորություններ:

Վերը նշված հանգամանքներից ելնելով, սույն ՊՄԳ պայմանագրի գծով պայմանական պարտավորությունների ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը, որը փոխվել էր միջինի՝ չնայած նոր աշխարհաքաղաքական և մակրոտնտեսական ճգնաժամից բխող անորոշություններին, ներկայումս պետք է վերագնահատվի: Այժմ անորոշությունը ավելի

բարձր է, քանի որ հայտնի չէ, թե երթևեկության ներկայիս կտրուկ աճը կայուն կլինի միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում, և ՀՀ-ի համար պայմանական պարտավորությունները պետք է զգալիորեն ավելանան՝ հաշվի առնելով «Զվարթնոց» օդանավակայանի ընդլայնման հավակնոտ ծրագիրը: Մինչ ընդլայնման ծրագիրը, «ԱՄՕ» ՓԲԸ-ի ռիսկը զգալիորեն բարելավվել էր, սակայն այժմ այս ՊՄԳ-ի հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը իջեցվել է մինչև «Էական»:

«Քոնթուր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ

Ընկերությունը հանդիսանում է հիդրոէլեկտրաէներգիայի արտադրության առանցքային համալիր, նախկինում պետական մասնակցությամբ ընկերություն էր, որը մասնավորեցման արդյունքում վաճառվել է էլեկտրաէներգիայի արտադրությամբ զբաղվող «Քոնթուր Գլոբալ» խոշոր միջազգային խմբին: Ընկերությունն արտադրված էլեկտրաէներգիան վաճառում է «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ին (ՀԷՑ)՝ ՀԾԿԿ կողմից հաստատված սակագներով: ՀԷՑ ընկերությունը պարտավոր է գնել արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան, իսկ չգնելու դեպքում՝ վճարել փոխհատուցում, որը մինչ այժմ չի կիրառվել: Ամենախոշոր պայմանական պարտավորությունը՝ պետության կողմից հիմնական միջոցների հետգնման պարտավորությունն է, որի արժեքը 2021թ. ավարտին կազմում է 102.1 մլրդ դրամ, սակայն ակնկալվում է դրա նվազում՝ պայմանավորված խոշոր ներդրումների պլանների բացակայությամբ և փոխարժեքային տատանումով պայմանավորված վերագնահատումներով:

Նշենք նաև, որ ընկերությունը ներկայում մարում է Վերականգնման վարկերի բանկից (KfW) Եվրոյով ստացված վարկը, ինչպես նաև 3 այլ ՄՖՀ-ներից, այդ թվում՝ Միջազգային ֆինանսական կորպորացիայից, ԱՄՆ դոլարով ստացված վարկեր: Այս առնչության հարկ է նկատել, որ 2020թ. ԱՄՆ դոլարի և Եվրոյի փոխարժեքները դրամի նկատմամբ աճել էին, մինչդեռ 2021թ. և հատկապես 2022թ. դրամը արժևորվել է և կայուն պահպանում է այդ բարձր մակարդակը:

2019թ. ընկերության գործունեությունը եղել է շահութաբեր, 2020թ. COVID-19 համավարակի հետևանքով տնտեսական ակտիվության կտրուկ նվազման հետ մեկտեղ, ընկերությունն արձանագրել է հասույթի մոտ 25 տոկոս կրճատում, ինչը խիստ ազդեցություն է ունեցել ընկերության գործունեության՝ առանց արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու կամ փոխհատուցում վճարելու պարտավորությունն ակտիվացնելու: Դրան ավելացան նաև արտարժույթի փոխարժեքի հետ կապված վնասները՝ ԱՄՆ դոլարի և Եվրոյի նկատմամբ արժեզրկման հետևանքով, ինչը հանգեցրեց պարտքի սպասարկման առավել մեծ ծախսերի: Արդյունքում, 2020թ. ընկերությունն արձանագրել է սեփական կապիտալի բացասական մակարդակ՝ չնայած բաժնետերերի կողմից հավելյալ սեփական կապիտալի ներարկմանը: Ընկերությունը շարունակում է սպասարկել իր վարկերը՝ շնորհիվ բաժնետերերի հավելյալ աջակցության, որոնք տրամադրել են ավելի քան 10 մլրդ դրամ ծավալով արտակարգ աջակցության վարկ

(համարժեք է ընկերության 2020թ. հասույթին): 2021 ընթացքում բաժնետերերի կողմից նորից կատարվել է սեփական կապիտալի ավելացում:

Հասույթի գեներացումը բարելավվել է 2021 թվականին, գերազանցելով 2019 մակարդակը և ապահովելով էականորեն ավելի բարձր շահույթ, դրական միտումը շարունակվել է 2022թ.-ին, երբ ընկերությունները արձանագրել է 2019 թվականի շահույթը գերազանցող մակարդակ:

Մայր կազմակերպության կողմից աջակցությունը առկա էր նաև 2022 թվականին, սեփական կապիտալի մոտ 2 մլրդ դրամի չափով ներարկումով, որը մասամբ փոխհատուցել էր բաժնետերերի վարկի ավելի մեծ մարումները:

Ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը շարունակում է մնալ «էական»՝ հաշվի առնելով ընկերության ֆինանսական վիճակը և այն փաստը, որ ընկերությանը չեն բավարարում հաստատված սակագները: Սակայն շահույթի մակարդակի վերականգնումը և այն փաստը, որ բաժնետերերը հանդիսացել են և շարունակում են հանդիսանալ շահութաբեր ընկերությունների խումբ, որը աջակցել է ընկերությանը առանձնահատուկ դժվար 2020թ. ընթացքում և ներկայում շարունակում է իր աջակցությունը, հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը փոխվել էր միջինի: Միաժամանակ անորոշության մեկ այլ գործոն է մայր ընկերության ձեռքբերումը KKR խմբի կողմից, ինչի արդյունքում կարող է փոխվել խմբի և որոշակի երկրներում դրա ներդրումների մասով քաղաքականությունը: Այս ձեռքբերման արդյունքում խմբի վարկային բեռն ավելացել է և Ֆիտչի կողմից խմբի վարկանիշը դասակարգվել է որպես «բացասական դիտարկում»:

«Արմփաուեր» ՓԲԸ (Երևանի նոր ՋԷԿ)

Ընկերությունը Երևան քաղաքում կառուցել և հանձնել է շահագործման ջերմային էլեկտրակայան, հանդիսանում է աշխարհում էլեկտրաէներգիայի արտադրության խոշոր գործունեություն իրականացնող իտալական Ռենկո էներգետիկական խմբի և գերմանական Սիմենս խմբի դուստր ընկերություն: Ծրագրի գնահատված արժեքը կազմել է 257.575 մլն ԱՄՆ դոլար, ինչը նվազեցնում է նախկինում հաշվարկված պայմանական պարտավորության ծավալը: Կոնցեսիայի ժամկետը կազմում է 20 տարի՝ սկսած առևտրային շահագործման մեկնարկից: Կայանը շահագործման է հանձնվել 2021թ. դեկտեմբերի 11-ին, 2022 թվականի ապրիլին կայանի շահագործումը խափանվել է շոգետուրբինի վնասման պատճառով, որը շտկվել է EPC կապալառուի կողմից 2022 թվականի օգոստոսին, և կայանը վերագործարկվել է 2022 թվականի սեպտեմբերի 10-ին: Այսպիսով, կայանը չի աշխատել ամբողջ հզորությամբ 2022 թվականին:

Հիմնական պայմանական պարտավորությունը ՀՀ կառավարության կողմից պարտավորությունների չկատարման հետևանքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման դեպքում կայանի հետգնման պարտավորությունն է (նյութականացման դեպքերն են՝ օտարումը, բռնագրավումը, զավթումը, ՀՀ կառավարությանն առնչվող

անվճարունակության դեպքի տեղի ունենալը, պայմանագրի շրջանակներում պետության կողմից տրված հավաստագումների և երաշխիքների էական խախտումը, ծրագրի կառուցման կամ շահագործման՝ Կառուցապատողի կարողության վրա էականորեն և անբարենպաստ կերպով ազդող օրենսդրական փոփոխությունը): Շահագործման առաջին տարվանից հետո, որը դեռևս չի լրացել, պայմանական պարտավորության գումարին կավելանա 15 տոկոս հավելավճար՝ ի հավելումն ներդրման գումարի, իսկ այնուհետև գումարը կնվազի տարեկան 4 տոկոսով: Քանի որ կայանը ստիպված էր վերագործարկվել շահագործման մեջ մտնելուց անմիջապես հետո, հավելավճարը կիրառելի կլինի միայն 2023 թվականի սեպտեմբերին: Վերագործարկման համար պահանջվել էր լրացուցիչ 3,2 մլն ԱՄՆ դոլար, որը ֆինանսավորվել է սեփական կապիտալի համալրման հաշվին: Հիմնական միջոցների մնացորդը այժմ կազմում է 250.2 մլն ԱՄՆ դոլար՝ մաշվածության նվազեցումից հետո:

Առկա է նաև պետության կողմից երաշխավորված՝ ՀԷՑ ընկերության պարտավորություն՝ արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու, իսկ չգնելու դեպքում՝ վճարել փոխհատուցում, սակայն այդ պայմանական պարտավորությունը դեռևս շարունակում է հանդիսանալ քիչ հավանական, քանի որ կայանն աշխատում է սահուն կերպով 2022 թվականի ապրիլյան խափանումից հետո:

Հաշվի առնելով կայանի հաջող շահագործման հանձնումը՝ չնայած կորոնավիրուսային համավարակի հետևանքով առաջացած ուշացումներին, ծրագրի հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը կարող էր փոփոխվել ցածրի, սակայն ռուս-ուկրաինական նոր ճգնաժամի անորոշություններով և 2022 թվականի Ադրբեջանական ագրեսիայով պայմանավորված ծրագրի հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը պահպանվում է միջին մակարդակում:

«Մասրիկ-1» արևային ֆոտովոլտային կայան

Այս նախագծի շրջանակներում կառուցվում է 55 Մվտ դրվածքային հզորությամբ արևային էլեկտրակայանը: Այն պատկանում է La Providencia և FRV իսպանական մասնագիտացված խմբերին և ֆինանսավորվում է IFC-ի, EBRD-ի և Ֆինլանդիայի ՀՀ կառավարության վարկային միջոցներով: Ծրագրի ընդհանուր արժեքը 50.2 մլն ԱՄՆ դոլար է: Պայմանագրի ֆինանսական կայացումը տեղի է ունեցել 2020թ. հուլիսին, իսկ աշխատանքները նախատեսվում էր ավարտել 2022թ-ին, սակայն 2022 թվականի հուլիսին կնքված լրացուցիչ համաձայնագրով այն հետաձգվել է մինչև 2023 թվականի սեպտեմբեր, քանի որ արձանագրվել էին էական ուշացումներ: Ներկայումս ծրագրի ծախսերը գնահատվում են 45.5 մլն ԱՄՆ դոլար, սկզբնական գնահատականից ցածր:

Նախագծի իրականացման արդյունքում շինարարության ավարտից մեկ տարվա ընթացքում առաջանում են մի շարք պայմանական պարտավորություններ, մասնավորապես արտադրվող էլեկտրաէներգիայի համար գնման երաշխիք ՀՀ

կառավարության կողմից, և անբարենպաստ իրադարձությունների դիմաց լրացուցիչ հատուցման իրավունք:

Նախքան դա և գործարքի ֆինանսական կայացումից հետո հիմնական պայմանական պարտավորությունը վաղաժամ դադարեցումն է՝ « կառավարության գործողությունների հետևանքով, տարբեր հիմքերով (ա) « կառավարությունը չի կատարում իր կողմից պարտավորություն հանդիսացող որևէ վճար, (բ) որևէ պետական մարմնի կողմից էքսպրոպրիացիայի կամ հարկադիր ձեռքբերման է ենթարկվել ծրագրի տարածքը, կայանը, գ) « կառավարությանը վերաբերող անվճարունակության դեպք, դ) Օրենքի փոփոխություն կամ անբարենպաստ պայմանի դեպք, որը վերացված կամ փոփոխված չէ 180 (մեկ հարյուր ութսուն) օրվա ընթացքում և անհնար է դարձնում կայանի կառուցումը կամ շահագործումը: Կառուցապատողի կողմից. ե) « կառավարության կողմից Համաձայնագրի ցանկացած այլ էական խախտում, եթե այդ խախտումը չի վերացվել 180 օրվա ընթացքում:

Հաշվարկվել է առավելագույնը 19.4 մլրդ « դրամի փոխհատուցում, որն շինարարության ավարտից հետո կնվազի՝ պայմանավորված պայմանագրով սահմանված վաղաժամ դադարեցման այլ դրույթի կիրառելիությամբ: Պայմանական պարտավորություններին կարող է ավելացվել ավելի քան 5 մլրդ « դրամ՝ անբարենպաստ իրադարձություն հայտարարելու դիսկի հիմքով, սակայն, հաշվի առնելով դրույթի մեկնաբանությունը, համաձայն որի փոխհատուցումը չի կարող պահանջվել, քանի դեռ շինարարական աշխատանքները չեն ավարտվել, այդ գումարը չի ներառվում: Արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու, կամ փոխհատուցելու հետ կապված պայմանական պարտավորությունը դեռ չի կարող չափվել:

Քանի դեռ արևային կայանը չի հանձնվել շահագործման հարկաբյուջետային դիսկի կարգավիճակը պահպանվում է էական:

2021թ. դեկտեմբերի դրությամբ ՊՄԳ ծրագրերի գծով պայմանական պարտավորությունների ամփոփ աղյուսակ

Աղյուսակ 5.8 Պայմանական պարտավորությունների ամփոփ հաշվարկ

Ծրագրի անվանում	Այլ ՊՊ	Վաղաժամ դադարեցում	Ընդհանուր ՊՊ	մյրդ դրամ
				ՀՆԱ նկատմամբ
«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ		101.1	101.1	1.19%
«Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ	13.0	70	83	0.98%
«Արմենիա միջազգային օդանավակայաններ» ՓԲԸ	16.4	160	176.4	2.1%
«Քոնթուր Գլոբալ հիդրոկասկադ» ՓԲԸ		102.1	102.1	1.20%
«Արմփատեր» ՓԲԸ		103.3	103.3	1.22%
«Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ		19.4	19.4	0.23%
Ընդամենը	29.4	555.9	585.5	6.92%

Ծանոթագրություններ. «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ մասով «Այլ ՊՊ» սյունակում ներառված է Ալեքսանդր Կայանը մինչև 13 մլրդ ՀՀ դրամ արժեքով: «Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ պարագայում հիմնվում ենք այն ենթադրության վրա, որ նախքան շինարարական աշխատանքների ավարտը հետ գնման դեպքում այլ փոխհատուցում չի կարող պահանջվել: «Արմփատեր» ՓԲԸ դեպքում, որի շինարարական ծախսերն արդյունքում ավելի ցածր են եղել, 1 տարին լրանալուց հետո 15 տոկոսի չափով հավելավճարի հաշվարկը դեռևս չի իրականացվել, քանի որ կայանը վերագործարկվել է 2022 թվականի Սեպտեմբերին: ԱՄՆ դոլարով արտահայտված գումարների փոխարկման համար կիրառվել է 400 ՀՀ դրամ 1 ԱՄՆ դոլարի դիմաց փոխարժեքը: 2021թ. ՀՆԱ-ն՝ 8,500 մլրդ ՀՀ դրամ:

2020թ. վերջին պայմանական պարտավորությունների հանրագումարը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կազմում էր ՀՆԱ 8.26%, որի նկատմամբ էական նվազումը բխում է «Արմփատեր» ՓԲԸ և Մասրիկի ծրագրերի գնահատվածից ավելի ցածր արժեքից և 2021-2022 թթ.-ներին արձանագրված ՀՆԱ նշանակալի վերականգնումից, ինչպես նաև դրամի արժևորմամբ պայմանավորված վերագնահատումներով: Այսպիսով ներկայումս ՊՄԳ-ներից ծագով պայմանական պարտավորությունները գնահատվում են ՀՆԱ-ի 6.52% չափով, նախորդ զեկույցում այդ ցուցանիշը կազմում էր 6.38%⁴⁴:

2021 թվականի հունիսի 18-ի ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանում արդյունաբերական մասշտաբի «Այգ-1» արևային ֆոտովոլտային ծրագրի շրջանակում

⁴⁴ Ի տարբերություն նախորդ զեկույցների, այս զեկույցում գնահատվել է նաև «ԱՄՕ» վաղաժամ դադարեցման պարտավորությունը:

կազմակերպված մրցույթի ընթացակարգի արդյունքները՝ հաղթող ճանաչելով «Աբու Դաբի Ֆյուչեր Էներջի Քոմփանի» ՀԲԸ («Մասդար»): Ծրագրի իրականացման շուրջ կնքվել է կառավարության աջակցության համաձայնագիր, իսկ ֆինանսական կայացման համար նախապես սահմանված վերջնաժամկետը՝ 2022 թվականի դեկտեմբեր ամիսը, երկարաձգվել է մինչև 270 օրով: Ներկայում ծրագրի իրականացման համար նախատեսված հողամասերում իրականացվում են ուսումնասիրություններ, ինչպես նաև ծրագրի ֆինանսավորման շուրջ բանակցություններ են ընթանում: Նախատեսվում է իրականացնել ընդամենը մոտ 200 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով ներդրում(ՀՆԱ-ի մոտ 0.94 %), որից 180 մլն ԱՄՆ դոլարը՝ 2024 թվականի ընթացքում: Ծրագրի նախապատրաստման փուլում կնքվել է համատեղ զարգացման համաձայնագիր «Աբու Դաբի Ֆյուչեր Էներջի Քոմփանի» ՀԲԸ և «Հայաստանի Հետաքրքրությունների ֆոնդ» պետական ՓԲԸ ի միջև, որում պարունակվող պարտավորությունների վերաբերյալ լիարժեք տեղեկատվություն առկա չէ:

Բնական և մարդածին աղետներից առաջացող ֆիսկալ ռիսկեր

Բնական և մարդածին աղետներից առաջացող ֆիսկալ ռիսկերը հիմնականում ունեն առաջացման բնական պատճառներ, մասնավորապես՝ հիդրոոդերևութաբանական (ջրհեղեղներ, կարկտահարություն, ցրտահարություն, երաշտ, փոթորիկ), երկրաֆիզիկական (երկրաշարժ, հրաբխի ժայթքում, սողանք), կենսաբանական (համաճարակներ և պանդեմիաներ, սանիտարական այլ ճգնաժամեր), տիեզերական (հեռահաղորդակցության և էլեկտրաէներգետիկ խափանումների հանգեցնող արեգակնային փոթորիկներ): Միաժամանակ, կարող են լինել նաև տեխնոլոգիական, բնատեխնածին և այլ պատճառներ: 1994-2014թթ. բնական աղետների, մասնավորապես՝ ջրհեղեղների, երկրաշարժերի, երաշտի, կարկտահարության, գարնանային ցրտահարության և սելավահոսքերի հետևանքով Հայաստանում արձանագրված վնասները կազմել են ավելի քան 1.5 միլիարդ ԱՄՆ դոլար: Նշված պարբերական և ինտենսիվ շոկերը առաջացնում են վնասներ և կորուստներ՝ վատթարացնելով բնակչության կենսամակարդակը և տնտեսական վիճակը: Ըստ կլիմայական կանխատեսումների, մինչև 2100թ. երկրում միջին ջերմաստիճանը կարող է բարձրանալ 4.7 աստիճանով, իսկ տեղումների միջին տարեկան քանակը՝ կրճատվել 8.3 տոկոսով (համաձայն «2021-2025թթ. Հարմարվողականության ազգային ծրագրի»):

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2011 թվականի նոյեմբերի 10-ի N1582-Ն որոշմամբ ստեղծված մարզային հանձնաժողովների կողմից ներկայացված 54 ակտերի, որոնցից 43-ում բացակայում են կրած վնասների գումարների գնահատականները:

Իրավիճակը կարող է վատթարանալ առավել խիստ և հաճախակի պատահարների, հատկապես՝ երաշտի հանգեցնող կլիմայական փոփոխությունների, ինչպես նաև վերջին տասնամյակներում տեղումների քանակի կայուն կրճատման հետևանքով (աղբյուր՝ Կլիմայի փոփոխության չորրորդ ազգային հաղորդագրություն ըստ ՄԱԿ-ի Կլիմայի

փոփոխության շրջանակային կոնվենցիայի, 2020թ.): 50-100% տուժած հողօգտագործողներին 2019թ. տրամադրվել է 437.0 մլն դրամ գումարի փոխհատուցում: Հետագա տարիներին տեղի ունեցած բնական աղետների հետևանքով կրած վնասի փոխհատուցում չի նախատեսվել, քանի որ պետական աջակցության միջոցով իրականացվում է գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման փորձնական ծրագիր՝ համաձայն ՀՀ կառավարության 2019թ. հոկտեմբերի 24-ի թիվ 1485-Լ որոշման: Ծրագրի շրջանակում ներկայումս ապահովագրվում են ծիրան, խաղող, դեղձ, խնձոր, հացահատիկ (աշնանացան/գարնանացան ցորեն, գարի և վարսակ), կարտոֆիլ, սալոր, կեռաս, բալ, ձմերուկ և սեխ մշակաբույսերը՝ գարնանային ցրտահարություն, երաշտ, կարկուտ և հրդեհ ռիսկերից:

Աղյուսակ 5՝9 Գյուղատնտեսական տարվա համար կնքված են ապահովագրական պայմանագրերը, 2020-2023թթ.

	2020	2021	2022	2023 1 եռամսյակ
Պայմանագրերի թիվ	1546	4279	5091	4335
Ապահովագրված տարածք, հա	2363.3	5832	6444	4584
Համախառն ապահովագրավճար	130.5	474.6	866.3	1,650
Սուբսիդիա, մլն դրամ	69	275.9	513.6	
Հատուցումներ, մլն դրամ	151.3	319.1	1,300	
Հատուցումների քանակ		1517	2167	

Հաշվի առնելով, որ Հայաստանը մեծապես ենթարկվում է կլիմայի փոփոխության և երկրում, ինչպես և ամբողջ Հարավային Կովկասում, տեղի է ունենում տեղումների քանակի նվազում, ինչպես նաև հաշվի առնելով սահմանակից որոշ երկրների կողմից համատեղ օգտագործվող գետերի վրա ջրամբարների կառուցումը՝ բերքի ապահովագրությունը բավարար չէ: Անբարենպաստ եղանակային պատահարների ազդեցությունը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ են հավելյալ միջոցառումներ, ինչպիսին են՝ միկրո-ոռոգման բարելավված ձևերը և անձրևաջրերի առավել արդյունավետ տեղայնացված հավաքման նպատակով փոքր ջրամբարների կառուցումը: Հայաստանում գյուղատնտեսությունը կլիմայի փոփոխության ամենամեծ ազդեցությունը կրող ոլորտներից մեկն է, ինչը նշված է ՀՀ կառավարության 2021 թ. մայիսի 13-ի թիվ 749-Լ որոշմամբ հաստատված «2021-2025թթ. Հարմարվողականության ազգային ծրագրում»:

2017 թվականի ապրիլի 6-ի թիվ 14 արձանագրային որոշմամբ հավանության արժանացած «Աղետների ռիսկի կառավարման ազգային ռազմավարությունը և դրա իրականացման գործողությունների ծրագիրը» ՀՀ կառավարության 21.10.2021թ. թիվ 1728-Ն որոշմամբ ճանաչվել է անվավեր: 2022 թվականին Արտակարգ իրավիճակների նախարարության կողմից «Աղետների ռիսկի կառավարման ազգային ռազմավարությունը և դրա իրականացման գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը հաստատման փուլում է:

«Սեյսմիկ պաշտպանություն» ծրագրով «Սեյսմիկ պաշտպանության տարածքային ծառայության» ՊՈԱԿ-ի ֆինանսավորումը 2022 թվականին կազմել է 675839,4 հազ. դրամ, իսկ 2023թ. առաջին եռամսյակում՝ 114892,7 հազ. դրամ: Նշված ծրագրից բացի՝ աղետների հետևանքների վերացման կամ աղետների ռիսկի նվազեցման գործողությունների ուղղությամբ «Սեյսմիկ պաշտպանության տարածքային ծառայության» ՊՈԱԿ-ը լրացուցիչ ծախսեր չի ունեցել:

Հայաստանը նաև մեծապես ենթարկվում է երկրաշարժի ռիսկի՝ ինչպես ցույց է տվել 1988թ. Սպիտակի երկրաշարժը: Երևանի տարածաշրջանը սեյսմագետների կողմից համարվում է բարձր ռիսկի գոտի, մասնավորապես՝ Գառնու խզվածքի պատճառով, և այստեղ առկա է խոշոր, ավերիչ երկրաշարժերի պատմություն: 1988թ. տեղի ունեցած վերջին ավերիչ երկրաշարժի հետևանքով երկրի հյուսիսային շրջաններում պատճառված տնտեսական վնասները կազմել են մոտավորապես 15-20 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Նշված վնասները գերազանցում էին նախկին Հայկական ԽՍՀ ՀՆԱ-ն:

Համաձայն աղետների ռիսկի կառավարման վերաբերյալ ԱԶԲ 2014թ. զեկույցի, Երևանում 7.0 բալ ուժգնությամբ երկրաշարժի հետևանքով կարող է զոհվել մինչև 300 հազար մարդ, ինչը պայմանավորված է ոչ համարժեք, խորհրդային ժամանակաշրջանի մեծաթիվ շենքերի, հատկապես՝ խոշոր բազմաբնակարան շենքերի առկայությամբ: Նախնական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տնտեսական վնասները կարող են կազմել մինչև ՀՆԱ 100 տոկոսը (Համաշխարհային Բանկ և ԱԶԲ):

2017թ. ապրիլի 8-ին ուժի մեջ է մտել «Սեյսմիկ պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունը (ՀՀ ԱԺ, ՀՕ-53-Ն)՝ որպես Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային ռազմավարության ներքո 1-ին գործողությունների ծրագրի մաս:

2016թ. մեկնարկել է «Հանրակրթական դպրոցների սեյսմիկ անվտանգության բարելավման ծրագիրը», որը նախատեսված է ավարտել 2024 թվականի մայիս ամսին: Ծրագրին աջակցություն է տրամադրում Ասիական Զարգացման Բանկը: Ծրագրի շրջանակներում ընդգրկված են 46 դպրոցներ, որոնցից 26-ը ենթակա են առաջնահերթ ամրացման կամ փոխարինման նոր կառուցվող դպրոցներով: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է անվտանգ կրթական պայմաններ ստեղծել 19800 աշակերտների համար, ինչը կազմում է պետական դպրոցներում սովորող աշակերտների 5%: ՀՀ 2021թ. պետական բյուջեով ծրագրի իրականացման համար նախատեսված է 4.1 մլրդ դրամ: 2022թ. ծրագրի իրականացման համար հատկացվել է 7.7 մլրդ դրամ 31 դպրոցների

համար, իսկ 2023թ. 1ին եռամսյակում՝ 1.8 մլրդ դրամ, որտեղ սովորում են ընդհանուր 18327 աշակերտներ:

Կարողությունների զարգացման առումով, համապատասխան նախարարների համատեղ հրամանների շրջանակներում ՀՀ ԱԽՆ Փրկարար ծառայության տարածքային ստորաբաժանումները աղետների ռիսկի կառավարման պլանների մշակման ուղղությամբ մեթոդաբանական աջակցություն են ցուցաբերում հանրակրթական, նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններին, նախնական, միջին և բարձրագույն մասնագիտական հաստատություններին և առողջապահական հաստատություններին: ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի համար մշակվել են աշխարհագրական ոլորտային քարտեզներ, որոնցում ներկայացված է տեղեկատվություն հրշեջ-փրկարարական ջոկատների տեղակայման վայրերի, սպասարկման տարածքների, ճանապարհային ցանցի, ջրագրության, համայնքային բաժանումների և այլնի վերաբերյալ:

Կենսաբանական վտանգների առումով, ինչպես այլ երկրներում, այնպես էլ ՀՀ-ում, Covid-19 համավարակի տարածումը՝ չնայած վաղ ձեռնարկված միջոցառումներին, տարբեր կասկադային ազդեցությունների միջոցով վերածվեց տնտեսական և սոցիալական ճգնաժամի՝ 2020թ. տեղի ունեցած տնտեսական անկմամբ: Կորոնավիրուսային համավարակի տնտեսական ու սոցիալական հետևանքների չեզոքացման համար 2020թ. և 2021թ. Բյուջեից նախատեսվել էր համապատասխանաբար՝ 71.8 մլրդ ՀՀ դրամ և 23.7 մլրդ ՀՀ դրամ:

Պետության դեմ իրականացվող դատական վարույթներից առաջացող ֆինակալ ռիսկեր

ՀՀ դատարաններում ՀՀ ֆինանսների նախարարության մասնակցությամբ պետության դեմ քննվող հայցերի քանակը 2023թ. մայիսի դրությամբ կազմում է 1096, ընդհանուրը 4.508.336.479 ՀՀ դրամ, 6.631.200 ԱՄՆ դոլար, 3.600.000 չեխական կրոն, 606.5 եվրո և 450.000 ՌԴ ռուբլի հայցագնի չափով:

Բացի վերը նշված հայցերից, առկա են առավել նշանակալի այլ հայցեր՝ ընդդեմ ՀՀ Պետական եկամուտների կոմիտեի: Ներկայացված հայցերով ՀՀ դատարաններում վիճարկվում է 5079 դատական գործ՝ մոտ 154.6 մլրդ ՀՀ դրամ գումարի չափով: 2022-2023թթ. միջազգային արբիտրաժային դատարաններում ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության ներկայացված հայցերի թիվը վեցն է՝ մոտ 177 մլրդ ՀՀ դրամ հայցագնով (գնահատված լինելու դեպքում գումարը ներառում է արբիտրաժային ծախսեր և տոկոսներ):

2021-2023թթ. կոմունիկացված ՄԻԵԴ գործերով դիմումատուների թիվը կազմում է 64, իսկ պահանջած գումարները՝ մոտ 6.9 մլն եվրո, 2.9 մլրդ ՀՀ դրամ:

Բոլոր կառույցներում ներկայացված հայցերի հանրագումարը կազմում է մոտ 339 մլրդ ՀՀ դրամ: Նախորդ տարի այն կազմել է 349 մլրդ ՀՀ դրամ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ռիսկի իրական մակարդակը շատ ավելի ցածր է, քանի որ հայցվորները ոչ բոլոր գործերն են հաղթում, իսկ հաղթելու պարագայում վճռով հաճախ սահմանվում են ավելի փոքր գումարներ:

Հնարավոր բնապահպանական ռիսկերի կառավարմանն ուղղված միջոցառումներ և պարտավորությունների գնահատման հետ կապված խնդիրներ

Ընդհանուր առմամբ, բնապահպանական ռիսկերի կառավարման նպատակով առկա չէ վերջիններիս իրականացման դեպքում հնարավոր տնտեսական և ֆիսկալ վնասների հաշվարկման մեթոդաբանություն: Առանց վերջինիս առկայության ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման շրջանակներում բնապահպանական ռիսկերին հնարավոր է անդրադառնալ միայն փաստերի (տվյալ դեպքում, ստորև նշված) արձանագրման միջոցով:

« շրջակա միջավայրի նախարարության (ՇՄՆ) քարտեզագրման արդյունքում առկա է մոտ 2500 սողանքային տարածքներ և ներկայում խնդրի լուծման ֆինանսավորման աղբյուր դիտարկվում է « կառավարության պահուստային ֆոնդը: Թունավոր թափոնների տեղամասերի հետ կապված ռիսկերից խուսափելու նպատակով նշված տարածքներում հանքարդյունաբերական գործունեության թույլտվություններ չեն տրամադրվում:

ՇՄՆ նույնականացրել է հնարավոր բնապահպանական պարտավորություններ ենթադրող 44 տեղամասեր, որոնք առաջացել են դեռևս խորհրդային ժամանակաշրջանում, հիմնականում հանքարդյունաբերական ծագումով: Վերականգնման նպատակով ՇՄՆ կողմից առաջնահերթ են համարվել 10 վայրեր, որից 2019թ. վերականգնել է միայն մեկ տեղամաս, իսկ 2020թ. նման աշխատանքներ չեն իրականացվել: ՇՄՆ նաև իրականացնում է ջրի խորքային հորերի որակի ուսումնասիրություններ՝ հնարավոր ռիսկերը բացահայտելու նպատակով:

Այսպիսի տեղամասերից ծագող հնարավոր պարտավորությունները չափազանց բարդ է նախապես հաշվարկել, սակայն կարևորագույն խնդիրը՝ վերականգնման կարիք ունեցող տեղամասերի նույնականացումն ու մանրակրկիտ ուսումնասիրությունն է՝ ծախսերի նախնական հաշվարկներ կատարելու նպատակով:

Ներկայիս դրությամբ բնապահպանական վերականգնման ծախսերի ընդհանուր գնահատված գումարը կազմում է մոտ է 7.8 մլրդ դրամ, սակայն ծախսերը կարող են էականորեն ավելի բարձր լինել՝ կախված մոտակա տարիների համար պլանավորված փաստացի տարեկան հատկացումների համարժեքությունից:

Մասնավորապես՝

- Սևանա լճի ջրածածկ և ճահճապատ անտառատնկարկների մաքրում: Մաքրման աշխատանքներն ընթանում են սկսած 2005թ.: ՇՄՆ հաշվարկների համաձայն 2021-2023թթ. ժամանակահատվածի համար պահանջվում է 706.0 մլն դրամ:

- Սևանա լճից մինչև 1901.5 մետր բացարձակ նիշում գտնվող շենքեր-շինությունների քանդման (ապամոնտաժման) աշխատանքներ: Սևանա լճի մակարդակի բարձրացման հետևանքով քանդման ենթակա են դարձել 68520 մ2 ընդհանուր մակերեսով 1697 շենքեր և շինություններ:

- Ընդերքօգտագործման թափոնների լքված/տիրագուրկ տեղամասերի և օբյեկտների ռեկուլտիվացիայի նախագծային փաթեթների մշակման աշխատանքներ: Սա առնչվում է վերը նշված հին, շրջակա միջավայրն աղտոտող հանքարդյունաբերական և հարակից ոլորտների 44 տեղամասերին, որոնք ներառում են պոչամբարները: Վտանգավոր և առաջնահերթ համարվող 10 տեղամասերի ամբողջական մաքրման և ռեկուլտիվացիայի ծրագրի մոտավոր արժեքը գնահատվել է 2,216 մլն դրամ:

- Անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքներ՝ անկախության ձեռքբերմանը հաջորդած ճգնաժամային տարիների ընթացքում անտառների մասշտաբային հատումների փոխհատուցմանն ու սողանքների ռիսկի կրճատմանն օժանդակելու նպատակով: Այս ուղղությամբ աշխատանքները մեկնարկել են դեռևս 2013թ., սակայն մասշտաբային բնույթ են ստացել 2020թ.՝ հաջորդող տարիների համար սահմանված հավակնոտ և աճող թիրախներով: 2021-2024թթ. ծրագրի համար հաշվարկվել է 3,368 մլն դրամ: Սահմանվել է վերջնական թիրախ՝ « անտառածածկ տարածքը մինչև 2050թ. հասցնել ավելի քան 20 տոկոսի (ենթադրելի է, որ անհրաժեշտ կլինի ներգրավել լրացուցիչ միջազգային ֆինանսավորում):

Ֆինանսական համակարգից առաջացող ֆիսկալ ռիսկեր

2022 թվականին բանկային համակարգի գործունեության հիմնական ցուցանիշները էապես բարելավվել են: Շահութաբերության աճին հիմնականում նպաստել է ոչ տոկոսային եկամուտների աճը՝ պայմանավորված նոր հաճախորդների մեծ ներհոսքի արդյունքում վճարահաշվարկային և արտարժույթային գործառնությունների ծավալների աճով: Գրանցվել է նաև կապիտալի համարժեքության և համակարգի իրացվելիության ցուցանիշների աճ, որի արդյունքում զգալիորեն բարելավվել է նաև բանկային համակարգի կողմից կորուստների կլանման ունակությունը:

Տարվա ընթացքում Կենտրոնական բանկի քաղաքականության, տոկոսադրույքի փաստացի բարձրացման, ինչպես նաև դրամավարկային պայմանների խստացման սպասումների պայմաններում դիտվել է ֆինանսական շուկայի գրեթե բոլոր գործիքների, այդ թվում՝ պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքների աճ և գների նվազում: Այս զարգացումները հիմնականում տեղի են ունեցել աշխարհաքաղաքական ու տնտեսական անորոշությունների ավելացման և արտաքին գնաճի արագացման միջավայրում: Տարեսկզբից միջազգային այցելուների՝ ներքին ծառայությունների նկատմամբ մեծ պահանջարկի և արտերկրից ֆինանսական փոխանցումների զգալի ներհոսքի ազդեցությամբ դրսևորվել են նաև դրամի արժևորման ճնշումներ:

Հիփոթեկային վարկերի և անշարժ գույքի շուկայում առկա են գերտաքացման ռիսկեր: Վերջին տարիներին հիփոթեկային վարկերի բարձր աճի տեմպերն ու անշարժ գույքի գների աճը փոխալրացրել են միմյանց, և արձանագրվել են թե՛ հիփոթեկային վարկային պորտֆելի, թե անշարժ գույքի գների միջին տարեկան բարձր աճի տեմպեր: Այս հանգամանքը անշարժ գույքի շուկայում գերտաքացման ռիսկերի առկայության ազդակ է: Հիփոթեկային և անշարժ գույքի շուկայում գերտաքացման ռիսկերի մեղմելու նպատակով « ԿԲ կողմից ներդրվել և 2022 թվականի ապրիլից ուժի մեջ է պահանջ/գրավի արժեք հարաբերակցության առավելագույն սահմանաչափի մակրոպրոդենցիալ գործիքը:

Վարկային ռիսկի մակարդակը պահպանվել է նույն մակարդակում: Բանկային համակարգն ապահովել է տնտեսության վարկավորման բնականոն աճի տեմպ, ինչը ուղեկցվել է տնտեսվարողների պարտքային բեռի և դրանից աճանցվող վարկային ռիսկի նվազմամբ: Տնտեսական բարձր ակտիվության պայմաններում վարկավորումը աճել է երկնիշ տեմպերով. հիմնական նպաստումը շարունակում են ունենալ հիփոթեկային վարկերը: Բանկերի կողմից տրամադրված վարկերի աճը (\$իքսված փոխարժեքով) կազմել է 15.5%, « Դրամի արժևորման արդյունքում վարկերի դրամային համարժեքն աճել է ընդամենը 5.5%-ով: 2022թ. վարկերի դուլարայնացումը շարունակել է նվազել, ընդ որում ցուցանիշը նվազող է անգամ « Դրամի արժևորման ազդեցությունը չեզոքացնելու դեպքում:

Տնտեսական բարձր ակտիվության և եկամուտների աճի պայմաններում չաշխատող վարկերի կշիռը որոշակի տատանումներով հանդերձ, շարունակել է ցածր մնալ թե՛ երկարաժամկետ միջինից, թե՛ նախքան համավարակի տարածումը եղած մակարդակից: Չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռը 2022թ.-ի տարեվերջին կազմել է 2.8%: Ռեզիդենտներին տրամադրված հիմնական վարկատեսակների շարքում չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն աճել է միայն բիզնես վարկերի գծով:

Արձանագրվել է շուկայական ռիսկերի աճ՝ պայմանավորված առավելապես անշարժ գույքի գների և պետական պարտատոմսերի եկամտաբերության աճերով:

Իրացվելիության ռիսկի ամփոփ ցուցանիշը բարելավվել է՝ պայմանավորված բանկային համակարգի կողմից իրացվելիության պաշարների/բուֆերների կուտակմամբ: Արձանագրվել է բանկային համակարգի իրացվելիության ցուցանիշների աճ, ինչը բնորոշ միտում է եղել ամբողջ տարվա ընթացքում:

Աղյուսակ 5.10 Բանկային համակարգի ցուցանիշների դինամիկան

	2020	2021	2022
Կապիտալի համարժեքություն (12%)	16.9	17.2	20.3
Ընդհանուր իրացվելիություն (15%)	25.6	32	37.6

Իրացվելիության ծածկույթի գործակից (100%)	108.8	194.3	286.5
--	-------	-------	-------

Ֆինանսական համակարգի կողմից հավանական ռիսկերը կլանելու ունակությունն ամրապնդվել է՝ պայմանավորված բանկային համակարգի բարձր շահութաբերությամբ և բարձր կապիտալացվածությամբ: Շահութաբերության աճն ապահովվել է նոր հաճախորդների մեծ ներհոսքի և մատուցվող բանկային ծառայությունների ծավալի ընդլայնման արդյունքում ոչ տոկոսային եկամուտների աճով:

Համաձայն, ՀՀ ԿԲ ֆինանսական կայունության հաշվետվության, 2022 թ. ընթացքում մակրոարդյունքային քաղաքականությունը միտված է եղել վարկավորման շուկայի աշխուժացման և տնտեսության բնականոն վարկավորման դեռ 2021 թ. սկսված միտումների պահպանմանը՝ միաժամանակ կապիտալի բուֆերների կուտակման միջոցով բարձրացնելով բանկային համակարգի կողմից ապագա հնարավոր շուկային դիմակայելու ունակությունը⁴⁵:

⁴⁵ [ՀՀ ԿԲ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ 2022](#)

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1.1. Հայաստանի Հանրապետության 2024-2026 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերն՝ ըստ պետական մարմինների կողմից իրականացվող ծրագրերի և ըստ բյուջետային հատկացումների գլխավոր կարգադրիչների

Հավելված 1.2. Հայաստանի Հանրապետության 2024-2026 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերով նախատեսված ծախսերն՝ ըստ բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման

Հավելված 1.3. Հայաստանի Հանրապետության 2024-2026 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերով նախատեսված ծախսերն՝ ըստ բյուջետային ծախսերի գործառական դասակարգման

Հավելված 1.4. Հայաստանի Հանրապետության 2024-2026 թվականների պետական բյուջեների դեֆիցիտի (պակասուրդի) ֆինանսավորման աղբյուրներն՝ ըստ առանձին տարրերի

Հավելված 1.5. Հայաստանի Հանրապետության 2024-2026 թվականների պետական բյուջեի ծախսային ծրագրերի գծով վերջնական արդյունքի ցուցանիշները

Հավելված 1.6. Լրացուցիչ միջոցների առկայության դեպքում ֆինանսավորվող 2024-2026 թվականների ժամանակահատվածում առաջնահերթությունները՝ ըստ բյուջետային գլխավոր կարգադրիչների

Հավելված 1.7. 2024-2026 և 2023-2025 թվականների « պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի համեմատական արդյունակները

Հավելված 1.8. 2024-2026թթ ընթացքում նախատեսվող օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից ֆինանսավորումը (ըստ կնքված և բանակցային փուլում գտնվող համաձայնագրերի)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ

Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ